

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَبِاللَّهِ نَعْتَدُ
وَبِاللَّهِ نَعْتَدُ
وَبِاللَّهِ نَعْتَدُ
وَبِاللَّهِ نَعْتَدُ
وَبِاللَّهِ نَعْتَدُ
وَبِاللَّهِ نَعْتَدُ
وَبِاللَّهِ نَعْتَدُ

سماهی

امام

الحکم

در تنظیم و نشر فارسی

عسین شاه لیا

مجمع جهانی شیعه شناسی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سیمای امام علی علیه السلام در نظم و نثر فارسی

نویسنده:

حسین طه نیا

ناشر چاپی:

مجمع جهانی شیعه شناسی

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۵	سیمای امام علی علیه السلام در نظم و نثر فارسی
۱۵	مشخصات کتاب
۱۶	اشاره
۲۱	تقدیم به:
۲۲	فهرست مطالب
۳۶	مقدمه استاد علی انصاری بویراحمدی
۴۰	مقدمه عالمانه استاد دکتر فیروز حریرچی:
۴۲	مقدمه الاستاذ الدكتور نادر نظام طهرانی:
۴۳	ترجمه ی فارسی مقدمه ی عالمانه ی استاد فاضل دکتر نادر نظام طهرانی:
۴۳	مقدمه:
۴۶	مقدمه الدكتور محمد علی آذرشب:
۴۸	ترجمه ی فارسی مقدمه ی عالمانه ی استاد ارجمند دکتر محمد علی آذرشب:
۴۸	مقدمه :
۵۲	مقدمه دکتر مصطفی شیروی خوزانی
۵۲	مقدمه:
۵۴	مقدمه مؤلف:
۶۰	دلایل جاودانگی نهج البلاغه:
۶۴	سیمای صادق حضرت علی علیه السلام، از منظر نهج البلاغه
۶۵	انگیزه ی تألیف:
۶۵	الف: عشق و علاقه ی وافر به امام علی علیه السلام از همان اوان طفولیت:
۶۸	ب: ابراز علاقه ی مؤلف به تفحص و تأمل در نظم و نثر فارسی :
۷۲	بخش اول: متقدمین شاعران و نویسندگان پارسی گوی
۷۲	اشاره

- شاعران و نویسندگان قرن سوم هجری ۷۴
- اشاره ۷۴
- (یعقوبی- وفات ۲۷۸ هجری - قمری) ۷۶
- (احمد بن یحیی بن جابر بلاذری - متوفی ۲۷۹ هجری قمری/ ۸۹۲ م) ۷۷
- (ابو حنیفه ی دینوری - وفات ۲۸۲ هجری - قمری) ۷۸
- «ترجمه تفسیر طبری، مؤلف: گروهی از علمای ماوراءالنهر» ۷۹
- شاعران و نویسندگان قرن چهارم هجری: ۸۲
- اشاره ۸۲
- «حکیم کسائی مروزی - ولادت ۳۴۱ ه-ق» ۸۴
- «مسعودی - وفات ۳۴۵ هجری - قمری» ۸۵
- «ابو علی محمد بن محمد بن عبدالله بلعمی - وفات ۳۶۳ ه-ق- ۹۹۶ م» ۸۶
- (دقیقی - ۳۶۷ - ۳۶۹ هجری - قمری) ۸۷
- شاعران و نویسندگان قرن پنجم هجری ۸۸
- اشاره ۸۸
- ۱ - حکیم ابوالقاسم فردوسی- (ولادت ۳۲۹ - وفات ۴۱۱ هجری - قمری) ۹۰
- ۲ - «ابن مسکویه رازی - وفات ۴۲۱ هجری - قمری» ۹۲
- ۳ - (شیخ اسحاق کازرونی - وفات ۴۲۶ هجری قمری) ۹۳
- ۴ - (فرخی سیستانی- وفات ۴۲۹ هجری - قمری) ۹۵
- ۵ - (منوچهری دامغانی - وفات ۴۳۲ هجری- قمری) ۹۷
- ۶ - «ابو سعید ابوالخیر- ولادت ۳۵۷ - وفات ۴۴۰ ه-ق» ۹۸
- ۷ - (ابوالحسن جلابی هجویری - وفات ۴۶۵ ه. ق) ۱۰۱
- ۸ - (ابوالقاسم قشیری - ولادت ۳۷۶ - وفات ۴۶۵ هجری قمری) ۱۰۳
- ۹ - (ناصر خسرو قبادیانی- ولادت ۳۹۴ ه-ق- وفات ۴۸۱ ه-ق) ۱۰۵
- ۱۰ - (نظام الملک طوسی - ولادت ۴۱۰ - مقتول ۴۸۵ ه-ق) ۱۰۷
- ۱۱ - «عنصر المعالی- فوت ۴۹۲ هجری - قمری» ۱۰۹
- ۱۲ - (ابو الفضل رشید الدین میبدی- قرن پنجم هجری قمری) ۱۱۰

شاعران و نویسندگان قرن ششم هجری ۱۱۳

اشاره ۱۱۳

۱ - «محمد غزالی (ولادت ۴۵۰ - وفات ۵۰۵ هجری - قمری)» ۱۱۵

۲ - مسعود سعد سلمان (ولادت ۴۳۸ - وفات ۵۱۵ هجری قمری) ۱۱۸

۳ - معزی نیشابوری (وفات ۵۱۸-۵۲۱ه-ق) ۱۲۰

۴ - (عین القضات همدانی (وفات ۵۲۵ هجری- قمری) ۱۲۱

۵ - (شهاب الدین احمد سمعانی - ۴۸۷-۵۳۴ه-ق) ۱۲۳

۶ - احمد جام (قرن پنجم هجری قمری) ۱۲۴

۷ - (سنائی غزنوی - ولادت ۴۷۳ - ۵۳۵ هجری قمری) ۱۲۵

۸ - ادیب صابر ترمذی (مقتول بین ۵۳۸ - ۵۴۲ هجری - قمری) ۱۲۷

۹ - عثمان مختاری (ولادت ۴۶۹ - وفات ۵۴۸ هجری قمری) ۱۲۸

۱۰ - رشید الدین وطواط (ولادت ۴۷۶ - وفات ۵۷۳ هجری قمری) ۱۲۹

۱۱ - ابو المعالی نصر الله منشی (وفات ۵۵۵-۵۸۳ه-ق) ۱۳۱

۱۲ - انوری ابیوردی (وفات ۵۸۵ هجری- قمری) ۱۳۲

۱۳ - شهاب الدین سهروردی (ولادت ۵۴۹- وفات:۵۸۷) ۱۳۳

۱۴ - خاقانی شروانی (ولادت ۵۰۰ - وفات ۵۹۵ هجری قمری) ۱۳۶

۱۵ - قاضی حمید الدین بلخی (قرن پنجم هجری- قمری) ۱۳۷

۱۶ - قطب الدین ابوالمظفر (قرن ششم هجری قمری) ۱۳۸

شاعران و نویسندگان قرن هفتم هجری ۱۳۹

اشاره ۱۳۹

۱ - عطار نیشابوری (ولادت ۵۳۷ - وفات ۶۲۷ هجری - قمری) ۱۴۱

۲ - سدید الدین محمد عوفی (ولادت ۵۷۲ - وفات ۶۴۰ هجری - قمری) ۱۴۳

۳ - خواجه نصیر الدین طوسی (ولادت ۵۹۷ - فوت ۶۷۲هجری - قمری) ۱۴۵

۴ - مولانا جلال لدین محمد مشهور به مولوی (ولادت ۶۰۴- وفات ۶۷۲ه-ق) ۱۴۷

۵ - عطا ملک جوینی (ولادت ۶۲۳ - وفات ۶۸۱ هجری - قمری) ۱۵۰

۶ - خواجهی کرمانی (ولادت ۶۸۹ - وفات ۷۵۳ هجری قمری) ۱۵۱

- ۷ - سعدی شیرازی (ولادت ۶۰۶ - وفات ۶۹۴ هجری - قمری) ۱۵۳
- ۸ - سعد الدین وراوینی (قرن هفتم هجری قمری) ۱۵۵
- شاعران و نویسندگان قرن هشتم هجری ۱۵۷
- اشاره ۱۵۷
- ۱ - حمد الله مستوفی (ولادت ۶۸۰ - وفات ۷۵۰ هـ. ق) ۱۵۹
- ۲ - ضیاء الدین نخشبی (وفات ۷۵۰ هجری - قمری) ۱۶۱
- ۳ - عبید زاکانی (وفات ۷۷۲ هجری قمری) ۱۶۳
- ۴ - سلمان ساوجی (وفات ۷۷۸ هجری - قمری) ۱۶۵
- ۵ - خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی ۱۶۸
- (ولادت اوایل قرن ۸ هـ. ق - وفات ۷۹۲ هـ. ق) ۱۶۸
- ۶ - شمس الدین احمد افلاکی العارفی (قرن هشتم هجری - قمری) ۱۷۲
- ۷ - نظام الدین شامی (قرن هشتم هجری - قمری) ۱۷۴
- ۸ - احمد ابن عبدالله بن محمد ابی المکارم مشکانی (قرن هشتم هجری قمری) ۱۷۶
- شاعران و نویسندگان قرن نهم هجری ۱۷۷
- اشاره ۱۷۷
- ۱ - سید نعمت الله ولی (ولادت ۷۳۰ - وفات ۸۲۷-۸۳۴ هجری - قمری) ۱۷۹
- ۲ - ابن حسام خوسفی (۷۳۸ - ۸۷۵ هجری قمری) ۱۸۱
- ۳ - جامی (ولادت ۸۱۷ - وفات ۸۹۸ هجری - قمری) ۱۸۳
- ۴ - تاج الدین حسین ابن حسن خوارزمی (قرن نهم هجری قمری) ۱۸۶
- ۵ - شجاع - مؤلف کتاب انیس الناس (قرن نهم هجری - قمری) ۱۸۷
- بخش دوم: متأخرین شاعران و نویسندگان پارسی گوی ۱۸۹
- اشاره ۱۸۹
- شاعران و نویسندگان قرن دهم هجری ۱۹۱
- اشاره ۱۹۱
- ۱ - معین الدین فراهی هروی (وفات ۹۰۸ هجری - قمری) ۱۹۳
- ۲ - واعظ کاشفی (وفات ۹۰۶ هـ. ق) ۱۹۶

- ۳ - هلالی جغتائی (وفات ۹۳۹ هجری - قمری) ۱۹۸
- ۴ - خواند میر (فوت ۹۴۱ هجری - قمری) ۲۰۰
- ۵ - وحشی بافقی (ولادت ۹۳۹ - وفات ۹۹۱ هجری - قمری) ۲۰۲
- ۶ - محتشم کاشانی (وفات ۹۹۶ - هجری قمری) ۲۰۴
- ۷ - عرفی شیرازی (وفات ۹۹۹ هجری - قمری) ۲۰۵
- شاعران و نویسندگان قرن یازدهم هجری ۲۰۷
- اشاره ۲۰۷
- ۱ - اسکندر بیگ ترکمان (۱۰۵۲ - ۱۰۳۸ - ۹۹۴ هجری - قمری) ۲۰۹
- ۲ - نظیری نیشابوری (وفات ۱۰۲۱ هجری - قمری) ۲۱۱
- ۳ - رضی الدین آرتیمانی (وفات ۱۰۳۷ هجری) ۲۱۲
- ۴ - فیاض لاهیجی (وفات ۱۰۵۲ ه. ق) ۲۱۳
- ۵ - کلیم کاشانی «همدانی» (وفات سال ۱۰۶۱ هجری) ۲۱۴
- ۶ - صائب تبریزی (ولادت ۱۰۱۰ وفات ۱۰۸۷ - هجری قمری) ۲۱۵
- ۷ - فیض کاشانی (ولادت ۱۰۰۷ - وفات ۱۰۹۱ هجری - قمری) ۲۱۶
- ۸ - لامع (قرن یازدهم هجری - قمری) ۲۱۷
- شاعران و نویسندگان قرن دوازدهم هجری ۲۱۹
- اشاره ۲۱۹
- ۱ - بیدل دهلوی (ولادت ۱۰۵۴ وفات ۱۱۳۳ هجری - قمری) ۲۲۱
- ۲ - محمد کاظم مروی، وزیر مرو (ولادت ۱۱۳۳ هجری قمری) ۲۲۳
- ۳ - حزین لاهیجی اصفهانی (ولادت ۱۱۰۳، وفات ۱۱۸۰ ه. ق) ۲۲۵
- ۴ - فتحعلی خان صبا (ولادت ۱۱۷۹ - وفات ۱۲۳۸ هجری - قمری) ۲۲۶
- ۵ - خالد نقشبندی (ولادت ۱۱۹۷ - وفات ۱۲۴۲ هجری - قمری) ۲۲۸
- ۶ - حسینعلی بیگ شرر بیگدلی آذری قمی (وفات ۱۲۴۸ ه. ق) ۲۲۹
- ۷ - وصال شیرازی (ولادت ۱۱۹۷ - وفات ۱۲۶۲ هجری - قمری) ۲۳۰
- شاعران و نویسندگان قرن سیزدهم هجری ۲۳۱
- اشاره ۲۳۱

- ۱ - مستوره ی کردستانی (ولادت ۱۲۲۰ - وفات ۱۲۶۴ هجری - قمری) ۲۳۳
- ۲ - قآنی شیرازی (ولادت ۱۲۲۳ - وفات ۱۲۷۰ ه.ق) ۲۳۵
- ۳ - فروغی بسطامی (ولادت ۱۲۱۳ - وفات ۱۲۷۴ هجری قمری) ۲۳۶
- ۴ - خالص کرکوکي (ولادت ۱۲۱۲ - وفات ۱۲۷۵ هجری - قمری) ۲۳۷
- ۵ - سروش اصفهانی (ولادت ۱۲۲۸ - وفات ۱۲۸۵ هجری - قمری) ۲۳۸
- ۶ - میرزا محمد تقی لسان الملک (وفات ۱۲۹۷ هجری - قمری) ۲۴۰
- ۷ - ملا احمد نراقی (قرن سیزدهم هجری قمری) ۲۴۲
- ۸ - طرب بن همای شیرازی (قرن سیزدهم) ۲۴۳
- شاعران و نویسندگان قرن چهاردهم هجری ۲۴۵
- اشاره ۲۴۵
- ۱ - حکیم صبوری (ولادت ۱۲۶۵ - وفات ۱۳۱۳ هجری - قمری) ۲۴۷
- ۲ - ناصر الدین شاه قاجار (ولادت ۱۲۴۷ - وفات ۱۳۱۳ هجری - قمری) ۲۴۸
- ۳ - حاج میرزا حسن حسینی فسائی (ولادت ۱۲۳۷ - وفات ۱۳۱۶ هجری قمری) ۲۴۹
- ۴ - شیخ رضا طالبانی (ولادت ۱۲۵۳ - وفات ۱۳۱۸ هجری - قمری) ۲۵۰
- ۵ - مرحوم حاج شیخ عباس قمی «قدس سره» (ولادت ۱۲۵۴ - وفات ۱۳۱۹ ه.ق) ۲۵۲
- ۶ - صفای اصفهانی (ولادت بین ۱۲۵۲ و ۱۲۶۳، فوت ۱۳۲۲ هجری - قمری) ۲۵۵
- ۷ - ملا معروف کوکه ای (ولادت ۱۲۵۳ - وفات ۱۳۲۴ هجری - قمری) ۲۵۶
- ۸ - میرزا حبیب خراسانی (ولادت ۱۲۶۶ - وفات ۱۳۲۷ هجری - قمری) ۲۵۷
- ۹ - محمد تقی بهار (ولادت ۱۲۶۶ ه.ق - وفات ۱۳۳۰ هجری - شمسی) ۲۵۸
- ۱۰ - ادیب الممالک فراهانی (ولادت ۱۲۷۷ - وفات ۱۳۳۶ هجری قمری) ۲۶۰
- ۱۱ - ایرج میرزا (ولادت ۱۲۹۱ - وفات ۱۳۴۲ هجری قمری) ۲۶۱
- ۱۲ - عارف قزوینی (ولادت ۱۳۰۰ - وفات ۱۳۵۲ ه.ق) ۲۶۲
- ۱۳ - علامه اقبال لاهوری (ولادت ۱۲۸۹ - وفات ۱۳۵۷ هجری قمری) ۲۶۳
- ۱۴ - علامه سید جعفر مرتضی عاملی (۱۳۶۵ هجری - قمری) ۲۶۵
- ۱۵ - ملا محمود متخلص به بیخود (ولادت ۱۲۹۶ - وفات ۱۳۷۶ ه.ق) ۲۶۶
- ۱۶ - مهدی الهی قمشه ای (ولادت ۱۳۲۰ - وفات ۱۳۹۲ هجری قمری) ۲۶۷

- ۱۷ - عالم آرای صفوی ۲۶۹
- ۱۸ - مختاری همدانی ۲۷۰
- ۱۹ - مسیح کاشانی - عصر صفویه ۲۷۱
- ۲۰ - «جیمز داون» ۲۷۲
- ۲۱ - رینولد نیکلسون-Reynold-Nicholson (ولادت ۱۸۶۸- وفات ۱۹۴۵ میلادی) ۲۷۳
- ۲۲ - الهامی کرمانشاهی (ولادت ۱۲۶۴ - وفات ۱۳۲۵هـ. ش) ۲۷۵
- بخش سوم: شاعران و نویسندگان معاصر ۲۷۷
- اشاره ۲۷۷
- ۱ - نیما یوشیج (ولادت ۱۲۷۶ - وفات ۱۳۳۸هـ. ش) ۲۷۹
- ۲ - عباس اقبال آشتیانی (ولادت ۱۲۷۷ - وفات ۱۳۳۴ هجری - شمسی) ۲۸۱
- ۳ - رهی معیری (ولادت ۱۲۸۸ - وفات ۱۳۴۷ هجری شمسی) ۲۸۳
- ۴ - مجید اوحدی (ولادت ۱۲۹۰ - وفات ۱۳۵۴ خورشیدی) ۲۸۴
- ۵ - دکتر علی شریعتی (تولد ۱۳۱۲ - وفات ۱۳۵۶هـ. ش) ۲۸۶
- ۶ - استاد شهید مرتضی مطهری (ولادت ۱۲۹۹ - شهادت ۱۳۵۸ هجری شمسی) ۲۸۸
- ۷ - جلال الدین همائی (ولادت ۱۲۷۸ - وفات ۱۳۵۹ هجری - خورشیدی) ۲۹۰
- ۸ - ریاضی یزدی (وفات ۱۳۶۲ هجری شمسی) ۲۹۲
- ۹ - علی نقی بهروزی (ولادت ۱۲۸۱ - وفات ۱۳۶۲ هـ. ش) ۲۹۳
- ۱۰ - عباس پرویز (تولد ۱۲۸۶ - وفات ۱۳۶۶ هجری شمسی) ۲۹۵
- ۱۱ - شهریار (ولادت ۱۲۸۵ - وفات ۱۳۶۷ هجری شمسی) ۲۹۶
- ۱۲ - حضرت آیت الله العظمی امام خمینی قدس سره (ولادت ۱۳۲۰ - وفات ۱۳۶۸ هـ. ش) ۳۰۰
- ۱۳ - مهرداد اوستا (ولادت ۱۳۰۸ - وفات ۱۳۷۰ هجری - شمسی) ۳۰۴
- ۱۴ - دکتر محمد جواد مشکور (قرن سیزدهم هجری شمسی) ۳۰۶
- ۱۵ - ابو القاسم حالت ۳۰۸
- ۱۶ - احمد رضا احمدی «ناصح» (معاصر) ۳۱۰
- ۱۷ - اردلان سنندجی (ولادت ۱۳۰۲ هجری - شمسی) ۳۱۲
- ۱۸ - افشین علاء (معاصر) ۳۱۴

- ۱۹ - باذل مشهدی (ولادت ۱۱۲۴ هجری - شمسی) ۳۱۶
- ۲۰ - جرج جرداق (ولادت جدیدہ، مرجعیون، لبنان، ۱۹۲۶ میلادی) ۳۱۸
- ۲۱ - جعفر ابراہیمی «شاہد» (معاصر) ۳۲۰
- ۲۲ - جعفر رسول زادہ (معاصر) ۳۲۲
- ۲۳ - جواد فرخی (ولادت ۱۲۹۶ ہجری شمسی) ۳۲۴
- ۲۴ - حنین سقزی (ولادت ۱۲۹۲ ہجری - شمسی) ۳۲۶
- ۲۵ - حسین یاری (معاصر) ۳۲۸
- ۲۶ - حمید سبزواری (ولادت ۱۳۰۴ ہ-ش) ۳۳۰
- ۲۷ - حمید ہنرجو (معاصر) ۳۳۲
- ۲۸ - دکتور قاسم رسا (ولادت ۱۲۹۰ ہجری - شمسی) ۳۳۳
- ۲۹ - استاد دکتور مجتبی رحماندوست (تولد ۱۳۳۳ ہ-ش) ۳۳۵
- ۳۰ - ذبیح اللہ صفا (ولادت ۱۲۹۰ ہ-ش) ۳۳۸
- ۳۱ - رباب تمدن (ولادت ۱۳۰۷ - ہجری - شمسی) ۳۴۰
- ۳۲ - استاد رسول جعفریان (ولادت ۱۳۴۳ ہجری - قمری) ۳۴۱
- ۳۳ - رفعت سمنانی - (وفات ۱۳۱۰ ہجری - شمسی) ۳۴۳
- ۳۴ - رودابہ حمزہ ای (معاصر) ۳۴۴
- ۳۵ - سہیل محمودی (تولد ۱۳۳۹ - ہجری - شمسی) ۳۴۶
- ۳۶ - سید تقی قریشی (معاصر) ۳۴۸
- ۳۷ - سید ہاشم رسولی محلاتی (ولادت ۱۳۰۸ ہجری شمسی) ۳۵۰
- ۳۸ - سیمین بہبہانی (معاصر) ۳۵۲
- ۳۹ - شکوہ قاسم نیا (معاصر) ۳۵۴
- ۴۰ - عبدالحسین زرین کوب (ولادت ۱۳۰۱ ہ-ش) ۳۵۶
- ۴۱ - عزیز اللہ زیادی (معاصر) ۳۵۸
- ۴۲ - علی موسوی گرمارودی (ولادت ۱۳۲۰ ہ-ش) ۳۵۹
- ۴۳ - علیرضا قزوہ (تولد ۱۳۴۲ ہجری شمسی) ۳۶۰
- ۴۴ - قیصر امین پور (ولادت ۱۳۳۸ ہجری - شمسی) ۳۶۱

- ۴۵ - محمد نعیمی (معاصر) ----- ۳۶۲
- ۴۶ - محمد ابراهیم باستانی پاریزی (ولادت ۱۳۰۴ هجری - شمسی) ----- ۳۶۴
- ۴۷ - محمود شاہرخی (ولادت ۱۳۰۶ - هجری- شمسی) ----- ۳۶۵
- ۴۸ - مصطفی رحماندوست (تولد ۱۳۲۹ه-ش) ----- ۳۶۸
- ۴۹ - مہری ماہوتی (معاصر) ----- ۳۷۱
- ۵۰ - مہدی سہیلی (ولادت ۱۳۰۳ - وفات ۱۳۶۶ هجری شمسی) ----- ۳۷۳
- ۵۱ - ابوالفضل علیدوست (تولد ۱۳۴۲ه-ش) ----- ۳۷۵
- ۵۲ - احمد سہیلی خوانساری (متولد سال ۱۲۹۱ شمسی) ----- ۳۷۶
- ۵۳ - حسین پژمان بختیاری (متولد ۱۲۷۸ هجری شمسی) ----- ۳۷۸
- ۵۴ - غلام محمد طرزی، (متولد ۱۲۴۵ ه-) ----- ۳۸۰
- ۵۵ - غلامرضا قدسی (متولد ۱۳۰۴ ش) ----- ۳۸۲
- ۵۶ - محمد ناصر طہوری (متولد ۱۳۲۴ ش) ----- ۳۹۱
- ۵۷ - عماد رسانی (متولد سال ۱۳۰۰) ----- ۳۹۳
- ۵۸ - مشفق کاشانی (متولد ۱۳۰۴) ----- ۳۹۵
- ۵۹ - صفی علیشاہ (متولد ۱۲۵۱ ه-) ----- ۳۹۷
- ۶۰ - احمد ناظر زادہ کرمانی (متولد ۱۲۵۵ ش) ----- ۴۰۳
- ۶۱ - محمد یوسف ریاضی ہروی (متولد ۱۲۹۰ ه-) ----- ۴۰۴
- ۶۲ - نسیم شمال (تولد ۱۲۸۸ ه-) ----- ۴۰۷
- ۶۳ - معینی کرمانشاہی (ولادت ۱۳۰۱ ش) ----- ۴۱۰
- ۶۴ - ابوالحسن ورزی (ولادت ۱۲۹۳ ش) ----- ۴۱۵
- ۴۲۰ ----- «فہرست منابع و مراجع»
- ۴۴۰ ----- فہرست
- ۴۴۰ ----- اشارہ
- ۴۴۲ ----- فہرست اعلام
- ۵۰۸ ----- فہرست کتب
- ۵۴۲ ----- فہرست اماکن

۵۵۸ فهرست علوم

۵۶۱ فهرست مصطلحات

۵۷۶ درباره مرکز

مشخصات کتاب

سرشناسه: طه نیا، حسین، ۱۳۶۲ -

عنوان و نام پدیدآور: سیمای امام علی علیه السلام در نظم و نثر فارسی / تألیف حسین طه نیا؛ [به سفارش] مجمع جهانی شیعه شناسی.

مشخصات نشر: قم: آشیانه مهر، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۴۶۰ ص.

فروست: مجمع جهانی شیعه شناسی؛ ۴۷.

شابک: ۹۲۰۰۰ ریال: سلفون، گالینگور: ۹۷۸-۶۰۰-۶۱۶۴-۵-۰۴؛ ۷۲۰۰۰ ریال: شومیز: ۹۷۸-۶۰۰-۶۱۶۴-۵-۰۴

یادداشت: این کتاب با حمایت معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به چاپ رسیده است.

یادداشت: کتابنامه: ص. [۳۶۹] - ۳۸۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.

یادداشت: نمایه.

موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- در ادبیات

موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- فضایل

موضوع: ادبیات دینی فارسی -- ایران -- تاریخ و نقد

شناسه افزوده: مجمع جهانی شیعه شناسی

شناسه افزوده: ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. معاونت فرهنگی

رده بندی کنگره: BP۳۷/۴ ط ۸۶ س ۹ ۱۳۹۰

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۵۱

شماره کتابشناسی ملی: ۲۷۵۴۲۶۰

@@تصوير

ص: ٥

تقدیم به:

پدر بزرگوارم که روحیهی ایمان، قناعت، استقامت و شکرگزاری را به من آموخت.

و تقدیم به:

مادر عزیزتر از جانم که صبر، حلم و چگونگی زیستن را به من آموخت.

ص: ۶

فهرست مطالب

مقدمه استاد علی انصاری بویراحمدی ۲۱

مقدمه عالمانه استاد دکتر فیروز حریرچی: ۲۵

مقدمه الاستاذ الدكتور نادر نظام طهرانی: ۲۷

ترجمه ی فارسی مقدمه ی عالمانه ی استاد فاضل دکتر نادر نظام طهرانی: ۲۸

مقدمه الدكتور محمد علی آذرشب: ۳۱

ترجمه ی فارسی مقدمه ی عالمانه ی استاد ارجمند دکتر محمد علی آذرشب: ۳۳

مقدمه دکتر مصطفی شیروی خوزانی ۳۷

مقدمه مؤلف: ۳۹

* دلایل جاودانگی نهج البلاغه: ۴۵

سیمای صادق حضرت علی علیه السلام، از منظر نهج البلاغه ۴۹

انگیزه ی تألیف: ۵۰

الف: عشق و علاقه ی وافر به امام علی علیه السلام از همان اوان طفولیت: ۵۰

ب: ابراز علاقه ی مؤلف به تفحص و تأمل در نظم و نثر فارسی: ۵۳

ص: ۷

متقدمین شاعران و نویسندگان پارسی گوی

شاعران و نویسندگان قرن سوم هجری ۵۹

(یعقوبی - وفات ۲۷۸ هجری - قمری) ۶۱

(احمد بن یحیی بن جابر بلاذری - متوفی ۲۷۹ هجری قمری / ۸۹۲ م) ۶۲

(ابو حنیفه ی دینوری - وفات ۲۸۲ هجری - قمری) ۶۳

«ترجمه تفسیر طبری، مؤلف: گروهی از علمای ماوراءالنهر» ۶۴

شاعران و نویسندگان قرن چهارم هجری: ... ۶۷

«حکیم کسائی مروزی - ولادت ۳۴۱-ه.ق.» ۶۹

«مسعودی - وفات ۳۴۵ هجری - قمری» ۷۰

«ابو علی محمد بن محمد بن عبدالله بلعمی - وفات ۳۶۳-ه.ق. - ۹۹۶ م» ۷۱

(دقیقی - ۳۶۷- ۳۶۹ هجری - قمری) ۷۲

شاعران و نویسندگان قرن پنجم هجری ۷۳

۱ - حکیم ابوالقاسم فردوسی - (ولادت ۳۲۹ - وفات ۴۱۱ هجری - قمری) ۷۵

۲ - «ابن مسکویه رازی - وفات ۴۲۱ هجری - قمری» ۷۶

۳ - (شیخ اسحاق کازرونی - وفات ۴۲۶ هجری قمری) ۷۷

۴ - (فرخی سیستانی - وفات ۴۲۹ هجری - قمری) ۷۹

- ۵- (منوچهری دامغانی - وفات ۴۳۲ هجری - قمری) ۸۱
- ۶- «ابو سعید ابوالخیر - ولادت ۳۵۷ - وفات ۴۴۰ ه. ق.» ۸۲
- ۷- (ابوالحسن جلابی هجویری - وفات ۴۶۵ ه. ق) ۸۵
- ۸- (ابوالقاسم قشیری - ولادت ۳۷۶ - وفات ۴۶۵ هجری قمری) ۸۷
- ۹- (ناصر خسرو قبادیانی - ولادت ۳۹۴ ه. ق. - وفات ۴۸۱ ه. ق.) ۸۹
- ۱۱- «عنصر المعالی - فوت ۴۹۲ هجری - قمری» ۹۳
- ۱۲- (ابو الفضل رشید الدین میبدی - قرن پنجم هجری قمری) ۹۴
- شاعران و نویسندگان قرن ششم هجری... ۹۷
- ۱- «محمد غزالی (ولادت ۴۵۰ - وفات ۵۰۵ هجری - قمری)» ۹۹
- ۲- مسعود سعد سلمان (ولادت ۴۳۸ - وفات ۵۱۵ هجری قمری) ۱۰۲
- ۳- معزی نیشابوری (وفات ۵۱۸-۵۲۱ ه. ق.) ۱۰۴
- ۴- (عین القضاة همدانی (وفات ۵۲۵ هجری - قمری) ۱۰۵
- ۵- (شهاب الدین احمد سمعانی - ۴۸۷-۵۳۴ ه. ق.) ۱۰۷
- ۶- احمد جام (قرن پنجم هجری قمری) ۱۰۸
- ۷- (سنائی غزنوی - ولادت ۴۷۳ - ۵۳۵ هجری قمری) ۱۰۹
- ۸- ادیب صابر ترمذی (مقتول بین ۵۳۸ - ۵۴۲ هجری - قمری) ۱۱۱
- ۹- عثمان مختاری (ولادت ۴۶۹ - وفات ۵۴۸ هجری قمری) ۱۱۲

- ۱۰ - رشید الدین وطواط (ولادت ۴۷۶ - وفات ۵۷۳ ہجری قمری) ۱۱۳
- ۱۱ - ابو المعالی نصر اللہ منشی (وفات ۵۵۵-۵۸۳ ہ۔ ق) ۱۱۵
- ۱۲ - انوری ابیوردی (وفات ۵۸۵ ہجری - قمری) ۱۱۶
- ۱۳ - شہاب الدین سہروردی (ولادت ۵۴۹ - وفات: ۵۸۷) ۱۱۷
- ۱۴ - خاقانی شروانی (ولادت ۵۰۰ - وفات ۵۹۵ ہجری قمری) ۱۲۰
- ۱۵ - قاضی حمید الدین بلخی (قرن پنجم ہجری - قمری) ۱۲۱
- ۱۶ - قطب الدین ابوالمظفر (قرن ششم ہجری قمری) ۱۲۲
- شاعران و نویسندگان قرن ہفتم ہجری... ۱۲۳
- ۱ - عطار نیشابوری (ولادت ۵۳۷ - وفات ۶۲۷ ہجری - قمری) ۱۲۵
- ۲ - سدید الدین محمد عوفی (ولادت ۵۷۲؛ وفات ۶۴۰ ہ۔ ق) ۱۲۷
- ۳ - خواجہ نصیر الدین طوسی (ولادت ۵۹۷ - فوت ۶۷۲ ہ۔ ق) ۱۲۹
- ۴ - مولانا جلال لدین محمد مشہور بہ مولوی (و ۶۰۴ - ف ۶۷۲ ہ۔ ق) ۱۳۱
- ۵ - عطا ملک جوینی (ولادت ۶۲۳ - وفات ۶۸۱ ہجری - قمری) ۱۳۴
- ۶ - خواجوی کرمانی (ولادت ۶۸۹ - وفات ۷۵۳ ہجری قمری) ۱۳۵
- ۷ - سعدی شیرازی (ولادت ۶۰۶ - وفات ۶۹۴ ہجری - قمری) ۱۳۷
- ۸ - سعد الدین وراوینی (قرن ہفتم ہجری قمری) ۱۳۹

شاعران و نویسندگان قرن هشتم هجری... ۱۴۱

۱ - حمد الله مستوفی (ولادت ۶۸۰ - وفات ۷۵۰ هـ. ق) ۱۴۳

۲ - ضیاء الدین نخشی (وفات ۷۵۰ هجری - قمری) ۱۴۵

۳ - عبید زاکانی (وفات ۷۷۲ هجری قمری) ۱۴۷

۴ - سلمان ساوجی (وفات ۷۷۸ هجری - قمری) ۱۴۹

۵ - خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی ۱۵۱

(ولادت اوایل قرن ۸ هـ. ق - وفات ۷۹۲ هـ. ق) ۱۵۱

۶ - شمس الدین احمد افلاکی العارفی (قرن هشتم هجری - قمری) ۱۵۴

۷ - نظام الدین شامی (قرن هشتم هجری - قمری) ۱۵۶

۸ - احمد ابن عبدالله بن محمد ابی المکارم مشکانی ۱۵۸

(قرن هشتم هجری قمری) ۱۵۸

شاعران و نویسندگان قرن نهم هجری... ۱۵۹

۱ - سید نعمت الله ولی (ولادت ۷۳۰ - وفات ۸۲۷-۸۳۴ هـ. ق) ۱۶۱

۲ - ابن حسام خوسفی (۷۳۸-۸۷۵ هجری قمری) ۱۶۳

۳ - جامی (ولادت ۸۱۷ - وفات ۸۹۸ هجری - قمری) ۱۶۴

۴ - تاج الدین حسین ابن حسن خوارزمی (قرن نهم هجری قمری) ۱۶۶

۵ - شجاع - مؤلف کتاب انیس الناس (قرن نهم هجری - قمری) ۱۶۷

متأخرین شاعران و نویسندگان پارسی گوی

شاعران و نویسندگان قرن دهم هجری... ۱۷۱

۱ - معین الدین فراهی هروی (وفات ۹۰۸ هجری - قمری) ۱۷۳

۲ - واعظ کاشفی (وفات ۹۰۶ هـ. ق) ۱۷۶

۳ - هلالی جغتائی (وفات ۹۳۹ هجری - قمری) ۱۷۸

۴ - خواند میر (فوت ۹۴۱ هجری - قمری) ۱۸۰

۵ - وحشی بافقی (ولادت ۹۳۹ - وفات ۹۹۱ هجری - قمری) ۱۸۲

۶ - محتشم کاشانی (وفات ۹۹۶ - هجری قمری) ۱۸۴

۷ - عرفی شیرازی (وفات ۹۹۹ هجری - قمری) ۱۸۵

شاعران و نویسندگان قرن یازدهم هجری... ۱۸۷

۱ - اسکندر بیگ ترکمان (۱۰۵۲ - ۱۰۳۸ - ۹۹۴ هجری - قمری) ۱۸۹

۲ - نظیری نیشابوری (وفات ۱۰۲۱ هجری - قمری) ۱۹۱

۳ - رضی الدین آرتیمانی (وفات ۱۰۳۷ هجری) ۱۹۲

۴ - فیاض لاهیجی (وفات ۱۰۵۲ هـ. ق) ۱۹۳

۵ - کلیم کاشانی «همدانی» (وفات سال ۱۰۶۱ هجری) ۱۹۴

۶ - صائب تبریزی (ولادت ۱۰۱۰ وفات ۱۰۸۷ - هجری قمری) ۱۹۵

۷- فیض کاشانی (ولادت ۱۰۰۷ - وفات ۱۰۹۱ هجری - قمری) ۱۹۶

۸- لامع (قرن یازدهم هجری - قمری) ۱۹۷

شاعران و نویسندگان قرن دوازدهم هجری... ۱۹۹

۱- بیدل دهلوی (ولادت ۱۰۵۴ وفات ۱۱۳۳ هجری - قمری) ۲۰۱

۲- محمد کاظم مروی، وزیر مرو (ولادت ۱۱۳۳ هجری قمری) ۲۰۳

۳- حزین لاهیجی اصفهانی (ولادت ۱۱۰۳، وفات ۱۱۸۰ ه.ق) ۲۰۵

۴- فتحعلی خان صبا (ولادت ۱۱۷۹- وفات ۱۲۳۸ هجری - قمری) ۲۰۶

۵- خالد نقشبندی (ولادت ۱۱۹۷- وفات ۱۲۴۲ هجری - قمری) ۲۰۸

۶- حسینعلی بیگ شرر بیگدلی آذری قمی (وفات ۱۲۴۸ ه.ق) ۲۰۹

۷- وصال شیرازی (ولادت ۱۱۹۷- وفات ۱۲۶۲ هجری - قمری) ۲۱۰

شاعران و نویسندگان قرن سیزدهم هجری... ۲۱۱

۱- مستوره ی کردستانی (ولادت ۱۲۲۰- وفات ۱۲۶۴ ه.ق) ۲۱۳

۲- قاآنی شیرازی (ولادت ۱۲۲۳- وفات ۱۲۷۰ ه.ق) ۲۱۵

۳- فروغی بسطامی (ولادت ۱۲۱۳- وفات ۱۲۷۴ هجری قمری) ۲۱۶

۴- خالص کرکوکی (ولادت ۱۲۱۲- وفات ۱۲۷۵ هجری - قمری) ۲۱۷

۵- سروش اصفهانی (ولادت ۱۲۲۸- وفات ۱۲۸۵ هجری -- قمری) ۲۱۸

۶- میرزا محمد تقی لسان الملک (وفات ۱۲۹۷ هجری - قمری) ۲۲۰

۷- ملا احمد نراقی (قرن سیزدهم هجری قمری) ۲۲۲

۸- طرب بن همای شیرازی (قرن سیزدهم) ۲۲۳

شاعران و نویسندگان قرن چهاردهم هجری... ۲۲۵

۱- حکیم صبوری (ولادت ۱۲۶۵ - وفات ۱۳۱۳ هجری - قمری) ۲۲۷

۲- ناصر الدین شاه قاجار (ولادت ۱۲۴۷ - وفات ۱۳۱۳ هجری - قمری) ۲۲۸

۳- حاج میرزا حسن حسینی فسائی (ولادت ۱۲۳۷ - وفات ۱۳۱۶ هجری قمری) ۲۲۹

۴- شیخ رضا طالبانی (ولادت ۱۲۵۳ - وفات ۱۳۱۸ هجری - قمری) ۲۳۰

۵- مرحوم حاج شیخ عباس قمی «قدس سره» - ۲۳۲

(ولادت ۱۲۵۴ - وفات ۱۳۱۹ ه.ق) ۲۳۲

۶- صفای اصفهانی (ولادت بین ۱۲۵۲ و ۱۲۶۳، فوت ۱۳۲۲ هجری - قمری) ۲۳۵

۷- ملا معروف کوکه ای (ولادت ۱۲۵۳ - وفات ۱۳۲۴ هجری - قمری) ۲۳۶

۸- میرزا حبیب خراسانی (ولادت ۱۲۶۶ - وفات ۱۳۲۷ هجری - قمری) ۲۳۷

۹- محمد تقی بهار (ولادت ۱۲۶۶ ه.ق - وفات ۱۳۳۰ هجری - شمسی) ۲۳۸

۱۰- ادیب الممالک فراهانی (ولادت ۱۲۷۷ - وفات ۱۳۳۶ هجری قمری) ۲۴۰

۱۱- ایرج میرزا (ولادت ۱۲۹۱ - وفات ۱۳۴۲ هجری قمری) ۲۴۱

- ۱۲ - عارف قزوینی (ولادت ۱۳۰۰ - وفات ۱۳۵۲ هـ.ق) ۲۴۲
- ۱۳ - علامه اقبال لاهوری (ولادت ۱۲۸۹ - وفات ۱۳۵۷ هجری قمری) ۲۴۳
- ۱۴ - علامه سید جعفر مرتضی عاملی (۱۳۶۵ هجری - قمری) ۲۴۵
- ۱۵ - ملا محمود متخلص به بیخود (ولادت ۱۲۹۶ - وفات ۱۳۷۶ هـ.ق) ۲۴۶
- ۱۶ - مهدی الہی قمشہ ای (ولادت ۱۳۲۰ - وفات ۱۳۹۲ هجری قمری) ۲۴۷
- ۱۷ - عالم آرای صفوی ۲۴۹
- ۱۸ - مختاری ہمدانی ۲۵۰
- ۱۹ - مسیح کاشانی - عصر صفویہ ۲۵۱
- ۲۰ - «جیمز داون» ۲۵۲
- ۲۱ - رینولد نیکلسون-Reynold-Nicholson (ولادت ۱۸۶۸ - وفات ۱۹۴۵ م) ۲۵۳
- ۲۲ - الہامی کرمانشاہی (ولادت ۱۲۶۴ - وفات ۱۳۲۵ هـ.ق) ۲۵۵

بخش سوم

شاعران و نویسندگان معاصر

- ۱ - نیما یوشیج (ولادت ۱۲۷۶ - وفات ۱۳۳۸ هـ.ق) ۲۵۹
- ۲ - عباس اقبال آشتیانی (ولادت ۱۲۷۷ - وفات ۱۳۳۴ هجری - شمسی) ۲۶۱
- ۳ - رهی معیری (ولادت ۱۲۸۸ - وفات ۱۳۴۷ هجری شمسی) ۲۶۳

ص: ۱۵

۴ - مجید اوحدی (ولادت ۱۲۹۰ - وفات ۱۳۵۴ خورشیدی) ۲۶۴

۵ - دکتر علی شریعتی (تولد ۱۳۱۲ - وفات ۱۳۵۶ هـ.ش) ۲۶۵

۶ - استاد شهید مرتضی مطهری (ولادت ۱۲۹۹ - شهادت ۱۳۵۸ هجری شمسی) ۲۶۷

۷ - جلال الدین همائی (ولادت ۱۲۷۸ - وفات ۱۳۵۹ هجری - خورشیدی) ۲۶۹

۸ - ریاضی یزدی (وفات ۱۳۶۲ هجری شمسی) ۲۷۱

۹ - علی نقی بهروزی (ولادت ۱۲۸۱ - وفات ۱۳۶۲ هـ.ش) ۲۷۲

۱۰ - عباس پرویز (تولد ۱۲۸۶ - وفات ۱۳۶۶ هجری شمسی) ۲۷۴

۱۱ - شهریار (ولادت ۱۲۸۵ - وفات ۱۳۶۷ هجری شمسی) ۲۷۵

۱۲ - حضرت آیت الله العظمی امام خمینی قدس سره ۲۷۸

(ولادت ۱۳۲۰ - وفات ۱۳۶۸ هـ.ش) ۲۷۸

۱۳ - مهرداد اوستا (ولادت ۱۳۰۸ - وفات ۱۳۷۰ هجری - شمسی) ۲۸۲

۱۴ - دکتر محمد جواد مشکور (قرن سیزدهم هجری شمسی) ۲۸۴

۱۵ - ابو القاسم حالت ۲۸۶

۱۶ - احمد رضا احمدی «ناصح» (معاصر) ۲۸۷

۱۷ - اردلان سنندجی (ولادت ۱۳۰۲ هجری - شمسی) ۲۸۸

۱۸ - افشین علاء (معاصر) ۲۸۹

۱۹ - باذل مشهدی (ولادت ۱۱۲۴ هجری - شمسی) ۲۹۰

۲۰ - جرج جرداق (ولادت جدیدہ، مرجعیون، لبنان، ۱۹۲۶ میلادی) ۲۹۱

۲۱ - جعفر ابراہیمی «شاهد» (معاصر) ۲۹۳

۲۲ - جعفر رسول زادہ (معاصر) ۲۹۵

۲۳ - جواد فرخی (ولادت ۱۲۹۶ ہجری شمسی) ۲۹۶

۲۴ - حزین سقزی (ولادت ۱۲۹۲ ہجری - شمسی) ۲۹۷

۲۵ - حسین یاری (معاصر) ۲۹۹

۲۶ - حمید سبزواری (ولادت ۱۳۰۴ ہ.ش) ۳۰۰

۲۷ - حمید ہنرجو (معاصر) ۳۰۱

۲۸ - دکتر قاسم رسا (ولادت ۱۲۹۰ ہجری - شمسی) ۳۰۲

۲۹ - استاد دکتر مجتبی رحماندوست (تولد ۱۳۳۳ ہ.ش) ۳۰۳

۳۰ - ذبیح اللہ صفا (ولادت ۱۲۹۰ ہ.ش) ۳۰۶

۳۱ - رباب تمدن (ولادت ۱۳۰۷ - ہجری - شمسی) ۳۰۸

۳۲ - استاد رسول جعفریان (ولادت ۱۳۴۳ ہجری - قمری) ۳۰۹

۳۳ - رفعت سمنانی - (وفات ۱۳۱۰ ہجری - شمسی) ۳۱۱

۳۴ - رودابہ حمزہ ای (معاصر) ۳۱۲

۳۵ - سہیل محمودی (تولد ۱۳۳۹ - ہجری - شمسی) ۳۱۳

۳۶ - سید تقی قریشی (معاصر) ۳۱۴

۳۷ - سید ہاشم رسولی محلاتی (ولادت ۱۳۰۸ ہجری شمسی) ۳۱۵

- ۳۸ - سیمین بهبهانی (معاصر) ۳۱۷
- ۳۹ - شکوه قاسم نیا (معاصر) ۳۱۸
- ۴۰ - عبدالحسین زرین کوب (ولادت ۱۳۰۱ هـ.ش) ۳۱۹
- ۴۱ - عزیز الله زیادی (معاصر) ۳۲۱
- ۴۲ - علی موسوی گرمارودی (ولادت ۱۳۲۰ هـ.ش) ۳۲۲
- ۴۳ - علیرضا قزوه (تولد ۱۳۴۲ هجری شمسی) ۳۲۳
- ۴۴ - قیصر امین پور (ولادت ۱۳۳۸ هجری - شمسی) ۳۲۴
- ۴۵ - محمد نعیمی (معاصر) ۳۲۵
- ۴۶ - محمد ابراهیم باستانی پاریزی (ولادت ۱۳۰۴ هجری - شمسی) ۳۲۶
- ۴۷ - محمود شاهرخی (ولادت ۱۳۰۶ - هجری - شمسی) ۳۲۷
- ۴۸ - مصطفی رحماندوست (تولد ۱۳۲۹ هـ.ش) ۳۲۹
- ۴۹ - مهری ماهوتی (معاصر) ۳۳۱
- ۵۰ - مهدی سهیلی (ولادت ۱۳۰۳ - وفات ۱۳۶۶ هجری شمسی) ۳۳۳
- ۵۱ - ابوالفضل علیدوست (تولد ۱۳۴۲ هـ.ش) ۳۳۵
- ۵۲ - احمد سهیلی خوانساری (متولد ۱۲۹۱ ش) ۳۳۷
- ۵۳ - حسین پڑمان بختیاری (متولد ۱۲۷۸ هـ) ۳۳۹
- ۵۴ - غلام محمد طرز (متولد ۱۲۴۵ هـ) ۳۴۱
- ۵۵ - غلام رضا قدسی (تولد ۱۳۰۴ ش) ۳۴۳

۵۶- محمد ناصر طهوری (تولد ۱۳۲۴ ش) ۳۴۸

۵۷- عماد خراسانی (متولد ۱۳۰۰ ش) ۳۵۰

۵۸- مشفق کاشانی (متولد ۱۳۰۴ ش) ۳۵۲

۵۹- صفی علیشاه (متولد ۱۲۵۱ ه) ۳۵۴

۶۰- احمد ناظرزاده کرمانی (متولد ۱۲۵۵ ش) ۳۵۸

۶۱- محمد یوسف ریاضی هروی (متولد ۱۲۹۰ ه) ۳۵۹

۶۲- نسیم شمال (متولد ۱۲۸۸ ه) ۳۶۱

۶۳- معینی کرمانشاهی (متولد ۱۳۰۱ ش) ۳۶۳

۶۴- ابوالحسن ورزی (تولد ۱۲۹۳ ش) ۳۶۶

«فهرست منابع و مراجع» ۳۶۹

فهرستها

۱- علام ۳۹۱

۲- کتب ۴۲۵

۳- اماکن ۴۴۲

۴- علوم ۴۵۰

۵- مصلحات ۴۵۳

ص: ۱۹

کتابی که پیش روی خوانندگان شیفته علی علیه السّلام قرار دارد، جلوه گاه امام رحمت و یعسوب دین امیر مؤمنان علی علیه السّلام در نظم و نثر فارسی است.

نظم و نثر فارسی در بخش عظیمی از آثار خود متأثر از کلام ابلغ الفصحاء و افصح الخطباء امام رحمت علی بن ابی طالب علیه السّلام است. که این خود بهترین دلیل بر اشتیاق وافر و اخلاص ملت ایران در دوستی و عشق ورزی به این امام همام است. از همین جاست که باید زبان فارسی را از مهمترین زبانه ای اسلامی در نقل مفاهیم والای اسلامی به مسلمانان جهان به حساب آورد.

تدوین آثار منظوم و منثور ادب فارسی که افکار شگفت انگیز مولای متقیان را از طرفی و دیدگاه شاعران و نویسندگان ادب فارسی را از سوی دیگر به تصویر می کشد و در محک نقد و بررسی قرار می دهد، از اهم فرائض دینی و ملی است تا بخش اندکی از خدمات دانشمندان مسلمان ایرانی به اسلام روشن شود و افکار اجتماعی و سیاسی و اخلاقی حضرت علی علیه السّلام با تفصیل هر چه تمامتر بیان گردد.

اکنون جای بسی خوشبختی است که یکی از دانشجویان ما، فاضل ارجمند، آقای حسین طه نیا با علاقه زاید الوصف و ایمان کامل به پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیه السّلام به این تحقیق عظیم و تألیف دشوار اقدام کرده است.

کتاب با مقدمه ای شیوا و رسا و مستند و علمی در سه بخش تدوین شده است. و تأثیر سخنان علی علیه السّلام از رسائل و خطبه ها و کلمات قصار در نظم و نثر

فارسی از زمان رودکی تا دوره معاصر به خوبی نشان داده شده است و باید متذکر شد که برگزیدن آثار ارزشمند آن هم درباره افصح الأئمه علیه السلام که کلامش فوق المخلوق و دون الخالق است، کاری سهل و آسان نیست.

من خود شاهد بودهام که آقای حسین طه نیا در تألیف این اثر ارزنده رنج ها برده و سختی های فراوان تحمل کرده است. اثری که با مراجعه به دهها مراجع معتبر و کتابخانه های عمومی و خصوصی حتی سفر به دورترین شهرها فراهم آمده است.

خواننده از مطالعه این کتاب التذاذ معنوی بسیار میبرد و این اثر او را در تهذیب نفس خویش و آشنایی با سیره و افکار امام علی علیه السلام مساعدت فراوان مینماید. پس باید از دانشمند محترم آقای حسین طه نیا نهایت سپاسگذاری را کرد که چنین اثر نفیس را با دقت و صرف وقت فراوان همراه با اخلاص به اهل بیت علیه السلام تدوین کرده است. امید است مؤلف عالیقدر با تألیف کتابهای ارزنده دیگر خدمات ارزشمندی به اسلام و ملت مسلمان ایران ادا نماید.

آخر دعوانا الحمد لله

دکتر فیروز حریرچی

استاد دانشگاه تهران و عضو فرهنگستان زبان عربی بین الملل سوریه.

ص: ۲۶

مقدمه الاستاذ الدكتور نادر نظام طهرانى:

إنَّ الحديث عن الامام على عليه السَّلام و ما كان يتمتَّع به مِن شخصيه قدسيه و صفات فريده و مكانه أدبيه ساميه، لا يمكن أن تجف الأقلام عنه و لو رفدتها بحار المفكرين و الأدباء و الشعراء. فما مِن متفكِّر و أديب و شاعر إلا و نهل من ينبوع الامام و ساهم فى تمجيده و الثناء عليه. أكان مسلماً أو غير مسلم، عربياً أو غير عربى. و الأئمه الاسلاميه فى ايران تعتبر من أصدق المحييين للامام على عليه السَّلام و آله. و لم يخل أديب و شاعر إلا و أصاب من سامى فكره و صافى أدبه و نظم أو نثر فى عالى فضله و قد حاول أحد تلامذتنا المحييين لآل بيت رسول الله | السيد حسين طه نيا جمع آثار الشعراء و الكتّاب بما فيهم الايرانيين و غيرهم من الشعراء و الكتّاب خلال عصور الأدب الفارسى المختلفه فى كتاب سمّه ب-«سيمای امام على عليه السَّلام در نظم و نثر فارسى»، و هو عمل لم يسبق إليه حتى الآن. حيث ضمّنه كلّ ما فاضت به قرائح هؤلاء الأدباء و الشعراء فى الماضى مع الكثير مما أوردوه فى العصر الحديث.

وكل ما نتمناه أن يوفّق تعالى السيد حسين طه نيا للقيام بمزيد من هذه الأعمال الأدبيه لاغناء مكتباتنا الاسلاميه. والله ولىّ التوفيق

الدكتور نادر نظام طهرانى

استاذ فى اللغة العربيه و آدابها بالجامعات الإيرانيه

بسم الله الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

براستی که قلم از وصف امام علی علیه السَّلام و شخصیت قدسی و ملکوتی ایشان و اوصاف بی نظیر و یگانه و نیز منزلت والای ادبی آن حضرت عاجز است. هر چند که دریای بی کران اندیشه‌ی دانشمندان و ادیبان و نیز شاعران، آن را یاری رساند.

هیچ اندیشمند یا ادیب و یا شاعری یافت نمیشود که از سرچشمه‌های دانش و بصیرت امام علی علیه السَّلام بهره‌مند نشده باشد. مسلمان یا غیر مسلمان، عرب یا غیرعرب.

ملت مسلمان ایران از مخلص‌ترین و صادق‌ترین دوستداران و ارادتمندان امام علی علیه السَّلام و آل بیت مطهرش علیه السَّلام به شمار می‌روند. همهی ادیبان و شاعران از زلال اندیشه‌های متعالی و همچنین آداب و فرهنگ نیک و صحیح آنان توشه‌ای کسب کرده و در فضائل عالی آن حضرت آثاری در نظم و یا نثر به نگارش در آورده‌اند.

یکی از دانشجویان ما آقای حسین طه نیا - که از ارادتمندان خاندان عصمت و طهارت علیه السَّلام است - بر آن شده است که آثار شاعران و نویسندگان ایرانی و غیر

ایرانی ادوار مختلف ادبیات فارسی را در کتابی که آن را «سیمای امام علی علیه السّلام در نظم و نثر فارسی»، نامیده است، گرد آوری نماید.

این اقدام بی سابقه و کم نظیر است، چرا که مؤلف هر آنچه را که در زمانهای گذشته از ذوق و قریحه ی این ادیبان و شاعران در ذکر اوصاف علی علیه السّلام تراوش کرده، به همراه آثار فراوانی که در روزگار معاصر از خودبرجا گذاشته اند، در این کتاب گنجانده است.

برای آقای حسین طه نیا طلب توفیق روزافزون را از ایزد منان، در راستای پرداختن هرچه بیشتر به فعالیت‌های ادبی مشابه، جهت پربار کردن کتابخانه های اسلامی یمان، خواستاریم.

و الله ولیّ التوفیق.

دکتر نادر نظام طهرانی

استاد زبان و ادبیات عربی دردانشگاههای ایران

ص: ۲۹

على عليه السلام فى ضمير الأمة على مرّ العصور:

دخل أمير المؤمنين على عليه السلام فى وجدان الأمة و ضميرها بعد أن قدّم لها أعظم مثل فى السموّ الانسانى.

لقد مثّل شخصيه الانسان المتحرّر من كلّ الصغائر و الساعى على طريق كلّ كمالٍ يوصله إلى الكامل المطلق سبحانه و تعالى.

فى حياته الشّخصيه و حياته الاجتماعيه و السياسيه قدّم نموذج الانسان الذائب فى ذات الله و المتفانى فى سبيل رضا الله، الجادّ فى خدمه دين الله و المجتهد لهدايه الناس و رعايه أمورهم و دفع الظلم عنهم و توفير العدالة لهم.

نقل عاصمته من مدينه رسول الله صلى الله عليه وآله إلى الكوفه ليكون قريباً من شعوب البلدان المفتوحه، و ليقدم للايرانيين بشكل خاص نموذج الحاكم المسلم و الحكومه الاسلاميه.

الولاه الذين أرسلهم الخلفاء قبل على عليه السلام كان فيهم الصالحون و كان فيهم أيضاً من غير الرّساليين و لذلك شعر الناس فى إيران و هم قريبا العهد بالاسلام، أنّ ما يرونه من بعض الحكام غير ما سمعوه من عدل الاسلام و سماحته و مساواته و لذلك سارع على عليه السلام ليقدم لكلّ المسلمين نموذج الحاكم الصالح، و بذلك أصبح على فى أنظار كلّ

المسلمين و خاصةً الايرانيين النموذج الأمثل الذى يطمحون إليه كلما ادلهمت الخطوب و أساء إليهم هذا الوالى أو ذاك.

إنَّ العصر الأموى كان قاسياً على الايرانيين بسبب ما عانوه من تعصب الأمويين و عدائهم لغير العرب. لكنَّ الصورة التى حملها الايرانيون عن على عليه السَّلام جعلتهم يثبتون على المبدأ و يشخَّصون السلوك الرِّسالى من السلوك المنحرف.

و هذه المشاعر العميقة التى حملها الايرانيون تجاه على عليه السَّلام انعكس فى ثوراتهم على الأمويين، و كان آخرها ثوره الخراسانيين التى رفعت شعار «الرضا من آل محمّد»، و هو شعار يعبر عن ولائهم لعلى عليه السَّلام و آله من آل بيت رسول الله صلى الله عليه و آله.

كما انعكس هذه المشاعر فيما دونه من نثر و نظم يعبر فى مجمله عن مشاعر عميقة تجاه أمير المؤمنين، بل تجاه الاسلام الصحيح الخالى من الانحرافات، و هو الاسلام الذى عاشه الايرانيون خلال مده خلافه على عليه السَّلام، و بقى يعيش عبر الأجيال فى ضمائرهم و مشاعرهم.

أرجوا أن يكون المؤلف الفاضل السيد حسين طه نيا قد قدّم بهذه المجموعه صورته من هذه المشاعر تجاه هذا الرجل الذى جسّد الاسلام فى جميع جوانبه.

و من الله التوفيق.

الدكتور محمد على آذرشب

استاذ فى اللغة العربيه بجامعة طهران

ص: ٣٢

علی علیه السلام در وجدان امت اسلامی در بستر تاریخ

امام علی علیه السلام پس از آنکه بزرگترین الگوی کمال و تعالی انسانی را به امت اسلامی عرضه نمود، در نهان و ضمیر آن نفوذ پیدا کرد.

آن حضرت بیانگر شخصیت یک انسان آزاده و رها یافته از قید و بند تمامی لغزش های کوچک و بزرگ مادی و معنوی است. و نیز ایشان نمایانگر انسان طالب همه ی کمالات است که به سوی مسیر هر فضیلتی که او را به کامل مطلق برساند، می شتابد.

وی در زندگی فردی و اجتماعی و سیاسی خود اسوهی یک انسان دل سپرده به ذات خداوند و انسانی که خود را وقف رضایت حضرت حق نموده است، معرفی می نماید؛ انسانی کوشا در راه خدمت به دین خدا، و مجتهد و شایسته جهت ارشاد مردم و اهتمام ورزیدن به امور آنها و دفع ظلم از آنان و همچنین برای تامین و برقراری عدالت برای آنها مرکز حکومتش را از مدینه ی رسول خدا صلی الله علیه و آله به کوفه منتقل کرد. تا از مردم سرزمین های فتح شده نزدیک باشد تا اینکه برای ایرانیان به شکل خاصی الگوهای یک حاکم مسلمان و نیز حکومت اسلامی را عرضه بدارد.

در میان زمامدارانی که خلفاء قبل از علی علیه السّلام فرستاده بودند، هم افراد شایسته و درستکار وجود داشت و هم افراد ناصالح و غیر متعهد. به همین خاطر بود که مردم ایران - که فهم تازه‌های از اسلام داشتند - احساس کردند آنچه را که از برخی از کارگزاران مشاهده میکنند، غیر از چیزهایی است که درباره‌ی عدل اسلام و تسامح و برابری آن شنیده‌اند.

از این رو علی علیه السّلام به یاری امت اسلامی شتافت تا برای همه‌ی مسلمانان الگوی یک حاکم مسلمان را ترسیم کند و بدین وسیله علی علیه السّلام در نظر تمامی مسلمانان و علی‌الخصوص ایرانیان، نمونه‌ی یک اسوه‌ی کامل شد؛ الگویی که هرگاه شرایط بر آنان دشوار میشد، و این حاکم یا آن حاکم به آنها تعرض میکرد، چشم‌یاری به سوی حضرت علی علیه السّلام میدوختند.

عصر اموی برای ایرانیان به دلیل متحمل شدن تعصبات امویین و دشمنی آنان با غیر عرب، سخت و جانکاه بود اما تصویری که ایرانیان از علی علیه السّلام به همراه خود داشتند، آنان را بر آن داشت تا بر اصول صحیح حکومتداری علوی پا فشاری کنند و آداب و فرهنگ مکتبی و مقید به اصول اسلامی را از اصول انحرافی و غیراسلامی تشخیص دهند.

این احساسات عمیق که ایرانیان از علی علیه السّلام با خود داشتند، در قیام هایشان برضد بنی‌امیه، خود را نشان داد. و آخرین قیام آنها، قیام خراسانی‌ها بود که شعار

«الرضا من آل محمد» را سرمیداد. این شعار که بیانگر وفاداری و اطاعت آنها از علی و خاندان مطهرش علیه السّلام - که اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله بودند - است.

و در آثار مدوّن نظم و نثر آنان نیز این عواطف به چشم می خورد؛ عواطفی که در مجموع نه تنها نمایانگر باورها و احساسات عمیق آنها در مقابل أميرالمؤمنین بلکه مقابل اسلام صحیح و دور از انحرافات است؛ اسلامی که ایرانیان در مدت زمان خلافت امام علی علیه السّلام آن را درک کرده بودند و هنوز هم نسل به نسل آن را احساس می کنند.

امیدوارم که مؤلف گرانقدر آقای حسین طه نیا، با گردآوری این مجموعه، تصویری شایسته از این عواطف و احساسات را در قبال این ابر مرد که به همهی ابعاد اسلام عینیت بخشید، عرضه و ترسیم نماید.

و من الله التوفیق

دکتر محمد علی آذرشب

استاد زبان و ادبیات عربی دانشگاه تهران

ص: ۳۵

«وصف اسرار علی در نظر خرد و کلان خود جهانی است که خارج بود از شرح و بیان»

علی علیه السلام شخصیتی است استثنائی و بی نظیر که منحصر به یک گروه یا عقیده و مرام خاصی نیست. از نخستین روزهای طلوع پرفروغ اسلام تا کنون، پیروان ادیان و مذاهب گوناگون و حتی کسانی که از مذهب خاصی پیروی نمیکنند، مجذوب ابعاد و شخصیت والای ایشان شده‌اند و هر یک دربارهی جنبه‌ای از جنبه‌های زندگی پربرکت ایشان به اظهار نظر پرداخته‌اند.

دانشمندان و نویسندگان و دانش پژوهان بسیاری اعم از سنی و شیعه و مسیحی و... تحت تاثیر ابعاد گوناگون شخصیت علی علیه السلام قرار گرفته و از خود آثاری ماندگار به جای گذاشته‌اند.

مؤلف محترم این اثر ارزنده جناب آقای حسین طه نیا - که خود از شیفتگان و دلسوختگان خاندان عصمت و طهارت و در رأس ایشان، علی علیه السلام هستند - تلاش بسیار فراوانی نموده‌اند تا بتوانند در این راه قدمی بردارند و قلمی بزنند که امیدوارم سعی شان مشکور و کارشان مرضی حضرت حق باشد.

با آرزوی موفقیت برای ایشان

دکتر مصطفی شیروی خوزانی

بسم الله الذي علم الانسان ما لم يعلم

الحمد لله رب العالمين و الصلاه و السلام على أشرف الانبياء و المرسلين، خاتم الرسل و النبيين محمد صلى الله عليه وآله و على آله الطيبين الطاهرين الاخيرين و صحبه المنتخبين.

به نام او سخن آغاز میکنم و به یاد او نغمه ی خرد ساز. با نثار عمیق ترین و خالصانه ترین مراتب تحیت و اخلاص بر خاتم الانبياء، معلم راستین بشریت، خلاصه ی خاصه موجودات، که مصداق تمام عیار {و ما ينطق عن الهوى} (۱) و موضوع آیت وافی هدایت، {انك لعلى خلق عظيم} (۲) است.

سپاس خداوندی را که انسان را پس از نادانی، علم آموخت و پس از گمراهی، هدایت کرد و پس از غفلت، آگاه نمود. درود خداوند بر نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و آل و اصحاب او باد که پس از پیامبر مشعل فروزان هدایت را فرا راه بشریت بر افروخته نگه داشتند؛ یارانی که در دامان یا در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پرورش یافته بودند و از فضل و دانش و تقوای خاصه برخوردار بودند و قرآن و

ص: ۳۹

۱- نجم، ۳ / ۵

۲- قلم / ۴

اسلام و مسلمین را در راه آشنایی و برداشت بجا و درست از دستوره‌های خداوند در قالب زبان وحی یاری رساندند. تحیت خاص نثاربارگاه ملکوتی حضرت مولی الموحدین، امیرالمؤمنین، علی بن ابی طالب علیه السلام باد؛ آن سروش آسمانی که خداوند در پیکره‌ی بشردمید و پیوسته گوش جانها را نواخته و همواره قلوب پاکدلان و وارستگان، از زلال علم و تقوای حضرتش صیقل زده شد. وقرنها قبله‌ی آمال همه‌ی ملل و نحل اسلامی و پیروان آنها بوده است؛

او که خاتم رسل در بین تمامی یارانش تنها با او پیمان برادری بست؛ آن مدینه‌ی علمی که نتنها خاستگاه کبار صحابه در آن روزگار بود، بلکه حتی امروزه نیز در عصر فن آوری ارتباطات و قرن جدید، انسان با آن همه پیشرفت‌های علمی سرسام آور، از دریای بیکران آثار و اندیشه‌های دینی، عرفانی و علمی آن حضرت علیه السلام بهره‌ها می برد.

هنگامی که حضرت محمد | در سال: ۵۷۰ میلادی در مکه تولد یافت و با ظهور اسلام، تحولی شگرف در ارکان فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی شبه جزیره‌ی عربستان بطور خاص و در تمامی جهان به صورت عام ایجاد شد، اوضاع جدیدی که در اثر پیدایش و گسترش اسلام، برزندگی اعراب و مسلمانان و تمامی جنبه‌های حیات آنان، خصوصاً در زمینه‌های ادبی جهان عرب، آفاق تازه‌ای را گشوده و رفته رفته مفاهیمی شکل گرفت که هر یک برگرفته از مکتب عقیدتی اسلام ناب بود.

مفاهیمی همچون قرآن، حدیث، ایمان و تقوا، نماز، روزه، زکات، جهاد، شهادت و ایثار، از ارزشهایی بودند که هر یک به یمن پر برکت قوم عرب و مسلمانان آن روزگار با آموزه‌های با ارزش اسلامی بوجود آمدند تا جایی که تحولاتی اساسی و بنیادین را در سرتاسر عالم دامن زدند که با معیارها و ارزشهای آن روز جهان به هیچ روی قابلیت تفسیر و تاویل نمی نمود.

در محضر نبی اکرم صلی الله علیه و آله و در دانشگاه خاتم النبیین، شاگردانی تربیت و پرورش یافتند که نه تنها مایهی تعجب استاد خویش گشته (۱)، بلکه مایهی تحسین نسلهای بعدی نیز شده و در تمامی زمینهای مختلف علوم عقلی و نقلی آن چنان درخشیدند که به حق می توان گفت ستاره‌های درخشان آسمان معرفت و تقوای روزگار خود گشته و حلقه های طلایی و زرین اتصال معارف قرآنی برگرفته از وحی حق تعالی و سیره ی شریفه ی نبوی به اخلاف خویش شدند.

اگر بخواهیم اشارتی مختصر به این میوه های رسیده و پر بار بوستان نبوت صلی الله علیه و آله کرده باشیم، باید از یگانه مولود کعبه و جانشین بر حق پیامبر و پیشوای

ص: ۴۱

۱- مؤلف اشاره به آیه ی شریفه ی ۲۹ سوره ی فتح دارد که می فرماید: {مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ...}

عالمیان در دو عالم، امام علی بن ابی طالب علیه السّلام و عبدالله بن عباس، یاد نمود تاحق مطلب به درستی ادا گردد.

این دو اختر تابناک آسمان امامت، علم و تقوا، که بدون شک از بارزترین چهره های دینی- علمی و نیز از بزرگان اصحاب حضرت ختمی مرتبت و عامه ی مردم، نه تنها در روزگار خویش بلکه در تمامی عصرها بوده و هستند و خواهند بود.

به ویژه حضرت علی مرتضی، که تاثیر شگرف آثار ادبی و مبانی علوم او را در آثار ادبی و علمی تمامی عصرها و ادوار و در اقصی نقاط این گیتی پهناور و به ویژه در میان مصنفات مختلف ادبی- علمی امت اسلامی و عربی در تمام دوره ها، میتوان به وضوح پیدا کرد.

این امام رحمت صلی الله علیه و آله و اسوهای تمام نما برای امت اسلامی حقیقتاً از نظر ایمان، تقوا، علم و فقاقت، فرزند بی بدیل زمانهی خود بود و به دلیل داشتن همین ویژگی بارز علمی و دینی و نیز درک درستی که از مقتضیات اجتماعی و فرهنگی و ادبی عصر خویش داشت، توانست دست به خلق آثار و طرح اندیشه هایی بزند که تمامی دانشمندان و عالمان حوزه های مختلف علوم - چه در آن عصر و چه در ادوار پس از آن حضرت علیه السّلام - هم خود و هم آثارشان تحت تاثیر آثار و اندیشه های صحیح او قرار گرفتند، تا جایی که در دوران معاصر نیز رد پای آثار حکمی و ادبی گهربار آن حضرت علیه السّلام - که همچون نگینی در آسمان علم

و ادب و دین قرنهای متمادی است میدرخشند - در بین دستاوردهای ادبی و علمی عصر حاضر، خصوصاً میان کشورهای اسلامی و عربی یافت می گردد.

آری! آن نادرهی روزگار به اقرار دانشمندان و عالمان برجسته ی جهان عرب، از خطیبان و بلیغان و فصیحان بلا- منازع عصر خود بود.

برای نمونه ابن ابی الحدید معتزلی در این باره میگوید:

«علی علیه السلام امام الفصحاء و سید البلغاء است.»^(۱)

امیر المؤمنین علی علیه السلام علاوه بر جانشینی برحق رسول اکرم صلی الله علیه و آله و رهبری معنوی مسلمانان، دارای نبوغ سرشار و زاید الوصف علمی و ادبی بود، به گونهای که در علوم مختلف ادبیات عرب، همچون بلاغت، صرف و نحو و فن خطابه صاحب نظر بوده و اساساً او را واضح علم نحو در زبان عربی میدانند.

وقتی از ابوالاسود دؤلی سؤال شد که علم نحو را در کجا

آموخته است؟ جواب داد: حدود آن را از علی بن ابی طالب علیه السلام آموختم.^(۲)

حنا الفاخوری می نویسد:

او دارای دیوان شعری در زهد و حکم است و در

ص: ۴۳

۱- الأدب العربی و تاریخه حتی نهاییه العصر الأموی، الدکتور محمد علی آذرشب، ص ۱۴۱

۲- تاریخ ادبیات عرب، رینولد نیکلسون، ص ۳۴۵

نثر دوازده تالیف در حکم و مواعظ به نام اوست که مهمترین و مشهورترین آنان، کتاب گرانسنگ نهج البلاغه است که دارای شروح متفاوت و متعددی همچون شرح ابن ابی الحدید (۵۱۶ - ف ۶۵۵ هـ.ق) و شرح محمد عبده (۱۸۴۹ - ف ۱۹۰۵ م) است. (۱)

سخنان علی علیه السلام گنجینه ای است که در ادبیات فضای خاص و بی نظیری را به خود اختصاص داده و از نظر لفظ نیز از جمال و رونق بسیاری برخوردار است.

امتیاز رسایل امام علی علیه السلام به ایجاز آنها است. خطب و مواعظ آن حضرت صادق ترین تصویر شخصیت اوست و بیش از هر چیز دیگر بیانگر تقوایی است که علی علیه السلام در دل نهفته دارد؛ تقوایی که از ایمان کامل به خداوند متعال سرچشمه می گیرد و از تدبر در مخلوقات هستی و نگرستن در کمالات الهی پدید آمده و سبب شده تا از هر چیزی که نا پایدار است، دامن برچیند. کلامش همواره به ذکر باری تعالی عطر آگین است.

از اسرار نهج البلاغه نبوغ امام علی علیه السلام به وضوح تمام متجلی است؛ اساس این نبوغ، عقل شگفت آور اوست. امام علی علیه السلام در وادی سخن دارای قدرت

ص: ۴۴

کلام و قریحه ی بالایی است که میتواند انواع تعبیرها و اسلوبهای هنری را بیافریند. از این رو نثر او خزانه ای است که میان طبع و صنعت جمع دارد.

تشبیهات زیبا، امثال، استعارات، انواع موازنه، مرادفه، سجع و... را چنان در کلام خود می آورد که پنداری همه وحی خاطر و طبع و از مقتضیات معانی است که در سینه ی مولا علیه السلام خلجان دارد و سپس یک بینش و عقیده ی نیرومند آن را بیرون میریزد. با این اوصاف جای شگرف نیست که اگر بگوئیم: نهج البلاغه یک ثروت عظیم ادبی و فکری است که محتوای آن همواره دعوت به عمل کردن به شعائر دین و پیروی از قرآن حکیم و تحسین هر عملی است که عاقبتی نیک دارد و تشویق و تحریض مردم به سیر در طرق فضایل اعمال است.

این کتاب بی نظیر و ارزشمند در کنار آموزه های دینی شامل آراء گوناگونی در فلسفه، ماوراء الطبیعه، فقه، جنگ، صلح، و سیاست است.

نهج البلاغه علاوه بر آن دربرگیرنده ی معلومات و اطلاعات تاریخی بسیار با ارزشی نیز بوده و روی هم رفته امتیازهای مذکور، نهج البلاغه را در ادبیات و دین و اجتماع به مقامی ارجمند ارتقاء داده است.

دلایل جاودانگی نهج البلاغه:

به عقیده ی مؤلف دلایل ماندگاری و بقاء نهج البلاغه به شرح ذیل است:

* ۱- نهج البلاغه کلام افراد عادی بشر نیست، کلام یک عالم و دانشمند اسلامی هم نیست که فقط در دوره ی خاصی با استقبال و لو همه ی اقشار روبرو گردد و در ادوار دیگر از رونق و صفای خود بیفتند، بلکه کلام وحی گونه‌ی برترین افراد بشر بعد از نبی است و جای هیچ گونه تعجب نیست که شخصیت باعظمتی همچون علی علیه السّلام که پیامبر گونه است کلامش (نهج البلاغه) نیز پیامبر گونه (قرآن کریم)، و دارای اعجاز باشد.

* ۲- نهج البلاغه در میان آثار اسلامی، محدود کتابهایی است که از نظر سند بسیار موثق است؛ چرا که فرمایشات گهربار و وحی گونه ی حضرت علی علیه السّلام را - که برگرفته از موثق ترین آثار علمی در کتابهایی همچون عیون الاخبار، البیان و التبیین، العقد الفرید، و تواریخ طبری و یعقوبی و مسعودی و... به صورت متفرقه پراکنده بوده [منقول از علی علیه السّلام] و به توسط شریف رضی گردآوری شده است (۱) - شامل می گردد. این امر بر اعتبار بیش از پیش آن در بین مسلمین افزوده و سبب اطمینان بیشتر خوانندگان این اثر بی نظیر در عصرهای مختلف، برای مطالعه، بررسی، تامل و نصب العین قرار دادن آموزه ها و تعالیم آن با طیب خاطر شده است.

ص: ۴۶

*۳- نهج البلاغه یگانه کتابی است که باب طبع تمامی قرائح و سلايق بوده و به گونه ای است که هر کس به هر اندازه که از دریای بیکران علم و معرفت بهره مند باشد، به همان مقدار و حتی بیشتر میتواند علاوه بر تزکیه و تربیت نفس و روح خویش و برطرف کردن عطش سیری ناپذیر آن برای سرای باقی، آبادانی این بیت المعمور، زاد و توشه ای نیکو کسب نماید.

*۴- با عنایت به این مهم که همواره یکی از ابزارهای موفق «دعوت به دین مبین اسلام در عصرهای مختلف تاریخی، از طریق حکمت و موعظه»^(۱) بوده و نیز یکی از پایگاه های مهم و سلاحهای بسیار جدی و با اهمیت اسلام در مقابل مخالفان خود و برای استفاده در عرصه های مختلف سیاسی، شاهکارهای ادبی موجود بوده است؛ نهج البلاغه به نوبه ی خود در این مجال نیز سهم فوق العاده با اهمیتی داشته، چرا که کلام برترین مخلوقات بعد از رسول خداصلی الله علیه و آله و برترین و بهترین عالمان و حکیمان روزگار خویش و همه ی اعصار است.

برای نمونه کتابهای دیگری چون: «البيان و التبیین جاحظ، تاریخ الامم و الملوک طبری، مروج الذهب مسعودی، العقد الفرید ابن عبد ربه، و بلاغات النساء ابن احمد طیفوری»^(۲) از جمله ی این آثار فنی در زمینه ی تاریخ و ادبیات است.

ص: ۴۷

۱- تاریخ الأدب العربی حتی نهایه العصر الأموی، الدكتور محمد علی آذرشب، ص ۱۳۸

۲- مرجع سابق، ص ۱۳۸

* ۵- نهج البلاغه از نظر بلاغی در اوج قله‌های رفیع بلاغت و فصاحت و اسلوبش متأثر از قرآن کریم است یا از طریق اقتباس و یا به طور مستقیم از این نظر کاملاً بی‌بدیل است، چرا که کلام کسی است که خود افصح الناس بوده است. مولا علی علیه السلام در نهج البلاغه می‌فرماید: «و هولباس التقوی» (۱)، در مقابل خداوند حکیم (جل جلاله) در قرآن مجید می‌فرماید: «و لباس التقوی ذلک خیر» (۲). امام علی علیه السلام در جای دیگری می‌فرماید: «دعوتکم لیلاً و نهاراً» (۳)، که مقتبس از کلام باری تعالی در قرآن کریم است؛ «انی دعوت قومی لیلاً و نهاراً» (۴). (۵)

* ۶- «در نهج البلاغه همه جا سخن از همدردی با طبقات محروم انسانها و مبارزه با ظلم و بی‌عدالتی است.» (۶)

این امر به نوبه‌ی خود برای گرایش هرچه بیشتر فوج عظیمی از انسانهای نستوه و مبارز در سراسر عالم و در همه‌ی قرون و دوره‌ها، عامل مهم دیگری بوده

ص: ۴۸

۱- نهج البلاغه، خطبه ی : ۲۷

۲- الاعراف / ۲۶

۳- نهج البلاغه، خطبه ی : ۲۷

۴- نوح / ۵

۵- من معالم الأدب فی النهج البلاغه، الدكتور سید خلیل باستان، ص ۳- ۱۶

۶- - نهج البلاغه، ترجمه و شرح حضرت آیت الله ناصر مکارم شیرازی، ج ۱، ص ۱۷-۲۰

و در عدم نشستن گرد و غبار کهنگی بر روی این کتاب مقدس از سویی و ماندگاری همیشگی آن از دیگر سو، بسیار با اهمیت است.

* ۷- «نهج البلاغه همه جا در مسیر آزادی انسانها از زنجیر اسارت هوی و هوسها گام برمیدارد.»^(۱)، این عامل با ارزش روز به روز، بر شدت میل و علاقه و تبرک جستن به آن در بین جهانیان و تا ابد الآبدین می افزاید.

سیمای صادق حضرت علی علیه السلام، از منظر نهج البلاغه

امام علی علیه السلام دارای صفات حسنه و ویژگیهای منحصر به فرد - که لازمه ی یک انسان کامل و آزاده و عالم است - از یک سو و تمامی خصوصیات یک امام عادل و رهبر و زعیم شایسته است. بر شمردن یکایک آن صفات و توانمندی ها در این مقال نمیگنجد اما برای تبرک جستن به صفات قدسی و ملکوتی ذات مقدسش علیه السلام، به دو مورد هر چند به صورت گذرا، اشاره میکنیم:

*الف: فقدان کبر و کمال ساده زیستی و بزرگ منشی مولا علی علیه السلام:

حضرت علی علیه السلام یگانه فرمانده میدان نبرد است که در تمامی عرصه های جنگ به القاب و عناوین مادی و معنوی پشت پا زد و وصایت و جانشینی حضرت محمد |، از یک سو و قلب پر از علم بی کران الهی وی از دیگر سو،

ص: ۴۹

هیچگاه سبب آن نمیگردد که منیت و خودپرستی و کبر بر ذات و سرشت قدسی و الهی آن حضرت علیه السّلام چیره گردند، به گونه ای که «اول از لحاظ عاطفی، خود را و سپس حضار را مورد خطاب قرار می دهد.»^(۱)

*ب: آن حضرت علیه السّلام همواره در تمام مدت حیات پر برکت خویش، در راه هرچه افراشته ترنگه داشتن پرچم اسلام ناب محمدی و خدمت صادقانه به آن از هیچ کوششی دریغ نمی کند.

امام علی علیه السّلام برای تشویق و ترغیب مردم به جهاد در راه خدا و اعتلای کلمه ی حق، تمامی تلاش خویش را مبذول می دارد و «از طریق حس وطن (دوستی)، طعنه، کنایه، برانگیختن احساسات دینی، ترس و صدق عاطفه.»^(۲) به این مهم جامه ی عمل می پوشاند.

انگیزه ی تألیف:

الف: عشق و علاقه ی وافر به امام علی علیه السّلام از همان اوان طفولیت:

از همان دوران کودکی، هر جا که مطلبی رادر مورد زندگانی امیر المؤمنین

ص: ۵۰

۱- من معالم الأدب العربی فی نهج البلاغه، الدکتور سید خلیل باستان، ص ۳-۱۶

۲- مرجع سابق، ص ۳-۱۶

علی علیه السّلام و از طرق مختلف می شنیدم، از منبر مسجد گرفته تا حرف و حدیثهای پدر و مادرم و دیگر نزدیکان - که به نحوی از انحاء با آموزه های دینی، با تربیت و ارشاد عاشقان و دلسوختگان بارگاه حق تعالی ارتباط تنگاتنگ و عمیقی را داشتند - تا مردم عامی کوچه و بازار که داستانهای ائمه و بزرگان دین را نقل میکردند، و تا آنجا که در حد بضاعت خود کتب سیره و زندگی نامه ی انبیاء و اولیای الهی را ورق میزد، همیشه، همه جا و در همه حال، مسحور و شیفته ی شخصیت بی مثال و بی نظیر آن یگانه مولود کعبه، حضرت علی علیه السّلام، بوده ام.

چرا که سراسر زندگانی پر برکت او را از بدو تولد تا بعثت پیامبر^ا، که علی علیه السّلام بسان گلی خوشبو در گلستان رسول اکرم و اصحابش بود و از بعثت تا شهادت حضرتش و به همراه تمامی دلاوریها و رشادتهای بی بدیلش، همه و همه را در آن هنگام که با عقل کودکانه و اندیشه ی نورس خود می سنجیدم، بیش از پیش اسباب بهت و حیرتم می افزود و هر آن ستایش مرا نسبت به آستان حضرتش بیشتر بر می انگیخت.

علی عالی اعلی علیه السّلام را قهرمان و پهلوان داستانها و رؤیاهای خود ساخته بودم؛ داستانها و حوادثی که زاینده ی افکار کودکانه و معصومانه ی هر طفل دیگری است.

همیشه با خود می گفتم، آن علی که عمرو بن عبدود؛ آن پهلوان نامی عرب را از پای در میآورد؛ یا آن کسی که در خیبر را از جا میکند؛ نادره ای که همیشه از

بارزترین پهلوانان میدان نبرد علیه جبهه ی کفر بود، کسی که باب ورود به علم پیامبر است، آیا ممکن است که خستگی، درد، شکست، غم و اندوه را بشناسد؟

در جواب با همان نجوهای کودکانه ام، زیر لب و با خودم می گفتم: نه، به خدا قسم اینگونه نیست؛ قطعاً در برابر هر فرعونى پیروز شده و هیچگاه برای هیچ احدی- هر قدر هم که ظالم باشد، زورمند باشد، بی رقیب باشد، شکست نخواهد خورد و... و بدین وسیله قهرمان خود را، شهسوار خیبر و ستاره ی درخشان تمامی غزوات حبیب خداصلی الله علیه و آله را دائم با دژخیمان ذهن خود، با سردمداران ظلم و بی عدالتی، و نیز با اهریمنان و شیاطین اندیشه ی خویش در مصاف و ستیز میدیدم. و همیشه بر این باور استوار بودم که اگر تمامی شخصیتهای خبیث و ظالم افکار من، بلکه تاریخ و جهان واقعیت با آن پهلوان نستوه در بیفتند، محال است که یارای دست و پنجه نرم کردن با او را داشته باشند و هرگز هم توانایی آن را نخواهند داشت.

آن روزها با همه ی عقل کودکانه ی خود علی علیه السلام را این چنین شناخته بودم، کم شناخته بودم، بعدها هم نشناختم و اکنون هم نمی شناسم. و این جای تعجب نیست و هرگز هم او را نخواهم شناخت، چرا که هیچکس علی را نشناخته است، تنها خدا بود که علی را شناخته بود، پیامبرصلی الله علیه و آله بود که عظمت علی را درک کرده بود و در یک کلام علی علیه السلام بود که علی را می شناخت و اینکه نه من و نه جامعه ی من علی را نشناخته بود، عجیب نیست. آخر چگونه ممکن است که آن

دریای با عظمت و بیکران ایزدی در کوزه ی عقل کوچک من و امثال من، در خرد بشریت جا بگیرد، هرگز، هرگز... .

ب: ابراز علاقه ی مؤلف به تفحص و تأمل در نظم و نثر فارسی :

از آنجا که به طور کلی شاهکارهای غنی ادبی ایران زمین به صورت خاصی آئینه ی تمام نمای اندیشه ها، باورها و عظمت روحی و معنوی ملت سرفراز ایران است؛ ملتی که از دیرباز تا کنون بالنده و شکوفا از گذرگاه حادثه ها و خطرگاه ها گذشته و به امروز رسیده است، بطور قطع میتوان یقین حاصل نمود که غنای این آثار گواه اندیشه ها و تجربه های آن فرزندگان و وارستگان آسمان علم و ادبیات بوده است؛ برگ برگ ادبیات زرین و فرهنگ پویای سرزمین پهناور ایران، جلوه گاه آثار منظوم و منثور فرهیختگانی چون رودکی، فردوسی، بیرونی، غزالی، سنائی، عطار، سعدی، مولوی، حافظ، خیام، صائب، بهار و... است؛ شاعران و نویسندگان چیره دستی که از زلال فرهنگ پارسی جرعه ها نوشیدند و با پشتوانه ی ذوق و کوشش خویش، از آمیختن آن فرهنگ غنی اسلامی با فرهنگ پویای ایرانی، آثار ماندگاری را در آسمان ادب و هنر رقم زدند که از سرمایه های بزرگ و پرمایه ی این مرز و بوم به شمار می روند. با اندکی تفحص و تأمل به سهولت هرچه بیشتر میتوان رد پای تاثیرات معجزه آسای فرهنگ دینی - اسلامی و شعایر برگرفته از آن را در شاهکارهای منظوم و منثور زبان و ادبیات فارسی

ص: ۵۳

جستجو کرد. شاعران و ادیبان ایران زمین از دیرباز مطابق با آموزه ها و تعالیم دینی خود، به طور غیر ارادی و ناخود آگاه، از آثار پر برکت اسلام عزیز و دین حنیف حضرت محمد صلی الله علیه و آله، بویژه اعلام اصحاب و ستاره‌های آسمان امامت، همچون حضرت علی مرتضی علیه السلام به کرات سخن گفته و آثار مختلف منظوم و منثور خویش را با ذکر سیره ی مبارک آن امام همام علیه السلام و داستان دلاوری های وی در صحنه های حساس و سرنوشت ساز نبرد اسلام علیه کفر و نیز جنبه های گوناگون حیات عملی و قدسی او، متبرک نموده اند.

از این رو نگارنده به دلیل شدت وابستگی و علاقه ی وافر به شخصیت بی نظیر امام رحمت و اسوه ی کامل، مولی الموحدین، حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام از یک سو و تمایل و رغبت فراوان به ادبیات و بالخصوص ادبیات ایران زمین و به تبع آن تحقیق و تفحص در آثار گوناگون منظوم، منثور، تاریخی، عرفانی، تفسیری، سیره و... به زبان شیرین فارسی از دیگر سوی، بر آن شد تا حاصل بررسی و تحقیق درباره ی گمشده ی خود اسد الله الغالب، علی بن ابی طالب علیه السلام را در تمامی آثار منظوم و منثور ادبیات فارسی و در همه ی عصرها و دوره ها را از کسائی مروزی و قبل از آن تا عصر حاضر به صورت کتابی درآورد تا بدین سان هم عطش روحی خویش را بر طرف نموده و هم برای انضمام تاریخ ادبیاتی موثق و مفید، از تمامی شاعران و نویسندگانی که به نحوی از انحاء کلام

خویش را با ذکر نام مبارک حضرت امیرعلیه السلام، مزین نموده‌اند، مفید دوست داران و علاقه مندان عرصه های تاریخ خصوصا در مجال ادبیات، واقع شود.

چند نکته

۱- همان گونه که گفته شد، هدف از به رشته ی تحریر در آوردن این کتاب، عشق و علاقه ی خالصانه و پاک به شخصیت الهی و آسمانی حضرت علی علیه السلام و دیگری رغبت زاید الوصف مؤلف به انس گرفتن با شاهکارهای کم نظیر زبان و ادبیات فارسی و تفحص و تأمل در آنان است؛

۲- کتاب حاضر علاوه بر اینکه آثار برگزیده عرصه های مختلف زبان و ادبیات فارسی را در تمامی دوره های تاریخ ادبیات ایران زمین از عصر رودکی تا دوران معاصر در برمی گیرد، مشتمل بر یک تاریخ ادبیات بسیار موثق و کامل از تمامی شاعران و نویسندگانی است که به شکلی از اشکال از آثارشان در این اثر بهره گرفته شده است. که این امر علاوه بر این که برغنائی این کتاب افزوده است، این اثر را در نوع خود بی نظیر و ممتاز گردانیده است؛

۳- در این اثر سعی نگارنده بر این بوده است که آثار منظوم و مثنوی شاعران نامدار و نویسندگان مشهور همه ی ادوار ادبی زبان پارسی آورده شود و اگر میخواستیم به این امر بسنده نکرده و آثار تمامی شاعران و نویسندگان مشهور و غیر مشهور ادبیات پارسی را ذکر کنیم، این کار چندین مجلد کتاب حجیم را تشکیل میداد که این کار به نوبه ی خود هم مستلزم مشقت فراوان بوده و و هم بازدهی اثر را کمتر می نمود؛

ص: ۵۵

۴- در فهرست الفبائی و نیز ترتیب صفحات کتاب، اهتمام نویسنده بر آن بوده تا شاعران و نویسندگان براساس ترتیب زمانی عصری که در آن میزیسته اند، ذکر شوند.

۵- اساس تحقیق بر این امر استوار بوده که چکیده و برگزیده ای از آثار شاعران و نویسندگان و عرفا و مورخین معروف دوره‌های مختلف تاریخی آورده شود تا از حجم تالیف کاسته شده و دشواری کمتری فرا روی خوانندگان گرامی حاصل آید.

۶- مصنف امیدوار است که با تاثیر و تاسی از زندگی مولا- علی علیه السلام و اسوه و الگو قرار دادن آن امام رحمت علیه السلام، در تمامی شؤون زندگی، دل‌هایمان را با رابطه‌ی برادری و برابری و اخلاص و محبت بیشتر به همدیگر نزدیک گردانیم و صداقت، امانت، اتحاد، همدلی و صمیمیت را به یمن برترین مقتدا و اسوه‌ی تاریخ بشریت، امام علی علیه السلام، در جامعه‌ی ایران همیشه سرفراز اسلامی، برای خود و هم میهنان عزیزمان، در سراسر این خطه‌ی پهناور و همیشه سربلند و آباد، به ارمغان آوریم.

۷- مؤلف امیدوار است که خوانندگان ارجمند هیچ گونه اشکالی را با دیده‌ی اغماض ننگرند، که نقدی راستین و تذکری به جا چون نسیمی جان‌حقیر را نواخته و جهت بهبودی تالیفات بعدی دستم را گرفته و دلم را گرم و دیده‌گانم را روشنی می‌بخشد.

حسین طه نیا

ص: ۵۶

بخش اول: متقدمین شاعران و نویسندگان پارسی گوی

اشاره

ص: ۵۷

احمد ابن ابی یعقوب بن واضح و یا احمد بن ابی یعقوب اسحاق بن جعفر بن واضح، کاتب معروف به یعقوبی از تاریخ نویسان و جغرافی دانان اسلامی است. در ارمینه و هند و مصر و بلاد مغرب گردش کرد. از تالیفات اوست:

۱- اخبار الامم السالفه ۲- الاسماء ۳- البلدان ۴- التاريخ (معروف به تاریخ یعقوبی). وفات وی به سال ۲۷۸ یا ۲۸۴ هـ.ق اتفاق افتاده است. وی در گوشه ای از تاریخ خود این گونه از علی علیه السلام، سخن به میان می آورد:

«علی حکم های شگفت آوری داشت؛ چنانکه قومی را آتش زد و دیگران را به وسیله ی دود از میان برد و بعضی انگشتان دست را در دزدی برید و دیواری را بر سر دو نفر، که آن دو را مشغول به فسقی دید، خراب کرد و میگفت: در خانه های خود پنهان شوید و توبه در پیش روی شماست؛ کسی که سینه سپر حق کند، از میان می رود، همانا خدا امین امت را با تازیانه و شمشیر ادب کرده است و هیچ کس را نزد امام مدارا و نرمی نیابد.»^(۱)

ص: ۶۱

۱- تاریخ یعقوبی، ج ۲، ترجمه ی ابراهیم آیتی، صص ۱۳۷ و ۱۳۸

ابوالحسن احمد بن یحیی بلاذری از تاریخ نویسان پرآوازه ی ایرانی درعصر عباسی است. مهمترین اثر بلاذری کتاب معروف «فتوح البلدان» است که شامل فتوحات اولیه ی اسلامی است. بلاذری علاوه بر این تاریخ ارزشمند، کتاب گرانسنگ دیگری با نام «انساب الاشراف» را از خود به یادگار گذاشته است که از آن دو جلد باقی مانده و آن تاریخ گسترده ای براساس انساب است. (۱)

بلاذری میآورد:

«... مغیره گوید: علی علیه السلام می گفت: اگر فرصت یابم به کار بنو تغلب پردازم، مرادر باب ایشان نظری است: هر آئینه جنگاورانشان را خواهم کشت و کودکانشان را به اسیری خواهم برد، آنان با مسیحی کردن اولاد خویش عهد خود را شکسته اند و ذمه ی مسلمانان از ایشان بری شده است.» (۲)

ص: ۶۲

۱- تاریخ ادبیات عرب، رینولد نیکلسون، ص ۳۵۳

۲- فتوح البلدان، ترجمه ی دکتر محمد توکلی، ص ۲۶۴

ابوحنیفه احمد بن داود بن دینوری؛ بروکلمان در مقاله ی دائره المعارف اسلام، تولد وی را در دهه ی اول قرن سوم هجری مرجح دانسته است.

یاقوت حموی مرگ او را در شب دوشنبه، چهار شب مانده از جمادی الاولی ۲۸۲ هجری نوشته است. او در انواع علوم و فنون متداول عصر خود، صاحب نظر بوده و کتاب نوشته است.

ابن ندیم می گوید: ابوحنیفه در نحو، لغت، هندسه، حساب، و نجوم اهل نظر بوده است

آثار:

۱- کتاب النبات؛ ۲- کتاب الفصاحه؛ ۳- کتاب الانواء؛ ۴- کتاب القبلة و الزوال؛ ۵- کتاب حساب الدور.

ابوحنیفه میگوید:

در همان حال علی علیه السّلام آمد و می فرمود: «ای مردم نماز!» ابن ملجم برخاست و با شمشیر بر سر آن حضرت ضربه زد، قسمتی از شمشیر به دیوار اصابت کرد و در آن رخنه ایجاد کرد. ابن ملجم از وحشت بر روی در افتاد و شمشیر از دست او جدا شد و مردم جمع شدند و او را گرفتند.»(۱)

ص: ۶۳

این کتاب ترجمه ای است از جامع البیان فی تفسیر القرآن از محمد بن جریر الطبری که به فرمان ابو صالح منصور بن نوح مقارن همان تاریخی که دستور ترجمه ی تاریخ طبری را صادر کرده بود، ترجمه آن به زبان پارسی آغاز شد.

از دلایل اهمیت این کتاب یکی عظمت آن و دیگری اشمال آن، بر مقدار فراوانی از لغات و مفردات فارسی که در برابر ترجمه ی مفردات و ترکیبات قرآن آورده شده است. از این کتاب اجزائی در کتابخانه های سلطنتی تهران و کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (۱)

در این تفسیر ارزشمند و تاریخی آمده است:

«پس هر سه به مزگت اندر آمدند و عبدالرحمن و شیب از پس در بیستادند و چون علی از در مزگت اندر آمد، تارک بود و ایشان، هر سه شمشیر بزدند و آن شیب و آن وردان کارگر نیامد و شمشیر عبدالرحمان بر سر علی آمد و به استخان سر بگذشت و به مغز سر برسد و مردمان به گرفتن

ص: ۶۴

عبدالرحمان مشغول شدند و سپس وردان و

شبيب هر دو بجستند و عبدالرحمان را بگرفتند و اندر بند کردند و تنی چند از پس وردان و شبيب برفتند و ايشان را بر گرفتند.
و هم بر جای بگشتند. (۱)

ص: ۶۵

۱- ترجمه ی تفسیر طبری، ص ۳۸۶، مقتل امیرالمؤمنین علی علیه السلام

شاعران و نویسندگان قرن چهارم هجری:

اشاره

ص: ۶۷

کسائی در سال ۳۴۱ هـ.ق در مرو متولد شد. ابتدا برای سامانیان و عباسیان و سپس برای سلطان محمود غزنوی عود مجاملت میساخت. وی نخستین شاعر ایرانی است که در مدح ائمه دوازده گانه شعر سرود. وی از استادان مسلم شعر عصر خویش بود و در ابداع مضامین و بیان معانی و توضیحات و نیز ایراد تشبیهات مهارت و قدرت بسیار داشت. مواعظ و حکمت را در شعر فارسی به کمال رساند. سال وفات کسائی بدرستی معلوم نیست آنچه است این است که وی تا سال ۳۹۱ هـ.ق زنده بوده است و پنجاه سال داشته است.

کسائی در وصف درخشانی از حضرت علی علیه السلام می گوید:

مدحت کن بستای کسی را که پیمبر

ستود و ثنا کرد و بدو داد همه کار

مدحت کن بستای کسی را که پیمبر

ستود و ثنا کرد و بدو داد همه کار

آن کیست بدین حال که بودست و که باشد

جز شیر خداوند جهان حیدر کرار

این دین هدا را به مثل دایره ای دان

پیغمبر ما مرکز و حیدر خط پرگار

علم همه عالم به علی داد پیمبر

چون ابربهاری که دهد سیل به گلزار»(۱)

ص: ۶۹

وی در بغداد چشم به جهان گشود و بعدها به مسافرت پرداخت و از هندوستان، آفریقای شرقی و خاورمیانه دیدار کرد. او نقش اساسی در تکمیل و ارتقاء تاریخ نگاری در جهان اسلام ایفا کرد و سرانجام در فسطاط واقع در مصر در سال ۳۴۵ هجری - قمری دار فانی را وداع گفت. (۱)

مسعودی در مروج الذهب می‌آورد:

او (علی) علیه السلام در ایام خوش جامه نو پوشید و ملک مالی نیندوخت مگر آنچه در ینبع داشت که آن را نیز صدقه و وقف کرده بود و آنچه مردم از خطبه های وی بیاد سپرده‌اند، چهارصد و هشتاد و چند خطبه است که بالبدیهه یاد می‌کرد و مردم آن را حفظ و ثبت از هم می‌گرفتند. (۲)

ص: ۷۰

۱- دایره المعارف مشاهیر جهان، سروش قربانی، ص ۱۱۸۵

۲- مروج الذهب مسعودی، ترجمه ابوالقاسم پاینده، ص ۷۷۹

«ابو علی محمد بن محمد بن عبدالله وزیر منصور بن نوح سامانی و پسر ابوالفضل محمد بن عبدالله بلعمی است. ابو علی چندی وزیر عبدالملک بن نوح و منصور بن نوح بوده و به امر پادشاه اخیر به ترجمه و تالیف تاریخ بلعمی مبادرت کرده است.» (۱)

بلعمی در داستان خبر ذونواس به شهر نجران و کشتن و آتش زدن آنان می نویسد:

«مردمان از آن عجب داشتند و ندانستند که آن چیست؟ عمر ندانست. از علی بن ابی طالب رضی الله عنه پرسید؛ گفت: آن عبدالله بن تامر است که ملک سمن یوسف ذونواس صاحب الأخدود او را بکشت بدان چوب که بر سر وی زد و سرش شکست و خون آمد از وی. یوسف اندر آن زمین او را به گور کرد و علی بن ابی طالب را پیغامبر صلی الله علیه و آله او را آگاه کرده بود.» (۲)

ص: ۷۱

۱- فرهنگ فارسی دکتر معین، ج ۵، ص ۲۷۶

۲- تاریخ نامه طبری، گردانیده منسوب به بلعمی، ج ۲، صص ۷۰۴ و ۷۰۳

ابو منصور محمد ابن احمد، از شاعران عصر سامانی، حدود ۳۶۷-۳۶۹ هـ.ق و دومین گوینده ای است که به نظم شاهنامه قیام کرده است. وی در اواسط نیمه ی اول قرن چهارم متولد شده است. او بر دین زردشتی بود و در جوانی به دست غلام خود به قتل رسید. او شاهان سامانی و امرای چغانی را مدح می گفته است. مهمترین اثر او «گشتاسب نامه» است (۱). فردوسی او را به گشادگی زبان و سخن گفتن خوب و روانی طبع وصف می کند.

وی در وصف شاه خیر می گوید:

صنوبر دیدم و هرگز ندیدم

درخت سیم کش بر سر صنوبر

چنان کز چشم او ترسم نترسید

جهود خیری از تیغ حیدر

چنان کان چشم او کردست با من

نکرد آن نامور حیدر به خیر» (۲)

ص: ۷۲

۱- قسمتی از شاهنامه و در شرح سلطنت گشتاسب و ظهور زردشت و جنگ دینی میان گشتاسب و ارجاسب است.

۲- دیوان دقیقی، ص ۱۰۱

۱ - حکیم ابوالقاسم فردوسی - (ولادت ۳۲۹ - وفات ۴۱۱ هجری - قمری)

حکیم ابوالقاسم فردوسی در سال ۳۲۹ هـ.ق در قریه ی «باژ»، ناحیه ای طبران طوس به دنیا آمد. وی مردی وطن پرست و در میهن پرستی استوار بود. فردوسی سی و پنج سال برای سرودن بزرگترین و بی نظیرترین شاهکار ادبی و حماسی جهان، یعنی شاهنامه رنج کشید و در این راه تمام دارایی خود را از دست داد.

این شاعر فرزانه در پایان عمر تهیدست شد و در سال ۴۱۱ هـ.ق در زادگاه خود «باژ» در گذشت و در باغی که ملک او بود، مدفون گردید.

فردوسی در بزرگترین اثر پارسی که به حق زبان فارسی را با آن احیا نمود، در وصف شاه خبیر، علی مرتضی علیه السلام می گوید:

چهارم علی بود جفت رسول

که او را ستاید به خوبی رسول

که من شهر علمم علیم دراست

درست این سخن قول پیغمبر است

گواهی دهم که این سخنها ز اوست

تو گویی دو گوشم پر آواز اوست

علی را چنین گفت و دیگر همین

کز ایشان قوی شد بهر گونه دین

منم بنده ی اهل بیت نبی

ستاینده ی خاک پای ولی

اگر چشم داری به دیگر سرای

بنزد نبی و علی گیر جای

هر آنکس که در جانش بغض علیست

از او زار تر در جهان زار کیست؟ (۱)

۱- شاهنامه ی فردوسی، ج ۱، ص ۵-۷

۲- «ابن مسکویه رازی - وفات ۴۲۱ هجری - قمری»

از مشاهیر حکما و نویسندگان، ابو علی الحازن احمد بن محمد بن یعقوب معروف به ابن مسکویه است. بنا بر نقل مورخان وی یا پدر او در آغاز امر زردشتی بودند و سپس اسلام آورد.

ابو علی نخست در خدمت ابو محمد المهلبی وزیر معز الدوله (م ۳۵۲) بسر میبرد و بعد از آن نزد ابن العمید رفت و خازن کتب او بود.

ابو علی به علوم اوائل معرفت بسیار داشت و به فلسفه و طب و کیمیا بیش از همه مایل بود. وفاتش در سال ۴۲۱ هجری اتفاق افتاد.

آثار:

۱- الطهاره فی علم الاخلاق؛ ۲- کتاب فی جواب مسائل الثلث؛ ۳- تهذیب الأخلاق؛ ۴- آداب الحرب و الفرس؛ ۵- کتاب العاده؛ ۶- تجارب الامم. (۱)

ابن مسکویه رازی می نویسد:

علی گفت: بدانید اگر بپذیرم آن شود که من میدانم لیک اگر مرا واگذارید همچون یکی از شما باشم، بدانید و هر کس را بر این کار نهید من از همه تان از او شنواتر و فرمان بردار تر خواهم بود. (۲)

ص: ۷۶

۱- تاریخ ادبیات در ایران، دکتر ذبیح الله صفا، ج ۱، صص ۳۰۱ و ۳۰۰

۲- تجارب الامم، ابو علی مسکویه رازی، ج ۱، ص ۴۲۴

ابراهیم بن شهریار بن زادن فرخ بن خورشید معروف به شیخ ابواسحاق کازرونی، عارف قرن پنجم (ف ۴۲۶ هـ - ق) است. مولد او قریه ی «نورد» کازرون است. پدرش شهریار زردشتی بود و مسلمان شد و مادرش بانویه نام داشت. گروهی زیادی از زردشتیان و یهودیان بدست او مسلمان شدند و چون با کافران مبارزه میکرد او را شیخ غازی خواندند. مدفن او اکنون در کازرون زیارتگاه است.

وی درباره کرمان امیر المؤمنین علی علیه السلام می گوید:

«عمر بن ذی مر الهمدانی گفت: آن هنگام که زخم بر سر امیر المؤمنین علی علیه السلام زده بودند، من به نزدیک وی شدم. امیر المؤمنین علیه السلام عصابه بر سر بسته بود، گفتم: یا امیر المؤمنین زخم خود به من بنمای تا ببینم. مهابه از سر خود بگشاد تا بدیدم. گفتم: هیچ رنجی نباشد که این خارش است. امیر المؤمنین دوباره بگفت: بدرستی که من مفارقت خواهم کرد از شما. ام کلثوم دختر وی از پس پرده بگریست. امیر المؤمنین گفت: خاموش باش ای

دختر من! که اگر ترا میدیدی آنچه من می بینم نگرستی ترا. عُمَر گفت: من گفتم یا امیر المؤمنین ترا چه می بینی؟ گفت: اینک ملائیکه و پیغامبران و اینک محمد رسول الله صلی الله علیه و آله می گوید: یا علی بشارت باد ترا که به جایی خواهی آمدن نیکوتر خوشتر از آنجا که تو در آنی و حال همچنان بود که وی فرموده بود، رضی الله عنه. (۱)

ص: ۷۸

۱- به نقل از کتاب خلفاء راشدین در قلمرو نظم و نثر فارسی، ص ۲۱

۴ - (فرخی سیستانی - وفات ۴۲۹ هجری - قمری)

ابو الحسن علی بن جولوغ فرخی سیستانی، شاعر بزرگ اواخر قرن چهارم و اوایل قرن پنجم و از سر آمدان سخن در عهد خویش و در همه ی ادوار تاریخ ادبی ایران است. فرخی در عنفوان جوانی در شاعری مهارت یافت و بعد از آن و پس از قتل دقیقی، در خدمت ابوالمظفر احمد بن محمد چغانی، امیر فاضل و شاعر و شاعر پرور چغانیان بود. وی شاهان و شاهزادگان غزنوی و نیز عده ای از رجال دربار غزنوی را مدح گفته است. فرخی یکی از بهترین شاعران قصیده سرای ایران است. وفات او به سال ۴۲۹ هجری - قمری اتفاق افتاده است. دیوانش در حدود نه هزار بیت دارد.

فرخی در موارد بسیاری ممدوحان خویش را به هنگام وصف به لزوم تحلی به توصیفات و کمالات حضرت علی علیه السلام دعوت می کند، برای مثال می گوید:

همچنان کز آسمان آمد علی را ذوالفقار

کردگار از ملک گیتی بی نیاز است ای ملک (۱)

ص: ۷۹

فرخی در جای دیگری، ضمن توصیف و مدحی در شأن مولا علی علیه السلام، - با اشاره به جنگ خیبر - یکی از علل قرب و منزلت او نزد خالق هستی و جهانیان را این گونه ذکر می کند:

از پی آنکه در از خیبر بر کند علی

شیر ایزد شد و بگذاشت سر از علین»

ص: ۸۰

استاد منوچهری دامغانی از شاعران بزرگ قرن پنجم هجری است. تخلص او به علت انتساب او به فلک المعالی منوچهر بن شمس المعالی، قابوس بن وشمگیر بن زیار دیلمی، منوچهری است. موضوعی که از اشعار او بیش از هر چیز دیگر جلب توجه میکند، تشبیهات تازه و بکر و بسیار عالی اوست که وی را در بین تمام شعرای معاصر خویش ممتاز و مشخص ساخته است.

وی در سال ۴۳۲ هجری - قمری وفات یافت. منوچهری علاوه بر تازی دانی، از دانش های زمان خود مانند نحو، طب، نجوم و موسیقی آگاه بود و اصطلاحات و واژه های خاص آن علوم را در شعر خود به کار می برده است.

منوچهری در مدح علی علیه السلام می گوید:

آن روز که آسمان بنوردند همچو طی

تا اصل مردم علوی باشد از علی

تا تخم احمد قرشی باشد از قصی

همواره باش مهتر و می باش جاودان

مه باش جاودانه و همواره باش حی(۱)

ص: ۸۱

ابو سعید فضل الله بن ابی الخیر محمد بن احمد میهنی، از مشاهیر عرفا و محدثین اوایل قرن پنجم هجری و از مروّجان عقیده وحدت وجود در خراسان است. ولادت او به سال ۳۵۷ هـ. ق در میهنه از قراء خاوران ابیورد و وفاتش به سال ۴۴۰ در همان محل اتفاق افتاده است.

ابو سعید در مجالسی که پدر وی ترتیب می داد با مبادی عرفان آشنا شد. ابو سعید ابوالخیر از رجال بزرگی است که اطلاعاتی در تفسیر و حدیث و فقه و ادبیات داشت و مواعظ او همواره با استفاده از این گونه مسائل همراه بود. به علت ذوق لطیف و حدّت ذهن و حُسن محاوره و لطف بیان خود اطرافیان را چنان مجذوب می کرد که سر و جان در راه او می باختند.

گویا او نخستین عارفی است که اندیشه ی خود را به جامه ی شعر میپوشیده و از این نظر پیش قدم سنائی و عطار بوده است. (۱)

ص: ۸۲

ابو سعید ابوالخیر می گوید:

«از جدم شیخ الاسلام ابوسعید روایت کردند که یک روز شیخ ما ابو سعد قدس الله روحه العزیز در مجلسی در میان سخن گفت: «العلماء ورثة الانبياء» ما به حکم این خبر سخنی بخواهیم گفت. در این ساعت کسی

در میهنه میآید که خدا و رسول او را دوست دارد و او خدا و رسولش را دوست دارد و این سخن مصطفی صلی الله علیه و سلم گفته بود. در حق امیر المؤمنین علی رضی الله عنه ما نیز به حکم میراث داری نبوت این سخن میگوییم.»^(۱)

شیخ ابوسعید در جای دیگری می آورد:

دانش و بصیرت و منطق و معرفت علی بهترین و عالیترین مبلغ اسلام و منطقی ترین جهاد در راه حق و ترویج این دین مبین است.

شیخ گفت: مردی از جهودان به نزدیک امیر المؤمنین علی رضی الله عنه آمد، و گفت: یا امیر

ص: ۸۳

المؤمنین خدای ما جل جلاله کی بُود و چگونه بود؟ گونه روی علی بگشت و گفت: خدای ما بی صفت بُود و بی چگونه بود.

چنانک بود همیشه بُود. او را پیش نیست و از پیش همه پیش هاست، بی غایت و منتهاست و همه غایت ها دون او منقطع؛ زیرا که او غایت غایت هاست. یهودی گفت: گواهی دهم کی در روی زمین هر که جز چنین بگوید، باطلست و «انا اشهد أن لا اله الا الله و ان محمداً رسول الله» (۱).

آنچه که امیر المؤمنین علی علیه السّلام درباره خداوند گفته است: خلاصه و چکیده و عصاره قرنهای تلاش و کوشش متکلمان اسلامی است، که کوشیده اند حیات مسلمانان را از کفر و شرک به خداوند نجات دهند، هر چند در پاره ای اوقات نتوانسته باشند حق مطلب را ادا کنند.

ص: ۸۴

ابوالحسن علی بن عثمان بن ابو علی، از عارفان و نویسندگان قرن پنجم (۴۶۵ ه. ق) است. جلابی از شاگردان شیخ ابوالفضل محمد بن حسن ختلی و علاوه بر او بسیاری از عرفا را نیز دیدار و از آنان در کتاب خود نقل قول کرده است. کتاب معروف «کشف المحجوب» از اوست. وی در ذکر حضرت علی علیه السلام گفته است:

... عرفان علی، عرفان اتصال است. آن چنانکه میفرماید: «لا اعبد رباً لم أره» و خدایی را نبیند پرستش نمی کند و خدا را به خدایمی شناسد. چون امیر المؤمنین علی (رض) را پرسیدند، از معرفت گفت: «عرفت الله بالله و عرفت مادون الله بنور الله» خداوند را عز وجل بدو شناختم و جز خداوند را به نور او شناختم (۱).

ص: ۸۵

علی در نماز آن چنان خضوع و خشوع داشت که برای امثال ما قابل تصور نیست؛ نمازی با راز و نیاز و اتصال وجوبه دریا، نه اتصال ذاتی بلکه کسب و اردات و الهامات معنوی و فیوضات ربانی و چون امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه قصد نماز کردی، مویهای وی از جامه ی وی بیرون کردی و لرزه بر وی افتادی و گفتی: «آمد وقت امانتی که آسمانها و زمین ها از حمل آن عاجز آمدند.» (۱)

ص: ۸۶

۱- همان، ص ۳۸۷

۸ - (ابوالقاسم قشیری - ولادت ۳۷۶ - وفات ۴۶۵ هجری قمری)

ابو القاسم عبد الکریم بن هوازن بن عبد الملک، از عارفان بزرگ در قرن چهارم هجری است.

ولادت وی به سال ۳۷۶ هجری و وفاتش در سال ۴۶۵ هـ.ق بوده است.

وی شیخ خراسان بود و در نیشابور اقامت داشت و مورد تکریم آلب ارسلان بود. قشیری صاحب رساله ی قشیریہ است که از امهات کتب در باب تفسیر قرآن و نیز عرفان است.

قشیری این گونه زبان به ذکر اخبار علی علیه السلام می گشاید:

علی بن ابی طالب گوید، کرم الله وجهه صبر مرکبی است که هرگز بسر اندر نیاید. (۱)

قشیری در جای دیگری میآورد:

روایت کنند از امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه، غلامی را بخواند نیامد، دیگر بار بخواند، هم نیامد، سدیگر را بخواند، هم نیامد، علی برپای خاست، آمد

ص: ۸۷

او را دید، پشت باز گذاشته است. گفت: ای غلام، آواز من نشنیدی که چندین بار تو را خواندم. گفت شنیدم، گفت: پس چرا نیامدی؟ گفت: کریمی تو دانستم، ایمن بودم از عقوبت تو، کاهلی کردم نیامدم، گفت: برو که تو را آزاد کردم از بهر خدای عزوجل. (۱)

قشیری همچنین درباره جود و سخای علی علیه السلام می نویسد:

«... روزی امیرالمؤمنین علی مرتضی کرم الله وجهه بگریست، گفتند: چراست این گریستن؟»

گفت: هفت روز است تا هیچ میهمان به خانه ی من نیامده است، ترسم که خدای عزوجل مرا خوار بگردست» (۲)

و در جای دیگری نیز ذکر می کند:

«... و اندر خبر همی آید که بهشت مشتاق است به سه کس، به علی، عمار، و سلمان (رضی الله عنهم اجمعین)» (۳)

ص: ۸۸

۱- همان، ص ۳۹۴

۲- رساله ی قشیریه، ص ۴۱۴

۳- همان، ص ۵۸۲

۹- (ناصر خسرو قبادیانی- ولادت ۳۹۴ هـ- ق- وفات ۴۸۱ هـ- ق)

حکیم ابو معین ناصر بن خسرو بن حارث قبادیانی، ملقب به حجت، در سال ۳۹۴ هـ- ق در قبادیان، از نواحی بلخ متولد شد. از شاعران بسیار توانا و بزرگ ایران و از گویندگان طراز اول زبان فارسی است. به دربار سلطان محمود غزنوی و پسرش مسعود راه یافت.

قرآن را حفظ بود و بر تمام علوم متداول زمان خود از معقول و منقول و علی الخصوص حکمت یونان تسلط داشت و علم کلام و حکمت را نیک میدانست. ناصر خسرو در سال ۴۸۱ هـ- ق در یمکان وفات یافت.

آثار:

۱- سفرنامه؛ ۲- وجه دین؛ ۳- خوان اخوان؛ ۴- روشنایی نامه؛

۵- سعادت نامه؛ ۶- دیوان اشعار شامل سی هزار بیت.

ناصر خسرو قبادیانی در مدح مولای متقیان، علی علیه السلام، چنین میگوید:

نبود اختیار علی سیم و زر

که دین بود و علم اختیار علی

شریعت کجا یافت نصرت مگر

ز بازوی خنجر گزار علی

ز کفار مکه نبود هیچکس

بدل نشده سوگوار علی

حسن و حسین یادگار رسول

نبودند جز یادگار علی (۱)

ص: ۸۹

وی در جای دیگری می گوید:

بهار دل دوستدار علی

همیشه پر است از نگار علی

دلم زو نگار است و علم اسپرم

چنین واجب آید بهار علی

علی از تبار رسول است و نیست

مگر شیعت حق تبار علی

به صد سال اگر مدح گوید کسی

نگوید یکی از هزار علی

به مردی و علم و زهد و سخا

نبارم بدین هر چهار علی (۱)

ص: ۹۰

وی قوام الدین ابو علی حسن ابن ابی الحسن علی بن اسحاق بن عباس طوسی، ملقب به رضی امیرالمؤمنین (۴۰۸ و ۴۱۰ - ۴۸۵)، وزیر دانشمند دوره ی سلجوقیان است. در نوغان طوس ولادت یافت. در طوس و نیشابور و مرو فقه و حدیث آموخت. آنگاه در بلخ به خدمت ابو علی بن شاذان در آمد و به دبیری وی اشتغال جست و چون ابو علی بعد از استیلای سلجوقیان در بلخ به وزارت چغری بیک رسید، نظام الملک را به دبیری آلب ارسلان گماشت. چون آلب ارسلان در سال (۴۵۱ هـ - ق) به جای پدر حکومت خراسان یافت، نظام الملک را به وزارت برگزید. چون چهار سال بعد پس از مرگ عم خود، طغرل (۴۵۵) به سلطنت رسید، عمید الملک کندی را خلع کرد و نظام الملک را به جای او وزارت ممالک سلجوقی داد. از این پس وی در وزارت باقی بود تا در سال ۴۸۵ به سبب اختلاف با ترکان خاتون بر سر جانشینی ملک شاه و ترجیح برکیارق بر محمود و سعایت مخالفان، به قولی از وزارت بر کنار شد و بنا به بعضی اقوال دست او را از کارها کوتاه کردند و اندکی بعد در راه بغداد، (در صحنه)، به دست یکی از فداییان حسن صباح به قتل رسید. (رمضان ۴۸۵).

مجموع مدت وزارت نظام الملک سی سال بود و در این مدت وی در حل و عقد امور مملکت دخالت کامل داشت و بسیاری از فتوحات سلجوقیان و پیشرفتهای آنان در امور داخلی مملکت مدیون کاردانی و کفایت او بود. نظام الملک به سبب ارادتی که به فقیهان داشت، مدارس بسیار بنا نهاد که پس از وی به مدارس نظامیه معروف شد. خواجه از نویسندگان چیره دست نثر فارسی بشمار

می رود و کتاب (سیاستنامه ی) او از کتب فصیح زبان فارسی است. علاوه بر آن مکتوبی از وی به پسرش در دست است که به نام

«وصایای نظام الملک» یا «دستور الوزرا» معروف است.

خواجه نظام الملک در حفظ خشم به نقل از علی علیه السلام می نویسد:

... امیر المؤمنین علی علیه السلام را پرسیدند که از مردم کدام مرد مبارزتر است؟ گفت: آن که بوقت خشم خود را نگاه تواند داشت و کاری نکند که چون از خشم بیرون آید، پشیمان شود و سود ندارد و کمال خرد مرد را آن چنان بود که خشم نگیرد، پس اگر گیرد باید که عقل او بر خشم چیره بود نه خشم او بر عقل و هر که را هوای نفس او بر خود چیره بود، چون بشورد خشم چشم خرد بپوشاند و همه آن کند که او فرماید که از دیوانگان بوجود آید و باز

هر که را خود بر هوای او غالب باشد، به وقت خشم خرد او خواست نفس او را قهر کند و همه آن کند و فرماید که نزدیک عقلا پسندیده بود و مردمان دانند او خشم شده است. [\(۱\)](#)

ص: ۹۲

۱- سیمای علی علیه السلام از منظر اهل سنت، ص ۴۶۲-۴۶۳، منقول از سیاست نامه، ص ۱۴۶

امیر عنصر المعالی کیکاوس بن اسکندر بن قابوس بن وشمگیر زیار از امرای دانشمند خاندان زیاری بوده است. وی پسری داشت به نام گیلان شاه که قابوس نامه را برای او نوشت. این کتاب که گویا ابتدا نصیحت نامه نام داشت، مقدمات غالب فنون را با بیانی ساده شامل است. کیکاوس به قصد تربیت فرزند خود همه ی رسوم را در این کتاب مورد بحث قرار داده است. وی ظاهراً اواخر قرن پنجم هجری (۴۹۲ هجری - قمری) یا اوایل قرن ششم هجری در قید حیات بوده است. (۱)

عنصر المعالی می نویسد:

پس در کارزار این اعتقاد باید کردن و کوشا بودن تا نام و نشان حاصل آید و در حدیث مردن خود امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب کرم الله وجهه می گوید به لفظی موجز: «مُت الیوم الذی ولدت» من آن روز مردم که بزادم. (۲)

ص: ۹۳

۱- لغت نامه دهخدا، جلد یازدهم، ص ۱۶۴۰۹

۲- باب بیستم از قابوس نامه، اندر کارزار کردن، ص ۱۰۱

ابوالفضل رشید الدین میبیدی نام مؤلف دانشمند و مفسر چیره دست تفسیر کشف الاسرار وعده الابرار است. اصل این کتاب که به نثری عارفانه و شیرین و در عین حال از سر ذوق و نهایت اختصار نوشته شده است، متعلق به خواجه عبدالله انصاری است. در سال ۵۲۰هـ.ق میبیدی به شرح و بسط آن پرداخته و مسائل و مباحث بسیاری درباره آیات و روایات مربوط به هر یک بر آن افزوده است و کتابی مفصل و پر حجم در تفسیر قرآن پدید آورده و آن را «کشف الاسرار وعده الابرار» نامیده است.

نثر کتاب میبیدی هموار و شیرین و دلچسب است و بیشتر خواص متون عرفانی را در خود منعکس کرده است.

رشید الدین میبیدی در ذکر کرامات حضرت علی علیه السلام می نویسد:

و در آثار بیارند که علی - علیه السلام - در بعضی از آن حربهای وی، تیری به وی رسید؛ چنان که پیکان اندر استخوان وی بماند. جهد بسیار کردند؛ جدا نشد گفتند: تا گوشت و پوست بردارند و استخوان نشکنند، این پیکان جدا نشود.» بزرگان و فرزندان وی گفتند: «اگر چنین است صبر باید کرد تا در نماز

شود که ما وی را اندر ورد نماز چنان همی بینیم که گویی وی را از این جهان خبر نیست صبر کردند تا از فرایض و سنن فارغ شد و به نوافل و فضایل نماز ابتدا کرد.

مرد معالج آمد و گوشت برگرفت و استخوان وی بشکست و پیکان بیرون گرفت و علی اندر نماز بر حال خود بود. چون سلام نماز باز داد گفت: « درد من آسانتر است.» گفتند: « چنین حالی بر تو رفت و تو را خبر نبود؟» گفت: «اندر آن ساعت که من به مناجات الله باشم، اگر جهان زیر و زبر شود، یا تیغ و سنان در من می زنند، مرا از لذت مناجات الله از درد تن خبر نبود.»^(۱)

ص: ۹۵

۱ - «محمد غزالی (ولادت ۴۵۰ - وفات ۵۰۵ هجری - قمری)»

ابو حامد، محمد غزالی طوسی در سال ۴۵۰ هجری - قمری در روستای طبران طوس از مادر بزاد. کودکی و جوانیش صرف دانش اندوزی و جهانگردی شد. تا آنکه در مرز چهل سالگی در انواع رشته های علوم انسانی سرآمد دانشوران روزگار خود شد، در زمینه عرفان، فلسفه و کلام، روانشناسی و اخلاق نوآوریها کرد.

وی در سال ۵۰۵ هجری پس از پنجاه و پنج سال زندگی پر ثمر چراغ زندگیش در زادگاهش خاموش شد. (۱)

۱- غزالی در آداب تلاوت میگوید:

علی بن ابی طالب (رض) گوید: هر کس که قرآن در نماز ایستاده خواند، وی را به هر حرفی صد حسنه بنویسند و اگر نشسته خواند، در نماز پنجاه بنویسند و اگر بر طهارت بود نه در نماز، بیست و

ص: ۹۹

۱- کیمیای سعادت، ج ۱، ص ۹ از مقدمه.

پنج حسنه و اگر بر طهارت نبود، ده حسنه بیش ننویسند و...» (۱)

۲- در جای دیگری این چنین می‌آورد:

فایده سوم - انس باشد به دیدار زنان و راحتی که دل را حاصل آید به سبب مجالست و مزاح با ایشان که آن آسایش سبب آن باشد که رغبت عبادت تازه گردد که مواظبت بر عبادت ملالت آرد و دل در آن گرفته شود و این آسایش آن قوت را باز آورد. و علی رضی الله عنه می گوید که راحت و آسایش به یک راه از دلها باز می گیرند، که دل از آن نابینا شود. (۲)

۳- و در جای دیگر می گوید :

علی رضی الله عنه می گوید: غیرت بر زنان از حد مبرید که آنگاه مردمان بدانند و بدان سبب زبان به ایشان دراز کنند و اصل غیرت آن است که راه

ص: ۱۰۰

۱- همان، ص ۲۴۴

۲- کیمیای سعادت، امام محمد غزالی، آداب نکاح، ص ۲۸۸

چشم ایشان از نا محرم بسته دارد. (۱)

۴- شیخ غزالی نیز می گوید:

«امیر المؤمنین علی را پرسیدند که چرا خلق را پند سود نمیکنند؟ گفت: خبری معروف است که رسول صلی الله علیه وآله بوقت مرگ وصیت کرد و به سه انگشت اشارت کرد و پس به زبان گفت که از احوال آن سو مرا مپرسید، و پس آن اشارت را سه ماه گفتند و سه سال گفتند و سی سال گفتند. (۲)

ص: ۱۰۱

۱- همان، آداب زندگانی کردن با زنان، ص ۲۹۹ - ۳۰۰

۲- نصیحه الملوک، امام محمد غزالی، ص ۱۴۸

۲ - مسعود سعد سلمان (ولادت ۴۳۸ - وفات ۵۱۵ هجری قمری)

مسعود پسر سعد سلمان از شاعران بسیار بزرگ و نامی اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم هجری است. اصل او از همدان و منشاش جرجان «گرگان» بود. وی در خدمت سلطان مسعود غزنوی و سلطان ابراهیم غزنوی به مقامات ارجمند رسید. سلطان ابراهیم مسعود را به حصار نای در افکند. مسعود پس از مرگ سلطان از زندان آزاد شد، اما دیگر بار به سعایت حسودان به زندان «نای» در افتاد، که به قولی اول بار ۱۲ سال و دوم بار ۲۰ سال به طول انجامید. سرانجام به سعی ثقه الملک طاهر خلاصی یافت؛ ولی دست از خدمت ملک کشید و به زهد و عبادت گرائید تا سرانجام در سال ۵۱۵ هجری زندگی را بدرود گفت.

دیوان اشعار پارسی او متجاوز از ده هزار بیت می شود. قصیده هایی که این شاعر در زندان میسروده «حبسیات» نامیده می شود. این قصاید در ادب پارسی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

مسعود سعد درباره ی حضرت علی علیه السّلام می گوید:

نشاط کامل کن ملکا برسماع نای علی

نبیند رنگین خور بر کنار آب روان(۱)

درجای دیگری می آورد:

پیش تو سوار سخن امروز پیاده است

نطقت چو سرتیغ علی بن عم مختار(۲)

ص: ۱۰۳

۱- دیوان مسعود سعد سلمان، ص ۵۳۷

۲- همان، ص ۷۶۹

محمد بن عبد الملک معزی نیشابوری از سلاله ی ستایشگران و یکی از آخرین افراد خوش اقبالی است که به شیوه ی شاعران دربار غزنه شعر میگفت و همانند آنان ثروت و نعمت و برخوردار ی یافت، تا آنجا که جاه و مقام او رشک شاعران پس از وی را برانگیخته و بر روزگار خوش او حسرت بردهاند.

معزی از نیشابور بود. وی تخلص شعری خود، «معزی» را از لقب سلطان معز الدین اقباس کرد و تا پایان کار ملکشاه در خدمت سلطان سلجوقی به سربرد. معزی بین سالهای ۵۱۸ تا ۵۲۱ هجری-قمری بدرود حیات گفته است.

او شاعری مقلد و فاقد ابتکار بود و قصاید او عموماً بر شیوه ی منوچهری است. کار اصلی او قصیده سرایی و مضمون عمده ی شعرش مدایح و توصیف است.

امیر معزی در وصف ممدوح خود با صفات برگرفته از ذات علی بن ابی طالب میگوید:

اگر هست نیکو بدست ملوک

بدست خداوند نیکوتر است

امیر اجل، فخر عالم علی

که دل پرور شاه دین پرست

مرا شعر عالی شد از دو علی

مقدم یکی، محتشم دیگر است

علی بن بو طالب اندر بهشت

علی بن شمس الملوک ایدر است (۱)

ص: ۱۰۴

۴ - (عين القضاة همدانی (وفات ۵۲۵ هجری - قمری)

ابو المعالی، عبدالله بن محمد بن علی میانجی همدانی، از عارفان نامدار و دانشمندان ربع اول قرن ششم هجری است. وی شافعی مذهب و در طریقت شاگرد احمد غزالی بود. همچنین از محضر شیخ برکه ی همدانی استفاده کرده است. به تحصیل حکمت، عرفان و کلام و ادب عربی پرداخت. بیشتر اطلاعات خود را از راه تحقیق و تتبع شخصی فراهم آورده است.

آثار:

۱ - یزدان شناخت؛ ۲- تمهیدات؛ ۳- زبده الحقایق؛ ۴- لوايح؛

۵- شکوی الغریب عن الاوطان.

وی را در شب ۷ جمادی الاخری؛ سال ۵۲۵هـ-ق، بر دار کشیدند.

اینگونه کلام خود را با ذکر نام علی ×؛ مزین میسازد:

... عبارت این باشد: «رای قلبی ربی»؛ علی بن ابی طالب از این حال چنین بیان میکند:

«ما نظرت فی شیء الّما و رایت الله فیه»: «الم تر الی ربک کیف مد الظل»؛ این باشد و چون او خود را در آئینه ی دل ما بیند، عبارت این باشد که: «الم یعلم

ص: ۱۰۵

عين القضاة در جای دیگری میگوید:

«قومی را هر لحظه در خرابات خانه ی « فَالْهَمَّهَا فَجُورُهَا»، شربت قهر و کفر می دهند و قومی را در کعبه ی «انا مدینه العلم و علی بابها»، شربت؛ «ابیت عند ربی» می دهند و «تقویها»، این حالت باشد و هر دو شربتها پیوسته به کار است و هر دو طایفه، «هل من مزید» را جویانند.» (۲)

ص: ۱۰۶

۱- تمهیدات؛ عين القضاة همدانی، ص ۲۷۹ - ۲۸۰

۲- همان، ص ۱۲۰

شهاب الدین ابوالقاسم احمد ابن ابی المظفر منصور السمعانی از فقها و مفتیان واعظان و شاعران قرن چهارم هجری قمری است و کتاب «روح الارواح فی شرح اسماء الملک الفتاح» اثر این فقیه است.

این دانشمند وارسته این گونه زبان به وصف علی علیه السلام می گشاید:

... شبی مهمانی آمد به خانه ی امیر المؤمنین علی - رضی الله عنه - او را بنواخت و طعامی بداد و جامه ی خواب فرو کرد و آن مرد غافل وار تا روز با آن بود و آن مهتر به قدم خدمت ایستاده و به طاعت خداوند مشغول گشته.

چون روز بود آن مرد گفت: ما کانت لی فی عمری لیله مثل لیلتك فی التیقظ و العباده. فقال علی: و ما کانت لی فی عمری لیله مثل لیلتك فی النوم و الغفله.

گفت: مرا هرگز شبی چون شب تو نبوده است در طاعت و عبادت. علی گفت: و مرا هم هرگز شبی چون شب تو نبوده است در غفلت. (۱)

ص: ۱۰۷

شیخ جام شهرت شهاب الدین ابونصر احمد بن ابو الحسن نامقی جامعی، ملقب به ژنده پیل و شیخ الاسلام جام زاهد مشهور است. در ۲۲ سالگی قدم به سیر و سلوک گذاشت.

در آغاز سلوک از خلق دوری گزید و به ریاضت پرداخت. بعدها در آبادی معبد آباد سکنی گزید و مسجد جمعه ای در آنجا بنا نمود و به ارشاد مردم پرداخت و شاگردان بسیار بر وی گرد آمدند. پس از وفات در بیرون از معبد آباد به خاک سپرده شد و بعداً مقبره و مسجدی بر مدفنش ساختند که مرکز شهر کنونی شهر تربت جام گردید. وی از معاصران غزالی، عین القضاة همدانی و سنائی غزنوی بود. همه ی آثارش به فارسی بود.

آثار:

۱- انس التائبین؛ ۲- سراج السائرین؛ ۳- فتوح القلوب؛ ۴- مفتاح النجاه.

شیخ احمد جام در وصف علی علیه السلام می گوید:

گر منظر افلاک شود منزل تو

و ز کوثر اگر سرشته باشد گل تو

چون مهر علی نباشد اندر دل تو

مسکین تو و همان سعی بی حاصل تو (۱)

ص: ۱۰۸

۷- (سنائی غزنوی - ولادت ۴۷۳ - ۵۳۵ هجری قمری)

ابوالمجد مجدود بن آدم ملقب و متخلص به سنائی، در یکی از سالهای آغاز نیمه ی دوم قرن پنجم و احتمالاً ۴۷۳ هجری، از خاندانی گرامی و از نژاد بزرگان، همچنان که خود میگوید در غزنین به دنیا آمد:

پدری دارم از نژاد گرام

از بزرگی که هست آدم نام

او بعد از مهارت در شاعری و استادی در این فن به عادت زمان روی به دربار سلاطین نهاد و به دستگاه غزنویان راه جست. وی در آغاز کار به مداحی اشتغال داشت. وی در سال ۵۳۵ هجری درگذشت و در غزنین به خاک سپرده شد. سنائی در آغاز کار از سبک عنصری و فرخی پیروی میکرده است و بعدها در اثر تغییر حال، روش دیگری - که خاص خود اوست - پیش گرفته است. شاعر سبک و روش مستقلی به جای گذاشته که قصاید زهدی اوست و بعدها مورد تقلید کسانی چون خاقانی و سلمان ساوجی قرار گرفته است.

سنائی در وصف حیدر کرار میگوید:

ای امیر المؤمنین، ای شمع دین، ای بوالحسن

ای به یک ضربت روده جان دشمن از بدن

ص: ۱۰۹

ای به تیغ تیز روز رستاخیز که در روز جنگ

وی به نوک نیزه کرده شمع فرعونان لگن

از برای دین حق آباد کردی شرق و غرب

کردی از نوک سنانت عالمی را پر سنن

تیغ الا الله زدی بر فرق لا گویان دین

تیغ الا الله زدی بر فرق لا گویان دین

هر که لا می گفت وی را میزدی بر جان تن (۱)

ص: ۱۱۰

۸- ادیب صابر ترمذی (مقتول بین ۵۳۸-۵۴۲ هجری - قمری)

شهاب‌الدین شرف‌الادباء بن اسماعیل ترمذی، شاعر مشهور ایرانی نیمه‌ی اول قرن ششم هجری قمری است. اصل وی از ترمذ بود و شاعری او هم در آن شهر شروع شد. اما بعدها در نواحی دیگر، مانند مرو و بلخ و خوارزم روزگار گذرانید و به مداحی سنجر پرداخت.

اتسز، توطئه‌ای برای قتل سنجر ترتیب داده بود و صابر از آن آگاه شد و بوسیله‌ای سنجر را مطلع کرد و نقشه‌ی اتسز باطل گردید و او ادیب صابر را در جیحون انداخت.

از مختصات شعر او میتوان به سادگی و روانی آن اشاره کرد.

صابر غزلها و تغزلهای لطیفی دارد. ادیب صابر در مدح علی علیه السلام میگوید:

گرتبار مصطفی را آسمان خوانی به قدر

طلعتش را خواند باید آفتاب آن تبار

زانک چون آن آفتاب فضل در صلب علی

هدیه داد از آسمان ایزد علی را ذوالفقار^(۱)

صابر در جای دیگری میگوید:

حیدر که خاتمی بیکی داد در رکوع

ضایع نماند و آیتش آمد کردگار^(۲)

ص: ۱۱۱

۱- دیوان ادیب صابر ترمذی، ص ۵۱

۲- همان، ص ۵۸

۹ - عثمان مختاری (ولادت ۴۶۹ - وفات ۵۴۸ هجری قمری)

حکیم ابو عمرو یا ابو عمر بهاء‌الدین عثمان بن عمر مختاری غزنوی، از شاعران و قصیده سرایان قرون پنجم و ششم هجری قمری است. وی بین سالهای ۴۶۹ و ۴۵۸ هـ.ق - مقارن با سلطنت ابراهیم بن مسعود غزنوی - ولادت یافته است. او مداح رسمی ارسلان بن مسعود بن ابراهیم غزنوی (۵۰۹-۴۱۲) بود و در دربار او سمت ملک الشعرائی داشت.

مختاری بین سالهای ۵۱۲ و ۵۴۸ و در زمان سلطنت بهرام شاه غزنوی بوده است.

مختاری ممدوحان خویش را به صفات علی علیه السلام وصف میکند:

شاهی که از دلیری و آزادگی دهد

در جنگ چون علی به کف خصم ذوالفقار(۱)

در جای دیگری می گوید:

میری که حسام او در دین محمد

اخلاق علی دارد و آئین محمد(۲)

ص: ۱۱۲

۱- خلفاء راشدین در نظم و نثر فارسی، ص ۹۷

۲- همان، ص ۹۸.

۱۰- رشید الدین وطواط (ولادت ۴۷۶ - وفات ۵۷۳ هجری قمری)

رشید الدین سعد الملک محمد بن محمد بن عبد الجلیل عمری، کاتب و شاعر ایرانی از اعقاب عمر بن خطاب است. وی در بلخ متولد شد و در مدرسه ی نظامیه ی آن شهر قسمتی از تحصیلات خود را نزد ابو سعید هروی انجام داد و سپس برای ادامه ی تحصیل به خوارزم رفت. در اوایل عهد اتسز بن محمد خوارزمشاه به خدمت او در آمد و تا آخر عمر در دستگاه خوارزمشاهیان روزگار گذرانید. رشید الدین سمت صاحب دیوانی رسایل را داشته است.

تخلص او به «وطواط» از بابت کوچکی جثه ی او بود.

رشید علاوه بر دیوان اشعار، آثار مثنوی زیادی داشته است.

آثار:

۱- منشآت فارسی، شامل رسایل سلطانی و اخوانی؛ ۲- حدائق السحر؛ ۳- فصل الخطاب من کلام عمر بن خطاب؛ ۴- تحفه الصدیق الی الصدیق من کلام ابی بکر الصدیق؛ ۵- انس الله فان من کلام عثمان بن عفان؛ ۶- مطلوب کل طالب من کلام علی بن ابی طالب؛ ۷- نثر اللآلی؛ ۸- مجموعه ی رسایل عربی؛ ۹- منظومه ای در عروض فارسی.

وی در نظم و نثر فارسی سرآمد زمان خود بود. شعر پارسی او استادانه و در کمال انسجام است.

ص: ۱۱۳

در انتخاب کلمات و قوت ترکیب و ایراد صنایع مختلف لفظی مهارت داشته است.

وفات رشید به سال ۵۷۳ هجری قمری بوده است.

رشید الدین این گونه کلام خود را با ذکر نام گهربار علی علیه السلام می آراید:

«امیر المؤمنین و امام المتقین علی بن ابی طالب علیه السلام با آنکه امام اخیار و قدوه ی ابرار و سید فتیان و مقدم شجعان بود، فصاحتی داشت که عقود جواهر از انفاس او در غیرتند و نجوم زواهر از الفاظ او در حیرت.

عمرو بن بحر جاحظ، رحمه الله، که در کمال براعت و وفور بلاغت نادره ی این امت و اعجوبه ی این ملت بود، از مجموع کلام امیر المؤمنین علی علیه السلام - که جمع بدایع غرر و روایع درر است - صد کلمه اختیار کرده است و هر کلمه از آن برابر هزار داشته و به خط خود نبشته و خلق را یادگار گذاشته، واجب دید آن صد کلمه را به دو عبارت نظم و نثر فارسی تفسیر کردن و در تفسیر هر کلمه دو بیت شعر از منشآت خود، که مناسب آن کلمه بود، آوردن تا فایده ی آن عالم تر بود و منفعت آن تمامتر و هر دو فریق، هم ارباب نظم و هم اصحاب نثر، در مطالعه ی آن رغبت نمایند. [\(۱\)](#)

ص: ۱۱۴

۱- خلفای راشدین در قلمرو نظم و نثر فارسی، ص ۹۹-۱۰۰

ابوالمعالی نصر الله بن محمد بن عبد الحمید مکنی به ابی المعالی و در زمان بهرام شاه غزنوی میزیست. او نزد این پادشاه تقرب تام داشت. وی به خاطر این اختصاص ابوالمعالی پس از اتمام ترجمه کلیله کتاب را به نام بهرام شاه مزین کرد و آن را کلیله و دمنه ی بهرام شاهی نامید. مرگ وی بین سالهای ۵۵۵-۵۸۳ هـ. ق اتفاق افتاده و تاریخ ترجمه کلیله و دمنه در حدود سالهای ۵۳۶ تا ۵۳۹ هـ. ق است. وی کلام خود را بافرموده گهر با علی علیه السلام مزین کرده و می گوید:

... و امیر المؤمنین علی علیه السلام می فرماید: لا رای لمن لا یطاع. (رای نیست کسی را که فرمائش نبرند)، این است داستان حذر از مکامن عذر و مکائد دشمن. (۱)

ص: ۱۱۵

اوحد الدین علی پسر وجیه الدین محمد پسر اسحاق، انوری ابیوردی، یکی از معروف ترین شاعران قرن ششم هجری است. وی در شهر ابیورد یا باورد، در خاک خاوران - که اکنون جزء کشور ترکمنستان است - در اوائل قرن ششم ولادت یافته است. جوانی خود را در آنجا گذرانده و از علوم متداول زمان بهره ی کافی یافته است. ممدوح عمده ی او مجد الدین ابو الحسن علی پسر محمد عمرانی سرخسی و ناصر الدین ابوالفتح طاهر پسر مظفر وزیر بوده‌اند.

وی در سال ۵۸۵ هجری در بلخ جهان را بدرود گفته است. (۱)

انوری میگوید:

پایه ی قدرت نشان میخواست گردون از قضا

گفت آنک ز آفرینش پاره ای آنسو ترک

ملک بخشاینده در حرمان میمون خدمت

چون خلافت بی علی بودست و زهرا بی فدک (۲)

ص: ۱۱۶

۱- شاعران بزرگ ایران، ص ۲۱۹-۲۲۱

۲- دیوان انوری، ج ۱؛ ص ۲۷۸

یحیی بن حبش بن امیر ملقب به شهاب الدین و شیخ اشراق و شیخ مقتول و شهید و مکنی به ابو الفتوح، حکیم معروف به محیی حکمت اشراق. وی حکمت و اصول فقه را نزد مجدالدین جیلی استاد فخر رازی در مراغه آموخت و در علوم حکمی و فلسفی سرآمد شد و به قوت ذكاء و جدت ذهن و نیک اندیشی بر بسیاری از امور علمی اطلاع یافت و چون در بسیاری از امور خلاف قداما گفته و از حکمت ایرانی و اصطلاحات دین زردتشتی استفاده کرده متعصبان او را به الحاد متهم کردند و علمای حلب خون او را مباح شمردند. صلاح الدین ایوبی فرمانروای مصر و شام فرمان

داد تا او را به قتل رسانند. و وی در حبس در ۳۸ سالگی خفه شد.

سهروردی آثار متعددی بفارسی و عربی دارد.

- ۱- منطق؛ ۲- التلویحات؛ ۳- کتاب التلویحات؛ ۴- کتاب المقاومات؛ ۵- کتاب المشارع و المطالعات؛ ۶- حکمه الإشراق؛ ۷-
- رساله فی اعتقاد الحكماء؛ ۸- قصه الغربه الغریبه؛ ۹- آواز پر جبرئیل؛ ۱۰- رساله العشق؛ ۱۱- لعنت موران؛ ۱۲- صغیر سیمرغ؛
- ۱۳- ترجمه ی رساله الطیر ابن سینا؛

۱۴- اللّمحات؛ ۱۵ - الهياكل النورية؛ ۱۶- الالواح العمدية؛ ۱۷-المبدأ و المعاد ۱۸- طوارق الانوار؛ ۱۹- البارقات الالهيه؛ ۲۰-
لوامح الانوار؛ ۲۱- روزی باجماعت صوفیان؛ ۲۲- عقل سرخ؛ ۲۲- پرتونامه.

از غالب کتب اونسخ متعدد در دست است و بخش مهمی از آنها به طبع رسیده است. سهروردی حکمت اشراق را احیاء کرد و به کمال رسانید. فلسفه ی او التقاطی است. در فلسفه ی سهروردی آثاری از اصول عقاید حکمای یونان بخصوص افلاطون و نو افلاطونیان و حکمای قدیم ایران (فهلویین) و اصول دین زردشت آن به خوبی نمایان است. این فلسفه به «حکمت اشراق» مشهور است و پس از او شارحان وی (شهرزوری و قطب الدین شیرازی و هادی سبزواری) عقاید او را دنبال کردند و به تایید و توضیح آن پرداختند.

شیخ اشراق این گونه از علی علیه السلام یاد می کند:

...فقیر ضمن اینکه لازم است کوشش کند که خود را از دام تنگدستی برهاند باید اهل صبر باشد و از فقری شکایت نکند. البته وظیفه ی ثروتمندان و حکومتها نیز در امحای فقر بسیار سنگین است. امام المتقین و سید اولیاء علی مرتضی - کرم الله وجهه - گفته است: فقر یا سبب مثبت و سعادت، یا سبب عقوبت و شقاوت است. نشان آن که

ص: ۱۱۸

واسطه ی نیل نجات و اعلا- درجات باشد آن است که فقیر به حلیت و زینت اخلاق حمیده متحلی باشد و در طاعات باری سبحانه و تعالی مسارعت نماید و از فقر شکایت نکند، بلکه در حل احوال شاکر حضرت عزت باشد. (۱)

ص: ۱۱۹

۱- خلفاء راشدین در قلمر و نظم و نثر فارسی، ص ۱۳۰، منقول از عوارف المعارف، ص ۸۴

۱۴ - خاقانی شروانی (ولادت ۵۰۰ - وفات ۵۹۵ هجری قمری)

حسان العجم، افضل الدین بدیل ابراهیم بن علی خاقانی حقایقی شروانی یکی از بزرگترین شعرای ایران است. پدرش نجار بود و خاقانی بارها در اشعارش به او و شغلش اشاره کرده است. وی به دربار منوچهر بن فریدون شروانشاه راه یافت و پاداش و صله ی بسیار دریافت کرد.

خاقانی از بزرگترین شاعران قصیده سرا و از ارکان شعر فارسی است.

شاعر در غالب علوم روزگار خود، همچون صرف و نحو، فلسفه، ریاضی، نجوم و شعر و ادب احاطه ی کامل داشت. مشهورترین اثر او «تحفه العراقین» می باشد. خاقانی در سال ۵۹۵ هجری در تبریز در گذشت و در مقبره الشعراي محله ی سرخاب تبریز مدفون شد.

خاقانی اینچنین ابوالحسن، علی علیه السلام را می ستاید:

علوی دوست باش خاقانی

که از عشیرت علی علیه السلام است فاضل تر

هر که بد بینی از نژاد علی

نیکتر دان ز خلق و عادلتر

بدشان نیکتر ز مردم دان

نیکشان از فرشته کاملتر (۱)

ص: ۱۲۰

قاضی حمید الدین عمرو بن محمود، شاعر و نویسنده مشهور قرن پنجم هـ.ق است. وی از برجسته ترین مترسلان و مقامه نویسان عصر خود به شمار می رود. کتاب وی مقامات حمیدی، گواه روشنی بر این مدعاست، که آن را به پیروی از مقامات بدیعی و مقامات حریری نوشته و مشتمل بر بیست و چهار مقاله در مطالب ادبی و مباحثات و مناظرات و لغزات است.

وی مقامات خود را این گونه با ذکر یاد علی علیه السلام مزین میسازد:

و معنی آن است که چشمه ی سمع، چشمه طهارت است، تهمت و شبهت در وی نیابد و تو نشنیده ای که: «لا- تتبع النظره النظره»، بر مخاطب چشم آمد نه بر مخاطب سمع. لا تتبع: نگاه پی نگاه مکن. تمام حدیث در کتاب الترغیب و الترهیب ج ۴، ص ۱۰۷ چنین است: و عن علی ابن ابی طالب رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه و سلم قال له: «یا علی ان لک کنزاً فی الجنه و انک ذو قرنیها فلا تتبع النظره النظره»^(۱).

ص: ۱۲۱

۱- گزیده ی مقامات حمیدی، المقامه فی التصوف، ص ۶۳، و ص ۷۰ توضیحات

قطب الدین ابوالمظفر منصور ابن اردشیر سنجی عبادی مروزی، از عارفان بلند آوازه ی قرن ششم هجری قمری است که کلام خویش را این گونه با ذکر نام مبارک مولی علی علیه السّلام آراسته می نماید:

...امیر المؤمنین علی رضی الله عنه چنین گفته است که برکت صدق مرد را بهتر از مال بسیار است، که مال خرج راست و به خرج نیست شود اما زبان راست گوی هر چند راست میگوید، درجه ی او در دین زیادت می شود. (۱)

ص: ۱۲۲

۱- خلفاء راشدین در قلمرو نظم و نثر فارسی ص ۱۰۴، منقول از مناقب الصوفیه، ص ۱۰۲

۱ - عطار نیشابوری (ولادت ۵۳۷ - وفات ۶۲۷ هجری - قمری)

شیخ فرید الدین محمد عطار نیشابوری از بزرگان عرفان ایران در قرن ششم و اوایل قرن هفتم هجری است. وی در سال ۵۳۷ هجری - قمری در قریه کدکن نیشابور به دنیا آمد و چون در آن شهر به دارو فروشی و عطاری اشتغال داشت، بدین لقب معروف شد.

وی در دکان دارو فروشی به درمان بیماران میپرداخت و به کسب علوم و درک صحبت دانشمندان و بزرگان اهل عرفان مانند شیخ نجم الدین کبری و... روزگار میگذراند. عطار در سال ۶۲۷ هجری - قمری در فتنه ی مغولان کشته شد. تألیف و تصنیفهای عطار را در نظم و نثر به عدد سورههای قرآن ۱۱۴ دانسته اند.

آثار:

۱ - دیوان قصیده ها و غزلهای او حدود ده هزار بیت است؛ ۲ - الهی نامه؛ ۳ - پندارنامه؛ ۴ - خسرو نامه؛ ۵ - اسرار نامه ۶ - مصیبت نامه و از آثار مثنوی بسیار مشهور او منطق الطیر است. از تألیفهای بسیار مشهور او تذکره الاولیاء است. (۱)

ص: ۱۲۵

۱- شاعران بزرگ ایران، ص ۲۴۴ - ۲۴۰

عطار در تذکره الاولیاء می‌آورد: (ذکر فتح موصلی)

فتح گفت: امیر المؤمنین علی را به خواب دیدم. گفتم: مرا وصیتی کن گفت: ندیدم چیزی نیکوتر از تواضع که توانگر کند
مرد درویش را بر امید شراب حق، گفتم بیفزای گفت:

نیکوتر از این کبر درویش است بر توانگران از غایت اعتماد که او دارد بر حق (۱)

عطار در فضیلت امیر المؤمنین علی رضی الله عنه میگوید:

خواجه حق پیشوای راستین

کوه حلم و باب علم و قطب دین

ساقی کوثر، امام رهنمای

ابن عم مصطفی، شیر خدای

مرتضای مجتبا، جفت بتول

خواجه معصوم، داماد رسول

در بیان رهنمونی آمده

صاحب اسرار «سلونی» آمده (۲)

ص: ۱۲۶

۱- تذکره الاولیاء عطار نیشابوری، ص ۴۰۶-۴۰۵

۲- شرح کامل منطق الطیر، اصغر برزی، ص ۲۲

۲ - سدید الدین محمد عوفی (ولادت ۵۷۲ - وفات ۶۴۰ هجری - قمری)

مؤلف جوامع الحکایات، محمد بن محمد عوفی، ملقب به سدید الدین است. وی در بخارا، بین سالهای ۵۶۷ - ۵۷۲ هـ.ق چشم به جهان گشود و پس از شصت سال زندگی در حدود سالهای ۶۳۰ - ۶۴۰ هـ.ق درگذشت. عوفی پس از تکمیل تحصیلات خود در بخارا، به سفر علمی پرداخت و غالب شهرهای ماوراء النهر و خراسان و هندوستان را به قدم سیاحت پیمود.

در دربار سلطان نصره الدین عثمان و ناصرالدین قباچه، از امرای غوری رسید و تذکره الالباب را به نام وزیر او، عین الملک فخر الدین حسینی تصنیف کرد و به فرمان همین پادشاه تالیف جوامع الحکایات را آغاز نمود.

عوفی میگوید:

...

در تفسیر آورده اند که نزول آن آیت که آفریدگار می فرماید در قرآن مجید که: {انما ولیکم الله و رسوله و الذین آمنوا} تا آنجا که می فرماید: {و یؤتون الزکوة و هم راکعون}، در شان امیر المؤمنین علی علیه السلام، آمد و سبب آن بود که روزی

ص: ۱۲۷

مصطفی صلوات الله علیه، نماز گزارده بود و صحابه به ادای نوافل مشغول بودند، سایی در میان صف میگشت و سؤالی میکرد، امیرالمؤمنین علی علیه السلام در رکوع بود، اشارت کرد به

انگشترین نقره که در انگشت داشت، آن را از انگشت بکشید و بر سایل انداخت تا آخر این آیت آفریدگار، از این حال ذکر فرمود که: {يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ} (۱).

ص: ۱۲۸

۱- جوامع الحکایات ولوامع الروایات، عوفی، سدید الدین، ص ۵۷

۳ - خواجه نصیر الدین طوسی (ولادت ۵۹۷ - فوت ۶۷۲ هجری - قمری)

ابو جعفر نصیر الدین محمد بن محمد بن حسن ملقب به استاد البشر یکی از بزرگترین دانشمندان و علما در سال ۵۹۷ در جهرود قم پا به عرصه وجود گذاشت و چون در طوس مقیم شد معروف به طوسی گردید و چندی در خدمت علاء الدین محمد حسن اسمعیلی و ناصر الدین بن ابی منصور از اسماعیلیه قهسان میزیست، از کتب مشهور او اخلاق ناصری است که به اسم ناصرالدین مزبور تألیف کرده است. خواجه نصیر در کلیه علوم قدیم دست داشت ولی اشتهار او در حکمت و ریاضیات است.

وفات وی در سال ۶۷۲ هجری اتفاق افتاد. (۱)

خواجه نصیر این چنین از علی علیه السلام یاد می کند:

و لواحق غضب که اعراض این مرض بود، هفت صنف باشد: اول ندامت، دوّم، توقع مجازات عاجل و اجل و سیّم، مقت دوستان و چهارم، استهزاء

ص: ۱۲۹

۱- تاریخ دو هزار و پانصد ساله ایران، عباس پرویز، جلد دوّم، ص ۳۵۹-۳۶۰

اراذل و پنج، شماتت اعداء و ششم، تغییر مزاج و هفتم، تألم بدان هم در حال، چه غضب جنون یک ساعته بود و امیر المؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله عنه گفته است: «الحدّه نوع من الجنون لأنّ صاحبها یندم فان لم یندم فجنونه مستحکم» و گاه بود که به اختناق حرارت دل ادا کند و از آن امراضی عظیم که مؤدی باشد به تلف تولّد یابد. (۱)

ص: ۱۳۰

۱- اخلاق ناصری، خواجه نصیر الدین طوسی، ص ۱۷۷

۴ - مولانا جلال لدین محمد مشهور به مولوی (ولادت ۶۰۴ - وفات ۶۷۲ هـ - ق)

«مولانا جلال لدین محمد بلخی رومی پسر محمد ابن حسین خطیبی بکری از اولاد ابو بکر خلیفه بود. از طرف مادر به سلطان محمد خوارزمشاه منتسب می شود. با طبقه ی علما و اهل عرفان میانه ای نداشت. بهاء الدین بکری در سال ۶۰۹ هـ - ق. باتفاق پسرش جلال الدین از خراسان عازم بغداد و مکه شد و در آن تاریخ جلال الدین پنج سال داشت. بهاء الدین پس از نه سال که در عراق عرب مانند به اتفاق پسر نامی خود به روم رفت و به خدمت سلطان علاءالدین کیقباد سلجوقی در آمد. جلال الدین بعد از مرگ پدر به تحصیل علوم مختلف نزد برهان الدین ترمذی پرداخت. مثنوی وی که در شش دفتر تدوین شده و به «صیقل الارواح» نیز معروف است، یکی از بزرگترین و شیواترین منظومه های ادبیات فارسی است. مولوی این کتاب را در موقع بسط و وجد گفته است و یکی از شاگردان وی موسوم به حسام الدین چلبی آن را نوشته است. دیوان غزلیات

ص: ۱۳۱

جلال‌الدین رومی که در آن شمس تخلص میکرد در غایت اشتهاست. تولد این شاعر در ۶۰۴ هـ.ق و وفات وی در ۶۷۲ هـ.ق اتفاق افتاد.»^(۱)

مولانا در فیه ما فیه این چنین از علی علیه السلام یاد می‌نماید:

«اگر همه‌ی عالم نور گیرد تا در چشم نوری نباشد، هرگز آن نور را نبینند اکنون اصل قابلیت است که نقش دیگر است و روح دیگر نمی‌بینی که نفس در خواب کجاها می‌میرد و روح در تن است اما آن نفس می‌گیرد و چیزی دیگری می‌شود. گفت: پس آنچه علی گفت: «مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ»، این نفس را گفت»^(۲)

همچنین مولانا در وصف شاه خیر گفته است:

خدا و انداختن خصم بر روی امیرالمؤمنین علی علیه السلام و انداختن آن حضرت شمشیر از دست:

ص: ۱۳۲

۱- تاریخ در هزار و پانصد ساله ایران، عباس پرویز، ج ۲، ص ۳۴۱-۳۴۲

۲- فیه ما فیه، مولانا جلال‌الدین مشهور به مولوی، صفحه ۵۶

از علی آموز اخلاص عمل

شیر حق را دان متزه از دغل

در غزا بر پهلوانی دست یافت

زود شمشیر بر آورد و شتافت

او خدو انداخت بر روی علی

افتخار هرنبی و هر ولی (۱)

ص: ۱۳۳

۱- مثنوی معنوی مولی، دفتر اول صفحه ۲۰۵

۵ - عطا ملک جوینی (ولادت ۶۲۳ - وفات ۶۸۱ هجری - قمری)

علاء الدین عظاملک جوینی پسر بهاء الدین محمد و برادر خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان است. عظاملک در سال ۶۲۳ متولد شد و در ۶۸۱ وفات یافت. تألیف ذی قیمت تاریخ جهانگشا از این مورخ عظیم الشان است که یکی از مفصل ترین و بهترین تاریخ مغول محسوب میشود. (۱)

عطا ملک در جلد سوم از تاریخ خود می نویسد:

«امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السّلام در خطبه ذکر قومی از متمردان کرده است که وخامت عاقبت تدبیرهای فاسد دیده اند دو سه کلمه او در آن باب اینجا حسب حال آن طایفه مذکور و حکایت مسطور شد فرموده است که «زَرَعُوا الْفُجُورَ وَ سَقَوْهُ الْغُرُورَ فَحَصَدُوا الثُّبُورَ» (۲)

ص: ۱۳۴

۱- تاریخ دو هزار و پانصد ساله ایران، عباس پرویز، ج ۲، ص ۳۵۰

۲- تاریخ جهانگشای جوینی، عطا ملک جوینی، ص ۲۴۸

۶- خواجهی کرمانی (ولادت ۶۸۹- وفات ۷۵۳ هجری قمری)

خواجهی کرمانی، کمال الدین ابوالعطا محمود ابن علی بن محمود شاعر معروف. وی پس از کسب علم و فضایل در کرمان به سفر پرداخت و از محضر شیخ امین الدین محمد کازرونی بهره برد. خواجه معاصر ابو سعید بهادر بود و در غزل از سعدی پیروی میکرد. علاوه بر دیوان، خمسه ای به سبک نظامی دارد: ۱- همای و همایون؛ ۲- گل و نوروز؛ ۳- روضه الانوار؛ ۴- کمال نامه؛ ۵- گوهرنامه است. آرامگاه وی در «تنگ الله اکبر» شیراز است. بخشی از قصاید او در وصف امرای عصر و قسمت دیگر عرفانی بوده و حاکی از مشرب تصوف شاعر است. خواجه غزلیات شیوایی دارد و در این سبک (غزلیات) مقلد سنایی عطار، مولوی و سعدی است.

خواجه در وصف امیر المؤمنین علیه السلام میگوید:

آن دسته بند بستان هل اتی

و آن قلعه گیر عرصه ی میدان لافتی

کرار بی فرار و خداوند ذوالفقار

قتال عمرو و عنتر داماد مصطفی

شیر خدا و مخزن اسرار لوکشف

جفت بتول و نقطه ی پرگار اجتبا

سلطان تختگاه سلونی، شه نجف

سبط خلیل و صف شکن خلیل اصفیا

بیرون نهاده از ره کبر و ریا قدم

و آورده رخ به حضرت علیای کبریا

ص: ۱۳۵

پشت هدی و بازوی ایمان بدو قوی

مقصود دین و حاجت ایمان از او روا

بحر محیط را به دل و دست او قسم

عرش مجید را به سر کوشش التجا

چون او نشد پدید، شهی در جهان علم

او کان علم بود و حسن آسمان علم(۱)

ص: ۱۳۶

۱- سیمای علی علیه السلام از منظر اهل سنت، ص ۳۰۹، منقول از دیوان اشعار خواجه، ص ۱۳۰

۷- سعدی شیرازی (ولادت ۶۰۶- وفات ۶۹۴ هجری - قمری)

مشرف الدین مصلح بن عبدالله سعدی شیرازی در اوایل قرن هفتم هجری در حدود سال ۶۰۶ هجری - قمری در شیراز پا به عرصه وجود نهاد و بعدها برای تکمیل معلوماتش به بغداد سفر کرد و در مدرسه نظامیه و سایر محافل علمی کسب علم کرد. او برای مدتی متجاوز از سی سال به نقاط مختلف جهان از جمله عراق و سوریه و عربستان و ممالک شمال آفریقا سفر کرد و با ملل گوناگون و مذاهب و فرق مختلف آشنا شد.

سعدی در گیر و دار حمله مغولها سفر طولانی خود را آغاز کرد و پس از بازگشت به شیراز سروده ها و گفته های خود را گردآوری کرد. او در حدود سال ۶۵۵ هجری - قمری

بوستان (سعدی نامه) را به نظم در آورد و یک سال بعد «گلستان» را تصنیف کرد. سعدی علاوه بر اثر ذکر شده قصاید و غزلیات و قطعات و ترجیع بند و رباعیات و قصاید عربی نیز سروده است. (۱)

شیخ الأجل، سعدی شیرازی در «بوستان»، باب چهارم، در باره ی تواضع می گوید:

ص: ۱۳۷

کسی مشکلی برد پیش علی

مگر مشککش را کند منجلی

امیر عدو بند کشور گشای

جوابش بگفت از سر علم و رای

شنیدم که شخصی در آن انجمن

بگفتا چنین نیست یا بالحسن

نرنجید از او حیدر نامجوی

بگفتا ار تو دانی از این به بگوی(۱)

ص: ۱۳۸

۸ - سعد الدین وراوینی (قرن هفتم هجری قمری)

سعد الدین وراوینی نویسنده و فاضل قرن هفتم هـ.ق است. وی کتاب مرزبان نامه را از اصل زبان طبری قدیم به زبان متعارف عراق، معمول عصر خود مزین به اشعار و امثال فارسی و عربی درآورد. سعد از نزدیکان و ملازمان خواجه ابوالقاسم ربیب الدین هارون بن علی بن ظفر دندان وزیر اتابک ازبک بن محمد بن الدیگر، از اتابکان آذربایجان (۶۰۷-۶۲۲هـ.ق) بود.

سعد الدین وراوینی، در ذکر علی علیه السلام می گوید:

و چون از دو متحاکم، یکی به خدمت رفع ظلامه ای کند، دفع آن بر حضور خصم و جواب او موقوف داری و اقتدا به قدوه ی اصحاب رسول الله واجب دانی، چنان که قاضی به حق و خلیفه مطلق، امیر المؤمنین، علی میفرماید: «لاتفض لأحد الخصمین ما لم تسمع کلام الآخر»؛ و باید که زفان را به بد گفتن و خشونت تعود نفرمائی. (۱)

ص: ۱۳۹

۱- مرزبان نامه، سعد الدین وراوینی، ج ۱؛ ص ۲۶۵

۱- حمد الله مستوفی (ولادت ۶۸۰- وفات ۷۵۰هـ- ق)

خواجه حمد الله بن تاج الدین ابی بکر مستوفی قزوینی از خاندان مستوفیان قزوینی بود که در سال ۶۸۰هـ- ق در آن شهر تولد یافت. حمد الله مستوفی در خدمت خواجه رشید الدین به کتابت اشتغال داشت. و به حکومت بعضی از نقاط ایران رسید. وی در انشاء فارسی از منشیان زبر دست به شمار میآید و سه کتاب ۱- تاریخ گزیده؛ ۲- مظفرنامه؛ ۳- نزهه القلوب از آثار اوست.

وفات وی در حدود ۷۵۰هـ- ق اتفاق افتاد. (۱)

مستوفی می گوید:

در آن حالت مرتضی علی در آمد، پیغمبر صلی الله علیه وآله در روی او تبسم فرمود و گفت: خدای تعالی مرا فرمود: فاطمه را با تو نکاح کردن به چهار صد مثقال نقره تو بدین راضی هستی به علی گفت: بلی یا رسول الله. پیغمبر صلی الله علیه وآله فرمود: «جمع الله شملکما و اقر عینکما و اسعد جدکما و بارک علیکما و

ص: ۱۴۳

۱- تاریخ در هزار و پانصد ساله ایران، ج ۲، عباس پرویز، ص ۳۵۳

اخرج منكما كثيراً طيباً. و در ماه صفر فاطمه عليها السلام را با امير المؤمنين على كرم الله وجهه سپرد. (۱)

ص: ۱۴۴

۱- تاريخ گزیده، حمدالله مستوفی، صفحه ۱۴۱

۲ - ضیاء الدین نخشی (وفات ۷۵۰ هجری - قمری)

سید ضیاء الدین نخشی یکی از چهره های مشهور سلسله ی چشتیه است که در آن روزگار مهم ترین طریق عرفانی هند بوده است. وی از محضر شیخ فرید الدین ناگوری (متوفی ۷۵۲) به سلک عرفان درآمده است. به استناد نوشته ها و آثار محققان، عرفای مسلمان مانند امام هجویری و شیخ معین الدین چشتی در اشاعه ی فرهنگ اسلامی و تبلیغ قرآن مجید و مسلمان کردن هندوها نقش اساسی داشته اند. ضیاء در نخشب یا نسف یکی از شهرهای تاریخی ایران کهن، در ماوراء النهر، دیده به جهان گشود. در جوانی رهسپار هندوستان شد و در شهر «بدایون» هند سکونت گزید.

آثار:

۱- سلک السلوک؛ ۲- عشره ی مبشره؛ ۳- طوطی نامه؛ ۴- کلیات و جزئیات؛

سید ضیاء در ذکر ابو الحسن، علی علیه السلام، می آورد:

... امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه - که شیر بیشه ی دین بود - هر وقت که در مسجد آمدی، سر فرو افکنده و پشت دو تا کرده آمدی، وقتی یکی او را پرسید، تو که بر پشت هیچ بار نداری،

ص: ۱۴۵

پشت دوتا کرده چرا می آیی؟ گفت: کدام بار از آن گرانتر که از حمل آن آسمان و زمین و جبال ابا کرده اند و ما تحمل کرده و قال الله تعالی: {وحملها الانسان}، آری تبختر نشان مخنثان راه دین است نه علامت مردان یقین. (۱)

ص: ۱۴۶

۱- سلك السلوك، ضياء الدين نخشبى، ص ۱۵۴

۳- عید زاکانی (وفات ۷۷۲ هجری قمری)

نظام الدین عبد الله، شاعر و نویسنده ی قرن هشتم هـ.ق است. وی در اصل از مردم قزوین بود. در رسایل خود غالباً اهالی آن شهر را نکوهش کرده است. عید چندی در شیراز میزیسته (در زمان شیخ ابو الإسحاق اینجو) و بدان شهر علاقه مند بود. طبع وی به هزل و مسخره تمایل داشته و این رشته را دنبال کرده تا نوشته ها را دنبال کرده و گفته های او با ذوق بزرگان زمان مناسب افتد. از اشعار او پیداست که غالباً به تهی دستی و دامداری روزگار میگذرانیده است. عید مدتی تحت حمایت سلطان اویس جلایر در بغداد و تبریز به سر میبرد.

آثار:

- ۱- دیوان اشعار که در تهران به طبع رسیده است؛ ۲- اخلاق الأشراف (نثر)؛ ۳- ریش نامه (نظم و نثر)؛ ۴- رساله صد پند (نثر)؛ ۵- تعریفات با ده فصل (نثر)؛ ۶- اشعار با انواع مختلف از هزل و تقلید از اساتید دیگر؛ ۷- رساله ی دلگشا که قسمتی به عربی و قسمتی به فارسی مشتمل بر نوادر حکایات و لطایف؛
- ۸- مثنوی فکاهی موش و گربه (که بسیار معروف است)؛ ۹- فالنامه؛ ۱۰- عشاق نامه.

ص: ۱۴۷

وی در وصف علی علیه السّلام آورده است:

سلطان اولیا و شه اصفیا علی است

بگزیده محرم حرم کبریا علی است

مشعل فروز دو دین ذوالفقار است

چابک سوار معروف که لافتی علی است

آن کس که علم و حکم و سخا ختم شد بر او

عم زاده محمد و شیر خدا علی است

وان کو به تیغ فرو شست گرد کفر

از روی دین، مبارز خبیر گشا علی است

وان کو به تیغ فرو شست گرد کفر

از روی دین، مبارز خبیر گشا علی است

مسکین عبید خاک سگ کوی آن کس است

کو از سگان خاک در مرتضی علی است

حاشا که التجا به دیگر کس بود مرا

مهر حسین و حب حسین بس بود مرا^(۱)

ص: ۱۴۸

۱- سیمای علی علیه السّلام از منظر اهل سنت، ص ۳۱۹-۳۲۰، منقول از کلیات عبید زاکانی، ص ۳-۵

۴ - سلمان ساوجی (وفات ۷۷۸ هجری - قمری)

خواجه ساوجی، جمال الدین بن علاءالدین محمد، شاعر معروف دهه ی اول قرن ۸ هجری قمری است. وی از جوانی مداح خواجه غیاث الدین محمد وزیر بود و در تمام مدت وزارتش او را مدح گفته و پس از برهم زده شدن اساس سلطنت ایلخانان واقعی و مرگ ابو سعید بخدمت امرای جلایر پیوست و مداح امیر شیخ حسن بزرگ و زوجه ی او دلشاد خاتون گردید. و در بغداد پایتخت ایلخانان اقامت گزید. سلمان از حدود سال ۷۴۰ هـ.ق تا اواخر عمر خود، امرای ایلخانی یعنی شیخ حسن بزرگ و پسرش سلطان اویس و پسر او سلطان حسین را مدح می گفته و در زمان اویس اغلب ایام را در تبریز می گذرانیده است. در سال ۷۷۷ هـ.ق که شاه شجاع بر تبریز مستولی شد وی در آنجا بود و شاه را مدح گفت. و بدین مناسبت دیوان قصاید سلمان برای معرفت تاریخ و اوضاع و احوال درباره عمده ی دوره ی امارت ایلخانان، دارای اشارات و نکات و دقایق تاریخی بسیار است. خواجه در اواخر عمر منزوی شد و به ساوه زادگاه خود آمد و در ملکی که داشت مقیم گشت و در همان جا درگذشت. سلمان آخرین شاعر قصیده سرای بزرگ پس از حمله ی مغول است و اگر چه قابل مقایسه با قدمای اساتید قصیده سرا نیست، ولی باز در مقام خود دارای اهمیتی بسزا است. وی در قصیده

سبک کمال الدین اسماعیل اصفهانی و ظهیر فاریابی و انوری را تتبع کرده است. غزلیات او نیز لطیف است و به واسطه ی شباهت بسیار به غزلیات حافظ قسمتی از آنها به غلط در دیوان حافظ گنجانیده شده است. سلمان علاوه بر دیوان قصاید و غزلیات و مقطعات دارای دو مثنوی است که هیچ کدام شهرت نیافته اند: یکی «جمشید و خورشید» بر وزن خسرو و شیرین نظامی که به سال ۷۶۳هـ.ق و در عهد سلطان اویس به انجام رسانیده و دیگر «فراقنامه» به وزن متقارب که سلمان در حدود سال ۷۷۰هـ.ق و به امر اویس به رشته ی نظم کشیده است.

وی اینگونه امیر المؤمنین علیه السلام را می ستاید:

ای زمینت آسمان عالم بالا شده

در هوایت آسمان چون ذره اندر هوا شده

طاق محراب تو رشک قاب قوسین شده

نور ماه قبله ات بر قرب او ادنی شده

در فضای پیشگاهت عقل و دین یافته

در هوای بارگاہت جان و دل والا شده

باد صحنه خاک غیرت بر رخ جنت زده

گرد فرشت آبروی عنبر سارا شده

سده ات هر سالکان را بیت معمور آمده

حلقه ات فردوسیان را عروه الوثقی

شده هر کجا درباب فضلت عقل فصلی خوانده است

انس و جن گویای آما و صدقنا شده

گر تو دریائی چه داری ابر رحمت در کنار

ور تو کانی، کی بود کان معدن دریا شده

لطف حق و نور رحمت در دلت

جا یافته آفتاب و آسمانی در دلت پیدا شده

لطف حق و نور رحمت در دلت

جا یافته آفتاب و آسمانی در دلت پیدا شده

آفتاب کبریا، دریای دُر لا فتی

فخر آل مصطفی، منصوص نص هل اتی (۱)

ص: ۱۵۰

۱- دیوان سلمان ساوجی، ص ۳۲۳

شمس الدین محمد حافظ شیرازی، فرزند بهاء الدین، مشهورترین شاعرعارف ایرانی است که در قرن هشتم هجری (چهاردهم میلادی) می زیسته است. یکی از بزرگترین شاعران ایران زمین میباشد، که در بین بیشتر افراد دنیا شناخته شده است. به سبب تبحر و شایستگی در تمامی علوم روزگار خویش، او را لسان الغیب و ترجمان الاسرار لقب داده‌اند.

وی نزد دانشمندان عصر، از جمله قوام الدین عبدالله، به تحصیل علوم پرداخت و در تفسیر و حکمت و ادبیات عرب دست یافته و قرآن را با چهارده روایت از برداشت.

و به همین مناسبت حافظ تخلص کرد. دوره ی زندگانی او با امرای اینجو جلال الدین مسعود شاه، شاه شیخ ابو اسحاق و سلاطین آل مظفر، امیر مبارزالدین محمد شاه شجاع، شاه محمود، شاه یحیی، سلطان زین العابدین، که در فارس حکومت داشتند، و سلطان اویس و سلطان احمد، از ملوک ایلخانی، که در آذربایجان و بغداد حکومت میکردند و در اواخر عمر با امیر تیمور معاصر بود.

استادی خواجه در غزل عارفانه است و در این باب تاکنون کسی به پای او، نرسیده است. مدفن خواجه در حافظیه ی شیراز است.

دیوان او شامل غزلیات، چند قصیده، چند مثنوی، قطعات و رباعیات است. (۱)

خواجه حافظ این گونه اشعار پر نغز خود را با ذکر نام و یاد حضرت علی علیه السلام، مزین میسازد:

طالع اگر مدد دهد دامنش آورم به کف

گر بکشم زهی طرب ور بکشد زهی شرف

طرف کرم زکس نیست این دل پر امید من

گرچه سخن برد قصه ی من به هر طرف

از خم ابروی توام هیچ گشایشی نشد

و به که در این خیال کج عمر عزیز شد تلف

ابروی دوست کی شود دستکش خیال من

کس نزدست ازین کمان تیر مراد برهدف

چند به ناز پرورم مهر بتان سنگدل

یاد پدر نمیکنند این پسران ناخلف

من به خیال زاهدی گوشه نشین و طرفه آنک

مغیچه ای ز هر طرف میزنم به چنگ و دف

بیخبرند زاهدان نقش بخوان و لا تقل

مست ریاست محتسب باده بده و لا تخف

صوفی شهر بین که چون لقمه ی شبه میخورد

پار دمش دراز باد آن حیوان خوش علف

حافظ اگر قدم زنی در ره خاندان بصدق

بدرقه ی رهت شود همت شحنه ی نجف»(۲)

ص: ۱۵۲

۱- فرهنگ فارسی دکتر محمد معین، ج ۵ (اعلام)، ص ۴۵۰

۲- دیوان حافظ، نسخه ی علامه قزوینی و دکتر قاسم غنی، ص ۲۰۴

حافظ همچنین در جای دیگری می آورد:

مردی ز کننده ی در خیبر پرس

اسرار کرم ز خواجه ی قنبر پرس

گر طالب فیض حق بصدقی حافظ

سرچشمه ی آن ز ساقی کوثر پرس [\(۱\)](#)

ص: ۱۵۳

۱- مرجع سابق، ص ۳۶۳

۶ - شمس الدین احمد افلاکی العارفی (قرن هشتم هجری - قمری)

شمس الدین احمد افلاکی العارفی، مؤلف کتاب ارزشمند مناقب العارفین است. وی تالیف این کتاب را در حدود سال ۷۱۸ هـ.ق آغاز و در سال ۷۵۴ هجری قمری به پایان رسانیده است.

افلاکی میگوید:

... و فرمود که روزی اسد الله الغالب علی بن ابی طالب کرم الله وجهه به نماز صبح به مسجد رسول میرفت. درمیانه ی راه دید که پیرمردی یهودی پیش می رود. امیر المؤمنین از آنجا که فتوت و مروت و حسن اخلاق بود، محافظت ادب پیر کرده پیش نگذشت و آهسته آهسته در پی او میرفت. چون به مسجد رسول رسید، حضرت مصطفی علیه السلام به رکوع رکعت اول خمیده بود. در حال بامر جبرئیل در رسید، دست بر پشت مبارک رسول نهاد تا ساعتی توقف کند که علی مرتضی از ثواب رکعت اول نماز صبح محروم نشود که ثواب رکعت اول

ص: ۱۵۴

بهتر از صد ساله عبادت مقبول است. «والرکعه الاولى خیر من الدنيا و ما فیها»، فرموده ی رسول است و بعد از آنکه حضرت مصطفی صلوات الله و سلامه علیه از نماز و اوراد معهود فارغ شد و دعا کرد، از جبرئیل امین سؤال کرد که سرّ حالت امروزمینه چه بود؟

جبرئیل گفت: سبب آن بود که علی در وقتی که به مسجد میآمد، با پیری یهودی همراه شد. او را معزز داشته تبجیل نمود و بیشتر از او قدم ننهاد و پادشاه قدیم سبحانه و تعالی روا ندید که علی مکی از نصاب ثواب نماز صبح بی نصیب ماند. (۱)

ص: ۱۵۵

۱- مناقب العارفين، شمس الدین احمد الافلاکی العارفی، ج ۱؛ ص ۱۱۲

۷- نظام الدین شامی (قرن هشتم هجری - قمری)

«نظام الدین شامی از شاعران و فضیلابی قرن هشتم و اوائل قرن نهم هجری است. وی در تبریز متولد شده است. او را (شنب غازان) نیز میگویند، زیرا که وی برخلاف شهرتی که دارد اهل شام نیست، بلکه اهل «شنب غازان»، تبریز است. نظام الدین در بغداد میزیست. در سال ۷۹۵ هجری - قمری که تیمور این ناحیه را تصرف کرد، نظام الدین را به نزد خود خواند و او را مکلف به تالیف تاریخ زندگی و فتوحات خود ساخت که حاصل آن کتاب ارزشمند «ظفرنامه» است.

آثار:

۱- ریاض الملوک فی ریاضات السلوک ۲- تلخیصی از کتاب بلوهر و بلو ذاسف»(۱)

شامی این گونه از علی علیه السلام یاد میکند:

... و آن امام با حشمت و وقار، صاحب دلداد و ذوالفقار، منشور دار هل اتی و مشهور دیار لافتی،

ص: ۱۵۶

۱- ظفر نامه، نظام الدین شامی، ص ۸ از مقدمه.

محرم راز درون و بیرون، تشریف یافته أنت منی بمنزله هارون، منصب امامتش به تاکید من کنت مولاه فهذا علی مولاه مقرر و مجلس خلافتش به شمع اللهم ادر الحق مع علی کیف ما دار منور، نامه ی نسبش از دیوان حضرت رسالت به لحمک لحمی معنون شده و جامه ی حبشش از کارگاه نبوت

به ادبت علیا فاحسنت تادیبه، مطرز گشته، کسی که ذات او را ستاید، خورشید را به روشنی صفت کرده باشد و سپهر را به بلندی ستوده (۱)

ص: ۱۵۷

۱- همان، ص ۶.

۸ - احمد ابن عبدالله بن محمد ابی المکارم مشکانی (قرن هشتم هجری قمری)

این دانشمند کتاب مفصل «شرح تعرف» تالیف ابو ابراهیم اسماعیل بن محمد بن عبدالله مستملی بخاری متوفی (۴۳۴هـ-ق) را که ترجمه ی فارسی و شرح کتاب «التصرف لمذهب اهل التصوف» ابوبکر ابن ابی اسحاق محمد ابن ابراهیم بن یعقوب کلاباذی (متوفی: ۳۸۰هـ-ق) است، در یک کتاب خلاصه کرده و در دسترس سالکان معرفت و رهروان وادی سلوک قرار داده است.

وی این گونه رساله ی خود را با ذکر ذات مقدس حضرت علی علیه السلام مزین نموده است:

«...باز روی به ناصبیاں آوردیم و گفتیم اهل بیت را بد میگویید خاصه علی را رضی الله عنه که پیغمبر صلی الله علیه و سلم فرمود مر علی را: «انت منی بمنزله هارون من موسی الا انه لا نبی بعدی.»

و نیز فرمود: «من کنت مولاه فعلی مولاه». صاحب ذوالفقار بود و شمشیر دین بود و زوج البتول بود و آن بود که مصطفی فرمود | : «یا علی لا یحبک الا مؤمن تقی و لا یغضک الا منافق شقی»^(۱)

ص: ۱۵۸

۱- خلفاء راشدین در قلمرو نظم و نثر فارسی، ص ۱۹۰، منقول از خلاصه شرح تعرف، ص ۱۱۴ - ۱۱۵.

۱ - سید نعمت الله ولی (ولادت ۷۳۰ - وفات ۸۲۷-۸۳۴ هجری - قمری)

سید نعمت الله ولی کرمانی در ۲۲ رجب ۷۳۰هـ - ق متولد شد. از شعرای عصر تیموری و از اولیاء مشایخ بزرگ متصوفه است. نام او امیر نور الدین نعمت الله فرزند میر عبدالله و نسب او به امام محمد باقر علیه السلام می رسد. در قصبه ی (کوه بنان) کرمان متولد شد. تحصیل مقدمات علوم را نزد شیخ رکن الدین شیرازی فرا گرفت و علم بلاغت را از شیخ شمس الدین مکی و حکمت را از سید جلال خوارزمی و اصول فقه را از قاضی عضد الدین ایجی آموخت. چند سفر به مکه و مدینه مشرف شد و مدتها به ریاضت و تصفیه ی باطن پرداخت و در آخر در مکه از دست شیخ عبدالله یافعی - از مشاهیر نویسندگان و مورخین صوفیه و عارف عصر -

خرقه پوشید و به مراد خویش نائل آمد و بقیه عمر را در سمرقند، هرات و یزد به سر آورده و عاقبت در قصبه ی ماهان کرمان اقامت گزیده و به تربیت و ارشاد پرداخت. شاه نعمت الله سلطان دراویش است. بزرگان اطراف هدایا به درگاهش میفرستادند. شاهرخ میرزای تیموری در سفر سید نعمت الله به هرات او را تعظیم بسیار کرد.

بعضی از اولاد وی بعدها با خاندان سلطنتی صفویه مزاجت و قرابت حاصل نمودند.

شهرت سید نعمت الله بیشتر از جنبه عرفان است. نه شعر و شاعری. غالب اشعار او در شرح مبادی (وحدت وجود) است و همچنین یک قسمت آن اشاره است به ذکر «نقطه» که محیط جلوه ای از مظاهر اوست.

دیوان اشعارش مشتمل است بر چهارده هزار بیت غزلیات و مثنویات به انضمام مقداری رباعیات که چند بار به طبع رسیده است. علاوه بر دیوان شعر رسالاتی در تصوف و عرفان از وی باقی مانده است. اما دیوان وی بهترین اثر اوست. مزارش در قصبه ی ماهان کرمان است.

وی در وصف شاه خیر می گوید:

خانه ی دل زغیر خالی کن

ترک این خلوت خیالی کن

از علی ولی ولایت جو

هم ولایت فدای والی کن

بنده خادم علی می باشم

منصب خویش نیک عالی کن

خاک آن راه و آستان درش

این یکی بالش آن نهالی کن

باش مولای حضرت مولی

فخر بر جمله مولا کن (۱)

ص: ۱۶۲

این شاعر شوریده دل در مقام ارادت و وصف علی علیه السلام می گوید:

ما مقتدی به حیدر و او مقتدای ماست

خوشوقت آن کسی که علی مقتدای اوست

پیشی گرفته بر همه عالم به مهتری

هر مهتری که شیر خدا پیشوای اوست

اندر صفوف صفه نشینان کبریا اصفی الصفوف آنکه علی را صفای اوست (۱)

ما مقتدی به حیدر و او مقتدای ما

با دولت آنکه هست و را مقتدی علی

او پیشوای رهبران شریعت

لعنت بر آنکه نیست و را پیشوا علی

کشاف مشکلات بد از بدو کائنات

زیرا که بود کاشف کشف الغطای علی

بیزارم از کسی که علی را مخالف است

ولیت فی الولايت عما سوی علی

خلقی بسوز و درد گرفتار درد و غم

ما بر امید آنکه نماید دوا علی

هستم امید اگر چه سیه شد مرا گلیم

خواند مرا به خدمت آل عبا علی

زیرا گلیم پنج تن الحق مجاورند

١- سيمای علي عليه السلام از منظر اهل سنت، ص ٣٢٩، منقول از ديوان بن حسام، ص ١٧٩

٢- همان.

۳- جامی (ولادت ۸۱۷- وفات ۸۹۸ هجری - قمری)

جامی نورالدین عبدالرحمان ابن نظام الدین احمد بن محمد شاعر و نویسنده معروف ایرانی در سال ۸۷ در خرگرد جام (خراسان) به دنیا آمد.

وی به مناسبت مولد خویش (جام) و نیز به سبب ارادات باطنی به شیخ الاسلام احمد جامی (ف ۵۳۶ هـ-ق) جامی تخلص کرد. او همراه پدر به هرات و سمرقند رفت. در آن دیار به کسب علم و ادب پرداخت و در علوم دینی و ادب و تاریخ کمال یافت و سپس به سیر و سلوک افتاد. وی پیرو سعدالدین محمد کاشغری و خواجه علی سمرقندی و قاضی زاهدی بود و به مرتبه ارشاد رسید. در سلک بزرگان طریقت نقش بندی در آمد. پس از وفات سعد الدین کاشغری که خلیفه نقشبندی بود، خلافت این طریقت بدو تعلق یافت و شهرت وی شایع شد و مورد احترام بزرگان عصر گردید.

جامی سفری به حج رفت و از راه دمشق و تبریز به هرات بازگشت. پادشاه معاصر وی ابولغازی سلطان حسین بایقرا و وزیر عصر امیر علی شیر بود. جامی بزرگترین شاعر و ادیب قرن نهم هجری محسوب می شد.

ص: ۱۶۴

۱- دیوان اشعار (مشمول بر قصاید و غزلیات و مرثی و ترجیع بند و ترکیب بند و مثنویات و رباعیات)؛ ۲- هفت اورنگ (شامل هفت مثنوی به تقلید خمسه نظامی بنام سلسله الذهب، سلامان و آبسال، تحفه الاحرار، سبحة الأبرار، یوسف زلیخا، لیلی و مجنون، خردنامه اسکندری)

تألیفات او بنثر فارسی:

۱- نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص؛ ۲- نفحات الانس؛ ۳- لوايح؛ ۴- لوامح؛ ۵- شواهد النبوه؛ ۶- اشعه اللمعات؛ ۷- بهارستان.

جامی در قصیده ای علی علیه السلام را چنین میستاید:

زنده ی عشق نمردست و نمیرد هرگز

لا یزالی بود این زندگی ولم یزلی

در جهان نیست متاعی که ندارد بدلی

خاصه ی عشق بود منقبت بی بدلی

دعوی عشق و تولا مکن ای سیرت تو

بغض ارباب دل از بی خردی و دغلی

مشک بر جامه زدن سود ندارد چندان

چون تو در جامه گرفتار به گند بغلی

چون ترا چاشنی شهد محبت نرسید

از شه نحل چه حاصل ز لباس عسلی

جامی از قافله سالار ره عشق ترا

گر بپرسند که آن کیست؟ علی گوی علی (۱)

۴ - تاج الدین حسین ابن حسن خوارزمی (قرن نهم هجری قمری)

تاج الدین حسین بن حسن خوارزمی کبروی، یکی از شارحان کتاب «فصوص الحکم» محی الدین ابن عربی عارف مشهور قرن ششم هـ.ق است. در این اثر عرفانی - که اصل آن به زبان عربی و ترجمه ی آن به زبان فارسی است - این چنین آن را با ذکر روایتی از شاه خیر متبرک می نماید:

... خداوند ذات بی چون و بیمانند و دارای تمام صفات جمالیه و جلالیه است و انسان بر حسب مشیت الهی و قوانین هستی به تناسب معینی از این صفات بهره مند میشود. هرچه تعلق به لطف و رحمت دارد، جمالی است و آنچه تعلق به قهر و نقت دارد، جلالی است، چنانکه امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه می فرماید:

«سبحان من اتسعت رحمته لأولیائه فی شده نقتته و اشتدت نقتته لأعدائه فی سعه رحمته»^(۱)

ص: ۱۶۶

۱- خلفاء راشدین در قلمرو نظم و نثر فارسی، ص ۲۰۸، منقول از شرح فصوص الحکم، ص ۲۲

۵ - شجاع - مؤلف کتاب انیس الناس (قرن نهم هجری - قمری)

متاسفانه نه در کتب قدیم و نه در کتب معاصر، ذکری از شجاع، مؤلف کتاب انیس الناس، نیامده است. «ظاهراً اواخر زمان حیات خواجه حافظ شیرازی را درک کرده است. مؤلف این کتاب شعر هم می سروده است»^(۱)

وی اینچنین کتاب خویش را با ذکر نام گهربار مولای متقیان، علی علیه السلام، میآراید:

... و باید که استعمال مزاح و اشتغال بر مطایبه بر طریق اعتدال و توسط حال باشد و حضرت علی مرتضی را نیز مطایبه بودی.

روزی سلمان فارسی نشسته بود و خرجه را پاره میزد و حضرت امیر المؤمنین، علی کرم الله وجهه در مقابل او با جمعی نشسته، استخوانی چند خرما در پیش داشت. و هر لحظه یکی از آن بر می داشت و به سلمان می انداخت. چون سلمان نظر می کرد و

ص: ۱۶۷

۱- انیس الناس، ص ۱۱-۱۶ از مقدمه.

تفحص می نمود، که فاعل این حرکت کیست، آن حضرت نظر به خود می کرد و تجاهل می فرمود، تا یک نوبت در اثنای این حرکت سلمان بدید که فاعل آن کیست. پس به طریق مطایبه و ندیمی گفت: «هذا ما اخرک من الثلاثه»^(۱).

ص: ۱۶۸

۱- همان، ص ۲۰۷

بخش دوم: متأخرین شاعران و نویسندگان پارسی گوی

اشاره

ص: ۱۶۹

۱ - معین الدین فراهی هروی (وفات ۹۰۸ هجری - قمری)

نامش مولی معین و یا منلا معین الدین فراهی هروی عارف کامل و واعظ شهیر هرات است. وی بقول صاحب روضه الصفا از علما و عرفای زمان سلطان حسین بایقرا بود. وی مردی زاهد و پارسا بوده است. هم خود و هم پدرش مسکین تخلص میکردند. وی بنا بر قولی سال ۹۰۸ هجری - قمری در گذشت و در مقبره خواجه عبدالله انصاری به نزد مقبره برادرش مدفون گردید.

آثار:

۱- معارج النبوه در سیرت حضرت رسول صلی الله علیه و آله

۲- قصص حضرت موسی علیه السلام؛

۳- اربعین در چهل حدیث نبوی صلی الله علیه و آله

۴- حدائق الحقایق در تفسیر سوره یوسف. (۱)

فراهی هروی می آورد:

آورده اند که عمر در ایام خلافت خویش به زیارت امیر المؤمنین علیه السلام آمد و گفت: ای علی! سه چیز

ص: ۱۷۳

۱- تفسیر حدائق الحقایق، ص ۱۳ از مقدمه

مشکل افتاده از تو استسفار آن کنم تا جواب شافی بشنوم. اول آنکه: دو کس با یکدیگر دوستی می کنند و اظهار محبت می نمایند و هرگز از ایشان به نسب با یکدیگر سابقه احسانی نبوده و همچنین دو کس با یکدیگر دشمن اند و عداوت می نمایند و هرگز از ایشان نسبت به یکدیگر بدی نرسیده، سبب این چه تواند بود؟

امیر فرمود: از حضرت رسول چنین شنیده ام که در روز میثاق دزیات آدم را از متن متانت او بیرون گرفتند؛ بعضی پشت به پشت و بعضی در مقام مواجهه روی بر روی، آنها که روی بر روی بودند در دنیا یکدیگر را باز شناختند و با هم علقه محبت استوار کردند و آن طایفه دیگر چون سبقت معرفی نداشتند در مقام نکرت بانکار گرفتار گشتند.

سؤال دویم: این بود کسی سخنی می شنود و بی تکلف به خاطرش میماند و سخنی دیگر به خاطرش پوشیده می گردد، سبب این چیست؟

حضرت امیر فرمود: که هم از رسول صلی الله علیه و آله شنیده ام که فرمود: دلها را غاشیه هاست؛ گاهی از روی دل

برمی دارند و گاهی فرو میگذارند، وقتی پوشش از روی دل برداشته باشند هر چه بشنود یاد گیرد و در وقت پوشش آنچه بشنود بر خاطرش پوشیده گردد.

سؤال سیم: گفت: ای امیر! مردم خوابها می بینند گاهی خواب ایشان موافق است و گاهی مخالف، حکمت در این چیست؟

امیر فرمود: از حضرت رسالت شنیدم که فرمود: هیچ کس نیست مگر آنکه در وقت خواب روح او را به آسمان می برند و در صعود و هبوط چیزها بوی می نمایند و هر چه در تحت آسمان می بیند چون شیطان را او آن دخل ممکن است لاجرم خلاف واقع می افتد و هر چه در فوق آسمان می بیند چون شیطان را در آن مجال تصرف نیست لاجرم آن واقعه موافق واقع می شود. عمر زبان به تحسین علی بگشاده شکر خداوندی جل و علا بتفدیم و به تعلیم این سه مسئله ابتهاج تمام اظهار نمود. (۱)

ص: ۱۷۵

حسین ابن علی بیهقی سبزواری واعظ ملقب به کمال الدین، دانشمند و واعظ معروف است وی در علوم دینی و معارف الهی و فنون غریبه و ریاضیات و نجوم دست داشت. او در زمان سلطان حسین بایقرا در هرات و نیشابور به وعظ و ارشاد مشغول بود و با صوتی خوش و آهنگی دلکش آیات قرآنی و احادیث نبوی را با عبارات و اشارات مناسب ایراد می کرد.

آثار:

۱- آئینه اسکندری به فارسی در استخراج مطلوب (حاوی ۸ جدول و ۲۰ دایره) و آن را جام جم نیز میگویند؛ ۲- الاختیارات یا اختیارات نجوم (حاوی یک مقدمه و یک خاتمه و دو مقاله)؛ ۳- اخلاق محسنی؛ ۴- الاربعون حدیثا در مواعظ بنام الرساله العلیه فی الاحادیث النبویه (این کتاب به فارسی و حاوی ۴۰ حدیث است.)؛ ۵- اسرار قاسمی ۶- بدائع الافکار فی صناعه الا شعار، ۷- تحفه الصلوات (پارسی)؛ ۸- جامع الستین (تفسیر فارسی عرفانی و ادبی و اخلاقی و تاریخی سوره یوسف)؛ ۹- روضه الشهداء؛ ۱۰- سبعة کاشفیه (۷ رساله در علم نجوم)؛ ۱۱- شرح مثنوی، ۱۲- جواهر التفسیر لتحفه الامیر با عروس (عروس)، ۱۳- اللباب المعنوی فی انتخاب مثنوی، ۱۴- مختصر الجواهر (مختصر جواهر

ص: ۱۷۶

التفسير يا عروس مذکور (۱۵- مخزن الانشاء پيارسى، ۱۶- المرصاد الأسنى فى شرح اسماء الله الحسنی، ۱۷- مطلع الانور، ۱۸- المواهب العلیه.

کاشفى دربارہ حضرت امیر المؤمنین علی علیہ السلام می نویسد:

«حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم، امیر المؤمنین علی را رضی الله عنه فرموده اند که راه چون خط مستقیم فرض باید کرد.» (۱)

ص: ۱۷۷

۱- رشحات عین الحیاہ، ج ۱، ص ۱۲

مولانا نورالدین هلالی استرآبادی (جغتائی) از شاعران بزرگ قرن نهم و اوایل قرن دهم هجری است. در استرآباد گرگان متولد شد و بعد از پرورش در آن دیار در جوانی به خراسان و سپس به هرات رفت و به دستگاه سلطان حسین بایقرا و وزیر دانش دوست او، امیر علی شیر نوایی راه یافت. وی بدست عیب‌الله خان (۱) (۹۳۹ هجری) کشته شد. وی درغزل‌های عاشقانه بسیار توانا بود و یکی از بهترین غزل‌سرایان زبان فارسی به شمار می‌رود. دیوان قصاید و غزل‌ها و سه مثنوی به نام‌های «لیلی و مجنون»، «صفات العاشقین» و «شاه و درویش» از او به جا مانده است. (۲)

ص: ۱۷۸

۱- عیب‌الله ازبک هرات را محاصره کرده بود. هلالی اشعاری توهین‌آمیز درباره او سرود. در سال ۹۳۹ هجری وقتی که عیب‌الله خان هرات را تسخیر کرد، هلالی قصیده‌ای در مدح او سرود اما چون عیب‌الله خان مرد بدکینه‌ای بود، هلالی را نبخشد و در اثر آزار و اذیت و شکنجه، هلالی به دستور عیب‌الله خان کشته شد.

۲- شاعران بزرگ ایران، ص ۳۸۰ - ۳۷۹

وی در مدح علی علیه السلام می گوید:

دریای سرمد است، علی

جانشین محمد است، علی

اسد الله سرور غالب است

شاه مردان علی ابوطالب

هر که با شیر حق زند پنجه

پنجه خویشتن کند رنجه(۱)

ص: ۱۷۹

۱- دیوان هلالی جغتائی، ص ۲۲۲

غیاث الدین بن هماد الدین مورخ معروف، پدرش هماد الدین شیرازی سالی چند وزارت سلطان محمود میرزا بن ابو سعید گورکانی را داشت. و مادرش دختر میرخواند صاحب روضه الصفاء است. خواند میر در دوره امیر علی شیرنوائی و تحت حمایت او میزیسته است. از آثار او خلاصه الاخبار، خلاصه روضه الصفاء و جیب السیر (تاریخ مشهور) است. وی اوایل عهد صفوی را دریافته و احوال شاه اسماعیل را در کتاب اخیر آورده است. (۱)

خواند میر در ذکر علی علیه السلام آورده است:

و جمیع اقوال آن دری برج ولایت اول کسی است که تصدیق رسالت آن حضرت کرد و در تقویت امور دین و تمشیت مهام شرع متین لوازم سعی و اهتمام به جای آورد نظم کمر بست در خدمت مصطفی، شد از سالکان طریق وفا باوصاف اشراف موصوف شد، برو سر کونین مکشوف شد در

ص: ۱۸۰

اسلام کارش به جائی رسید که چشم فلک مثل او کس ندید و در تمامی مواقف کامله و معارک فاضله در ملازمت حضرت رسالت شرایط شجاعت و جهاد و مراسم هدایت و اجتهاد مرعی داشت، و بروایتی در نوروز مثنوی قدم بر سریر خلافت نهاد، در عدل بر روی امت گشاد. (۱)

ص: ۱۸۱

۱- تاریخ حبیب السیر، خواند میر، ص ۵۲۱

۵ - وحشی بافقی (ولادت ۹۳۹ - وفات ۹۹۱ هجری - قمری)

کمال الدین وحشی بافقی در سال ۹۳۹ هجری قمری در بافق - که آبادی بزرگیست در میان یزد و کرمان - چشم به جهان گشود و در سال ۹۹۱ هجری قمری در یزد زندگی را بدرود گفت.

بیشتر اشعار وحشی حاوی پند و اندرز و تشویق مردم به خوبی و تواضع و عشق است. (۱)

بجز دیوان قصاید، غزلیات، ترجیعات، ترکیبات، مسمطات، مقطعات و رباعیات شامل ۱۵۰۰ بیت، سه مثنوی نیز از او به جای مانده است.

نخست: خلدبرین و بر وزن مخزن الاسرار نظامی در ۵۰۰ بیت؛

دوم: ناظر و منظور بر وزن خسرو و شیرین نظامی شامل ۷۰۰ بیت؛

سوم: شیرین و فرهاد در ۸۰۰ بیت به همان وزن. (۲)

ص: ۱۸۲

۱- زندگی نامه شاعران ایران، ص ۱۸۳ - ۱۸۱

۲- شاعران بزرگ ایران، ص ۳۸۵ - ۳۸۳

وحشی بافقی در ستایش امام علی علیه السلام میگوید:

هوا فسرده بحدی که وام کرده مگر

برودت از دم بد خواه شاه عرش جناب

علی سپهر معالی در معارج

شأن کنند کسب مراتب ز نام او القاب او

بفکر مدح تو وحشی ز شر حادثه است

توان ز حادثه رستن بلی به فکر صواب

بگاہ مدح تو از کثرت ورود سخن

سزد اگر ز عطار نمایم است کتاب

مخالف تو چنان تلخ کام باد به دهر

که طعم زهر دهد در دهان او جلاب(۱)

ص: ۱۸۳

۱- دیوان وحشی بافقی، ص ۱۷۲ - ۱۷۱

۶- محتشم کاشانی (وفات ۹۹۶- هجری قمری)

مولانا کمال الدین محتشم کاشانی، متخلص به محتشم، مشهور به شمس الشعراء، از شاعران بزرگ ایران در قرن دهم هجری است. شاعران معاصر او، وی را ملک الشعرا خطاب میکردند. بهترین و مشهورترین اشعار مرثی محتشم کاشانی، ترکیب بندی است که در رثای شهیدان کربلا، در ۱۲ بند سروده است. مرگش به سال ۹۹۶ هـ.ق در کاشان اتفاق افتاده است.

وی در مدح و منقبت حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام می گوید:

حجت الله علی الخلق، علی متعال

که در آئینه ی شک شد به خدایی مدرک

هم ترازوی تو در عدل بود آنکه چو تو

سرنیارد به زر و سیم فرو چون عدلک

محتشم صبح ازل راه به دلت چو برد

لقد استعصم والله به و استمسک

محتشم صبح ازل راه به دلت چو برد

لقد استعصم والله به و استمسک

غیر از آن عروه وثقی و از آن جبل متین نیست

چیز دگرش در دو جهان مستمسک (۱)

ص: ۱۸۴

۷- عرفی شیرازی (وفات ۹۹۹ هجری - قمری)

سید جمال الدین محمد عرفی شیرازی از بزرگترین شاعران قرن دهم هجری است. ولادت عرفی در شیراز اتفاق افتاده و در جوانی به هندوستان رفته است. سپس به دربار جلال الدین اکبر شاه رفت و در سال ۹۹۹ هجری زندگی را بدرود گفت و در لاهور به خاک سپره شد.

وی یکی از مبتکران سبک معروف به سبک هندی است. نزدیک پنج هزار بیت قصیده و غزل دارد. در پایان عمر به تقلید از خمسه نظامی پرداخته است اما مرگ مجالش نداده است. تنها پنج مثنوی ناتمام یکی به تقلید از مخزن الاسرار به نام مجمع الابدکار و دیگری فرهاد و شیرین به تقلید از خسرو و شیرین از خود به جای گذارده است. (۱)

عرفی درقصیده ای در منقبت علی بن ابی طالب کرم الله وجهه میگوید:

همان که شوق اطرافش مرا به طوفان داد

به نیم جذبه گشاید ز ورطه ام بکنار

شه سریر ولایت، علی عالی قدر

محیط عالم دانش جهان علم وقار

لغت نویس صحاح همت او

به معنی لغتی اندک آورد بسیار (۲)

ص: ۱۸۵

۱- شاعران بزرگ ایران، ص ۳۸۷ - ۳۸۶

۲- کلیات عرفی، ص ۱۴۶ - ۱۱۹

اسکندر بیگ ترکمان، نویسنده و مورخ ایرانی است. وی منشی و ندیم شاه عباس بزرگ و مورد اعتماد او بود.

تاریخ عالم آرای عباسی در احوال شاه عباس اول و حوادث پادشاهی و اصل و نسب صفویان به قلم او است. (۱)

میرزا در سکه لا-اله الا-الله و محمد رسول الله و علی ولی الله که در یک طرف نقش میشود، تأمل داشت و می گفت: درم و دینار در سودا و معاملات به دست یهود و ارامنه و مجوس و هندوو سایر کفار در می آید و عوام در حالت خبابت مس اسم الله که به مقتضای کلام قدسی انجام «لایمسه الا المطهرون» منهی و مذموم است، می نمایند، متردد خاطر بود که عوض آن چه عبارت نقش نماید که در نظر خلائق ناپسند نیاید روزی در میان مردم

ص: ۱۸۹

گفت: چون یاران ما را بد نام کرده‌اند در این قضیه نیز خواهند گفت که غرض از بر طرف کردن این عبارت آن بود که لفظ: «علیاً ولی الله» در سکه نباشد بعد از تامل بسیار در آخر قرار یافت که در یک طرف سکه این بیت نقش نمایند:

زمشرق تا به مغرب گر امام است

علی و آل او ما را تمام است(۱)

ص: ۱۹۰

۱- تاریخ عالم آرای عباسی، اسکندر بیگ ترکمان، جلد اول ص ۲۱۷

۲- نظیری نیشابوری (وفات ۱۰۲۱ هجری - قمری)

حاج ملا محمد حسین نظیری نیشابوری یکی از معروفترین غزل سرایان قرن دهم هجری است. وی به دربار اکبر شاه هندی راه یافت و در آنجا بسیار معزز زیست. وی مردی وارسته و عارف مسلک بود و در آخر عمر در احمد آباد گجرات به حال انزوا و گوشه نشینی سرگرم تفکرات عارفانه بود و سرانجام به سال ۱۰۲۱ هجری قمری در همان شهر زندگی را بدرود گفت.

دیوان وی مشتمل بر شش هزار بیت است که در هندوستان و ایران به چاپ رسیده است. (۱)

نظیری در مدح علی علیه السلام چنین آورده است :

نبی که معجزه ماه دو پیکر آورده

مثل نور خود و نور حیدر آورده

فراز منبر یوم الغدیر این رمز است

که سر ز حبیب محمد، علی بر آورده است

حدیث لحمک لحمی بیان این معنی

که بر لسان مبارک پیغمبر آورده (۲)

ص: ۱۹۱

۱- شاعران بزرگ ایران، ص ۳۹۳

۲- دیوان نظیری نیشابوری، صص ۴۹۳ - ۴۹۱

۲- رضی الدین آرتیمانی (وفات ۱۰۳۷ هجری)

سید رضی الدین آرتیمانی متخلص به «رضی» از شاعران توانا و عارف پراحساس قرن یازدهم هجری است. وی از سادات آرتیمان یکی از دهکده های تابع شهرستان تویسرکان همدان بود. اعتضاد السلطنه مرگ رضی آرتیمانی را ذیل وقایع ۱۰۳۷ هجری ثبت کرده است.

تعداد اشعار او را یک هزار تا یکهزار و پانصد بیت نوشته‌اند. ساقی نامه و سوگند نامه این شاعر شور انگیز موحد در ادبیات پارسی نهایت شهرت را دارد.

آرامگاه وی در نزدیکی تویسرکان واقع است. (۱)

قصیده ای از او در مدح مولای متقیان علی علیه السلام :

علی عالی امیر کل امیر

وصی احمد مرسل قسیم جنت و نار

تو همچون من به ثنای علی زبان بگشا

که مرجا شنوی هر دم از در و دیوار

من از عقیده خود بر نمی توانم گشت

نصیر وار هلاکم کنند اگر صد بار (۲)

ص: ۱۹۲

۱- شاعران بزرگ ایران، ص ۴۱۵-۴۱۴

۲- دیوان رضی الدین آرتیمانی، ص ۱۱۵-۱۱۰

عبدالرزاق بن علی متکلم و حکیم ایرانی (۱۰۵۲ ف)، وی داماد و شاگرد صدرالدین شیرازی بود و در ادب و شعر و کلام دست داشت.

آثار:

۱ - شوارق در ۲ جلد؛ ۲ - سرمایه ایمان؛ ۳ - شرح فصوص الحکم به عربی؛ ۴ - شرح فصوص الحکم به فارسی؛ ۵ - دیوان شعر اشاره نمود.

وی در وصف حضرت امیر علیه السلام می گوید:

سزای امامت به صورت به معنی

علی ولی آن شاهست و مولی جهان

جهان همچو چشم است و او همچو مردم

جهان همچو لفظ است و او همچو معنی

وفی است و اوفی، ولی است و اولی

علیم است و اعلم، علی است و اعلی

ولی ولایت، وصی وصایت

هدی هدایت، هم اعلی هم ادنی (۱)

ص: ۱۹۳

۵ - کلیم کاشانی «همدانی» (وفات سال ۱۰۶۱ هجری)

ابوطالب کلیم کاشانی از شاعران بسیار نامی قرن یازدهم هجری است. وی در همدان متولد شده ولی به علت اقامت طولانی در کاشان به کاشانی مشهور شده است. مدتی در شیراز به کسب دانش پرداخته و سپس به اقتضای زمان محدود ادبی از ایران به هندوستان سفر کرد و به دربار جهانگیر راه یافت. در هندوستان مقام ملک الشعرائی دربار شهاب الدین شاه جهان (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ هجری) یافت. وی سالهای آخر عمر خویش را در کشمیر به انزوا گذرانده و به سال ۱۰۶۱ هجری زندگی را به درود گفته است. (۱)

کلیم در مدح و منقبت حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام گفته است:

با همه آلودگی دارم امید مغفرت

از ولای سرور پاکان علی المرتضی

با همه آلودگی دارم امید مغفرت

از ولای سرور پاکان علی المرتضی

آنکه او را جز خدا و مصطفی نشناخته و

مدح ما او را نباشد هیچ کم از ناسزا

مصطفی را جز به ارشاد علی نتوان شناخت

گر به سوی خانه می آیی ز راه در در آ

عالم غیب و شهادت را ز رأی او فروغ

نازم آن شمعی کز و روشن بود هر دو سرا (۲)

ص: ۱۹۴

۱- شاعران بزرگ ایران، ص ۴۲۰ -- ۴۱۸

۲- دیوان ابوطالب کلیم کاشانی، ص ۳ -- ۱

۶ - صائب تبریزی (ولادت ۱۰۱۰ و وفات ۱۰۸۷ - هجری قمری)

میرزا محمد علی بن میرزا عبدالرحیم تبریزی، معروف به صائب و صائب‌ا، وی از اعقاب شمس الدین محمد شیرین مغربی تبریزی است. محمد علی در اصفهان متولد شد.

وی پس از معرفی به حضور شاه جهان پادشاه هند، به لقب مستعد خان و به منصب هزاره سرفراز گردید. شاه عباس دوم او را به لقب ملک الشعرائی مفتخر کرد. مجموعه ی آثار صائب قریب یکصد و بیست هزار بیت است.

کلیات وی عبارت است از سفینه ای مملو از مواظ و آداب که جُنْگی پر از حکمت و امثال است. مهارت وی در غزل است.

صائب در وصف علی علیه السّلام میگوید:

هیچ تعریفی تو را زین به نمی دانم که شد

در تو پیدا گوهر پاک امیر المؤمنین

هیچ تعریفی تو را زین به نمی دانم که شد

در تو پیدا گوهر پاک امیر المؤمنین

بهترین خلق بعد از بهترین انبیاء

ابن عم مصطفی، داماد خیر المر سلین

تا نگرداند نظر نگردد آسمان

تا نگوید یا علی گردون نخیزد از زمین (۱)

ص: ۱۹۵

۷- فیض کاشانی (ولادت ۱۰۰۷- وفات ۱۰۹۱ هجری- قمری)

محمد محسن پسر شاه مرتضی محمود کاشانی مشهور به ملا- محسن فیض کاشانی و متخلص به «فیض» از نویسندگان و شاعران مشهور قرن یازدهم هجری است. وی شاگرد و داماد دیگر ملا صدرا بوده است. تولدش به سال ۱۰۰۷ هجری در کاشان اتفاق افتاد. وی در سال ۱۰۹۱ در کاشان بدرود حیات گفت.

فیض می‌آورد:

چو حشر هر کسی با دوستانش میکنی یا رب

مرا نزد علی جا ده که او را از محبانم (۱)

در جای دیگر میگوید:

عرفان ولی را ز ره وصی گرفتیم

فرمان نبی را به دل و جان گرویدیم

رفتند محبان نخستین ره دوزخ

ما حب علی و ره فردوس گزیدیم (۲)

ص: ۱۹۶

۱- دیوان علامه محمد محسن فیض کاشانی، ج ۳، صص ۹۰۶ - ۹۰۵

۲- همان، ص ۹۱۹

این شاعر برجسته در مقام وصف علی مرتضی علیه السلام می گوید:

آن شه که از نص جلی شد وصف ذاتش منجلی

خوانده خداوندش ولی، بُد با نبی چون جسم و جان

در وجودش را صدف گه کعبه آمد گه نجف

عارف به سر من بر نص فرقان ترجمان

مهر سپهر هل اتی بدر منیر لافتی

مصدق نص انما، مفتاح کتو قدر و شان

اژدر خیبر گشا بر خصم دین برهان نما

کفش به هنگام دعا بر انس و جان راحت رسان

نطق و خرد را کی رسد کاندرا حد وصفش رسد

گر در ره عرفان نهد پا بر سر کف بیان

هارون بزم اصطفاء، قانون رسم ارتضا

برهان حق عز و علا، هادی راه انس و جان

ساطع از او نور یقین لامع از او دنیا و دین

ذاتش بود قطب زمین نامش بود حرز امان

سرپنجه اش در روز کین باشد کلید قفل دین

برخاتم دولت نگین نامش بود بی شک روان (۱)

ص: ۱۹۷

۱- بیدل دهلوی (ولادت ۱۰۵۴ و وفات ۱۱۳۳ هجری - قمری)

ابوالمعالی میرزا عبدالقادر بن عبدالخالق شاعر (ف ۱۱۳۳هـ- ۱۷۲۰م) وی اصلاً از ترکان جغتای برتاس بود. در هندوستان متولد و تربیت شد و بیشتر عمر خود را در شاه جهان آباد به عزلت و آزادی می گذراند و سرگرم تفکرات عارفانه و ایجاد آثار فراوان منظوم و منثور خود بود.

آثار:

۱- عرفات؛ ۲- طلسم حیرت؛ ۳- طور معرفت؛ ۴- محیط اعظم؛ ۵- تنبیه المهوسین و دیوان قصاید و غزلیات و رباعیات و ترجیعات و ترکیبات و مقطعات و مستزاد و تواریخ و مربع و مخمس و هزلیات. وی در نظم و نثر سبک خاص داشت و آثار و افکار عرفانی بامضامین پیچیده و استعارات و کنایات درهم آمیخته. بیدل در خیال بندی و ایراد مضامین باریک مصر بود.

وی این چنین امیر المؤمنین علیه السلام را ستایش میکند:

علی گشت سرشار صهبای علم

که یک جرعه ی اوست دریای علم

نبوت بطون و ولایت ظهور

جمال و جلال دو عالم حضور

شرابی که بیرون ز ادراک بود

به جامش عیان در دل تاک بود

جمال حقیقت به چندین نقاب

شهود یقینش چو آب از حباب

ص: ۲۰۱

ز بس صافی جام اندیشه اش

رگ تاك شد گردن شیشه اش

خیالات هنگامه ی هست و بود

به اندازه ی علم دارد نمود

به افزونی نشوه ی علم کوش

که این بحر را نیست جز علم جوش

محیطی است بی انتها ذات علم

دو عالم همان نفی و اثبات علم

مئی را که شخص نبوت چشید

در آخر به شاه ولایت رسید(۱)

ص: ۲۰۲

۱- سیمای علی علیه السلام از منظر اهل سنت، ص ۳۵۹، منقول از مثنوی محیط اعظم، ص ۵۲

۲ - محمد کاظم مروی، وزیر مرو (ولادت ۱۱۳۳ هجری قمری)

محمد کاظم از قزلباشهای مرو است. وی در سال ۱۱۳۳، در مرو از مادری تاتار بدنیا آمده است. در سال ۱۱۴۳ در مشهد در مدرسه ی «دودر» مشغول به تحصیل بود.

در سال ۱۱۴۹، به همراه پدرش به تبریز رفته و به دستگاه ابراهیم خان ظهیر الدوله پیوسته است. کتاب «عالم آرای نادری» نوشته ی محمد کاظم مروی - که مفصل ترین زندگینامهی نادر شاه افشار و تاریخ حوادث روزگار اوست - از تالیفات وی به شمار می رود.

صاحب کتاب عالم آرای نادری در مدح حضرت علی علیه السلام می نویسد:

و درود نامحدود بر آزاد سرور ریاض امامت و نقد کامل عیار گنجینه ی شجاعت و شهامت، یکه تاز مضماری عرصه ی فصیح الارجای لافتی، خلوت گزین بیت المعمور «انا مدینه العلم وعلی بابها»، جوهر تیغ خصم افکنی و عدو گذاری، مهر سپهر وصایت و نامداری، گوهر قیمتی دریای بی منتهای وجود، عالم اسرار خفایای شهود، امیری که حدیث صحیح

ص: ۲۰۳

«من كنت مولاه فعلي مولاه»، از دفتر خلافتش آیتی و خبر صحیح «انت منی بمنزله هرون من موسی»، از داستان قدر و منزلتش حکایتی مضمون صداقت مشحون «ید الله فوق ایدیهم» را تفسیر و پادشاه

بی سهم ملک رسالت را مشیر و وزیر، قاتل المشرکین و قاصع الجاحدین، اسد الله الغالب، علی بن ابی طالب و بر اولاد اطهارش که پیشوایان طریق معانی عرفان و راهنمایان سبیل هدایت و ایقانند و پادشاهان کشور معنی، خسروان ممالک عقبی، صلوات الله علیهم اجمعین (۱)

ص: ۲۰۴

۱- عالم آرای نادری، محمد کاظم مروی وزیر مرو، ج ۱، ص ۲

۳- حزین لاهیجی اصفهانی (ولادت ۱۱۰۳، وفات ۱۱۸۰ هـ.ق.)

شیخ محمد علی حزین لاهیجی اصفهانی به سال ۱۱۰۳ هجری قمری در اصفهان به دنیا آمد. در سال ۱۱۸۰ هجری قمری در ۷۷ سالگی در بنارس زندگی را بدرود میگوید. دوران زندگی حزین لاهیجی دوران پایان حکومت صفوی بود.

وی از شاعران درجه اول سبک هندی است. علاوه بر دیوان اشعار، رسالاتی در فلسفه، علم کلام، احوال رجال و سفرنامه و تاریخ حزین در دست است. (۱)

حزین در مدح حیدر کرار علی بن ابی طالب علیه السلام چنین میگوید:

نفس نبی، علی ولی، حجت جلی

صاحب لوای هر دو سرا شاه اولیا

تبلیغ بلغ است ز شأن تو آیتی

توقیع کبریای تو تنزیل هل اتی

بیگانه نیست در نظر رهروان عشق

گر نام این قصیده نهم منهج الولا (۲)

ص: ۲۰۵

۱- زندگی نامه شاعران ایران، ص ۱۹۶ - ۱۹۵

۲- دیوان حزین لاهیجی، ص ۱۳۵ - ۱۳۰

۴- فتحعلی خان صبا (ولادت ۱۱۷۹- وفات ۱۲۳۸ هجری- قمری)

فتحعلی خان صبا کاشانی متخلص به «صبا» نامی ترین شاعر دوره قاجاریه است. فتحعلی خان به سال ۱۱۷۹ در کاشان به دنیا آمد. و در آن جا نشو و نمو یافت. فتحعلی شاه قاجار به او لقب ملک الشعرائی داد و عنوان «خان» و منصب «احتساب الممالکی» به او تفویض شد. در سال ۱۲۳۸ هجری در ۵۷ سالگی در تهران زندگی را بدرود گفت.

مهمترین و بزرگترین اثر فتحعلی خان صبا شاهنامه ی او است که در چهل هزار بیت و به سبک شاهنامه فردوسی سروده شده است که مشتمل بر حوادث زندگانی فتحعلی شاه قاجار، جنگ ها و فتح ها و شکست ها و عشرت طلبیهای او است.

آثار:

۱- عبرت نامه؛ ۲- گلشن صبا؛ ۳- خداوند نامه؛ ۴- خلاصه الاحکام؛ ۵- تحفه العراقین.

فتحعلی خان صبا وصف و مدح فتحعلی شاه قاجار را با وصف حیدر کرار، علی مرتضی علیه السلام مزین می کند:

ص: ۲۰۶

پیکر طاغوت جبار از جلوه ی احمد افتاد

لشکر بدر و حنین از حمله حیدر شکست

خصم را لشکر شکست از تیغ برق افشان او

همچنان از تیغ حیدر لشکر خیر شکست (۱)

همچنین در نعت اسد الله الغالب علی بن ابی طالب علیه السلام می گوید:

علی اعلا ولی والا

وصی سید بطحی سمی خالق اکبر

سزاوار از نشستن بر فراز مسند احمد

کسی باشد که جان کردش فدا و خفت بریستر (۲)

ص: ۲۰۷

۱- شاعران بزرگ ایران، ص ۴۶۵ - ۴۷۱

۲- دیوان ملک الشعرا فتحعلی خان صبا، ص ۱۳۳ - ۱۲۹

۵- خالد نقشبندی (ولادت ۱۱۹۷- وفات ۱۲۴۲ هجری - قمری)

فحول فضلا و اعظم ادباء قرن سیزدهم به شمار می‌رود. در سال ۱۱۹۷ قمری متولد و در چهارم ذی القعدة سال ۱۲۴۳ هـ.ق دار فانی را وداع گفت.

میجر آدموندس انگلیسی تولد او را در قریه قره داغ نزدیک سلیمانیه عراق به سال ۱۷۷۹ میلادی ثبت نموده است.

او بیشتر اوقاتش به تدریس علوم دینی می‌گذشت. به یکباره هوای هند کرد و جاذبه شاه عبدالله دهلوی وی را به سوی هند کشانید. نقشبندی در بازگشت از هند به مشهد مقدس وارد و به زیارت حضرت امام علی بن موسی

الرضا علیه السلام میشتابد و مقام معنوی آن بزرگوار قلب عاشق و شیفته او را متأثر ساخته و احساسات عارفانه اش را چنین بروز می‌دهد:

این بارگاه کیست که از عرش برتر است

و ز نور گنبدش همه عالم منور است

و ز شرم شمشهای زرش کعبتین شمس

در تخته نرد چرخ چهارم به ششدر است

این روضه رضا است که فرزند کاظم است

سیراب نوگلی از گلستان جعفر است

سرو سهی ز گلشن سلطان انبیاء است

نو باوه خدیجه و زهرا و حیدر علیه السلام است (۱)

ص: ۲۰۸

۶- حسینعلی بیگ شرر بیگدلی آذری قمی (وفات ۱۲۴۸ هـ-ق)

حسینعلی فرزند حاجی لطفعلی بیگ آذر است. این شاعر برجسته افتخار سکونت در جوار کریمه ی اهل بیت، حضرت معصومه علیها السلام در قم مقدسه، را داشته است. وی غزل می سرود.

شاعر در هفتاد سالگی و در سال ۱۲۴۸ هجری، دار فانی را وداع گفت.

شرر در وصف علی علیه السلام، می گوید:

دستی به داد خواهی ما ز آستین بر آر

در انتقام خون شهیدان تشنه کام

چشم امید ما نبود جز به ذوالفقار

دل را تهی ز شکوه چو بو تراب کرد

با جده اش خدیجه ی کبری خطاب کرد(۱)

ص: ۲۰۹

۷- وصال شیرازی (ولادت ۱۱۹۷- وفات ۱۲۶۲ هجری- قمری)

میرزا محمد شفیح شیرازی، فرزند محمد اسماعیل، متخلص به وصال، معروف به میرزا کوچک از شاعران نامی دوره ی قاجاریه زمان فتحعلی شاه و محمد شاه است.

وصال در زمان سلطنت کریمخان زند به سال ۱۱۹۷ هـ.ق در یک خانواده ی محترم شیرازی پا به عرصه ی وجود نهاد. علوم متداول زمان خود را نزد دانشمندان آن عصر مانند؛ میرزا ابوالقاسم سکوت از عارفان نامی فرا گرفت. در اواخر عمر نابینا شد و سرانجام در سال ۱۲۶۲ هجری در زمان سلطنت محمد شاه قاجار در سن ۶۹ سالگی زندگی را به درود حیات گفت.

دیوان اشعار او در حدود سی هزار بیت شامل: قصیده، غزل، و... است.

وصال شیرازی در مدح شیر یزدان، علی بن ابی طالب علیه السلام می گوید:

داماد مصطفی و ولی علی علیهاالسلام

که اسلام شد ز نصرت تیغش قوی اساس

در جنگ خندق ار نشد حامل لوا

تا حشر داشت رایت اسلام انتکاس(۱)

ص: ۲۱۰

۱ - مستوره ی کردستانی (ولادت ۱۲۲۰ - وفات ۱۲۶۴ هجری - قمری)

ماه شرف، متخلص به مستوره، شاعر سنندجی، در سال ۱۲۲۰ هـ.ق، در شهر سنندج پا به عرصه ی وجود نهاد. وی دختر ابوالحسن بیگ، فرزند محمد آقا ناظر کردستانی و برادرزاده ی میرزا عبد الله رونق، مؤلف (تذکره ی حدیقه ی امان اللهی) و زوجه ی خسرو خان ناکام، والی اردلانی است. وی در سال ۱۲۶۳ بر اثر اختلال اوضاع جلای وطن کرده و به همراه عمویش رونق و پسر عمه اش حسینقلی خان، حاوی اردلان به سلیمانیه ی عراق - که مقر حکمفرمائی بابانیها بود - رفت و یک سال بعد، در سال ۱۲۶۴، پس از ۴۴ سال زندگی در آن شهر دار فانی را وداع گفت.

آثار:

۱- دیوان اشعار؛ ۲- تاریخ اردلان به فارسی؛ ۳- و مجمع الادباء (۱)

مستوره در مدح حضرت علی علیه السلام میگوید:

ابروی تو یا هلال یا قوس

یا در کف شاه ذوالفقار است

شاهی که مدام جبرئیلش

بر درگه عالم پرده دار است

ص: ۲۱۳

۱- تاریخ مشاهیر کرد، بابا مردوخ روحانی، ج ۱، ص ۳۷۹-۳۸۴

ضرغام الحق علی علیه السّلام که وصفش

بیرون ز حساب و از شمار است

هر کس که ز صدق بنده اش شد

بر جمله شهنشاهش افتخار است

«مستوره» زغم منال زیرا مولای توشیر

کردگار است (۱)

مستوره در جای دیگری می گوید:

ای سرو خوبان جهان دست تظلم

بر کشور جان چند گشائی به تطاول

اکنون ببرم شکوه ی جورث بر شاهی

صهر نبی است و شه دین صاحب دلدل

«مستوره» من از خلق جهان پای کشیدم

در دامن مولاعلیه السّلام زده ام دست توسل (۲)

ص: ۲۱۴

۱- تولای علی علیه السّلام در ادب و فرهنگ شعراء و عرفای کرد اهل سنت، هادی درویشی، ص ۱۰۷

۲- همان، ص ۱۰۹

۲- قآنی شیرازی (ولادت ۱۲۲۳ - وفات ۱۲۷۰ هـ-ق)

میرزا حبیب قآنی، فرزند میرزا محمد علی گلشن شیرازی، از شاعران نامی و توانای دوره ی قاجاریه محسوب میشود.

وی در سال ۱۲۲۳ هجری در شیراز تولد یافت و در سال ۱۲۵۱ هجری - که محمد شاه بر تخت نشست - به تهران آمد و به حلقه ی شاعران دربار پیوست و از شاه لقب حسان العجم یافت.

این شاعر توانا در سال ۱۲۷۰ هجری به بیماری مالیخولیا و پریشان گوئی مبتلا شد و در همان سال و در ۴۷ سالگی زندگی را بدرود گفت.

هنر بزرگ قآنی در پرداختن مسمط های روان و زیبا است. وی نخستین شاعر پارسی گوی است که زبان فرانسه را هم میدانست. (۱)

وی در منقبت هزالسالب، لیث الغالب، علی بن ابی طالب علیه السلام، می گوید:

بجز لب تو کز او گفت شکرین خیزد

که دیده لعل کز وی جوی انگین خیزد

عجب ز سادگی سرو بوستان دارم

که پیش قامت موزونت از زمین خیزد

قد تو سرو بود، طره ی تو مشک اگر

ز سرو ماه بروید، زمشک چین خیزد (۲)

ص: ۲۱۵

۱- شاعران بزرگ ایران، ص ۴۹۰-۴۹۵

۲- دیوان کامل حکیم قآنی شیرازی، ص ۱۶۳ - ۱۶۲

۳- فروغی بسطامی (ولادت ۱۲۱۳ - وفات ۱۲۷۴ هجری قمری)

فروغی بسطامی، در آسمان پر جلوه و جلال ادبیات پارسی جاویدان از نبوغ شاعری و هیجان انگیز غزلسرائی است. تولد وی نزدیک به یک هزار سال بعد از بایزید بسطامی است. فروغی معیر الممالک دولت نادرشاه، در سال ۱۲۱۳هـ.ق در عتبات، بدینیا آمده و در ۲۵ محرم سال ۱۲۷۴هـ.ق پس از یک کسالت شدید، و در شصت و یک سالگی، در تهران زندگی را بدرود گفت.

ظاهرا فروغی بیست هزار بیت شعر داشته است.

وی در وصف شاه خبیر، علی علیه السلام می گوید:

عید مولود امیر المؤمنین شد

عالم بالا و پائین عنبرین شد

از برای مژده ی این عید حیدر

جبرئیل از آسمان اندر زمین شد

از برای مژده ی این عید حیدر

جبرئیل از آسمان اندر زمین شد

پنج عنصر، حیدر کرار دارد

قدرت حق زانکه با خاکش عجین شد

کس علی را جز خدا نشناخت

آری، قابل این نکته خیر المرسلین شد(۱)

ص: ۲۱۶

۴ - خالص کرکوکي (ولادت ۱۲۱۲ - وفات ۱۲۷۵ هجري - قمری)

شیخ عبدالرحمان خالص پسر شیخ احمد پسر شیخ ملا محمود قادری طالبانی کرکوکي - که در عرفان به عبدالقادر گیلانی می‌رسد - در سال ۱۲۱۲ هجری - قمری در کرکوک به دنیا آمد و در سال ۱۲۷۵ از دنیا رفت. در سال ۱۲۵۰ جمعی از یاران از وی خواستند تا مثنوی معنوی را شرحی کند تا معنی ابیات بیشتر فهم شود، بدین مناسبت «نوی نی مولانا» بوسیله او شرح شده است. شاعر به زبان عربی هم شعر سروده است. (۱)

خالص در وصف شاه نجف علیه السلام میگوید:

کی بود یا رب که رو آرم به صحرای نجف

و آیه ی خود یابم از درگاه مولای نجف

کی بود یا رب که رو آرم به صحرای نجف

و آیه ی خود یابم از درگاه مولای نجف

سر برون آوردن از ظلمات هستی مشکل است

بی طلوع آفتاب عالم آرای نجف

کی شود محروم از مطلب کسی کو سر نهد

بر تراب خاک درگاه معلائی نجف

خرم آن ساعت که خالص با تولای علی

واله و شیدا شود در پای صحرای نجف (۲)

ص: ۲۱۷

۱- پارسی گویان کرد، بخش دوم، ص ۱۱۰

۲- همان، ص ۱۱۱

۵ - سروش اصفهانی (ولادت ۱۲۲۸ - وفات ۱۲۸۵ هجری - قمری)

میرزا محمد علی فرزند قنبر علی سدهی اصفهانی از شاعران نامی دوره قاجاریه است.

وی در سال ۱۲۲۸ هجری در سده اصفهان به دنیا آمد. پس از مرگ قآنی، شاعر مقدم دربار ناصرالدین شاه شد و از شاه خطاب «خان» و «لقب شمس الشعراء گرفت. سالها با سمت شاعر رسمی دربار به آسایش گذرانید تا به سال ۱۲۸۵ هجری - قمری در ۵۷ سالگی در تهران زندگی را بدرود گفت.

آثار:

قصاید و فتحنامه ها و مثنویهای اردیبهشت نامه و ساقی نامه، الهی نامه و کتابی به نام شمس المناقب حاوی قصاید در مدح و منقبت حضرت محمد صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار و شصت بند مرثیه و نیز مثنوی به نام روضه الانوار در ذکر واقعه کربلا و دیوانی به نام زینه المدیح. (۱)

ص: ۲۱۸

۱- شاعران بزرگ ایران، ص ۵۲۶ - ۵۲۵

سروش در مدح و منقبت علی علیه السلام می آورد:

علی و عترتش اسماء دادارند و قائم دان

برایشان عرش و فرش و آنچه در پشتی و در باد

سروش مایه آمرزش تو مدح حیدر بس

با سودا که خواهی کرد فردا از چنین سودا(۱)

وی در جای دیگر با همین مضمون میگوید:

دی دیدم آن شکر لب زیبا را

کز رخ شکسته قیمت دیبا را

آراسته ز خیمه بیرون آمد

خوشبوی کرد که دو خرّم صحرا را

دست خدا علی، وصی احمد

کافراشت هفت گنبد خضراء را(۲)

ص: ۲۱۹

۱- دیوان شمس الشعراء سروش اصفهانی، ص ۵-۶

۲- همان، ص ۱۷

۶- میرزا محمد تقی لسان الملک (وفات ۱۲۹۷ هجری - قمری)

میرزا محمد تقی بن ملا محمد علی کاشانی ملقب به لسان الملک و متخلص به سپهر، نویسنده و مورخ عهد قاجاری است. وی پس از تحصیل مقدماتی علوم به شعر و عروض پرداخت. او در جوانی از کاشان به تهران آمد و به خدمت صبا ملک الشعراى فتحعلی شاه رسید و به تشویق او به تألیف کتابی در علم قافیه مشغول شد. در عهد محمد شاه مداح خاص شاه و منشی و مستوفی دیوان او شد و به نوشتن کتاب « ناسخ التواریخ (که دوره ی تاریخ جهان از زمان آدم علیه السلام تا عهد مؤلف است) پرداخت. (۱)

سپهر ناسخ التواریخ را - که مجموعاً پانزده جلد است - تا جلد یازدهم نوشت و بقیه مجلدات این تاریخ را عباس قلی خان سپهر که در دربار ناصرالدین شاه مقرب بود به رشته تحریر در آورد. (۲)

لسان الملک می گوید:

مع الحدیث روز دیگر هم در حراء جبرئیل بر رسول

ص: ۲۲۰

۱- فرهنگ فارسی دکتر معین، ج ۵، ص ۷۳۱

۲- تاریخ دو هزار و پانصد ساله ایران، عباس پرویزی، ج ۳، ص ۳۳۶

خدای آشکار شد، آن حضرت فرمود: کیستی؟ گفتا: من جبرئیلیم و تو رسول خدائی، پس جبرئیل پای خود بر زمین کوفت و چشمه ی خوشگوار بجوشید و بدان آب وضو ساخت و آن حضرت وضو بساخت. پس نماز را با پیغمبر | تعلیم کرد و آن حضرت نماز ظهر را با علی علیه السلام بگذاشت و چون به خانه آمد نماز عصر را خدیجه علیها السلام با ایشان ادا کرد و از پس روزی چند ابوطالب و جعفر در آمدند بدان حضرت وقتی که علی علیه السلام و خدیجه علیها السلام نماز می گذاشت. (۱)

ص: ۲۲۱

۱- ناسخ التواریخ، ج ۲، میرزا محمد تقی لسان الملک، ص ۴۶۹

احمد ابن حاج مهدی یا محمد مهدی معروف به نراقی از اکابر دانشمندان و فقهای امامیه قرن سیزدهم هـ.ق است. وی اشعار عرفانی فراوانی سروده است و در شعر صفا تخلص میکرد.

آثار:

۱- اجتماع الأمر و النهی؛ ۲- اساس الأحكام؛ ۳- اسرار حج؛ ۴- حجه المظنه؛ ۵- خزائن؛ ۶- دیوان شعر فارسی؛ ۷- سیف الأمه؛ ۸- معراج السعاده.

ملا احمد با این عبارات کمال ارادت خود را نسبت به اسد الله الغالب علی علیه السلام، ابراز می دارد:

جناب مستطاب، امیر المؤمنین علیه السلام، می فرماید: از ملوک و

فرمانده هان هر کس که به عدل و داد عمل کند، خدای تعالی دولت او را در حصار امن خود نگهدارد و هر که جور و ستم نماید، بزودی او را هلاک گرداند. (۱)

ص: ۲۲۲

۸ - طرب بن همای شیرازی (قرن سیزدهم)

اسمش ابوالقاسم و فرزند مرحوم هما است (همای شیرازی). وی از شاعرانی است که از منزلت خاصی برخوردار است. وی علاوه بر تبحر ویژه در سرودن شعر و خصوصاً غزل، در هنرهای دیگر همچون خطاطی، مهارت تام داشت. بویژه که خط نستعلیق را بسیار نیکو می نوشت. او نیز همچون دیگر هم قطاران خویش از فضل ذکر نام پر برکت علی علیه السلام، محروم نمانده است، جایی که آورده است:

کعبه ی دین با صفا شد از وجود مرتضی

از وجود مرتضی شد کعبه ی دین با صفا

پر بها شد کعبه ی دین از ظهور بو الحسن

با صفا شد خان حق از قدوم مرتضی (۱)

ص: ۲۲۳

۱ - حکیم صبوری (ولادت ۱۲۶۵ - وفات ۱۳۱۳ هجری - قمری)

میرزا باقرخان، حکیم بن سید محمد، متخلص به صبوری و ملقب به مدیر الأطباء، عالم و شاعر، از سادات جلیل و نجبای گیلان بود. وی مقدمات ادبی و عربی را در رشت فرا گرفت و به تهران رفت و به تحصیل حکمت، کلام و طب پرداخت و از آنجا به مصر و بیروت رفت و پس از چند سال به موطن خود بازگشت. قسمت عمده ی اشعار او غزلیاتی است که به پیروی از سعدی و حافظ سروده است.

حکیم صبوری در وصف علی علیه السلام میگوید:

تو نازی از شه و شه از که نازد؟ از حیدر

محمد عربی را کائنات سرور

علی وصی نبی، ممکنات را سرور

نبی نشانده شهنشاه را بر این اورنگ

نبی نهاده شهنشاه را بر این افسر

علی شهی است که آمد رسول را داماد

نبی نهاده شهنشاه را بر این افسر

علی شهی است که آمد رسول را داماد

نبی کسی است که باشد خدا را مطهر(۱)

ص: ۲۲۷

۲- ناصر الدین شاه قاجار (ولادت ۱۲۴۷ - وفات ۱۳۱۳ هجری - قمری)

ناصر الدین شاه قاجار، پس از مرگ پدرش، محمد شاه، در سال ۱۲۶۴ هجری - قمری به سلطنت رسید. وی بلافاصله میرزا تقی خان امیر نظام (امیر کبیر) را به عنوان صدر اعظم خود برگزید. او سرانجام در اثر تحریک مادرش مهدعلیا و درباریان قاجار در سال ۱۲۶۸ ه.ق امیر کبیر را عزل و در همان سال فرمان قتل آن مرد بزرگ را صادر کرد.

سرانجام ناصر الدین شاه در سال ۱۳۱۳ هجری قمری به ضرب گلوله ی میرزا رضا کرمانی در حین زیارت حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السّلام به قتل رسید. وی در سرودن شعر و نویسندگی دستی داشته است. علاوه بر دیوان شعر، چندین سفرنامه از وی به یادگار مانده است.

ناصر الدین شاه در آستان مبارک حضرت امیرالمؤمنین گفته است:

اسکندر و من ای شه معبود صفات

بر گرد جهات صرف نموده ایم اوقات

بر همت من کجا رسد همت او

من خاک در تو جستم او آب حیات (۱)

ص: ۲۲۸

۲ - حاج میرزا حسن حسینی فسائی (ولادت ۱۲۳۷ - وفات ۱۳۱۶ هجری قمری)

میرزا حسن حسینی فسائی در سال ۱۲۳۷ در شهر فسا متولد شد. تا ده سالگی تحت سرپرستی مادر بزرگ و سپس برادر ارشد خویش بالید و کسب علم و ادب کرد. و از محضر ابو الحسن خان مجتهد - مشهور به فسائی - مقدمات علوم را فرا گرفت. علوم شرعی و مقاصد کتابهای ریاضیه، مانند: فارسی، هیأت، و شرح چقمینی را از محضر حاج شیخ مهدی مجتهد کجوری آموخت. وی در طب نیز دست داشت. میرزا حسن در سال ۱۳۱۶ هـ.ق، در شیراز و در هفتاد و نه سالگی در گذشت.

آثار:

۱ - فارسنامه؛ ۲- تفسیر حسن ۳- تحفه ی احشامی ۴- نقشه ی مملکت فارس

وی می نویسد:

...وعید سعید حضرت ولایت مآب، امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام، که احترام آن از خواص شاهنشاه اسلامیان پناه است و عید مبارک نوروز سلطانی سنه ی لوی نیل مقارنه نموده، در روز سیزدهم ماه رجب سال ۱۲۷۲، اتفاق افتاد. (۱)

ص: ۲۲۹

۱- فارسنامه ی ناصری، جلد اول، ص ۸۰۵.

۴ - شیخ رضا طالبانی (ولادت ۱۲۵۳ - وفات ۱۳۱۸ هجری - قمری)

شیخ رضا فرزند شیخ عبد الرحمن طالبانی در سال ۱۲۵۳ هجری در دهکده قرخ که در نزدیکی های شهر کرکوک واقع شده، متولد گردید. تحصیلات مقدماتی و صرف و نحو عربی و ادبیات فارسی را نزد پدرش شیخ عبدالرحمان طالبانی فرا گرفت و برای تکمیل علوم متداول زمان به سفر پرداخت. وی در سال ۱۳۱۸ هجری در ۶۵ سالگی چشم از جهان فرو پوشید. تخلص شعریش «لامع» است. وی در فنون سخنوری مقتدر و در زبان فارسی و عربی و ترکی و کردی دست داشته است.

شیخ رضا به اهل بیت رسول اکرم صلی الله علیه و آله عشق میورزیده و او درباره اهل بیت و مخصوصاً در عشق حضرت حسین و حضرت علی علیه السلام اشعار زیادی سروده است.

این شاعر دلسوخته در مدح حضرت امیر علیه السلام می گوید:

اگر هوا خواه حسینی ترک سر کن چون حسین

شرط این میدان به خون خویشتن باز کردن است

از حریم کعبه کمتر نیست دشت کربلا

صد شرف دارد بر آن وادی که گویند ایمن است

ایمن و ای من فدای خاک پاک کاندران

نور چشم مصطفی و مرتضی را مسکن است

زهره ی زهر انگبین خاتم خیر الوری

زور و زهره ی مرتضی و حیدر خیر کن است

شیعه و سنی ندانم، دوستم با هر که او
دوست باشد دشمنم آنرا که با او دشمن است
در ماتم آل علی خون همچو دریا بالا می رود
تیغ است و بر سر میزند دست است و بالا می رود
کوتاه کن انکار را بدعت مگو این کار را
این سوگ آل حیدر است این خون نه بی جا می رود
من سنیم نامم رضا کلب امام مرتضی
درویش عبدالقادرم، راهم به مولا می رود(۱)

ص: ۲۳۱

۵ - مرحوم حاج شیخ عباس قمی «قدس سره» - (ولادت ۱۲۵۴ - وفات ۱۳۱۹ ه.ق)

عباس بن محمد رضا القمی، عالم و دانشمند مشهور، مؤلف اثر سودمند «منتهی الآمال» است. وی به خاطر شدت محبت و علاقه به خاندان نبوت به ویژه حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی | و نیز علی بن ابی طالب علیه السّلام، اقدام به تالیف کتابی در ذکر ولادت و مصائب حضرت سید المرسلین و عترت طیبینش «صلوات الله علیهم اجمعین» و نیز فضایل و مناقب آنان، نموده و آن را «منتهی الآمال» نامید که چهارده باب دارد.

او در ذکر فضایل حضرت علی علیه السّلام می نویسد:

... بدانکه فضایل یا نفسانیه است یا بدنیه و امیرالمؤمنین

صلوات الله علیه اکمل و افضل تمام مردم بود بعد از رسول خدا | در این دو نوع بوجه عدیده و ما در اینجا بذکر چهارده وجه از آن اکتفا میکنیم و به این عدد شریف تبرک می جوئیم.

ص: ۲۳۲

وجه اول: اول آن که آن جناب جهادش در راه خدا زیادت‌تر و بلایش عظیم‌تر بود از تمامی مردم.

وجه دوم: آنکه امیرالمؤمنین علیه السلام اعلم و داناترین مردم بود؛

وجه سوم: از جوهیکه دلالت بر فضیلت و برتری آن حضرت میکند؛ چیزی است که از آیه ی تطهیر و آیه ی وافی هدایه ی مباحله استفاده شده است؛

وجه چهارم: کثرت جود و سخاوت آن جناب است؛

وجه پنجم: کثرت زهد امیرالمؤمنین علیه السلام است و شکی نیست که ازهد مردم بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله آن حضرت بود و تمام زاهدین روی اخلاص به او دارند؛

وجه ششم: آنکه آن حضرت اعبد مردم و سید عابدین و مصباح متعبدین بود؛.

وجه هفتم: آنکه آن حضرت صلی الله علیه و آله حلم مردم و عفوکننده ترین مردمان بود؛

وجه هشتم: حُسن خلق و شکوفه روئی آن حضرت است؛

وجه نهم: آنکه آن حضرت اسبق ناس بود در ایمان به خدا و رسول خدا صلی الله علیه و آله

وجه دهم: آنکه آن حضرت افصح فصحاء بود؛

وجه یازدهم: معجزات باهرات آن جناب است:

۱ - شجاعت؛ ۲ - قوت؛ ۳ - کشتن پانصد و به قولی نهصد کس در ليله الهير؛ ۴ - فصاحت؛ ۵ - انقياد حيوانات و جنیان و...

وجه دوازدهم: اخبار آن حضرت از اخبار غیبیه؛

ص: ۲۳۳

وجه سیزدهم: استجابت دعوات آن حضرت؛

وجه چهاردهم: اختصاص آن حضرت است به فضیلت نصرت و یاری کردن حضرت رسول | چنانچه حق تعالی فرمود: {فَأَنَّ
اللَّهُ هُوَ مَوْلَاهُ وَ جِبْرِيلُ وَ صَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ} [\(۱\)](#)

ص: ۲۳۴

۱- منتهی الآمال، ثقة المحدثین مرحوم حاج شیخ عباس قمی، ج ۱، ص ۲۷۸-۳۱۹

۶ - صفای اصفهانی (ولادت بین ۱۲۵۲ و ۱۲۶۳، فوت ۱۳۲۲ هجری - قمری)

محمد حسین شاعر و عارف ایرانی است. وی در آغاز جوانی از زادگاه خویش اصفهان به تهران رهسپار گردید و پس از چندی همراه مؤتمن السلطنه وزیر خراسان به مشهد رفت. صفا تا پایان عمر تأهل اختیار نکرد و مجرد میزیست. در اواخر عمر مدتی رنجور بود و به مرض ذات الریه درگذشت. پس از مرگ جنازه او را در مدرسه ملا تاج مشهد به خاک سپردند. وی در حکمت و عرفان دست داشت. غزلهای او حاکی از افکار عالی فلسفی و عرفانی است. (۱)

صفا در وصف شاه خبیر علیه السلام می گوید:

ماند به راستی خم ابرویش

تیغ کج مبارز صفین را

دست خدا که با علی مکان زد

امر و ولایش خیمه تکوین را

جز مکب و جز حقیقت مثمر

عرش برین و عقل نخستین را (۲)

ص: ۲۳۵

۱- فرهنگ فارسی دکتر معین، ج ۵، ص ۱۰۰۰.

۲- دیوان اشعار حکیم صفای اصفهانی، ص ۱۲ -- ۹.

۷- ملا معروف کوکه ای (ولادت ۱۲۵۳ - وفات ۱۳۲۴ هجری - قمری)

ملا معروف کوکه ای متخلص به شاعر مکی از علماء و مدرسین و ادیبی فرزانه و شاعری نام آور بوده و به فارسی و کردی و عربی شعر سروده است.

ملا- معروف در سال ۱۲۵۳ قمری در یکی از قراء حومه مهاباد متولد شد و در مدرسه ذریه ترجان و سردار آباد به تحصیل مشغول شد و پس از طی هفتاد و یک سال عمر در شهر مهاباد در نوزدهم رمضان ۱۳۲۴ بدرود حیات گفت. (۱)

ملا معروف در تعریف عید غدیر و معنی لافتی الا علی میگوید:

رفتم به گلزار ادب وقت سحر دیدم گلی

میخواند با شوق و طرب بر شاخه آن بلبل

که کرده گوش ساکنان گنبد سبع الطباق

آواز من کنت مولاه فمولاه علی

یا ایها الناس اذکرو ما قیل فی تعریفهم

لاسیف الا ذوالفقار لافتی الا علی (۲)

ص: ۲۳۶

۱- پارسی گویان کرد، گلزار شاعران کردستان، ص ۲۴۸

۲- پارسی گویان کرد، بخش سوم، ص ۳۷ و ۳۶

۸- میرزا حبیب خراسانی (ولادت ۱۲۶۶ - وفات ۱۳۲۷ هجری - قمری)

حبیب خراسانی بن حاج میرزا هاشم بن میرزا هدایت الله بن میرزا مهدی خراسانی شهید، عالم و شاعر خراسانی است وی پس از طی دوره کودکی در دامان علم و ادب و فضل تربیت یافت و سرآمد اقران گردید و صاحب ملکات فاضله بود و از عرفان و قوفی تام داشت.

دیوان کامل اشعارش به طبع رسیده، و غزلیات وی شور و حالی مخصوص دارد.

میرزا حبیب در ستایش شاه دین امیر المؤمنین علی علیه السلام می گوید:

می از شعاع برآورده چون امیر شجاع

بکین دشمن ناهل دشنه خونخوار

تهمتنی که بیک شعله برق خنجر او

برآرد از دل صد خرمن نفاق شرار

تهمتنی که کشد نوک خنجر دو سرش

چو ذوالفقار دو سر کیفر از دل کفار(۱)

ص: ۲۳۷

۹ - محمد تقی بهار (ولادت ۱۲۶۶ هـ - ق - وفات ۱۳۳۰ هجری - شمسی)

محمد تقی بهار، شاعر معاصر، در سال ۱۲۶۶ هـ - ق در مشهد به دنیا آمد. او نزد پدر، شعر و فنون ادب را آموخت و پس از مرگ پدرش محمد کاظم صبوری، به فرمان مظفرالدین شاه، عنوان ملک الشعرائی به او واگذار شد. وی در عین حال شاعر، محقق، نویسنده و استاد دانشگاه، روزنامه نگار و مرد سیاست بود. پس از کودتای ۱۲۹۹، زبان پهلوی آموخت و در کتب نظم و نثر فارسی به تحقیق و تتبع پرداخت. بهار همواره در ستایش آزادی و مبارزه با جهل و فساد قلم زد، تا اینکه در اردیبهشت ماه ۱۳۳۰ بر اثر بیماری دار فانی را وداع گفت.

آثار:

۱- تاریخ احزاب سیاسی؛ ۲- سبک شناسی یا تاریخ تطور نظم فارسی؛ ۳- مقالات و نوشته‌های پراکنده ی بهار؛ ۴- تصحیح تاریخ بلعمی، تاریخ سیستان، مجمل و القصص و جوامع التواریخ الحکایات عوفی؛ ۵- دیوان اشعار در دو جلد.

این شاعر علامه در ذکر واقعه ی غدیر خم، چنین میگوید:

آن که اندر نیمه شب به جای پیغمبر بخت

تا تن خود را به

تیر خصم اسپر کند

جز صفات داوری در وی نیابد یک صفت

آنکه عقل خویش را بر خویشتن داور کند

داورش خوانده ولی واحمدش خوانده وصی

هم وصایت، هم ولایت ز احمد و داور کند

ص: ۲۳۸

در غدیر خم خطاب آمد زحق بر مصطفی

تا علی را او ولی بر مهتر و کهتر کند

تا رساند بر خلائق مصطفی امر خدای

از جهاز اشتران از بهر خود منبر کند(۱)

ص: ۲۳۹

۱- دیوان اشعار محمد تقی بهار، ج ۱؛ ص ۹۲-۹۳

۱۰- ادیب الممالک فراهانی (ولادت ۱۲۷۷ - وفات ۱۳۳۶ هجری قمری)

میرزا محمد صادق امیری مشهور به ادیب الممالک فراهانی، صاحب دیوان و منشآت از شاعران و نویسندگان نامی اواخر دوره قاجاریه یا دوره بیداری و استقرار مشروطیت در ایران است. وی در سال ۱۲۷۷ هجری قمری در قریه کارزان از توابع شهرستان اراک متولد شد. پس از مدتی لقب امیر الشعرائی گرفت و در اواخر سال ۱۳۱۳ هجری از طرف مظفرالدین شاه قاجار لقب ادیب الممالک گرفت. در سال ۱۳۳۶ هجری در پنجاه و هشت سالگی در تهران زندگی را بدرود گفت. (۱)

ادیب الممالک در یکی از اشعار خود آورده است:

علی نمود مصفا جمال علم یقین را افکند

پرده ز رخسار ناز شاهد دین را

علی ز تیغ شرر بار و منطق گهر آگین

گسست عروه کفر و بیت و حبل متین را

نمود نصرت پیشینیان ز غیب و لیکن

رفیق شد بعلن پیشوای باز پسین را

اگر نه ساقی کوثر علی شدی نچشیدی

خیش از دم شمشیر خصم ماء معین را (۲)

ص: ۲۴۰

۱- شاعران بزرگ ایران، ص ۵۳۶ - ۵۳۱

۲- دیوان کامل ادیب الممالک فراهانی قائم مقامی، ص ۲۹ - ۲۸

۱۱- ایرج میرزا (ولادت ۱۲۹۱- وفات ۱۳۴۲ هجری قمری)

ایرج میرزا، جلال الممالک، فرزند غلامحسین میرزا، در سال ۱۲۹۱ هـ.ق در تبریز بدنیا آمد.

در همان شهر ادبیات فارسی و عربی را آموخت و به مقدمات زبان فرانسه آشنا شده و مورد تشویق حسن علیخان امیر نظام گروسی قرار گرفت. وی در آغاز جوانی ملقب به صدر الشعرا گردید و چندی در خدمت حاج میرزا علی خان امین الدوله به شغل ترسل اشتغال داشت.

وی در سال ۱۳۴۲ هـ.ق چشم از جهان فرو بست. طبع این شاعر موفق متمایل به هزل بود.

ایرج میرزا در مدح حضرت علی علیه السلام می گوید:

خوش آنکه او را در دل بود، ولای علی

که هست باعث رحمت به دنیی و عقبی

خوش آنکه او را در دل بود، ولای علی

که هست باعث رحمت به دنیی و عقبی

پناه شاه و گدا، ملجا و ضیع و شریف

ملاذ پیرو جوان، مهرب فقیر و غنی (۱)

ص: ۲۴۱

۱۲ - عارف قزوینی (ولادت ۱۳۰۰ - وفات ۱۳۵۲ هـ - ق)

عارف، شهرت و تخلص ابوالقاسم قزوینی شاعر آزادبخواه ایرانی است که به دلیل غزلیات و تصنیف های سیاسی حوادث زمان خود معروف است. وی در قزوین متولد شده و در همانجا نشو و نمو یافت. اواخر عمر را در تنگدستی در همدان گذراند و در همان جا درگذشت و در جوار مقبره ی ابو علی سینا مدفون شده است. آواز خوشی داشت و خط نیکو می نوشت. (۱)

عارف در مدح علی علیه السلام میگوید:

سلام اول ما به رسول خالق اکبر

دوم به ساقی کوثر (۲) سوم شفیعہ ی محشر

سلام چارم و پنجم به مجتبی و شه دین

یکی شهید به زهر دگر زبیره و خنجر (۳)

ص: ۲۴۲

۱- آثار منتشر نشده عارف قزوینی، دکتر عبدالحسین زرین کوب، ص ۲۶

۲- ساقی کوثر علی علیه السلام است.

۳- همان، ص ۲۶.

محمد اقبال لاهوری، شاعر متفکر و سیاستمدار معاصر پاکستانی، آخرین شاعر بزرگ فارسی گوی در شبه قاره ی هندوستان است.

وی بر همه ی استادان مقدم بر خود در آن سامان سبقت گرفته است. تحصیلات وی در آلمان و انگلستان انجام گرفت و بعد با سرمایه ی علمی که از غرب بدست آورده، سرمایه ی فرهنگ اسلامی خود را به میزان بسیار افزود و به این سبب از آثارش نشانه‌های ایمان خالص به وضوح آشکار است. اقبال از پیشروان و اصلاح طلبان بزرگ مسلمان هند و از بنیان کشور پاکستان شمرده می شود. علاوه بر این وی از منادیان بزرگ وحدت امت اسلامی در روزگار معاصر ما به شمار می‌آید. عمق اندیشه های

او بسیار و قدرتش برای بیان افکار عمیق، شایسته ی تحسین است. آثار او در مجموعه هایی به نام های «پیام مشرق»، «زبور عجم»، «اسرار و رموز بیخوری»، «ارمغان حجاز» و «جاوید نامه» و... مکرر به چاپ رسیده است.

وی در وصف شاه ولایت می گوید:

مسلم اول شه مردان علی

عشق را سرمایه ی ایمان علی

از ولای دودمانش زنده ام

در جهان مثل گهر تابنده ام

نرگسم وارفته ی نظاره ام

خیابانش چو بوم آواره ام

ص: ۲۴۳

زمزم جوشیده زخاک من از اوست

می اگر ریزد زتاک من از اوست

خاکم و از مهر او آئینه ام

میتوان دیدن نوا در سینه ام

از رخ او فال پیغمبر گرفت

ملت حق از شکوهش فر گرفت

قوت دین مبین فرموده اش

کائنات آئین پذیر از دوده اش

مرسل حق کرد نامش بو تراب

حق یدالله خواند در ام الکتاب

هر که دانای رموز زندگیست

سر اسمای علی داند که چیست؟ (۱)

ص: ۲۴۴

استاد علامه سید جعفر مرتضی عاملی نیز همچون دیگر همقطاران نویسنده و شاعر خود کلام با ارزش خویش را با آوردن نام و صفات بی همتای حضرت علی علیه السّلام مزین نموده و می‌آورد:

مشهور و معروف است که امام علی علیه السّلام روز جمعه سیزدهم رجب در درون خانه‌ی کعبه بدنیا آمد و خداوند متعال این فضیلت را به او اختصاص داد، نه پیش از او کسی در داخل کعبه بدنیا آمد و نه پس از او. شمار انبوهی از دانشمندان، راویان، ومحدثان بر این نکته تاکید کرده اند، ادیبان و شاعران درباره ی آن شعر سروده اند. این مطلب در کتابهای شیعه و سنی به صورت مستفیض آمده است. چنان که حاکم نیشابوری و گروهی دیگر گفته‌اند: اخبار متواتر است که فاطمه بنت اسد، امیر المؤمنین علی بن ابی طالب - کرم الله وجهه- را در درون خانه ی کعبه بدنیا آورد. (۱)

ص: ۲۴۵

۱- الصحیح من سیره النبی الاعظم، ترجمه دکتر مهدی سپهری، ج ۱، ص ۲۳۵

۱۵ - ملا محمود متخلص به بیخود (ولادت ۱۲۹۶ - وفات ۱۳۷۶ هـ.ق)

شاعر عاشق و دلسوخته ی رسول اکرم | و خاندان مطهر او، ملا محمود فرزند مفتی حاج ملا امین از عارفان مشهور کرد است، وی در سال ۱۲۹۶ هـ.ق در شهر سلیمانیه عراق متولد شد. در سال ۱۹۰۰ میلادی حاکم شهر حلبچه سپس در کسوت مفتی سلیمانیه سالها مشغول انجام

خدمت به مسلمانان بوده است. وی دارای اشعاری به زبانهای فارسی، عربی و کردی است.

ماموستا بیخود در سال ۱۳۷۶ هـ.ق دعوت حق را لیک گفته است. (۱)

بیخود در مدح و منقبت علی علیه السلام می گوید:

هان برآمد نائب چارم مه پرتوفشان

از افق یعنی ز برج خاطر خضرای من

افسر آرای خلافت آنکه تخم مهراو

کاشت دهقان ازل در سینه ی بیداری من

شیر یزدان فاتح خیبرهژبر صف شکن

یکه تاز عرصه ی دین عترت طاهای من

ذوالفقار شیر او نازم که در روز وغی

می نگرده سیر از خون خوردن اعدای من

نام سبطین شهیدانت چو آرم برزبان

می چکد خون خموشی از لب گویای من (۲)

ص: ۲۴۶

۱- تولای علی علیه السلام در ادب و فرهنگ شعراء و عرفای کرد اهل سنت، هادی درویشی، ص ۱۸۲-۱۸۳

۲- همان، ص ۱۸۴ - ۱۸۵

۱۶ - مهدی الهی قمشه ای (ولادت ۱۳۲۰- وفات ۱۳۹۲ هجری قمری)

مهدی الهی قمشه ای متخلص به الهی فرزند ابوالحسن، در قمشه ی شهرضا پا به عرصه ی وجود نهاد. علوم مقدماتی را در آن شهر فرا گرفت.

الهی برای تکمیل تحصیل به اصفهان رفت و علوم متداوله از فقه و اصول و منطق و کلام را نزد اساتید آن سامان آموخت، آنگاه برای تکمیل فلسفه و حکمت به خراسان شتافت. و از محضر آقا بزرگ مشهدی و آقا شیخ اسد الله کسب فیض کرد. الهی سالها در تهران به سمت استاد عربی در دانشکده ی ادبیات دانشگاه تهران و نیز استاد فلسفه در دانشکده ی معقول و منقول به تدریس اشتغال ورزید و در دوازدهم ربیع الثانی سال ۱۳۹۲ برابر با بیست و پنجم اردیبهشت سال ۱۳۵۲ هـ.ش بدرود حیات گفت.

آثار او:

- ۱- رساله ای در فلسفه ی کلی؛ ۲- شرح رساله ی حکیم فارابی؛ ۳- رساله ای در سیروسلوک؛ ۴- حاشیه ای بر مبدأ و معاد؛ ۵- ترجمه ی قرآن مجید؛

ص: ۲۴۷

۶- حکمت الهی در ۲ جلد؛ ۷- تصحیح و تحشیه ی تفسیر ابوالفتح رازی؛ ۸- دیوان اشعار؛ ۹- نغمهی عشاق؛ ۱۰- نغمه ی حسینی؛ ۱۱- نغمه ی الهی حکیم الهی قمشه ای در وصف علی علیه السّلام چنین می سراید:

صبحدم به طرف باغ ای صبا چو بگذری

بگذر از دیار دل سوی زلف چنبری

حال مرغ دل بگو در کمند آرزو

تا گشاید آن نکو چین ز زلف چنبری

شیرحق، امیر دین، شاه بی نظیر دین

خسرو و سریر دین، ماه مهر و مهتری (۱)

ص: ۲۴۸

۱- دیوان حکیم الهی قمشه ای، ص ۳۴۹

صاحب عالم آرای صفوی مشخص نیست، اما آنچه بر ما معلوم است، این است که این کتاب ارزشمند درباره ی عهد صفویه و احوال آن دوران و تنی چند از پادشاهان و حکمرانان عصر صفویه بوده و مؤلف آن در آن عصر روزگار میگذرانیده است.

مصنف عالم آرای صفوی می آورد:

... شاهزاده گفت: با حضرت امیر المؤمنین علی علیه السّلام در سخن بودم و آنچه شنیده بود بگفتم. او گفت: قربانت شوم حضرت در نزد من بود در عالم روحانی و سفارش شما را به من کرد. و آمدم پای شما را بوسه دهم تا مرا حلال کنی. (۱)

ص: ۲۴۹

مختاری همدانی در وصف علی علیه السلام میگوید:

علی گویم، علی جویم ز جانم

سرایم داستانها با توانم

علی دین نبی را ره ز ایمان

یگانه مسلم و اول بیانم

علی سردار نامی پیمبر

دلاور با خرد، یاور گمانم

علی مرد سخن، بحر حقیقت

زدل مستانه گویم که دانم

علی سلطان و با درایت

جوانمرد و سخی جان کلامم

علی صاحب کمال و عقل و منطق

ثنای او بود ورد زبانم

علی اعلا، علی صاحب کلام است که مختار از علی

شیرین زبانم (۱)

ص: ۲۵۰

رکن الدین، مسعود ابن نظام الدین علی، از شاعران بنام دوران صفویه است.

از تاریخ ولادت و وفات این شاعر اطلاعات زیادی در دست نیست، اما از قرار معلوم اجدادش شیرازی الاصل بوده و سپس از آنجا به کاشان رفته اند.^(۱)

مسیح کاشانی در مدح حضرت علی علیه السلام می گوید:

کجا خیال رخ یار در نظر گنجد

کجا به دیده ی خفاش مهر در گنجد

شه سریر ولایت، علی که نور رخس

عجب که در نظر آفتاب در گنجد^(۲)

ص: ۲۵۱

۱- لغت نامه ی دهخدا، ج ۱۲، ص ۱۸۴۶۸

۲- شرح احوال، بررسی آثار و گزیده ی اشعار مسیح کاشانی، ص ۴۸

جیمز داون محقق و مستشرق برجسته و مؤلف کتاب «عارف دیهیم دار» کتاب گرانسنگ خود را با ذکر نام ابولحسن، علی علیه السلام آراسته کرده و میگوید:

یک روز بعد از این که شاه اسماعیل وارد تبریز گردید واقعه ای در آن شهر اتفاق افتاد که امروز شاید بدون اهمیت جلوه کند ولی در آن تاریخ با توجه به طرز فکر و روحیه مردم خیلی اهمیت داشت. واقعه مذکور این بود که در آن روز چند مؤذن هنگام نماز ظهر در مساجد اذان می گفتند

و نام علی بن ابیطالب علیه السلام امام اول شیعیان را بر زبان می آوردند. از پانصد و بیست و هشت سال قبل از آن تاریخ تا آن روز هیچ کس در تبریز نام علی علیه السلام را در اذان نشنیده بود. (۱)

ص: ۲۵۲

۲۱ - رینولد نیکلسون-Reynold-Nicholson (ولادت ۱۸۶۸- وفات ۱۹۴۵میلادی)

رینولد نیکلسون، دانشمند و مستشرق انگلیسی است. پدر و اجدادش از علماء بودند. وی بیشتر زبان های شرقی را نزد جدش فرا گرفت. تحصیلات خود را در ادبیات یونانی تکمیل کرد و از ابتدای کار نظرش این بود که در مورد ادبیات و تمدن اسلامی تحقیق نماید. وی در این باره از ادوارد براون اطلاعات جامعی بدست آورد و او را به افکار و نوشته های عارفان آشنا ساخت و دیری نپائید که نیکلسون نخستین اثر خود را به نام «منتخب اشعارشمس تبریزی» منتشر ساخت. نیکلسون ابتدا در دانشگاه لندن به تدریس زبان و ادبیات فارسی پرداخت. وی در سال ۱۰۹۳ به استادی زبان در کمبریج انتخاب و مشغول تدریس گردید.

پس از مرگ ادوارد براون کرسی وی را بدست آورد. بزرگترین شاهکار و خدمت این دانشمند به ادبیات ایران زمین، تصحیح و ترجمه ی مثنوی مولانا جلال الدین رومی است که متعاقب آن کتاب دیگری به نام «شرح مثنوی» انتشار داد.

آثار:

۱- تذکره الاولیاء شیخ عطار؛ ۲- تحقیقات درباره ی تصوف اسلامی؛ ۳- تحقیقات درباره ی شعر اسلامی؛ ۴- معنی شخصیت در تصوف؛ ۵- عرفای

ص: ۲۵۳

اسلام؛ ۶- تاریخ ادبیات عرب؛ ۷- شعر و نثر شرقی که حاوی ترجمه ی اشعار ابوسعید ابوالخیر، انوری، عطار، فردوسی، جلال الدین رومی، سعدی، عنصری، حافظ، دقیقی و رودکی.

رینولد نیکلسون در کتاب خود تاریخ ادبیات عرب این گونه از علی علیه السلام یاد می کند:

علی علیه السلام تمام فضایل را داشت: با انرژی بودن، قدرت تصمیم گیری و آینده نگری و سلحشوری دلاور، مشاوری دانا، دشمنی کریم، ودوستی حقیقی بود. او در شعر و فصاحت مهارت داشت. روح لطیف و عالی او با «مونتروز»^(۱) و «بایارد»^(۲) قابل مقایسه است.^(۳)

ص: ۲۵۴

۱- مونتروز از پهلوانان و شجاعان اسکاتلندی است.

۲- بایارد از قهرمانان و پهلوانان فرانسوی است.

۳- تاریخ ادبیات عرب، رینولد نیکلسون، ترجمه ی؛ کیوان دخت کیوانی، ص ۲۰۴

۲۲- الهامی کرمانشاهی (ولادت ۱۲۶۴ - وفات ۱۳۲۵هـ. ش)

مرحوم میرزا احمد کرمانشاهی فرزند آقا رستم در سال ۱۲۶۴ هـ. ش در خانواده معتقد و مذهبی در توپسرکان (همدان) چشم به جهان می‌گشود. در پنج سالگی به همراه خانواده خود به کرمانشاه مهاجرت کرد.

ابتدا ملول تخلص میکرده سپس به سفارش استادش حسین قلی خان سلطانی کلهر مبدل به «الهام» می‌شود.

الهام سرودن مثنوی عظیم و با شکوه «باغ فردوس» را در سال ۱۲۹۵ هـ. ش آغاز و به مدت هفت سال مثنوی را از آغاز حرکت ابا عبدالله علیه السلام تا شهادت مختار در قالب سی هزار بیت و به سال ۱۳۰۲ هـ. ق به پایان میبرد و پس از

آن خود مثنوی را به شانزده هزار بیت تقلیل میدهد.

فردوسی شاه کربلا یعنی الهامی کرمانشاهی در سال ۱۳۲۵ هـ. ش جان به جان آفرین تسلیم کرد. (۱)

ص: ۲۵۵

کرمانشاهی در منقبت شاه ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام می گوید:

مرا داد یزدان از آن رو شرف

که کردم ثنا سنج شاه نجف

علی آن شهنشاہ یزدان پرست

که باشد پرستنده اش هرچه هست

قوی دست حق پاک نفس رسول

شه دین و فرخنده شوی بتول

همین بس خدای جهان را سپاس

که او را علی بنده ی حق شناس

همین بس رسول خدا را درود

که حیدرش فرخنده داماد بود (۱)

همین بس رسول خدا را درود که حیدرش فرخنده داماد بود (۲)

ص: ۲۵۶

۱- همان، صفحه ۱۳

۲- همان، صفحه ۱۳

بخش سوم: شاعران و نویسندگان معاصر

اشاره

ص: ۲۵۷

۱- نیما یوشیج (ولادت ۱۲۷۶ - وفات ۱۳۳۸ه.ش.)

علی اسفندیاری در سال ۱۲۷۶ ه.ش در یوش مازندان به دنیا آمد. خواندن و نوشتن را نزد آخوند ده آموخت. زبان فرانسه را در مدرسه «سن لوئی» یاد گرفت و این باعث آشنایی بیشتر او با ادبیات اروپا شد. در سال ۱۳۰۹ به آستارا عزیمت کرد و در آنجا مشغول تدریس شد. در سال ۱۳۱۱ به تهران آمد و در ۱۳۱۸ به عضو هیئت تحریریه مجله «موسیقی» انتخاب شد. وی در دی ماه سال ۱۳۳۸ در تهران بدرود حیات گفت.

آثار:

۱- قصه ی رنگ پریده؛ ۲- افسانه؛ ۳- خانواده سرباز؛ ۴- دو نامه ی مانلی؛

۵- ارزش احساسات؛ ۶- ناقوس؛ ۷- شهر شب؛ ۸- قلم انداز؛ ۹- دنیا خانه ی من است. (۱)

ص: ۲۵۹

۱- شعر معاصر ایران، از بهار تا شهریار، ج ۲، حسنعلی محمدی، ص ۳۸۳ - ۳۸۵

وی در سال ۱۳۱۶ موفق به کشف شکل تازه ای در شعر فارسی میشود که این شیوه به کلی با شعر قدیم فرق دارد و با نگرشی که در شیوه و شکل آن پدید آورد به پدر «شعر نو» ملقب گردید. (۱)

نیما در منقبت اسدالله الغالب علی ابن ابی طالب علیه السلام می گوید:

گفتی ثنای شاه ولایت نکرده ام

بیرون زهر ستایش و حد ثنا علی است

چونش ثنا کنم که ثنا کرده خداست

هر چند چون غلات نگویم خدا علیست

شاهان بسی به حوصله دارند مثبت

گر بگذری ز مرتبه کبر یای حق

گر بیخودم و گر به خودانیم شناس بس در هر مقام بر لبم آوای یا علی است (۲)

ص: ۲۶۰

۱- زندگینامه ی شاعران ایران، لیلا صوفی، ص ۲۱۷

۲- آینه آفتاب، آوای یا علی، ص ۴۰۱

۲- عباس اقبال آشتیانی (ولادت ۱۲۷۷ - وفات ۱۳۳۴ هجری - شمسی)

عباس اقبال آشتیانی، فرزند محمد علی در سال ۱۲۷۷ هجری - شمسی در آشتیان به دنیا آمد.

در سال ۱۳۲۸ برای ادامه تحصیل به تهران آمد. پس از فراغت از تحصیل در کتابخانه عمومی معارف به کار مشغول شد و همزمان در مدرسه دارالفنون زبان فارسی تدریس میکرد. در سال ۱۳۰۴ شمسی به پاریس رفت و موفق به اخذ لیسانس ادبیات از دانشگاه سوربن شد. پس از بازگشت به وطن به سمت استادی دانشکده ادبیات انتخاب شد. وی از اعضاء دائمی فرهنگستان ایران بود. وی در سال ۱۳۳۴ در ۵۷ سالگی در فقر و تنگدستی بدرود حیات گفت.

آثار:

۱- تاریخ اکتشافات جغرافیائی؛ ۲- تاریخ ایران؛ ۳- خدمات ایرانیان به تمدن عالم. (۱)

ص: ۲۶۱

۱- زندگینامه ی مشهورترین نویسندگان و شاعران، زهرا رضائی، ص ۱۶ و ۱۵

عباس اقبال در تاریخ خود می نویسد:

یاقوت (حموی) در سال ۶۱۲ در دمشق مقام کرد و چون میلی با آراء خوارج داشت و مثل ایشان از امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب بخوبی نام نمیرد، مردم آنجا بدو شوریدند و می خواستند او را به قتل برسانند.^(۱)

ص: ۲۶۲

۱- تاریخ مغول، عباس آشتیانی، ص ۴۸۰

۳- رهی معیری (ولادت ۱۲۸۸- وفات ۱۳۴۷ هجری شمسی)

محمد حسین رهی معیری، متخلص به رهی از غزل سرایان نامی معاصر ایران است.

وی در سال ۱۲۸۸هـ.ش در تهران متولد شد. در وزارت اقتصاد مشغول به کار شد و پس از بازنشستگی به خدمت کتابخانه‌ی سلطنتی درآمد. از شعرای بزرگ که بر طبع و ذوق رهی اثری محسوس بر جای گذاشته‌اند، میتوان از سعدی، مولوی و حافظ نام برد.

در ادبیات انتقادی معاصر، فکاهیات رهی که با امضای زاغچه و شاه‌پریون منتشر شده‌اند، قابل تعمق و ارزشمند هستند. رهی در نقاشی و موسیقی نیز مهارت و تبحر خاصی داشت.

دیوان اشعارش به نام: «سایه‌ی عمر» منتشر شده است.

رهی در سال ۱۳۴۷هـ.ش در ۵۹ سالگی، در تهران درگذشت.

رهی در مدح علی بن ابی طالب علیه السلام می گوید:

به مجلس اندر خلیفه‌ی دادار

امیر خندق و صفین علی، که چرخ بلند

میان به طاعت او تنگ بسته جوزا وار

شهی که ماه به فرمان او بود تابان

مهی که چرخ به تایید او بود دوار(۱)

ص: ۲۶۳

۴- مجید اوحدی (ولادت ۱۲۹۰ - وفات ۱۳۵۴ خورشیدی)

یکتا در اسفند ۱۲۹۰ خورشیدی برابر با ۲۸ صفر ۱۳۳۰ هجری - قمری در خانه ای که همه اهل شعر و ادب بودند در اصفهان زاده شد. وی به فن موسیقی عشق و علاقه ای فراوان داشت.

عبدالمجید اوحدی یکتا بامداد روز دوازدهم شهریور ماه ۱۳۵۴ خورشیدی چشم از جهان فرو بست. پیکر او در تخت فولاد اصفهان به خاک سپرده شد.

آثار:

۱- رساله ای در فن موسیقی با نام گنج عروس؛ ۲- شرح احوال و آثار صائب؛ ۳- تذکره شعرای قرن چهاردهم هجری؛ ۴- رساله انجمنهای ادبی اصفهان؛ ۵- تاریخ آل سلجوق» (۱)

یکتا در تهنیت مولود شاه سریرلافتی علی مرتضی علیه السلام می گوید:

مژده ای دل که طلوع آمده و ماه رجب است

موسم شادی و هنگام سرور و طرب است

از شهور دگر این ماه از آن شد ممتاز

که مزین به قدوم شه والانسب است

علی علیه السلام عالی اعلی شه

اقلیم وجود آنکه بر خلقت کونین وجودش سبب است

خسرو کشور اسلامی، ولی بر حق

که بر حق از همه افراد بشر منتخب است

در مقامی که علی علیه السلام معرفت آموز بود

عیسی مریم سرگرم صلیب و سلب است (۲)

ص: ۲۶۴

۵- دکتر علی شریعتی (تولد ۱۳۱۲ - وفات ۱۳۵۶هـ.ش)

دکتر علی شریعتی اندیشمند و نویسنده انقلاب در روستای مزینان نزدیک مشهد متولد شد. پدرش محمد تقی از اولین معلمان او بود. تحصیلات ابتدائی و متوسطه خود را در مشهد به پایان رسانید، سپس وارد دانشسرای تربیت معلم شد. در ۱۸ سالگی در یکی از روستاها به معلمی مشغول شد. وی چندی بعد وارد دانشگاه مشهد شد. در سال ۱۳۳۲ در رشته ی زبان و ادبیات فارسی لیسانس گرفت.

دکتر شریعتی در سال ۱۳۳۸ با استفاده از بورس تحصیلی از دانشگاه مشهد به دانشگاه سوربن فرانسه رفت و در سال ۱۳۴۳ در رشته ی زبان شناسی تطبیقی به درجه ی دکترا نائل آمد. وی در فرانسه مطالعات خود را در زمینه ی تاریخ، ادبیات، جامعه شناسی و فلسفه گسترش داد و صاحب اندیشه های نوین شد. او در مدت پنج سال - که در فرانسه بود - با اندیشمندان بزرگی چون: ژان پل سارتر، ژان برگ و لوئی ماسینیون آشنا شد. شریعتی با آمیزش اندیشه های اسلامی-ایرانی خود با اندیشه های نوین دارای طرز تفکر خاصی شد که از آثارش هویدا است. وی از اعضای فعال نهضت آزادی ایران بود که در سال ۱۳۴۲ به آن پیوست. در سال ۱۳۴۴ در جریان کنگره ی جبهه ی ملی در شهر (ویس بادن)، آلمان به عنوان سردبیر روزنامه «ایران آزاد» انتخاب شد. پس از بازگشت به ایران در دبیرستانهای مشهد و بعد از مدتی در دانشگاه مشهد به تدریس پرداخت. در

سال ۱۳۴۴ به سبب سخنرانیهایش در حسینیهی ارشاد، درباره ی تاریخ اسلام، جامعه شناسی و اسلام شناسی با استقبال بی نظیری مواجه گردید. وی به مدت ۱۸ ماه و تا سال ۱۳۵۴ در زندان ساواک بود و بعد از آزادی، دو سال تحت نظر بود. سر انجام در ۲۶ اردیبهشت ۱۳۵۶ با گذر نامه ی معمولی به نام علی مزینانی از ایران گریخت و در صبح روز ۲۹ خرداد، در اثر حمله ی قلبی در شهر لندن به طرز مشکوکی درگذشت.

دکتر شریعتی در کتاب علی علیه السلام، حقیقتی بر گونه ی اساطیر، مینویسد:

... اما این امامی است از آن گونه که باید باشد و نیست ولی در تاریخ یک نمونه هست و علی نه تنها، علی امام است و در طول تاریخ هیچ شخصیتی باز این امتیاز را نداشته که یک خانواده امام است! یک خانواده امام است! یعنی خانواده ی اساطیری است. خانواده ای که پدر علی علیه السلام است، مادر زهرا علیها السلام است، پسر آن خانواده حسین علیه السلام و دختر آن خانواده زینب علیها السلام است. (۱)

ص: ۲۶۶

۱- علی علیه السلام، حقیقتی بر گونه ی اساطیر، ص ۶۳

۶- استاد شهید مرتضی مطهری (ولادت ۱۲۹۹ - شهادت ۱۳۵۸ هجری شمسی)

استاد شهید آیت الله مرتضی مطهری در فریمان واقع در خراسان چشم به جهان گشود. پس از پایان تحصیلات مقدماتی در سال ۱۳۱۱ به قصد ادامه ی تحصیل و فراگیری علوم اسلامی به مشهد رفت.

او در سال ۱۳۱۶ به حوزه ی علمیه قم رفت و از محضراساتیدی چون: حضرت آیت الله بروجردی، علامه طباطبائی، حضرت امام خمینی و آیت الله محقق بهره ها برد.

ایشان از سال ۱۳۳۴ تا سال ۱۳۵۶ در دانشکده ی الهیات به تدریس پرداخت. وی پس از پیروزی انقلاب اسلامی مسؤلیت شورای انقلاب را برعهده داشت. استاد در سال ۱۳۵۸ توسط گروه فرقان شهید شد.

آثار:

۱- عدل الهی؛ ۲- تماشاگه راز؛ ۳- جاذبه ودافعه ی علی علیه السّلام؛ ۴- انسان و سرنوشت.

استاد شهید مطهری درباره ی علی علیه السّلام می گوید:

علی از آن نظر محبوب است که پیوند الهی دارد، با حق سر و سرّ و پیوستگی دارد و چون علی را

ص: ۲۶۷

آیت بزرگ حق و مظهر صفات حق میبندد، به او عشق میورزند، در حقیقت پشتوانه ی عشق علی، پیوند جانها با حضرت حق است که برای همیشه در فطرتها نهاده شده و چون فطرتها جاودانی است، مهر علی نیز جاودان است. نقطه های روشن در وجود علی بسیار است، اما آنچه برای همیشه او را درخشنده و تابان قرار داده است، ایمان و اخلاص اوست و آن است که به وی جذبه ی الهی داده است. (۱)

ص: ۲۶۸

۱- جاذبه و دافعه ی علی علیه السلام، استاد مرتضی مطهری، ص ۱۰۰-۱۰۱

۷- جلال‌الدین همائی (ولادت ۱۲۷۸- وفات ۱۳۵۹ هجری - خورشیدی)

جلال‌الدین همائی متخلص به سنا، فرزند میرزا ابوالقاسم، متخلص به «طرب» و نواده‌ی همای شیرازی، از محققین و شاعران بزرگ معاصر است. وی در سال ۱۲۷۸ خورشیدی، در اصفهان متولد شد. علوم مقدماتی را نزد عموی خود، میرزا محمد «سها»، فرا گرفت و علوم منقول و معقول و ادبیات عرب و هیات و نجوم را نزد استادان فن مانند: آقا سید محمد باقر درچه‌ای و آخوند عبد‌الکریم گزی و... آموخته و به درجه‌ی اجتهاد رسید.

وی در دوره‌ی پایانی عمر خود در تهران در مقطع فوق لیسانس و دکترا در دانشکده‌ی ادبیات و حقوق دانشگاه تهران، به تدریس پرداخت و سپس بازنشسته شد. سرانجام در سال ۱۳۵۹ خورشیدی در تهران زندگی را بدرود گفت.

آثار:

۱- تاریخ ادبیات ایران در پنج مجلد؛ ۲- غزالی نامه؛ ۳- ولد نامه؛ ۴- رساله‌ی شعوبیه؛ ۵- تاریخ علوم اسلامی؛ ۶- تصحیح کتاب التفهیم؛ ۷- تصحیح دیوان عثمان مختاری؛ ۸- مولوی چه می‌گوید.

ص: ۲۶۹

استاد همائی در مدح و منقبت مولی الموالی، حضرت مولانا و مقتدانا امیر المؤمنین علی علیه السلام میگوید:

تا به کی افسانه از دارا و اسکندر کنی

قصه باید از امیر المؤمنین، حیدر کنی

گر حدیث راست می خواهی و گفتار درست

مدح باید از شه دین، حیدر صفدر کنی [\(۱\)](#)

ص: ۲۷۰

۱- دیوان سنا، جلد اول، ص ۱۶۳

۸- ریاضی یزدی (وفات ۱۳۶۲ هجری شمسی)

سید محمد علی ریاضی یزدی، فرزند سید ابراهیم یزدی در یزد ولادت یافت. تحصیلات ابتدائی و مقدمات ادبیات را در یزد و علوم دینی را در اصفهان و تحصیلات عالی را در دانشگاه تهران به پایان رسانید. وی در انواع شعر طبع آزمائی کرده است. منظومه ی: «سلام بر استان یزد»، از سرودهای شادروان ریاضی یزدی است. ریاضی یزدی در نوروز سال ۱۳۶۲، بر اثر بیماری یرقان بدرود حیات گفت.

ریاضی یزدی در منقبت علی عالی علیه السلام، می گوید:

ای ما وراى حد تصور مقام تو

مریم کنیز و عیسی مریم غلام تو

نام خدای جل جلاله علی بود

زین رو علی عالی اعلاست نام تو

در ذوق جان حلاوت وحی خدا دهد

شیوایی خطابه و شهد پیام تو

دون کلام خالق و فوق کلام مخلوق

نهج البلاغه آن ملکوتی کلام تو(۱)

ص: ۲۷۱

۱- مناقب علوی در شعر فارسی، احمد احمدی بیرجندی، ص ۱۱۶ - ۱۱۷

۹- علی نقی بهروزی (ولادت ۱۲۸۱- وفات ۱۳۶۲ هـ.ش)

علی نقی بهروزی، متخلص به بهروزی فرزند بهروز، در کازرون دیده به جهان گشود. پس از اخذ دیپلم در بوشهر، در شیراز و بوشهر به سمت معلمی انتخاب شد. وی دارای گواهینامه ی زبان انگلیسی ازدانشگاه کمبریج بود. علاوه بر زبان انگلیسی به زبان عربی هم آشنایی داشت. در سال ۱۳۰۵ با روزنامه ی تخت جمشید همکاری کرد و به عضویت هیئت تحریریه ی روزنامه های: «عصر آزادی»، «پیغام» و «پاریس» درآمد. وی عضو انجمن قلم و عضو مشورتی روزنامه ی اطلاعات در استان فارس بود. از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۸ در سمت سرپرست کتابخانه ی حافظیه مشغول کار بود.

آثار:

۱- جشن های ایزدی؛ ۲- تاریخ اعیاد ملی؛ ۳- سده ی وفات قآنی؛ ۴- شهر شیراز یا خیال هفت رخ کشور؛ ۵- لطایف و طرایف ادبی؛ ۶- تاریخچه ی شهر شیراز و اماکن تاریخی و ایشان در ۱۴ فروردین ۱۳۶۲ در شیراز درگذشت.

ص: ۲۷۲

بهریزی کتاب (نوادری تاریخی)، خود را این گونه با ذکر نام مولا علی علیه السلام می آراید:

... راجع به سحر خیزی و فواید آن چه از نظر مادی و چه از نظر معنوی و چه از نظر بهداشت و حفظ صحت و چه از لحاظ پیشرفت کارها، سخنان بسیار گفته‌اند و موفقیت را

در سحر خیزی دانسته‌اند و بس. حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام فرموده است: «باکر تسعد»؛ یعنی سحر خیز باش تا سعادت‌مند گردی. (۱)

ص: ۲۷۳

۱- نوادری تاریخی، علی نقی بهروزی، ص ۵۷

۱۰ - عباس پرویز (تولد ۱۲۸۶ - وفات ۱۳۶۶ هجری شمسی)

عباس پرویز فرزند حسین پرویز، چندی در فرانسه تحصیل کرد. پس از بازگشت به ایران در سمت معلمی دبیرستان سالهای زیادی تدریس کرد. وی از سال ۱۳۵۱ به مدت یک سال در مؤسسه ی انتشارات دانشگاه تهران به ویراستاری مشغول بود.

آثار:

۱- تاریخ اروپا در قرون وسطی؛ ۲- تاریخ اروپا در قرون هفدهم و هجدهم؛ ۳- تاریخ ایران در قرن نوزدهم و بیستم؛ ۴- تاریخ دو هزار و پانصد ساله ی ایران؛ ۵- جغرافیای اقتصادی ایران و انگلیس و فرانسه و آلمان؛ ۶- فهرست تاریخ ایران.

استاد عباس پرویز می گوید:

چون محمدصلی الله علیه وآله به پیغمبری مبعوث شد، حضرت علی علیه السّلام به روایتی هشت سال و به روایات دیگر ده و یازده سال داشت اما در این مورد هیچ شک و تردیدی نیست که علی علیه السّلام، اول کس بود که تصدیق رسالت حضرت محمد را کرد و در قوام آئین بلیغ اسلام، سعی بلیغ از خود ابراز داشت (۱).

ص: ۲۷۴

۱- تاریخ دو هزار و پانصد ساله ی ایران، عباس پرویز، ج ۱؛ ص ۳۰۶

۱۱- شهریار (ولادت ۱۲۸۵- وفات ۱۳۶۷ هجری شمسی)

سید محمد حسین بهجت تبریزی، متخلص به «شهریار» فرزند سید اسماعیل موسوی معروف به حاج میرزا خشگنابی از وکلای درجه اول تبریز و از دانشمندان اهل ادب، در سال ۱۲۸۵ هجری - شمسی در تبریز متولد شد.

ایام کودکی خود را در قراء «سنگول آباد»، «قیش قرشاق» و «خشگناب» به سر برد.

تحصیلات مقدماتی را نزد پدر خویش شروع کرد و دوره متوسطه را در مدارس «متحد و فیوضات» به پایان برد. در سال ۱۳۰۰ به تهران آمد و دنباله ی تحصیلات خود را در الفنون ادامه داد و در سال ۱۳۰۳ وارد مدرسه طب شد و یک سال قبل از درجه دکترا به خراسان رفت و از ادامه تحصیل دست کشید. پس از بازگشت به تهران وارد بانک کشاورزی شد. به موسیقی آشنایی داشت و سه تار مینواخت. وی در شامگاه شنبه ۲۶ شهریور ماه سال ۱۳۶۷ در ۷۳ سالگی دار فانی را وداع گفت. (۱)

آثار:

کلیه آثار شهریار در یک مجموعه چهار جلدی به چاپ رسیده است، دیوانهای مختلف او شامل بیست هزار و شصت بیت شعر سنتی و حدود ۱۵ منظومه و شعر آزاد در قالبهای تازه است.

ص: ۲۷۵

استاد شهریار در غزلی مشهور و زیبا این گونه زبان به وصف علی علیه السلام و فضائل او می‌گشاید:

«علی ای همای رحمت»

علی ای همای رحمت تو چه آیتی خدا را

که به ما سوا فکندی همه سایه هما را

دل اگر خداشناسی همه در رخ علی بین

به علی شناختم من به خدا قسم خدا را

مگر ای سحاب رحمت تو بباری ار نه دوزخ

به شرار قهر سوزد همه جان ما سوا را

برو ای گدای مسکین در خانه علی زن

که نگین پادشاهی دهد از کرم گدا را

بجز از علی که گوید به پسر که قاتل من

چو اسیر توست اکنون به اسیر کن مدارا

بجز از علی که آرد پسری ابوالعجائب

که عَلم کند به عالم شهدای کربلا را

بجز از علی که آرد پسری ابوالعجائب

که عَلم کند به عالم شهدای کربلا را

چو به دوست عهد بندد زمین پاکبازان

چو علی که میتواند که به سر بَرَد وفا را؟

نه خدا توانمش خواند نه بشر توانمش گفت

متحیرم چه نامم شه ملک لافتی را؟

به دو چشم خونفشانم هله ای نسیم رحمت

که زکوی او غباری به من آر توتیا را

به امید آن که شاید برسد به خاک پایت

چه پیامها سپردم همه سوز دل صبا را

چو تویی قضای گردان به دعای مستمندان

که زجان من بگردان ره آفت قضا را

چه زخم چونای هر دم ز نوای شوق او دم؟

که لسان غیب خوشتر بنوازد این نوا را

همه شب در این امیدم که نسیم صبحگاهی

به پیام آشنایی بنوازد آشنا را

زنوای مرغ یا حق، بشنو که در دل شب

غم دل به دوست گفتن چه خوش است شهریار(۱)

ص: ۲۷۶

شهریار علاوه بر شعر مشهور «همای رحمت»، این گونه از علی علیه السلام یاد می کند:

گواه فضل تو آن به که دشمنان باشند

مثل خوش و به مصداق خوشتری هم وصل

گواه فضل تو آن به که دشمنان باشند

مثل خوش و به مصداق خوشتری هم وصل

یکی بگفته شبیل الشّیمل بد زندیق

بین که گفته به وصف علی خطایی فصل

علی است نسخه خردی که شرق و غرب جهان

دگر ندید سوادى از او مطابق اصل (۱)

شهریار در جای دیگری میگوید:

طلب کرد او را علی علیه السلام شاه

مردان نگاهی بدو کرد چو شیر غضبان

کجائی که عمرت بپرد چون بادی

در آن خانه آید غلافاً شدادی

نه حجت پذیرد نه چندین گواهی

به گورت کشاند بخواهی نخواهی (۲)

ص: ۲۷۷

۱- کلیات دیوان شهریار، جلد دوم، ص ۱۰۵۰

۲- منبع سابق ص ۱۰۶۵

۱۲ - حضرت آیت الله العظمی امام خمینی قدس سره (ولادت ۱۳۲۰ - وفات ۱۳۶۸ ه. ش)

سید روح الله، با شهرت های موسوی خمینی و مصطفوی، فرزند سیدمصطفی موسوی و بانو هاجر احمدی، در ۲۰ جمادی الثانی سال ۱۲۷۹ ه. ش در خمین متولد شد و در ۱۴ ماه خرداد سال ۱۳۶۸ ه. ش در گذشت. در تهران در جوار بهشت زهراء؛ در آرامگاه مشقل به خاک سپرده شد. ایشان از فلاسفه ی بزرگ، پیشوایان سیاسی، شعراء و ادباء، اصولیون، فقها و مراجع تقلید کم نظیر تاریخ معاصر و نیز جهان اسلام می باشد.

در خمین، حوزه ی علمیه ی اراک و حوزه علمیه ی قم از محضر اساتیدی همچون میرزا محمود برادرش سید مرتضی پسندیده و حضرات آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، شیخ محمد علی شاه آبادی، سید حسن بروجردی، شیخ علی اکبر یزدی حکمی، سید ابوالحسن رفیعی قزوینی و شیخ محمد رضا اصفهانی

به تحصیل علم پرداخت. آن حضرت دارای اجتهاد مطلق در زمینه ی فقه و اصول، فلسفه و معارف اسلام ی بوده و در فقاہت، تفسیر قرآن، تدریس فلسفه و فقه،

شعر و ادب، و رهبری سیاسی و انقلابی مهارت خاصی داشت. از بزرگترین کارهای ایشان می توان به رهبری انقلاب اسلامی در ایران به جای نظام شاهنشاهی

اشاره کرد.

آثار

آثار آن حضرت عبارتند از:

۱. کشف الاسرار؛

۲. کتاب البیع (۵جلد)؛

۳. ولایت فقیه؛

۴. دیوان اشعار؛

۵. تحریر الوسیله ۲ جلد؛

۶. جهاد اکبر یا مبارزه با نفس؛

۷. تعلیقه بر عروه؛

۸. توضیح المسائل؛

۹. حاشیه بر کفایه؛

۱۰. تفسیر سوره حمد؛

۱۱. تقلیقه بر کتاب های فصوص الحکم و مصباح الأنس؛

ص: ۲۷۹

۱۲. دوره ۲۱ جلدی صحیفه نور؛

۱۳. چهل حدیث؛

۱۴. حاشیه بر رساله ارث ملا محمد هاشم خراسانی، تهذیب الاصول.

آن حضرت در مدح امیر المؤمنین علی علیه السلام می گوید:

فارغ از هر دو جهانم به گل روی علی

از خم دوست جوانم به خم موی علی

طی کنم عرصه ی ملک و ملکوت از پی دوست

یاد آرم به خرابات چو ابروی علی (۱)

حضرت امام خمینی در جای دیگری می فرماید:

حضرت امیرعلیه السلام وقت که حکومت یک مملکتی بود که چندین مقابل ایران بوده، مصر بوده، حجاز بوده، عراق بوده، سوریه بود. عرض کنم یمن بوده همه ی اینها تحت سطره ی او بود، مثل سایر مردم می آمد با مردم می نشست و معاشرت می کرد. برای اینکه از مردم نمی ترسید. ظلم نکرده بود به مردم تا بترسد

از آنها خدای نکرده بود که از مردم (بترسد) برای مردم بود؛ مردم او را حامی حکومت قانون است. یعنی قانون خودشان می دانستند. حکومت امیرالمؤمنین علیه السلام

آنها را سرکار آورده است:

{أطیعوا الله و أطیعوا الرسول و أُولی الأمر منکم}؛

ص: ۲۸۰

حکم خداست.

آنها به حکم قانون واجب اطاعت هستند پس حکم مال قانون است؛ قانون حکومت می کند مملکت اسلامی، غیر قانون هیچ حکومتی ندارد. (۱)

ایشان در جای دیگر می گویند:

این بزرگوار ... مظهر اسم جمع الهی است که دارای تمام اسماء و صفات است؛ تمام اسماء و صفات الهی در ظهور و بروز، در دنیا و در عالم، با واسطه یرسول اکرم | در این شخصیت ظهور کرده است. (۲)

ص: ۲۸۱

۱- امام علی علیه السلام از دیدگاه امام خمینی، ص. ۱۳۹-۱۴۰

۲- سیمای اهل بیت علیه السلام در عرفان امام خمینی، ص ۳۳۰

۱۳ - مهرداد اوستا (ولادت ۱۳۰۸- وفات ۱۳۷۰ هجری- شمسی)

محمد رضا رحمانی، مشهور به مهرداد اوستا از شعرای معاصر در سال ۱۳۰۸ در بروجرد متولد شد. پس از پایان تحصیلات متوسطه به تهران رفت و فعالیت‌های ادبی خود را آغاز کرد. از دهه ی بیست به انجمن‌های ادبی تهران راه یافت و سپس به طبع آزمایی در قلمرو شعر نیمایی پرداخت. منظومه ی «آرش کمانگیر» وی از موفق‌ترین آثار ادبی او در این زمینه به شمار می‌رود. در سرایش قصیده شیوه ای استادانه و مستقل داشت که آن را سبک «خراسانی نو» میخوانند. اوستا در هفدهم اردیبهشت ماه ۱۳۷۰ بر اثر سکته ی قلبی درگذشت.

آثار:

۱- مقالات ادبی؛ ۲- امام حماسه ای دیگر؛ ۳- تیرانا؛ ۴- پالیزبان؛ ۵- روش تحقیق در دستور زبان فارسی.

اوستا در مدح شیر خدا چنین میگوید:

«افسر ولایت»

چون دل، در معنی از خرد سفت

عشق آمد و مدحت علی گفت

ای گوهر گوهر ولایت

خورشید منور ولایت

ای مهر فروغ بخش اسلام

وی مشعل انور ولایت

ص: ۲۸۲

ای آیت حق و روح قرآن

وی رایت و افسر ولایت

سلطان سریر عقل و ایمان

وی روح مصور ولایت

مقصود نبی به لافتائی

ممدوح خدا به هل اتائی(۱)

ص: ۲۸۳

۱- درحوالی آفتاب، عزیزالله زیادی، ص ۶۳

دکتر محمد جواد مشکور، پژوهشگر معاصر ایرانی، سال تولدش به درستی معلوم نیست.

دوران تحصیلات خود را در محضر اساتیدی چون: میرزا یدالله نظر پاک، الهی قمشه ای و شیخ محمود شهابی آغاز کرد. وی مقدمات زبانهای سامی را آموخت. در سال ۱۳۱۸ اولین کتاب خود را به نام «کلمات حضرت محمد|» منتشر ساخت. از سال ۱۳۲۴ به همکاری با لغت نامه ی دهخدا دعوت شد. همچنین دانشگاه تبریز از سال ۱۳۲۷، از او دعوت به عمل آورد.

در سال ۱۳۳۶، موفق به اخذ درجه ی دکتری در زمینه ی تاریخ اسلام از دانشگاه «سوربن» شد. پس از بازگشت به تهران، استاد دانشگاه تهران و دانشسرای عالی شد. دکتر مشکور بیش از ۴۸ کتاب و صدها مقاله به زبانهای مختلف، به یادگار گذاشته است.

آثار:

۱- ایران در عهد باستان؛ ۲- تاریخ شیعه و فرقههای اسلامی؛ ۳- تاریخ سیاسی ساسانیان.

ص: ۲۸۴

استاد مشكور می نویسد:

حکومت علی ابن ابی طالب علیه السّلام و تعلیمات ائمه ی اطهار علیه السّلام، بر مبنای عدالت و مساوات و برابری استوار بود. (۱)

ص: ۲۸۵

۱- تاریخ سیاسی ساسانیان، محمد جواد مشكور، ج ۲، ص ۱۴۵۷

استاد ابوالقاسم حالت از شاعران برجسته و بلا معارض معاصر کشورمان در وصف مولای متقین حضرت اسد الله الغالب علی بن ابی طالب علیه السلام چنین میگوید:

«جانم فدای علی»

تا زنده ام به جهان گویم ثنای علی

جانم فدای علی، جانم فدای علی

شور و نشاط درون ز اندازه گشته فزون

کافتد ز پرده برون امشب لقای علی

بر آسمان به یقین نازد، ز فخرزمین

زیرا که چیده چنین بزمی برای علی

گر در علی نگری، بینی به جلوه گری

در قالب بشری، ذات خدای علی

او برتر از بشر است، از طنینی دگر است

پوشیده از نظر است، قدر و بهای علی

ایمان ثمر ندهد، طاعت اثر ندهد

جان از بلا نرهد، جز با ولای علی

سلطان هر دو سراسر است، صهر رسول خداست

سرمشق اهل وفاست، مهر و وفای علی

من تر زبان شده ام، شیرین بیان شده ام

تا این میان شده ام، مدحت سرای علی

من تر زبان شده ام، شیرین بیان شده ام

تا این میان شده ام، مدحت سرای علی

تا جان روشن من، باقی است در تن من

باشد به گردن من طوق ولای علی

نزدیک شد به خدا، بیگانه شد ز خطا

«حالت» هر آنکه چو ما، شد آشنای علی (۱)

ص: ۲۸۶

۱- در حوالی آفتاب، ص ۱۴۰-۱۴۱

احمد رضا احمدی از شاعران توانا و نیز دلسوختگان و عاشقان خاندان وحی و رسالت به ویژه حضرت علی علیه السلام است. وی دارای اقسام گوناگون شعر شامل: قصیده، غزل، رباعی و دوبیتهای زیبا و غرا در وصف شاه سریر ولایت، علی علیه السلام است.

از آثار او میتوان به کتاب «عشق شیعه» اشاره نمود.

ناصح در نعت امام المتقین علی علیه السلام آورده است:

«سال علی علیه السلام»

زنده شد هستی به اقبال علی

آفرین برقرعه ی فال علی علیه السلام

از ازل پرگار هستی می رود

تا ابد بر محورخال علی علیه السلام

شور بلبل هیچ میدانی ز چیست

ز آنکه دارد وصف احوال علی علیه السلام

می ستایم عاشقانه روز و شب

عترت پیغمبر و آل علی علیه السلام

عرش و فرش و کرسی و لوح و قلم

مات و مبهوتند از حال علی علیه السلام

عهد باید بست با «سید علی»

رهبر فرزانه در سال علی علیه السلام

کافرم گراز ولی دل بر کنم

تا ابد هستم بدنبال علی علیه السلام

«ناصحا» بار دگر اقرار كن

زنڊه شد هستى به اقبال على عليه السلام» (۱)

ص: ۲۸۷

۱- عشق شيعه، احمد رضا احمدى، ص ۴

نامش حسینعلی، شهرتش اردلان، فرزند مرحوم غلامحسین اردلان نوه مرتضی خان (شجاع لشکر) در سال ۱۳۰۲ شمسی در سنندج متولد شد. از سال اول تحصیلش عشق و علاقه فراوان به ادبیات به ویژه شعر پیدا کرد و به طوری که خودش میگوید: در کلاس ششم ابتدائی بیست هزار بیت از شاهنامه را حفظ داشت. در سال ۱۳۳۱ که به تهران رفت، از نزدیک با اساتید زمان تماس پیدا کرد. در این میان به استاد دکتر حمیدی شیرازی بیش از همه ارادت دارد.

وی در مدح مولای متقیان علی علیه السلام میگوید :

مرغ دل از عشق دوست بار دگر پر گرفت

نوحه گر نغمه خوان عاشقی از سر گرفت

مرغک افسرده حال نام علی چون شنید

رنگ دگر یافت و جلوه ای دگر گرفت

زمزمه آغاز کرد مدح علی ساز کرد

بانگ علی یا علی در همه جا جان گرفت

زمزمه آغاز کرد مدح علی ساز کرد

بانگ علی یا علی در همه جا جان گرفت

چشم تمنا گشود، چهره حیدر بدید

دست تولا زد و دامن حیدر گرفت

یا علی مرتضی جان و دل از تو رضا

در دل و جان من عشق تو یکسر گرفت

زندگی اردلان اول و آخر نداشت

در دل من عشق تو اول و آخر گرفت»(۱)

۱- پارسی گویان کرد، بخش دوّم، ص ۲۶ و ۲۵

افشین علاء در وصف فاتح خبیر، علی علیه السّلام چنین می گوید:

«مثل حضرت علیعلیه السّلام»

ماه، ماه روزه است

روز، روز ضربت است

از مصیبت علی در دلم قیامت است

روزهای ماه را گرچه روزه بوده ایم

ما به لقمه های چرب

روزه را گشوده ایم ما به لقمه های

چرب روزه را گشوده ایم هیچ شب نگشته ایم

با یکی دو رنگ، سیر

در کنار نان، علی لب نزد به ظرف

شیر توی سفره اش علی

شربت خنک نداشت

در کنار نان جو او به جز نمک نداشت

زرق و برق سفره ها

کم نمی شود، ولی

کاش زندگی کنیم

مثل حضرت علی...»(۱)

۱- پنجره های آسمان، بابک نیک طلب، ص ۴۰

یکی از حماسه‌های مصنوع و سنتی حمله‌ی حیدری از باذل مشهدی است.

شاعر در این منظومه به شرح زندگی و جنگ‌های پیامبر | و علی علیه السّلام تا شهادت آن حضرت در محراب کوفه پرداخته است. شاعر تحت تاثیر حماسه‌های ملی، این حماسه‌ی دینی را با دخل و تصرف در اصل موضوع و آرایش صحنه‌ی نبرد به شیوه‌ی شاهنامه سروده است.

باذل اینگونه نبرد حضرت علی علیه السّلام با عمرو بن عبدود را توصیف می‌کند:

دلیران میدان گشوده نظر

که بر کینه اول که بندد کمر

که ناگاه عمرو آن سپهر نبرد

برانگیخت ابرش بر افشانند گرد

بیامد به دشت و نفس کرد راست

پس آنگه باستاد، هم‌رزم خواست

همه برده سر در گریبان فرو

نشد هیچکس را هوس رزم او

همه برده سر در گریبان فرو

نشد هیچکس را هوس رزم او

به جز بازوی دین و شیرخدا

که شد طالب رزم آن اژدها

غضنفر بزد تیغ برگردنش

درآورد از پای، بی سر تنش

دم تیغ برگردنش چون رسید

سر عمرو صد گام از تن پرید

چو غلتید در خاک آن ژنده پیل

بزد بوسه بر دست او جبرئیل (۱)

ص: ۲۹۰

۱- ادبیات فارسی (۳) و (۴)، ص ۱۲ - ۱۴

۲۰- جرج جرداق (ولادت جدیدہ، مرجعیون، لبنان، ۱۹۲۶ میلادی)

جرج جرداق از کبار مستشرقین معاصر است. وی در سال ۱۹۲۶ میلادی، در لبنان دیده به جهان گشود. او به حرفه های تدریس ادبیات عرب، تحقیق و بررسی ادبیات اروپائی، روزنامه نگاری و نقد هنری اشتغال داشته است.

از مهمترین و ماندگارترین تالیفات او میتوان به کتاب گرانسنگ «الامام علی علیه السلام صوت العدالة الانسانیة» اشاره نمود.

درباره ی شخصیت ملکوتی امام علی علیه السلام، نویسندگان زیادی هم در میان مسلمانان و هم در بین غربیان و مستشرقین، دست به تالیف و تدوین زده‌اند اما اگر بخواهیم به این اثر جرداق با دیده ی انصاف بنگریم، باید بگوئیم که هیچکدام از آثار آنان نتوانسته است حق مطلب را نسبت به علی علیه السلام ادا نماید. (۱)

جرج جرداق این کتاب نفیس را در ۳ مجلد به چاپ رسانیده است.

آثار:

«۱- فاغزوا المرأه؛ ۲- المشردون؛ ۳- قصور و اکواخ؛ ۴- فانون احبوا

۵- صلاح الدین و قلب الأسد؛ ۶- وجوه من کرتون؛ ۷- غرام الالهیه؛ ۸- اساطیر العربی؛ ۹- بوهیمیه؛ ۱۰- فینوس و ۱۱- الشاعر؛»

ص: ۲۹۱

۱- الامام علی علیه السلام، صوت العدالة الانسانیة، جرج جرداق؛ مترجم: سید هادی خسروشاهی، ج ۱، ص ۷-۹

جرج جرداق درباره ی حضرت علی علیه السّلام مینویسد:

«اخلاق بزرگ»

«- عبادت و پرستش امام علیه السّلام: بعقیده ی من پارسائی و تقوای علی، چیزی از قماش پارسایان دیگر نیست که ناشی از شرایط اوضاع یا هوای نفسانی باشد.»

- زهد: او دیگر به خاطر متاع دنیوی و لذت زود گذر زندگی نمیکند. بلکه زندگی را به خاطر هدف های بزرگی میخواهد که با خواسته های بزرگ درون او هماهنگ باشند.

- گذشت: مروت و گذشت امام کمیاب تر از آن است که در تاریخ نظیری داشته باشد.

- صدق: راستی و صدق علی به مرحله ای رسید که خلافت را از دست او خارج ساخت.

- دوری از ظلم و ستم: خصلت دوری از ظلم اصلی از اصول روح علی و خلقی از اخلاق او است.

- عدالت: و هیچ جای شگفت نیست که علی دادگرتترین مردم باشد، بلکه اگر چنین نبود جای تعجب بود.

- سادگی: از اصول اخلاقی امام سادگی در هر موردی بود.»^(۱)

ص: ۲۹۲

استاد جعفر ابراهیمی از برجسته ترین شاعران معاصر کشورمان است. وی در باب امام رحمت، علی × میآورد:

«باز هم او آمد»

«باز در چاه گریست

باز هم آه کشید

با نمازش خنجر

بر دل خواب کشید

باز هم خرما، نان

در دل کیسه گذاشت

و قدمهائی نرم

در دل شب برداشت

باز در کوچه ی شب

حلقه بر درها زد

کودکی گفت: «بین باز هم او آمد»

کودکان را یک یک

ص: ۲۹۳

نان و خرما بخشید

بر دل آنها باز

نور و گرما بخشید

بر لبانش خنده

خون به دل داشت ولی

ناگهان ماه شنید

یک نفر گفت: «علی» (۱)

ص: ۲۹۴

۱- پنجره های آسمان، بابک نیک طلب، ص ۳۸

آقای جعفر رسول زاده از شاعران به نام معاصر این گونه کلام خویش را با ذکر توصیفات دلنشین از حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام مزین میسازد:

«جلوه ی معرفت»

تو نورخدائی رخ عیان کرده ای

کعبه را قبله ی عاشقان کرده ای

آمدی شد جهان با صفا یا علی

یا علی یا علی یا مولا یا علی

میلادت مبارک ای عزیز عالم

خنده زد به رویت رسول مکرم

میریزد بیایت اشک شوق زمزم

کعبه دارد به لب این ندا یا علی

یا علی یا علی یا مولا یا علی

تو دست خدائی بازوی احمدی

خورشید خلقتی تو سر سرمدی

تا تماشا کند حق ترا آمدی

جلوه ی معرفت در تو پیدا علی

یا علی یا علی یا مولا یا علی

دین حق زنده از عدل و شمشیر تو

شد نماز آفرین بانگ تکبیر تو

دین حق زنده از عدل و شمشیر تو

شد نماز آفرین بانگ تکبیر تو

قرآن ناطق است حُسن تفسیر تو

اسرار هدایت از تو معنی علی

یا علی یا علی یا مولا یا علی (۱)

ص: ۲۹۵

۱- سروش ولایت، جعفر رسول زاد ه، ص ۵۲

جواد رشید فرخی، در سال ۱۲۹۶ هـ.ش، در کرمان زاده شد. شاعر مدتی کارمند دولت، شرکت نفت انگلیس و ایران بوده و مدتی نیز در بازار تهران فرش فروش بوده است. سپس به شغل کشاورزی در کرمان روی میآورد. وی از پانزده سالگی به انجمن ادب خواجهی کرمان میرفته و از محضر اساتید نامدار فضل و ادب همچون سید محمد هاشمی، فواد کرمانی، لسانی و بقائی بهره ها برده است. فرخی کرمانی بمناسبت میلاد با سعادت مولای متقیان، علی بن ابی طالب، شعری را به این مضمون سروده است:

طراح ازل ریخت چو بنیاد جهان را

امروز عطا کرد به ما جان جهان را

در سیزده ماه رجب، بدر کمالی

روشن، دل و جان کرد و شبستان جهان را

از برکت مولود علی، کعبه شرف یافت

در وی بنگر پرتو یزدان جهان را

در دایره ی کون و مکان غیر علی کیست

شایسته بود، مرکز امکان جهان را

در دایره ی کون و مکان غیر علی کیست

شایسته بود، مرکز امکان جهان را

او باب حسین و حسن، آنان که نهادند

بنیان فداکاری و ایمان جهان را

لیکن علی آن سدره نشین زبرعرش

کی داشت نظر جانب زندان جهان را

زینت، به خدا داده ای امروز تو فرخ

با نام علی دفتر و دیوان جهان را. (۱)

۱- مینای محبت، جواد رشید فرخی؛ ص ۱۲

۲۴- حزین سقزی (ولادت ۱۲۹۲ هجری - شمسی)

سلیم فرجی «حزین» تخلص می‌کرد. وی در سال ۱۲۹۲ هـ.ش در سقز متولد شد.

تحصیلات خود را از زادگاهش آغاز می‌کند و در فقه، عرفان، تصوف و شعر تبحر می‌یابد. از عاشقان و شیفتگان خاندان وحی و نبوت بوده و در مدح و منقبت آنان اشعار غرائی دارد.

حزین سقزی می‌گوید:

آن شهنشاهی که باشد اسم او را لافتی

خواهم از مدحش نمایم روح و جان و دل فدا

آن علی گویم که او چشم و چراغ مؤمن است

تا قیامت روشن است و شعله دارد همچو ماه

آن علی علیه السلام گویم مقبول شد در بارگاه کبریا،

آن علی علیه السلام گویم که شد داماد حق مصطفی

قابل او شد که جان خود به او تسلیم کرد

آن زمان شد اسم او را مرتضی و مقتدا

اولش باشد حسن، آن شهید بی گناه

ثانیش گویم حسین، آن شهید کربلا

ص: ۳۹۷

من فدای ذوالفقارش فرق دشمن قطع کرد

خاک پای مرکب او توتیای چشم ما

این کلام را گفته زیبا خاتم پیمبران

من که شهر علم هستم و علی بابها(۱)

ص: ۲۹۸

۱- تولای علی علیه السلام در ادب و فرهنگ شعراء و عرفای کرد اهل سنت، ص ۲۸۷-۲۸۸

حسین یاری از شاعران معاصر ایران زمین در وصف حیدر کرار، علی مرتضی علیه السّلام چنین می گوید:

«چشم خدا»

میلاذ مرتضی شد مسرور مصطفی شد

بشری که آمد امیر المؤمنین

رشک جنان گردیده روی زمین

صبح سعادت رسید مهر ولایت دمید

روشن دل و دیده ی مؤمنان شد

روز نشاط صاحب الزمان شد

علی عالی آمد مولی الموالی آمد

روح و روان خاتم الانبیاست

چشم خدا و چراغ اولیا ست

ماه اینچنین خوش کلام

سرو اینچنین خوش خرام

ندیده چشمی در سما و زمین

تبارک الله احسن الخالقین

او حیدر کرار است صاحب ذوالفقار است

علمدار لشکر پیغمبر است

فاتح بدر و خندق و خیبر است (۱)

استاد حمید سبزواری در سال ۱۳۰۴ هـ.ش در سبزواری متولد شد. وی تا میانسالی در آنجا زندگی کرد. بعدها به تهران منتقل شد و با یاران حضرت امام (ره) آشنا شد. در جریان سیاست و مبارزه علیه دستگاه طاغوت وارد شد و چون مبارزه در آن دوران شکل مخفی داشت، استاد نیز به تبع آن در مجالس و محافل به صورت مخفی شعر می گفت. بعدها که کم کم انقلاب شروع شد، همگام و همراه ملت و امام امت بود.

آثار:

دو جلد کتاب و چند جزوه، از کتابهای وی «سرود درد» که شامل اشعاری است که قبل از انقلاب سروده است و کتاب دیگر او «سرود سپید» است که اشعار او را از پیروزی انقلاب تا ارتحال حضرت امام خمینی (ره) در برمیگیرد.

سبزواری در وصف حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام میگوید:

(با یاد علی)

با یاد علی به موج آتش زده ام

از نجد زبانه تا مراکش زده ام

با یاد علی به موج آتش زده ام

از نجد زبانه تا مراکش زده ام

در مکتب او چو قامت افروخته ایم

سیلی به حرامیان سرکش زده ایم

ای تیغ کجت قبله نمای دل ما

سر پنجه تو گره گشای دل ما

تو شیر حقی، دست حقی، مرد حق

ای نام بلندت آشنای دل ما»^(۱)

۱- دیوان اشعار حمید سبزواری؛ با مقدمه حضرت آیت الله سیدعلی خامنه ای (دام ظلّه)، ص ۴۵۹

حمید هنرجو از شعرای برجسته ی معاصر کشور در ذکر مولا، علی علیه السلام می گوید:

«اولین آینه»

پوپک لبخند، بال و پر زنان

روی لبهای «ابی طالب» نشست

خوب یادم هست که قنداقه ای

داشت غرق بوسه میشد روی دست

بر زمین بال فرشته پهن بود

آسمان شعر امامت می سرود

غنچه ای در قاب کعبه می شکفت

عطر گل در کوچه ها پیچیده بود

با صدایش زنده شد عطر بهار

در رگ گل بوته های مخملی

اولین آئینه ی باغ خدا

آمد و مادر صدایش زد: [علی \(۱\)](#)

ص: ۳۰۱

۲۸- دکتر قاسم رسا (ولادت ۱۲۹۰ هجری - شمسی)

دکتر قاسم رسا در سال ۱۲۹۰ هـ.ش در تهران ولادت یافت. در جوانی به مشهد رفت و تا آخر عمر در آنجا بزیست. پدرش شیخ محمد حسن رسا مردی خوش مشرب و مؤمن بود. رسا در سال ۱۳۱۵ از طب فارغ التحصیل شد و به سمت ملک الشعرائی آستان قدس رضوی علیه السلام در آمد.

بیشتر آثار رسا در مدایح اهل بیت و پند و اندرز است.

دکتر رسا در وصف امام علی علیه السلام می گوید:

در حریم کعبه نور

آفتاب افتاده است

یا فروغی در جمال بوتراب افتاده است

تاج کرمناسزد او را که در وصفش زعرش

هل اتی در دامن ام الکتاب افتاده است

واصف ذات علی کس نیست جز ذات علی

آفتاب آری دلیل آفتاب افتاده است

مستم از جام تولای علی کز جام او

هر که نوشد تا ابد مست و خراب افتاده است

مستم از جام تولای علی کز جام او

هر که نوشد تا ابد مست و خراب افتاده است

گه یتیمان را نوازد گه مساکین را ز مهر

لافتی علی او را خطاب افتاده است

آنکه زیر پرچم شاه ولایت آرمید

چون «رسا» در آستانش کامیاب افتاده است (۱)

۱- در حوالی آفتاب، عزیزالله زیادی، ص ۲۲۶-۲۲۸

استاد فرزانه دکتر مجتبی رحماندوست در سال ۱۳۳۳ هـ. ش در همدان دیده به جهان گشود.

تحصیلات ابتدائی و دبیرستان را به جز سال آخر دبیرستان در همدان گذراند. استاد به سبب هوش سرشار و استعداد فراوان در سال ۱۳۵۲ در رشته ی مهندسی عمران دانشگاه تهران پذیرفته شد.

از سال ۱۳۶۱ وارد حوزه ی علمیه ی قم شد و در دروس حوزوی: فقه، اصول، علوم حدیث، تفسیر، فلسفه و منطق، کلام، صرف و نحو عربی و دیگر علوم تحصیل کرد. استاد از همان دوران تحصیل در دانشگاه تهران، به دلیل عمق اطلاعاتش در زمینه ی علوم و معارف دینی و اسلامی از یک سو و نیز ارادت مضاعف و همیشگی به اهل بیت نبوت علیه السّلام از سوی دیگر، به تدریس معارف دینی و اسلامی همچون قرآن و نهج البلاغه و تفسیر آن و علوم عربی در محافل دانشگاهی و غیره پرداخت. وی در سال ۱۳۷۲ موفق به اخذ دانشنامه ی دکتری در رشته ی زبان و ادبیات عربی از واحد تحقیقات تهران و با درجه ی بسیار عالی شد. هم اکنون سالهای متمادی است که دوستان و علاقه مندان به علوم و معارف اسلامی، ادبی و عربی هم در دانشگاه و هم در خارج از آن با شور و اشتیاق

فراوان در دانشگاه تهران و دیگر قطبهای علمی کشور از محضر این استاد فرزانه تلمذ میکنند.

استاد علاوه بر سمت استادی دانشگاه تهران، در زمینه های مختلف سیاسی نیز فعالیت داشته و هم اکنون مناصب خطیر دیگری همچون: «مشاوره رییس محترم جمهوری در امور ایثارگران و دبیرکل جمعیت دفاع از ملت فلسطین» را بر عهده دارد.

استاد مجتبی رحماندوست به زبانهای عربی و انگلیسی تسلط داشته و در این زمینه چندین تالیف، ترجمه، و مقاله دارد. وی علاوه بر تبحر در زمینه های مختلف زبان و ادبیات عربی و انگلیسی در حوزههای گوناگون زبان و ادبیات فارسی نیز همچون شعر و داستان نویسی تخصص فراوان داشته و دارای تالیفاتی است.

ما در اینجا هم به دلیل تناسب موضوع و نیز برای متبرک نمودن این اثر، گزیده ای از شعر استاد فاضل دکتر مجتبی رحماندوست را با عنوان: «ذکر مظلومیت غریب نخلستانهای کوفه، اول مظلوم عالم، علی علیه السّلام»، میآوریم، سروده ای که تجلی تمام نمای محبت و ارادت این استاد فرزانه به خاندان وحی علیه السّلام، است:

ص: ۳۰۴

استاد دکتر مجتبی رحماندوست در مدح حضرت علی علیه السّلام می آورد:

سائل در گاه توام یا علی

مخورخ ماه توام یا علی علیه السّلام

چاه شده محرم اسرار تو

ماه خجل گشته ز رخسار تو

نالہ ی تو سینه ی شب را درید

مه به توشد خیره ودستش برید

پای تو بردوش نبی جا گرفت

بعد محمدصلی الله علیه وآله به تو دین پا گرفت

چشمم و خاک حرمت یا علی علیه السّلام

سر نهم اندر قدمت یا علی علیه السّلام(۱)

ص: ۳۰۵

۱- این اشعار طی مصاحبه با وی و از روی نسخه‌ی اصلی دفتر اشعار ایشان گرفته شده است. (مؤلف)

دکتر ذبیح الله صفا بزرگترین مورخ تاریخ ادبیات معاصر است. استاد صفا فرزند سید علی اصغر میر صفی، در سال ۱۲۹۰ هجری شمسی در شهر میرزاد سمنان پا به هستی نهاد. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در شهر میرزاد و بابل به پایان رسانید و در سال ۱۳۰۴ برای ادامه ی تحصیل به تهران آمد و در دانشسرای عالی به تحصیل پرداخت و لیسانس ادبیات گرفت. صفا به اتفاق سه تن از اولین دانشجویان دوره ی دکتری ادبیات دکتر محمد معین، دکتر پرویز خانلری و دکتر حسین خطیبی دوره ی دکتری را گذراند. از حدود سالهای ۱۳۱۲ همکاری خود را با مجلات مهر، ایران، امروز، تعلیم و تربیت، جلوه و...

آغاز نمود و به اتفاق دکتر خانلری، مجله ی سخن را تاسیس کرد. از سال ۱۳۲۲ استاد دانشگاه تهران شد. استاد صفا به زبانهای عربی، آلمانی، فرانسه و انگلیسی آشنایی داشت و در شعر هم طبع لطیفی دارد. دفتر شعری از وی به نام «نشئه ی جام»، چاپ شده است.

آثار:

۱- تاریخ علوم عقلی در تمدن اسلامی تا اواخر قرن پنجم هجری؛ ۲- تاریخ ادبیات ایران در پنج مجلد؛ ۳- گنج سخن در ۴ مجلد؛ ۴- تاریخ نظم و نثر در ایران و چند اثر ارزشمند دیگر.

ص: ۳۰۶

دکتر صفا این گونه کلام خویش را با نام مبارک حضرت علی علیه السلام مزین می نماید:

...واضع حقیقی علم نحو را علی ابن ابی طالب می دانند و می گویند: او برخی از قواعدنحو را به ابی الأسود الدؤلی
آموخت. (۱)

ص: ۳۰۷

۱- تاریخ ادبیات ایران، دکتر ذبیح الله صفا، ص ۱۲۵

۳۱- رباب تمدن (ولادت ۱۳۰۷ - هجری - شمسی)

خانم رباب تمدن در سال ۱۳۰۷ هـ.ش در جهرم متولد شده است. وی دارای مدرک دیپلم بوده و کار شاعری را از سال ۱۳۲۲ هـ.ش شروع کرده است. سبک شعری وی کلاسیک (کهن) و تعداد تقریبی اشعارش ۲۵۰ قطعه شعر است. شاعر در سال ۱۳۷۰ مجموعه ی شعریش را به چاپ رسانیده و با مطبوعات نیز همکاری داشته است.

خانم تمدن می گوید:

بگذار به جای لکه ی ذلت و ننگ

دامان کفن شود زخونت گلرنگ

پیکار نما به محو بیداد گری

مگذار شود عرصه به مظلومان تنگ (۱)

ص: ۳۰۸

۳۲- استاد رسول جعفریان (ولادت ۱۳۴۳ هجری - قمری)

استاد رسول جعفریان از محققان و مورخان چیره دست معاصر است که بیشتر تلاش خود را صرف تحقیق و تتبع و نگارش تاریخ، خصوصاً تاریخ اسلامی و تاریخ تشیع نموده است.

وی از محضر اساتیدی همچون استاد علامه سید جعفر مرتضی عاملی و آیت الله سید محسن خرازی بهره ها برده است.

آثار:

۱- تاریخ سیاسی تشیع؛ ۲- پیش در آمدی بر شناخت تاریخ اسلام؛ ۳- تاریخ سیاسی اسلام تا سال چهارم هجری؛ ۴- تاریخ سیاسی اسلام از سال چهارم تا سال صدم.

استاد در مورد مولا علی علیه السلام می گوید:

غزوه ی خبیر صحنه ای دیگر از دلیری های امام علی علیه السلام است. این بار ابزار این دلیری به گونه ای بود، تا در قیاس با دیگر صحابه، فضیلت و برتری امام و سهم بالای او در تحولات صدر اسلام در اذهان باقی بماند. در فتح یکی از قلعه ها - که به

ص: ۳۰۹

دلیل اشاره ی خبر مزبور به اسارت صفیه دختر حی بن اخطب باید قلعه ی نزار باشد- رسول خدا صلی الله علیه وآله صبحگاهان فرماندهی را به ابوبکر سپرد اما حصن مزبور تا شب گشوده نشد. فردای آن روز رایت در دستان عمر قرار گرفت و باز گشوده نشد. شب روز سوم رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

«لأعطين الراية غدا رجلاً يحب الله ورسوله ويحبه الله ورسوله».

صبح روز سوم امام علی علیه السلام با سپاه حرکت کرده و قلعه ی یهودیان گشوده شد. (۱)

ص: ۳۱۰

۱- تاریخ سیاسی اسلام، رسول جعفریان، ص ۶۰۷

۳۳- رفعت سمنانی- (وفات ۱۳۱۰ هجری - شمسی)

نامش حاجی محمد صادق بوده و رفعت تخلص می کرده است. رفعت تا زنده بود مجرد زیست و هرگز تاهل اختیار نکرد. وی در سال ۱۳۱۰ هـ.ش چهره در نقاب خاک کشید.

رفعت سمنانی در باب ذکر علی علیه السلام می گوید:

آن علی ذو الاعلا، آن وجود ذوالموجود

بیشتر ز خلق و امر بود و هست و خواهد بود

ساجد جناب او، جان، آدم سجود

روح عیسی مریم، رهنمای شیث و هود(۱)

ص: ۳۱۱

رودابه ی حمزه ای از شاعران توانای معاصر، در ذکر اسد الله الغالب علی بن ابی طالب می گوید:

«زیباتر از لبخند خورشید»

کبوترهای مکه تشنه بودند

اسیر دام و دیو و دشنه بودند

بیابان بود و خار و خاک و خاشاک

علی جوشید مثل چشمه از خاک

علی جاری ترین رود خدا شد

همه جا با محمد هم صدا شد

علی زیباتر از لبخند خورشید

نگین نور بود و میدرخشید

امید تشنگان، مشک علی بود

خدا هم صحبت اشک علی بود

چنان سرشار اشک و آه می شد

که گاهی هم صدا با چاه می شد

سلامش، نغمه در گوش فلک بود

غذای خوب او نان و نمک بود

نماز او به رنگ آسمان بود

دعای او برای کودکان بود

نماز او به رنگ آسمان بود

دعای او برای کودکان بود

علی می کاشت بذر مهربانی

درون قلبهای آسمانی

علی رزمنده ی راه خدا بود

علی روشترین ماه

خدا بود. (۱)

ص: ۳۱۲

۱- پنجره های آسمان، بابک نیک طلب، ص ۲۹

۳۵- سهیل محمودی (تولد ۱۳۳۹ - هجری - شمسی)

سهیل محمودی، تهرانی است. «فصلی از عاشقانه ها»، «اولین روز بهار»، «شادی ستاره ها»، «ترانه ها»؛ «عشق ناتمام» و «عاشقانه در پائیز» عناوین بخشی از آثار او است. وی اخیراً دو دفتر از عاشقانه هایش را به اسم «عاشقانه در پائیز» و «میخواهم عاشقانه تر بخوانم»، منتشر کرد.

سهیل در توصیف علی علیه السلام میگوید:

شب رفت و صبح دید که فرداست

پلکی زد و زخواب به پا خواست

از شرق آبهای کف آلود

خورشید بر دمیده و پیدااست

مثل علی به لحظه ی پیکار

مثل علی به نیمه ی شبها است

مردی که روح نوح و خلیل است

رودی که روح بخش مسیحااست

مردی که روح نوح و خلیل است

رودی که روح بخش مسیحااست

روحی که ناشناخته مانده

روحی که همیشه معما است

بی تو هنوز کعبه ی حرمت

با جامه ی سیاه معزا است

بی تو مدینه ساکت و خاموش

بی تو هوای کوفه غم افزا است

روح تو چون قصیده بلند است

دیگر چه جای وصف تو ما راست [\(۱\)](#)

ص: ۳۱۳

۱- فصلی از عاشقانه ها، سهیل محمودی، دریا در غدیر

سید تقی قریشی از شعرای معاصر کشور ما در مدح حضرت امیر علیه السلام می آورد:

«هو یا علی»

علی

ولی خدا شه زمین و سما

همو که از کرمش جهان گرفته صفا

جان علی جانان علی

مهر جاویدان علی

دشمن بیداد و کین

یار محرومان علی

هو علی یا هو علی

بروز عید غدیر میان جمع کثیر

بخلق عالمیان شد آن یگانه امیر

جان علی جانان علی

مهر جاویدان علی

دشمن بیداد و کین

یار محرومان علی

هو علی یا هو علی

بروی دوش نبی چو مه به جلوه گری

نوید صبح دهد ستاره ی سحری

جان علی جانان علی

مهر جاویدان علی

جان علی جانان علی

مهر جاویدان علی

دشمن بیداد و کین

یار محرومان علی

هو علی یا هو علی (۱)

البتہ (هو علی یا هو علی) به همان معنا که حضرت علی علیه السلام خدا نیست ولی از خدا نیز جدا نیست و بنده اوست، آمده است.

ص: ۳۱۴

۳۷ - سید هاشم رسولی محلاتی (ولادت ۱۳۰۸ هجری شمسی)

استاد دانشمند و محقق برجسته معاصر، سید هاشم رسولی محلاتی مؤلف کتاب گرانسنگ «زندگانی حضرت محمد صلی الله علیه وآله» است. این کتاب ارزشمند مفصل ترین و جامع ترین تالیف در ذکر اخبار پیامبر، از ولادت تا رحلت آن حضرت است. نخستین بار اثر مذکور حدود سی و یک سال قبل یعنی در سال ۱۳۵۵ هـ.ش به چاپ رسیده است. لیکن از آن زمان تا کنون بسبب جامع بودن آن و نیز نیاز مبرم تمامی توده های جامعه و بالاخص جامعه ی دانشگاهی و حوزوی بارها تجدید چاپ شده است.

استاد محلاتی می نویسد:

«هنگامی که علی بن ابی طالب از طرف رسول خدا صلی الله علیه وآله ماموریت یافت به یمن برود، بدان حضرت عرض کرد: ای رسول خدا! مرا که فرد جوانی هستم برای قضاوت در میان مردم میفرستی، با اینکه من تا کنون داوری نکرده ام؟ رسول خدا صلی الله علیه وآله دست به سینه ی علی علیه السّلام زد و گفت: «اللهم اهد قلبه و ثبت

ص: ۳۱۵

لسانه». (خدایا قلبش را هدایت فرما و زبانش را از خطا و لغزش مصون بدار).

علی علیه السّلام گوید: سوگند بدانکه جانم به دست اوست از آن پس هیچ گاه در قضاوت میان دو نفر تردید برای من پیدا نشد. (۱)

ص: ۳۱۶

۱- زندگانی حضرت محمد صلی الله علیه وآله، سید هاشم رسولی محلاتی، ص ۶۴۱-۶۴۲

سرکار خانم سیمین بهبهانی، از برجسته ترین زنان شاعر معاصر ایران درباره ی علی علیه السلام می آورد:

«خورشید درخشان»

فلک امشب، مگر ماهی دگر زاد

ز ماه خویش، ماهی خوبتر زاد

غلط گفتم که خورشید درخشان

که مه یابد ز نورش، زیب و فر زاد

شهنشاهی، بزرگی، نامداری

که شاهان بر رهش سایند سر، زاد

صف آرای جهان آفرینش

درخشان گوهری، والا گهر زاد

ز بعد قرن‌ها، گیتی هنر کرد

که این سان قهرمانی با هنر زاد

پدرها بعد از این هرگز نبینند

که دیگر مادری اینسان پسر زاد

فری بر مادر نیکو سرشتش

غزال ماده گوئی، شیر نر زاد

بشر بود و به خُلق و خو خدا بود

خدا بود و به صورت چون بشر زاد(۱)

شکوه قاسم نیا درباره ی حضرت علی علیه السّلام می گوید:

«گفتم علی علیه السّلام»

گفتم: «علی»

از جای خود برخاستم

از او مدد

در راه حق می خواستم

گفتم: «علی»

تا آفتاب از نو دمید

با یاد او

غم از دل من پر کشید

گفتم: «علی»

چون روز نو آغاز شد

از یاد او

«هی» زد دلم بر اسب خود

گفتم: «علی»

با اسب دل برتاختم

من راه را

با یادش، آخر یافتم.»^(۱)

۴۰ - عبدالحسین زرین کوب (ولادت ۱۳۰۱ هـ.ش.)

عبدالحسین زرین کوب، در اواخر اسفند، ۱۳۰۱ هـ.ش در بروجرد چشم به جهان گشود. تحصیلات ابتدائی را در مدرسه ی غیر دولتی اعتضاد به پایان رسانید. از طریق بعضی از صاحب منصبان آلمانی و ایتالیائی، قدری زبان ایتالیائی و آلمانی فرا گرفت. بعد از فراغت از تحصیلات متوسطه معلمی را انتخاب کرد و به تدریس اشتغال یافت. در سال ۱۳۲۷ درجه ی لیسانس از دانشکده ی ادبیات را گرفت. و مدتی به روزنامه نگاری پرداخت. در تهران چندی نزد بعضی از کشیشان به تعلم زبانهای باستانی پرداخت. در آمریکا زبان اسپانیایی را فرا گرفت و مسافرتهایی به لبنان، عراق، پاکستان و هندوستان داشت و سپس در دانشکده ی ادبیات دانشگاه تهران به تدریس پرداخت. در سال ۱۳۵۶ به حمله ی قلبی (برای بار دوم) دچار شد.

آثار:

۱- آشنایی با نقد ادبی؛ ۲- ارزش میراث صوفیه؛ ۳- از کوچه ی زندان؛ ۴- با کاروان حله؛ ۵- بامداد اسلام؛ ۶- بحر در کوزه و همچنین دهها اثر ارزشمند دیگر.

ص: ۳۱۹

استاد زرین کوب، اثر ارزشمند خویش، «تاریخ ایران» را این چنین با نام مبارک مولا علی ابن ابی طالب علیه السّلام می آراید:
... دو لشکر در دو سوی خندق، روزی چند روبروی هم در ایستادند و گاه تیر و سنگ به یکدیگر پرتاب می کردند. یک روز عمرو ابن عبدود با جمعی از همراهان از کناره ی خندق بجست اما مسلمین به مقابله برخاستند و چون عمرو بن عبدود بدست علی ابن ابیطالب کشته آمد، همراهانش گریختند و کارشان از پیش نرفت.^(۱)

ص: ۳۲۰

۱- تاریخ ایران، عبدالحسین زرین کوب؛ ص ۲۶۰

عزیز الله زیادى از دیگر شاعران توانای معاصر است، که در ذکر حضرت امیرالمؤمنین این گونه زبان به وصف می گشاید:

«شبهای تماشا»

می شناسم شانه هایى را که خرما می برد

شام ها درکوچه ها دل ما می برد

میشناسم دستهایى را که در باران مهر

تشنگی را از لبان شور دریا می برد

دوست دارم گامهایی را که درغوغای شب

با نسیم و ابر تا خورشید ما را می برد

شعرهایم را همیشه زخمهای مرتضی علیه السلام

تا به شام و چاه و نخلستان تنها می برد

چیست پنهان در لبان گرم تو وقت دعا

آدمی را تا به اوج آسمانها می برد

چشمهای ماه هر شب تا به کوفه تا علی علیه السلام

چشمهایم را به شبهای تنها می برد(۱)

ص: ۳۲۱

سید علی موسوی گرمارودی، از پیشتازان شعر مذهبی قبل از انقلاب است.

آثار:

۱ - «سرود رگبار»؛ ۲ - «عبور»؛ ۳ - «در سایه سار نخل ولایت» ۴ - «چمن لاله» ۵ - «خط خون»

گرمارودی در ذکر عظمت امام رحمت، علی علیه السلام میگوید:

«خجسته باد نام خداوند، نیکوترین آفریدگاران

که تو را آفرید

از تو در شگفت هم نمی توانم بود

که دیدن بزرگی ات را، چشم کوچک من بسنده نیست

مور، چه میداند که بر دیواره ی اهرام، میگذرد یا بر خشتی خام.

آه ای خدای نیمه شبهای کوفه ی تنگ

ای روشن خدادر شبهای پیوسته ی تاریخ

ای روح لیلہ القدر

حتی اذا مطلع الفجر»(۱)

ص: ۳۲۲

«عشق علیه السّلام»، «قدم زدن در کلمات»، «دو رکعت عشق»، عناوین بخشی از آثار علیرضا قزوه است که در سالهای گذشته چاپ و منتشر شده است.

وی متولد ۱۳۴۲ هـ.ش در گرمسار است. در رشته ی زبان و ادبیات فارسی لیسانس و فوق لیسانس گرفت. قزوه اکنون به عنوان کارشناس فرهنگی تاجیکستان، در سازمان فرهنگ و ارتباطات مشغول به کار است. شاعر نزدیک به شانزده عنوان کتاب در کارنامه اش دارد.

ایشان درباره ی مولا علیه السّلام می گوید:

دیشب در نهج البلاغه با کسی بودم که مرا پا به پای خویش تا نخلستانهای کوفه برد.

از نخلستان صدای گریه می آمد، در پشت به مضامین مظلوم نهج البلاغه می اندیشیدم، که ابوذر از راه رسید، امشب به علی خواهم گفت: اینجا کسی انبان نان به دوش نمی گیرد،

اینجا چقدر دروغ می گویند، اینجا عقیل درد فقیری نمی کشد، اینجا نهج البلاغه را در کتابخانه های چوب گردوئی زجر می دهند»^(۱)

ص: ۳۲۳

دکتر قیصر امین پور با توجه به کارنامه‌های درخشان ادبی چندین ساله اش، از شاعرانی است که باید با احترام نام او را بر زبان جاری ساخت. وی در سال ۱۳۳۸ خورشیدی در دزفول دیده به جهان گشوده است. فعالیت‌های هنری - ادبی خود را در سال ۱۳۵۹ از طریق حوزه ی اندیشه ی اسلامی آغاز و تا امروز که عضو شورای سردبیری مجله‌ی جوانان سروش و مدرس دانشگاه‌های تهران است، ادامه دارد. در بسیاری از اشکال شعری کارهای خوبی آفریده است و شعرهای نیمائی او مانند غزلهایش پر است از مضامین و تصاویری که نیمای بزرگ در نامه هایش به آن اشاره کرده است.

ایشان در وصف شاه خبیر می گوید:

«هنگامه»

ایمان و امان و مذهبش بود نماز

در وقت عروج مرکبش بود نماز

هنگام که هنگامه ی آن کار رسید

چون بوسه میان دو لبش بود نماز

«رقابت»

پیشانی او به مرگ خندید، شکافت

چون ماه که تا روی نبی دید، شکافت

با دست نبی رقابتی داشت مگر

آن تیغ که پیشانی خورشید شکافت (۱)

ص: ۳۲۴

محمد نعیمی از شعرای معاصر در شعر «مولای عالم»، ضمن اشاره به عید غدیر خم، این چنین زبان به ذکر اوصاف حضرت امیر، علی علیه السلام می گشاید:

«مولای عالم»

عید غدیر است از پرتو حق طور تجلی

احمد گرفته بر روی حج دست خدا را

من کنت مولاه (۲)

از امر یزدان در آخرین حج ختم رسالت

بنماید امروز بر خلق عالم اتمام حجت

من کنت مولاه (۲)

مولای عالم بر سر گذارد تاج ولایت

بر ملک هستی آورده جبریل پیک بشارت

من کنت مولاه (۲)

عید غدیر و جشن ولایت با دا مبارک

این عید مسعود بر شیعیان مولا مبارک

من کنت مولاه (۲)

ختم رسولان از جان پیام حق را بگوید

در بین حجاج هذا علی مولا بگوید

من کنت مولاه (۲)

با دست احمد مقصود ایزد حاصل شد امروز

ای امت حق دین الهی کامل شد امروز

من کنت مولاه (۲)

شیر خدا بر خلق دو عالم مولای دین است

بعد از پیمبر برمسند حق او جانشین است

من کنت مولاه (۲) (۱)

ص: ۳۲۵

۱- سروش ولایت، جعفر رسول زاده، ص ۶۶

دکتر محمد ابراهیم باستانی پاریزی در سال ۱۳۰۴ هـ.ش در دهکده ی پاریز از توابع سیرجان متولد شد. پدرش روحانی ده و معلم بود. از این رو نخستین معلمش پدرش بود. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در زادگاه خود سیرجان و کرمان به پایان رساند. در سال ۱۳۳۰، از دانشگاه تهران لیسانس تاریخ و جغرافیا گرفت و تا سال ۱۳۳۷ در کرمان هم به سمت دبیری و مدیریت دبیرستانها و هم به نمایندگی اداره ی باستان شناسی اشتغال داشت. از کودکی و نوجوانی به نوشتن و سرودن شعر علاقه پیدا کرد و در همان دوران نوجوانی مجموعه ای به نام «پیغمبر دزدان»، گردآوری کرد. مجموعه ی اشعار باستانی پاریزی به نام «یاد و یاد بود» منتشر شده است. وی از سال ۱۳۳۸ به مدیریت داخلی مجله ی دانشکده ی ادبیات دانشگاه تهران انتخاب شد. با گذراندن واحدهای دوره ی دکتری تاریخ، به تدریس تاریخ ایران بعد از اسلام در همان دانشکده مشغول شد.

باستانی پاریزی در کتاب خود - تاریخ شاهی - این گونه از علی علیه السلام یاد می کند:

... و در سخنان امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه آمده است که من ادب از بی ادبان و مکارم الاخلاق از بد اخلاقان آموختم، چه هر چه در آنان بدیدم که موافق طبع و ملایم خاطر من نیامد، از آن اعراض کردم (۱).

ص: ۳۲۶

«درسی که از قرآن کریم آموختم»، «در غبار کاروان»، «خلوتگاه عشق»، «زاشکِ پرسی» و «نسیم وصل» عنوان برخی از آثار محمود شاهرخی است که در سالهای مختلف چاپ و منتشر شده‌اند. استاد محمود شاهرخی رشته‌ی تخصصی اش شعر و ادب فارسی است.

وی در سال ۱۳۰۶ در بم متولد شد. تحصیلات ابتدائی و متوسطه را در بم و کرمان و یزد گذراند.

سپس وارد مدرسه‌ی علمیه‌ی کرمان شد. و مقدمات زبان عربی را فرا گرفت. بعد به یزد عزیمت کرد و در مدرسه‌ی خان یزد به تحصیل پرداخت و در همین دوران تخلص جذبه را برگزید. به دنبال آن به نجف اشرف رفت و در مدرسه‌ی کبرای آخوند خراسانی اقامت گزید.

در بازگشت به ایران «امام علی روح بی نهایت» و «ترجمه‌ی مشارق الأنوار القلوب» قیروانی و مجموعه‌ی اشعاری در منقبت ائمه‌ی اطهار منتشر کرد.

جدیدترین کتابهای او که به چاپ رسیده است: «ادبیات معاصر» و «شعر جنگ است». شاهرخی دو اثر دیگر به نامهای «ترجیعات توحیدی» و «واپسین یادگار بر صحنه‌ی روزگار» را در دست چاپ دارد.

شاهرخی در مدح مولا علی علیه السّلام میگوید:

تافت چون در سپهر جان علی

پاره ای رفت بر زبان علی

هست نهج البلاغه تالی قرآن

زاده ی وحی و تالی قرآن

ای مشعل دلفروز ایمان

شمشیر خدا بدست یزدان

ای مهربه چرخ سرکشیده

وی چرخ به مهر برکشیده

خورشید به قبله ی تو

دامن از روزنه سحر کشیده

خورشید به قبله ی تو

دامن از روزنه سحر کشیده

تا بر تو برد نماز هر صبح

دامن طراز زر کشیده

اسلام به یمن مقدم تو

رایت به شکوه و فرکشیده

از خاور دین طلوع کرده

سر از بر باخترکشیده

تو بو الحسنی، تو مرتضائی

تو جلوه ی حق، تو

مصطفائی (۱)

استاد شاهرخی در جای دیگری می گوید:

وه چه دفتر کلید راز وجود

رهبر عارفان به بزم شهود

وه چه دفتر مبین توحید

هادی جان به عالم تجرید

اینست دفتر خلاصه ی عرفان

شارح شرح و کاشف قرآن (۲)

ص: ۳۲۸

۱- آئینه ی آفتاب، به انتخاب محمود شاهرخی، ص ۹-۱۰

۲- در غبار کاروان، محمود شاهرخی، ص ۳۰۲-۳۰۵

استاد مصطفی رحماندوست از شاعران و نویسندگان مطرح و توانای معاصرما به ویژه در زمینه ی ادبیات کودکان و نوجوانان است که اگر بخواهیم حق مطلب را نسبت به این شاعر برجسته و بنام کشور عزیزمان ایران ادا کنیم، باید بگوییم: استاد فاضل بر گردن تک تک ما ایرانیان حق دارد از یک شاگرد سال اول مدرسه گرفته تا صاحبان فضل و اندیشه در تمامی زمینه های علوم و در جای جای این خطه ی پهناور؛ چرا که کمتر کسی است که شعر گرانسنگ و گهربار «کتاب خوب» او در حافظه اش نقش نبسته باشد و مضامین با ارزش آن سرلوحه ی حیاتش نشده باشد. این شاعر برجسته در نخستین روز تیرماه ۱۳۲۹هـ.ش درهمدان دیده به جهان گشود. در ایام کودکی و نوجوانی به مطالعه و کتاب علاقه ی فراوانی داشت در سال ۱۳۴۹هـ.ش برای ادامه ی تحصیل به تهران آمد و در رشته ی زبان و ادبیات فارسی مشغول به تحصیل شد.

وی بیش از ۱۱۴ اثر را به چاپ رسانیده است. استاد در شعر «لالایی عاشورایی» این گونه ارادت همیشگی اش را نسبت به خاندان وحی علیهم السلام ابراز می دارد:

مدینه بود و غوغا بود

اسیر دیو سرما بود

محمد سر زد از مکه

که او خورشید دلها بود

ص: ۳۲۹

لا لا خورشید من لا لا

گل امید من لا لا

خدایچه همسر او بود

زنی خندان و خوشرو

بود

برای شادی و غمها

خدایچه یار خوشرو بود

لا لا شادیم لا لا

غمم آبادیم لا لا

خدا یک دختر زیبا

به آنها داد لا لا لا

به اسم فاطمه زهرا

امید و مادر بابا

لا لا کودکم لا لا

قشنگ و کوچکم لا لا

علی داماد پیغمبر

برای فاطمه همسر

برای دختر خورشید

علی از هر کسی بهتر

چراغ خانه ام لا لا

گل دردانه ام لا لا

علی شیر خدا لا لا

علی مشکل گشا لا لا

شب تاریک نان می برد

برای بچه ها لا لا (۱)

ص: ۳۳۰

۱- پنجره های آسمان، بابک نیک طلب، ص ۵۸

سرکار خانم مهري ماهوتی از شاعران موفق معاصر میهن عزیزمان، ایران، این گونه کلام خویش را با ذکر نام مبارک مولا علیه السلام می آراید:

«جشن لبخند»

«بوی خوب شب عید

در هوا پیچیده

توی کوچه بابا

چند گلدان چیده

حلقه هایی از نور

دور هم می گردند

کوچه امشب دارد

چند تا گردن بند

میدهد پروانه

به همه شیرینی

چون شب میلاد است

چه شب شیرینی

ص: ۳۳۱

غنچه ها می رقصند

در میان گلدان

شاپرکها هستند

پیش آنها مهمان

در میان کوچه

هیچکس غمگین نیست

باز جشن لبخند

شب میلاد علی علیه السلام است»(۱)

ص: ۳۳۲

۵۰- مهدی سهیلی (ولادت ۱۳۰۳ - وفات ۱۳۶۶ هجری شمسی)

مهدی سهیلی، فرزند غلامرضا، در هفتم تیر ماه ۱۳۰۳ شمسی، در تهران متولد شد. سه تن از نیاکان بلافصل او تهرانی و نیای چهارم از سرزمین سمنان و نیای مادریش از مردم اصفهان بوده است. سهیلی حدود سی سال در رادیو ایران به نمایشنامه نویسی، ایجاد و داوری مشاعره، تهیه ی برنامه ی کاروانی از شعر و... اشتغال داشت.

آثار:

۱- اشک مهتاب؛ ۲- سرود قرن؛ ۳- نگاهی در سکوت؛ ۴- بیا با هم بگیریم.

وی در هیجدهم مرداد ماه یکهزار و سیصد و شست و شش خورشیدی به امر پروردگار، زمین و زمینیان را وداع گفت.

سهیلی در مدح علی علیه السلام می گوید:

علی را چه بنامم؟

علی را چه بنامم؟

علی را چه بخوانم؟

ندانم، ندانم

ثنایش نتوانم، نتوانم

علی دست خدا بود

علی مست خدا بود

علی را چه بنامم؟

علی را چه بخوانم؟

ص: ۳۳۳

ندانم، ندانم

خدا خواست که خود را بنماید

در جنت خود را به رخ ما بگشاید

علی را به همه خلق نشان داد

علی رهبر مردان صفا بود

علی آئینه ی پاک خدا بود

علی را چه بنامم؟

علی را چه بخوانم؟ (۱)

ص: ۳۳۴

ابوالفضل علی دوست ابرقویی، متخلص به «مسلم»، فرزند حسین، در بهمن ماه ۱۳۴۲ شمسی در ابر کوه از توابع استان یزد چشم به جهان گشود. تحصیلات ابتدایی و راهنمایی را در زادگاهش گذرانید و به سال ۱۳۶۱ از دبیرستان ایرانشهر فارغ التحصیل شد و در سال ۱۳۶۷ موفق به اخذ درجهی لیسانس حقوق قضائی گردید. وی دارای قریحی سرشار شاعری است. صاحب تالیف بوده و دارای مقالاتی در جراید و مجلات داخلی می باشد. صبغه ی دینی و اجتماعی بر آثار ایشان غلبه دارد.

وی در ذکر علی علیه السلام می آورد:

اندر صدف وجود مکتوم علی

لولاک لما خلقت مفهوم علی

ای کاش مرا دو عمر چون نوح دهند

تا گریه کنم برای مظلوم علی

این دیده و جسم و جان تو را ارزانی

ای کاش قدم به دیده ام بنشانی

شد لحظه ی احتضارم آسان زیرا

من صاحب خانه و توام مهمانی

هستی بگرفته از تو معنا، مولا

ای نفس رسول و جان زهرا، مولا

اندر شب معراج رسول الله دید

روی تو نشان عرش اعلا، مولا(۱)

ص: ۳۳۵

۱- این اشعار طی مصاحبه حضوری در محل کاراستاد علی دوست از دفتر شعری ایشان بر گرفته شده است. (مؤلف).

احمد فرزند غلامرضا خان خوانساری و متولد سال ۱۲۹۱ شمسی است. زادگاهش تهران می باشد. شاعر توانمندی است که در انواع اغراض شعری تبّخر دارد. بعد از اتمام تحصیلات به خدمات فرهنگی اشتغال ورزید و به تحقیق و تتبع در متون ادب و شعر فارسی پرداخت و بیش از چهل سال عهده دار کتابخانه تهران بوده است. سهیلی سابقه عضویت در انجمن های علمی و ادبی را دارد. او علاوه بر فن شاعری در زمینه کتابت و نگاشتن خط چیره دست می باشد. از این گذشته او در فن کتاب شناسی نیز مهارت خاصی داشت. آثار او عبارتند از: ۱- حصارنای ۲- نامه صورتگر ۳- طبقات الخطاطین ۴- کمال هند ۵- تصحیح و دواوین حافظ و خواجهی کرمانی.

سهیلی خوانساری از جمله شعرای برجسته ایرانی است که در مدح امیرمؤمنان علیه السلام اشعاری را سروده است. او می گوید:

گفت شمشیر که را خون خوارج آب داد

گفتمش برخوان زجنگ نهروان کان خوشتر است

گفت ساقی کیست کوثر را به روز رستخیز

گفتم آن کاندلر نبردش زهره شیر نراست

گفت برگو کانچه گفتمی سیرت یک مرد بود

گفتمش آری گرت قول سهیلتی باور است

گفت از این یکتا بگو نام و نسبت، گفتم علی

پور بو طالب خدیو اهل ایمان حیدر است

گفت با احمد خود از یاری برادر خوانده کیست؟

گفت آن کو گاه بیم از جمله پا برجا ترست

گفت برگو کیست سبطین پیمبر را پدر

گفتمش آن پیشرو کو رهروان را رهبرست

گفت اعجاز رسول مصطفی در جنگ بدر
ز اهل ایمان مر که امین پاکدل را در خورست
گفتم آن پردل که دارد گرد نان را پایمال
زخم شمشیر سرافشانش که در دست اندرست
گفت با احمد که خورد از مرغ بریان بهشت
گفتم آن کو بر همه خویشان پیغمبر سرست
گفت دمساز پیمبر کیست در زیر کسا
گفتم آن مهتر که زهد و علم ازو با زیورست
گاه نفرین بر نصاری با نبی گفتا که بود
گفتم آن کاندر همه احوال او را یاورست
گفت با احمد که باشد همچو هارون با کلیم
گفتم آن پیوسته با وی همچو با جان پیکرست
گفت برگو کیست آنکو شهر دانش راست در
گفتم آن دانا که خود علم دیگران را مصدرست (۱)

ص: ۳۳۷

۱- غلامحسین جواهری وجدی، علی در شعر و ستایش فارسی، ص ۶۳. - سبر: برتر، بزرگوارتر - کسا: جامعه، لباس -
نصاری: عیسویان، مسیحیان - کلیم: هم سخن، لقب موسی (ع)

۵۳ - حسین پژمان بختیاری (متولد ۱۲۷۸ هجری شمسی)

حسین پژمان، فرزند علی مراد امیر پنجه بختیاری است. پژمان در سال ۱۲۷۸ هجری شمسی در تهران متولد شد. و به تحصیل علوم مختلف پرداخت. او به زبان فرانسه تسلط کافی داشت. به دلیل آشنایی با فن تلگراف بی سیم به استخدام وزارت پست و تلگراف در آمد. به شعر و شاعری علاقه فراوانی داشت از این رو به مطالعه و بررسی اشعار متأخرین خود پرداخت. او در سرودن انواع شعر از قصیده و غزل گرفته تا قطعه و رباعی تبحر داشت. یک سوّم از دیوان پژمان را سروده های شاعر در مورد اساتیدی مانند حافظ و سعدی و فردوسی تشکیل می دهد. سبک شعری او تلفیقی از سبک های مختلف شعر در ادبیات فارسی است. وفات او به سال ۱۳۵۵ هجری شمسی بوده است. آثار او عبارتند از : ۱- دیوان شعر. ۲- ترجمه وفای زن اثر بنیامین کنستانتین و آتلاورنه اثر شاتو بریان.

شمشیر حق در دست او جان های عاشق مست او

هستی طفیل هست او دنیا علی، عقبا علی

لا علی مولا علی

در جمله اقوام عرب هم در حسب هم در نسب

من کنت مولا ای عجب زبید که را اِلّا علی

مولا علی مولا علی

ص: ۳۳۸

پیوند الفت با علی بستیم از جان یا علی

ره نیست از ما تا علی ما با علی ، با ما علی

مولا علی ، مولا علی

سلطان شهر لافتی مسند فروز هل اتی

بحر کرم ، کان عطا در ملک دین، یکتا علی

مولا علی ، مولا علی

شمشیر حق در دست او خمهای وحدت مست او

هستی طفیل هست او دنیا علی ، عقبا علی

مولا علی ، مولا علی (۱)

ص: ۳۳۹

۱- پژمان بختیاری، دیوان اشعار ، ص ۲۹۸ . - طفیل: کسی که ناخوانده به مهمانی رود، لوازم اضافه - عقبا: آخرت، قیامت .
- حسب: گوهر نیک، م فاخر اجداد - مسند: جایگاه . کان: منبع. - خم: ظرف بزرگی که در آن شراب ریزند، گنبد،
عمارت . - طفیل: انگل، مهمان ناخوانده. - عقبا: آخرت.

غلام محمد طرزی در سال ۱۲۴۵ هـ، مطابق ۱۸۳۰ م، در قندهار چشم به جهان گشود. گرچه او در دوران جوانی در منازعات خانوادگی شرکت داشته، لیکن بیشتر متوجه تحصیل علم بود. غلام محمد طرزی در صف شهزادگان و امراء وارد شده و ملقب به دانشمند گشت. بر اثر تحولات در دولت افغانستان ایشان مجبور شد که کشور خود را به قصد هندوستان و بغداد ترک نماید؛ و پس از مدتی اقامت در آنجا؛ و زیارت نجف اشرف و کربلای معلی عازم ترکیه شده و از آنجا به مکه معظمه و مدینه منوره مشرف گردید. مدتی در جوار قبر مبارک رسول اکرم | اقامت گزید. کتابهای «اخلاق حمیده» و «آهنگ حجاز» را در آنجا انتشار داد.

شاعر دلسوخته در رابطه با مولا علیه السلام چنین می گوید:

لافتی لا سیف در شأن تو می گوید ملک

با رسول الله هستی یار در اصل و نسب

ای تراب پای تو افتاده بالای فلک

چون حسابم از غلامان درت بی ریب و شک

یا علی مشکل گشا دست من افتاده گیر

شیر یزدان شاه مردانت ز حق آمد لقب

با رسول الله هستی یار در اصل و نسب

گوی جود و علم بردی از دو عالم در حسب

طرزی افغان غلامت می کشد رنج و تعب

یا علی مشکل گشا دست من افتاده گیر

شأن و قدرت کس نمی داند بجز پروردگار

غالبی بر هر که باشد در مصاف روزگار

تو گلی صد برگ باشی مصطفی چون نوبهار

این نوا از بینوایی با تو گویم چون هزار

یا علی مشکل گشا دست من افتاده گیر(۱)

تا لوای مصطفی در خیرت آمد به دست

پنجه زور تو بر هم قلعه خیبر شکست

زیر پایت ره باشد همه بالا و پست

از جهان امید من با لطف عامت چشم بست

ص: ۳۴۱

۱- غلام محمد طرزی، ، کلیات اشعار، (کراچی: بی نا، ۱۳۱۱ هـ)، ص ۵۷۶

نامش غلامرضا قدسی نژاد «میرزاجانی» است که در شعر قدسی تخلص می کرد. قدسی در مشهد مقدس و به سال ۱۳۰۴ هجری شمسی به دنیا آمد. او ابتدا به تحصیل دروس ابتدائی و علوم رایج عصر خود پرداخت. و در علوم فقه و اصول و تدریس ادبیات فارسی و عربی تبحر پیدا کرده سپس به تدریس پرداخت. نسب او به حاج میرزا محمد جان قدسی، شاعر معتبر دوره صفویه می رسد. (محمد قهرمان، نغمه های قدسی، چاپ اول، (خراسان، مشهد: مرکز فروش اداره کل فرهنگ ارشاد اسلامی، ۱۳۷۰ ش)، ص ۳۹ از شرح حال). علت اشتها وی به قدسی نیز همین امر می باشد. قدسی در سن شانزده سالگی به طبع آزمائی در عرصه شعر پرداخت و از همان زمان فعالیت های ادبی خود را در محافل مختلف ادبی شروع کرد. از دوران حکومت شادروان دکتر محمد مصدق به مبارزه سیاسی پرداخت. او در راه سیاست و اعتلای ایران اسلامی بر علیه رژیم ستمگر پهلوی نیز، بارها به زندان افتاد و متحمل مرارت های فراوانی شد. قدسی مسافرت هایی را به کشورهای هند، عراق، سوریه و عربستان سعودی داشته است. وفاتش به سال ۱۳۶۸ هجری شمسی بوده است .

غلامرضا قدسی شاعر دلسوخته اهل بیت، ولادت مولاعلیه السلام را بسیار استادانه به تصویر می کشد. او فاطمه، مادر حضرت امیرعلیه السلام را واسطه ی بین عالم غیب و عالم شهادت می داند و می گوید:

خانه به روی علی علیه السلام در حرم را گشود

کعبه برد از نیاز به خاک پایش سجود

عاشق و معشوق را جذبه الفت ربود

فاطمه شد واسطه میان غیب و شهود

که غیب مطلق بماند به پرده استتار

درون کعبه چو شد مادر شاه نجف

صوت اناالله شنید ز قایل لا تخف

گوهر بحر وجود گشت برون از صدف

گوهر یک دانه را بگرفت آنکه به کف

بعد سه روز از حرم به خانه شد رهسپار

آمد و آورد داد به مصطفی آن گهر

نبی علی را گرفت چو جان شیرین به بر

کرد به رخسار او به چشم حق بین نظر

چو دید نور خدا ز روی او جلوه گر

زبان به تکبیر حق گشود آن شهریار

حیب محبوب را چو دید گل شکفت

دُر سخن را پس آن درّ ناسفته سفت

غنچه لب را علی ز شوق بگشود و گفت

برای ختم رسل ز رازهای نهفت

سرّ نهران را عیان کرد بر رازدار

کرد به رخسار او به چشم حق بین نظر

چو دید نور خدا ز روی او جلوه گر (۱)

ص: ۳۴۳

۱- احمد احمدی بیرجندی، مناقب علوی در شعر فارسی، (مشهد: بنیاد پژوهش های آستان قدس رضوی، ۱۳۶۶ ش)، ص ۱۱۹. - شهود: دیدن، مشاهده کردن. - استتار: در پرده شدن. - قایل: گوینده. - لا تخف: نترس - بر: سینه، آغوش. - بر: سینه، آغوش. - شهریار: شاه، پادشاه. - در-درناسفته گوهر سوراخ نشده سفت: سوراخ کرد.

غلامرضا قدسی از جمله شاعران توانمند معاصر ایران محسوب می گردد که درباره میلاد امام علی علیه السّلام مولودیه ی زیبایی به شرح ذیل دارد:

طلعت جان آفرین پرده ز رخ بر گرفت

معنی «الله نور» صورت دیگر گرفت

جلوه وجه خدا جهان سراسر گرفت

خانه حق همچو جان حق را در بر گرفت

مژده که صاحب حرم شد ز حرم آشکار

فتاده بیرون مگر ز پرده غیب، راز

که چشم لاهوتیان هست به ناسوت باز

برد ملک از فلک به کعبه روی نیاز

خوشا به حال حرم که یافت این امتیاز

خوشا به حال زمین که یافت این افتخار

وجه خدای قدیم چو در حرم دیده شد

روشن از جلوه اش مردمک دیده شد

بساط اهریمنی ز دهر برچیده شد

بهر طواف عباد، کعبه پسندیده شد

پای چو در آن نهاد مظهر پروردگار

امین وحی اله بیک خدا جبرئیل

آمد و پیغام داد به امر ربّ جلیل

که خانه ای بهر حق بنا نماید خلیل

خلیل آن خانه را ساخت برای خلیل
کیست مگر آن خلیل، حیدر والا تبار
شد چو به دست خلیل خانه حق ساخته
صاحب آن خانه را خانه چو نشناخته
می زد هر صبح و شام کوکو چون فاخته
بنا و بانی زشوق همچو دو دلباخته
در ره معشوق خود هر دو در انتظار
مژده که این انتظار دگر به پایان رسید
خانه حق آنچه را خواسته بود آن رسید
یعنی صاحب حرم زلطف یزدان رسید
برای صاحب‌دلان نوید جانان رسید

که همچو روزی عیان شده است بی پرده یار

خدا به روی علی در حرم را گشود

کعبه ببرد از نیاز به خاک پایش سجود

عاشق و معشوق را جذبه الفت ربود

فاطمه شد واسطه میان غیب و شهود

که غیب مطلق بماند به پرده استتار

درون کعبه چو شد مادر شاه نجف

صوت انا الله شنید ز قائل لاتخف

گوهر بحر وجود بیرون شد از صدف

گوهر یک دانه را بگرفت آنکه به کف

بعد سه روز از حرم به خانه شد رهسپار

آمد و آورد و داد به مصطفی آن گهر

نبی علی را گرفت چو جان شیرین به بر

کرد به رخسار او به چشم حق بین نظر

چو دید نور خدا ز روی او جلوه گر

زبان به تکبیر حق گشود آن شهریار

حبیب محبوب را چو دید چون گل شکفت

در سخن را سپس آن در ناسفته سفت

غنچه لب را علی زشوق بگشود و گفت

برای ختم رسل ز رازهای نهفت

سرّ نهران را عیان کرد برِ رازدار
چند زنی ای حکیم دم ز حدوث و قدّم
وجه خدای قدیم جلوه نمود از حرم
زد به کتاب وجود کلک مشیت رقم
که شد عیان در جهان وجود بخش عدم
به چشم حقّ بین بین صورت صورت نگار
بیرون شد کاف و نون از لب گویای او
نه فلک افراشته دست توانای او
نیست کسی در جهان همسر و همتای او
ما به وجود آمدیم بهر تماشای او
از پی زلف و رخس گردد لیل و نهار
چو شد صدای علی بلند روز ألت
بهر ولایش خدای با همه میثاق بست
سعید شد هر که او به عهد شد پای بست
گشت شقی آنکه او رشته پیمان گسست
قسمت این شد بهشت، نصیب آن گشت نار
علی خدا را بود مظهر ذات و صفات
هم او بود دست حقّ هم او بود عین ذات
بسته به زلفش بود سلسله کائنات
هستی از او یافته تمامی ممکنات

بوده و باشد علی چرخ جهان را مدار

قلزم هستی نمی از یم اعطای اوست

فروغ روی وجود ز نور سیمای اوست

چه پرسی از جای او، در همه جا جای اوست

سرمه چشم ملک خاک کف پای اوست

کرده زجان اولیا به بندگیش افتخار (۱)

غلامرضا قدسی در زمینه اشعار زیبایی سروده است. او می گوید:

در صدف «کنت کنز» گوهر رخشنده بود

"در فلک «لو کشف» اختر تابنده بود

ز بندگی عاقبت گشت خداوندگار

بر همه اهل جهان سید و سرور علی استدر ره دین خدا هادی و رهبر علی است

دشمن بیداد و جور فاتح خیر علی استیار ستم دیده و خصم ستمگر علی است

نبود او را به دهر غیر عدالت شعار (۲)

ص: ۳۴۶

۱- غلامرضا قدسی، مجموعه اشعار، ص ۱۰۸ و ۱۰۹

۲- محمد قهرمان، همان، ص ۱۱۰

محمد ناصر طهوری، فرزند غلام غوث، در هرات به سال ۱۳۲۴ ش متولد شد. این شاعر، ادیب و روزنامه نگار، از چهار سالگی در مسجد به آموزش قرآن مجید پرداخت. سپس اشعار حافظ و صرف و نحو را فرا گرفت. دوره دبستان را در مدرسه سلطان هرات به پایان برد و در کابل دیپلم گرفت. از محضر علامه شیخ محمد طاهر قندهاری سود برد. نخستین شعر گونه هایش را در روزنامه اتفاق اسلام هرات با تخلص غوثی سپس طهوری، به چاپ رسانید. در سال ۱۳۴۵ ش معاون مجله پشتون ژغ در رادیو کابل، و در سال ۱۳۴۷ ش، مدیر مسئول آن مجله شد. از ۱۳۶۹ ش با مجلات و روزنامه ها، به مدت ۲۴ سال همکاری داشته است و آثاری از قبیل: شعله ی بلخ، دریای آتش، آوای کودکان، آبشار شب، بهاری در پاییز باقی است، و دفتری دیگر به عنوان شب چراغ، از او در دست چاپ است. (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، اول، دانشنامه ی ادب فارسی افغانستان، (تهران)، ۱۳۷۸ ش، ج ۳، ص ۶۳۷).

محمد ناصر طهوری از دیگر نامداران عرصه ی ادب فارسی راجع به مولاعلیه السلام می گوید:

ای جان نثار مصطفی همواره یار مصطفی

ای غمگسار مصطفی ای رحمت یزدان علی

ص: ۳۴۷

از کودکی مأمّن به حق داد احمّدت والا سبق

در شام تیره چون شفق، گشتی چه خوش تابان علی

دین خدا را جان فدا، هر لحظه بودی هر کجا

بر هر مسلمان رهنما اندر ره فرقان علی (۱)

ص: ۳۴۸

۱- ناصر طهوری، مجموعه شعر، (قم: چاپ سبحانی، ۱۳۷۸ ش)، صص ۸۳-۸۴

عماد در سال ۱۳۰۰ هجری شمسی در مشهد دیده به جهان گشود. نسب عماد به موسی مبرقع، پسر امام محمد تقی علیه السلام، ملقب به جواد می رسد. چعماد تحصیلات خودش را در شهر مشهد مقدس به پایان رسانید. او ابتدا شاهین را به عنوان تخلص خود برگزید، اما بعدها عماد را تخلص خویش قرار داد. شاعر بسیار صادق و مزین به اخلاق حسنه می باشد. علاوه بر ادبیات فارسی به ادبیات جهان نیز تسلط و آشنایی دارد. عماد شاعری ترانه خوان نیز هست که از موهبت صدای نیکو هم برخوردار بود. او دوازده ساله بود که شعر سرود و بر اثر تشویق پدرش در این فن پیشرفت فراوان نمود. وفات عماد به سال ۱۳۸۲ اتفاق افتاده است. آثار او عبارتند از: شبی در بهشت و حدود سی هزار بیت شعر فارسی؛ که در اقسام قوالب متداول؛ از قصیده و غزلیات تا مثنوی و قطعه و انواع مسطّات ترکیبی، سروده است.

عماد درباره میلاد مولای متقیان امام علی علیه السلام می گوید:

میلاد فخر عالم و سردار اتقیاست

روز ظهور راستی و مردی و سخاست

عیدی است بس گرمی و روزی بس ب-زرگ

دولت نصیب گیتی و گیتی بکام ماست

روزی چنان بود که بدان تا روز حشر

گر روزگار بالذ و نازش کند رواست

روزی بود که گردش و سرگشتگی چرخ

معلوم گشت بهرچه منظور و مدعاست

روزی بود که گشت عیان فرشتگان

کادم بدون سابقه مسجودشان چراست

روزی بود که پا به جهان هشت کودکی

کش خاک پا، بدیده ادراک توتیاست

«از هرچه بگذری سخن دوست خوشتر است»

بنگر کدام دوست نکوتر ز مرتضی ست

لشکر کشی است صابر و دانا و مهربان

اسپهبدی اسیر و خدا ترس و پارساست (۱)

ص: ۳۵۰

۱- محمود شاهرخی، مشفق کاشانی، آئینه آفتاب، دوم، (تهران: انتشارات . اسوه، ۱۳۷۶ ش)، ص ۲۵۸

مشفق کاشانی در سال ۱۳۰۴ در شهر کاشان متولد شد. نامش عباس کی منش متخلص به «مشفق» و معروف به «مشفق» کاشانی است. مشفق از بلند پایه ترین غزل سرایان؛ و نیز شاعران عصر انقلاب اسلامی است. کاشانی سابقه ی تدریس در آموزش و پرورش و عهده دار شدن معاونت کل آموزش و پرورش را علاوه بر شاعری، در کارنامه خود دارد. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در کاشان گذراند و سپس تحصیلات دانشگاهی خود را در تهران آغاز نمود. آثار او عبارتند از: صلاهی غم، تضمین دوازده بند محتشم کاشانی، سرود غزل، پرتوی از انوار ۱۵ خرداد.

مشفق کاشانی از دیگر شعرای ایران زمین است که درباره ولادت امام علی علیه السلام طبع آزمایی کرده است.

مشفق در رابطه با ولادت مولا علی علیه السلام این گونه طبع آزمایی می کند:

خیز و به یک سوفکن، پرده پندار را

تا نگری بی حجاب، جلوه دلدار را

کوکب اقبال را، جلوه گه راز را

مهر فروزنده را، ماه شب تار را

صفدر میدان علی شیر دژ پر دلی

مسند دین را ولی، رحمت دادار را

آنکه به میلاد اوست، رقص کنان کهکشانشان

داده شکوه دگر، ثابت و سیار را

یوسف مصر وجود، کعبه کنعان عشق

پرتو غیب و شهود، مظهر اسرار را

موج کرامات دوست، بحر خروشان عشق

در صدف روزگار، گوهر شهوار را

همنفس مصطفی راهبر اولیا

صاحب تیغ دوسر، حیدر کزار را

در حرم کبریا، دیده به دنیا گشود

تا نگرد چشم دل، مطلع انوار را (۱)

ص: ۳۵۲

۱- علی علیه السلام در آئینه شعر فارسی، ص ۱۳۷

نامش حاجی میرزا حسن متخلص به صفی است. زادگاهش اصفهان و تاریخ ولادتش سوم شعبان ۱۲۵۱ هـ است. تحصیلات خود را در اصفهان و یزد به پایان رسانید. مسافرت هایی به هند و کشورهای عربی داشته است. صفی علیشاه در سال ۱۳۱۶ هـ - زندگی را بدرود گفته است. آثار او عبارتند از: زبده الاسرار، بحرالحقایق، عرفان والحق، میزان والمعرفه، تفسیر، دیوان غزلیات و قصاید.

صفی علیشاه از شاعران برجسته معاصر نیز این مضمون را بسیار هنرمندانه به تصویر کشیده است. او در مدح مولاعلیه السلام می گوید:

خانه کعبه در تن عالم

چون دل عالم است ای اعلم

لا جرم از علی جسمانی

زاد در خانه دل عالم

فاطمه ابنه الاسد که نمود

افتخار از کنیزیش مریم

چون که بگرفت از ابوطالب

حمل بر خالق وجود و عدم

چون شد آثار هدف حمل عیان

از وی آمد بعجز سوی حرم

کرد دیوار خانه را منشق

در زمان ربّ کعبه و زمزم

شد چو داخل بخانه بانوی قدس

هر دو دیوار هشت سر برهم (۱)

صفی علیشاه در مورد قرار گرفتن امام علی علیه السلام در بستر پیامبر رحمت صلی الله علیه وآله می گوید:

یک جهت چون شدند در شب غار

قوم بر قتل سید ابرار

امر حق شد بر او که ای احمد

امشب از مکه بست باید بار

جای خود واگذار بر حیدر

رو تو تنها ز شهر ذی کھسار

تا من امشب بذات خویش شوم

مر ترا در سرای بستر دار

رفت و بگذاشت الغرض آنشاه

خوابگه را به حیدر کزار

خفت آن جا علی و زان خفتن

بخت عارف ز خواب شد بیدار

حسن در وصف عشق شد فانی

عشق بر حسن جان چو کرد ایثار

وحدت آمد نماند غیرت عشق

هیچ باقی به خانه جز دلدار

نیم شب چون شدند جمع آور

بر در حجره نبی کفار

ک-س ندیدند جز علی کان بود

خفته بر جای احمد مختار

در زمان سطوت خداوندی

خانه را ماند خالی از اغیار

تا تو دانی که در سرای وجود

بیشکی نیست جز یکی دلدار(۲)

ص: ۳۵۴

۱- دیوان اشعار صص، ۹۰-۹۱ منشق: پاره، شکافته - قدس: پاکی، منزله بودن - هشت: گذاشت

۲- صفی علیشاه، همان، صص ۹۸-۹۹

همچنین صفی علیشاه در رابطه با فداکاریهای مولاعلیه السلام می گوید:

روز جنگ احد چو پیمبر

شد ز انبوهی عدو مضطر

رو نهادند همرهانش تمام

بفرار و نماند کس دگر

موج بحر سیاه کفر غریق

خواست فلک وجود پیغمبر

آمد از حق ندا که ای احمد

استعانت بجوی از حیدر

تا در آرم بیاریت اینک

ز آستین جلال دست ظفر

تا رسد عون حقت از چپ و راست

جو اعانت ز حیدر صفدر

خواست از شاه اولیا امداد

در زمان احمد ستوده سیر

بود بر لب هنوزش ادرکنی

از پس یا علی که از معبر

خواست آواز شیهه دلدل

تافت پس برق ذوالفقار دو سر

بود گفتی صدای عزرائیل

بانگ دلدل بنفی آن لشکر

رفت خاشاک عمر اعدا را

در زمان تیغ شاه چون صرصر

جان به جانان رسید یعنی خوش

مصطفی شاه را کشید ببر (۱)

ص: ۳۵۵

۱- صفی علیشاه، همان، صص ۹۲-۹۳. عدو: دشمن. - مضطر: درمانده، ناچار. - بحر: دریا. - غریق: غرق شده. - فُلک: کشتی. - فَلَک: سپهر گردون. - ظفر: پیروزی، یاری. - عون: کمک. - اعانت: یاری خواستن. - صفدر: صف شکن. - سیر: جمع سیرت. ، روش، طریقه. - دلدل: خارپشت، نام استر پیامبر در شب معراج. - صرصر: بادی که صدای شدیدی دارد. - بر: سینه، آغوش.

صفی علیشاه در جای دیگری درباره ی بخشش مولاعلیه السلام می گوید:

گاه بنمود رخ به موسی و گه

بر یهودان رهین خدمت شد

گه سه نان داد و خویش حامد خویش

زان کنایت به هفده آیت شد

گاه اندر نماز خاتم داد

ختم بر دست او مروت شد

جود ذاتی او ز سر قدم

بر حدوث دو کون علّت شد (۱)

ص: ۳۵۶

۱- صفی علیشاه، همان، ص ۸۵-رهین: گرو گذاشته شده . - حامد : ستایش کننده . - قدم: دیرینگی، ضد حدوث. - حدوث: نو پیدا شدن.

احمد ناظرزاده کرمانی متولد کرمان است، تحصیلاتش در زمینه علوم سیاسی و علوم تربیتی بوده است. ناظرزاده ساعت ۵ بامداد روز سه شنبه، سوم فروردین ماه ۱۳۵۵ش، در اثر بیماری سکته ی مغزی، در تهران بدرود حیات گفت.

احمد ناظر زاده کرمانی نیز از دیگر شعرای برجسته ی معاصر فارسی زبان است که در ذکر ولادت شاه نجف علیه السّلام اشعار دلنشینی سروده است. شاعر از محبان اهل بیت عصمت و طهارت علیه السّلام بوده و راجع به، میلاد شاه خیرعلیه السّلام می گوید:

امروز که میلاد شهنشاه جهانست

شادی همه جا ظاهر و اندوه نهانست

ای سیزده ماه رجب در تو درخشید

خورشید ولایت که همه جان جهانست

در کعبه گر آراست رخ آن قبله دلها

از خانه خدا پرس که در این چه نشانست

ما از تو شناسیم به هر حال خدا را

«آنجا که عیانست چه حاجت به بیانست» (۱)

ص: ۳۵۷

محمد یوسف فرزند اسماعیل از قبیله ابدالی افغانستان بود که در سال ۱۲۹۰ هـ، در هرات به دنیا آمد. مادرش دختر رضا قلی، نوه ی آقا محمد خان بلند از ایل افشار، و نیای پدرش محمد اسماعیل ابدالی، سرلشکر کامران، حاکم هرات بوده است. در هشت سالگی در «دارالنصرت هرات»؛ جزء اطفال دبستان بود. در مدت زمان اندکی قرآن را ختم کرد. از وقایع مهم زندگی اش اینست که هنگامی که در مشهد می زیست؛ گروهی از افراد مسلح که از طرف حکومت هرات به مشهد آمده بودند، در منزلش به قصد قتل به او حمله ور گردیدند و جراحاتی شدید به او وارد نمودند. یکی از انگشتان دستش که تقریباً به تمامی بریده شده بود قرار بود توسط پزشک روسی دور انداخته شود. وی انگشت بریده را سر جایش نهاد و گفت شفای آن را از امام رضاعلیه السلام می خواهد. انگشت وی خوب شد و شفا گرفت. پس از آن پزشک روسی هر وقت از مقابل روضه ی امام رضاعلیه السلام عبور می کرد کلاهش را به رسم احترام بر می داشت. ریاضی در سن ۱۸ سالگی دچار عشق مجازی شد، و غزلهایی می سرود. او در آغاز سروری تخلص می کرد اما بعداً ریاضی تخلص نمود.

محمد یوسف ریاضی هرویاز دیگر ادیبان فارسی گوی است که درباره به نظم کشیدن اوصاف مولاعلیه السلام طبع آزمایی کرده است. او می گوید:

این اشارت بس که شاه اولیاست

صاحب خلد و امام رهنماست

زوجه اش صدیقه دخت مصطفی

آن که باشد کعبه کوی وفا

زینت آفاق و ماه عالمین

آفتاب عرش و نور مشرقین

جده سادات مفتاح جنان

دختر پیغمبر آخر زمان

ماه عصمت زبده اسرار حق

شمس عفت مطلع دیدار حق

گوشوار زیور عرش برین

خ-ادمش گردیده جبریل امین

هر دو فرزندش امین و دادگر

باعث آزادی نوع بشر

آن یکی را نام چون خلقش حسن

سبز پوش غم امام ممتحن

صاحب تاج و لوایی مغفرت

شافع مخلوق اندر آخرت

شاه اقلیم امامت در الست

تا ابد آن مهر رخشان بوده است

بعد از او سلطان دشت نینوا

آن که باشد نام او عین البکا

شمس بطحا پادشاه بحر و بر

نور چشم دختر خیر البشر

خسرو مظلوم شاه عالمین

دادرس اندر گه و بیگاه حسین (۱)

ص: ۳۵۹

۱- محمد یوسف ریاضی هروی، کلیات اشعار، ص ۵. - خلد: بهشت. آفاق: جمع افق: کرانه های آسمان. - ممتحن: امتحان شده. - بکاء: گریه. - بطحاء: وادی، بیابان. - بحر: دریا. - بَرّ: خشکی.

سید اشرف الدین حسینی قزوینی مشهور به « نسیم شمال»، از شاعران و نویسندگان نامی اواخر دوره ی قاجاریه؛ و جنبش مشروطیت در ایران است. تولدش را در ۱۲۸۸ هـ، نوشته اند. پدرش سید احمد قزوینی نام داشت. مادرش او را اشرف الدین نامید. تبار او از پیامبر اسلام نسب می بردند. شش ماهه بود که پدرش چشم از جهان فرو می بندد. همه ی قبیله اش عالمان دین بودند. اشرف الدین زیر نظر و مراقبتهای دلسوزانه ی مادرش، علوم مقدماتی را در فرا گرفت. سال ۱۳۰۹ هـ، بود که در مدرس تبریز به درس استاد می نشیند و دوره ای از علوم متداول زمان را می خواند. در جوانی به عتبات عالیات رفت؛ و مدت پنج سال در کربلا و نجف زیست. بعدها شور و شوق میهن پرستی او را به ایران کشید. پس از پنج سال توقف و کسب دانش از افاضل و اساتید عراق، به ایران بازگشت. روزنامه ی نسیم شمال را به طور غیر مرتب انتشار داده، از این رهگذر امرار معاش می کرد. سید اشرف الدین پس از برقراری مشروطیت با فتح الله سپهدار اعظم رشتی به تهران آمده؛ روزنامه ی نسیم شمال را از نو دایر کرد. چون روزنامه جنبه ی فکاهی و طنزآمیز داشت، مورد توجه مردم قرار گرفته و شهرت زیادی کسب نمود. به هر پندار سید اشرف الدین از شاعران مبارز، محبوب، ملی

و معروف ایرانی است که در عین صداقت و ایثار و عشق به میهن و مردم و آزادی گام برداشته؛ شب و روز شعر می گفت و مطلب می نوشت. هر هفته روزنامه اش را تنها خود نگاشته؛ چاپ کرده و به دست مردم می رساند. وفات او به سال ۱۳۱۳ ش، بوده است.

نسیم شمال از شاعران خوش ذوق ادب فارسی می باشد که در مدح مولاعلیه السلام، بسیار هنرمندانه قلم زده است. او می گوید:

اندر این عید سعید ای ساقی سیمین عذار

زینهار از کف مده جام شراب خوشگوار

مست مکن ما را ز عشق حیدر دُلْدُل سوار

در فلک خیل ملک گویند هر دم آشکار

لا فْتی الّا علی لا سیف الّا ذوالفقار

ساقیا جامی بده سرشار در عید غدیر

گشت عالم مهبطُ الأنوار در عید غدیر

شد معین حجت احرار در عید غدیر

هر زمان بر خوان تو این اشعار در عید غدیر

لا فْتی الّا علی لا سیف الّا ذوالفقار

چون اجل خواهد بساط جسم را ویران کند

مرغ زرین بال از کالبد طیران کند

آن دو سائل مسئلت از مذهب و ایمان کند

این عبارت بر تو میزان را به از رضوان کند

لا فْتی الّا علی لا سیف الّا ذوالفقار

مرغ روحت چون کند آهنگ پرواز از قفس

با دو صد وحشت به دام عنکبوت افتد مگس

هیكلت را چون نماید قابض الأرواح مَس

این سخن برگوی با اخلاص در آخر نفس

لا فتي الأ على لا سيف الأ ذوالفقار (1)

ص: ۳۶۱

۱- مصطفی موسوی گرمارودی، چاپ اول، غدیر در شعر فارسی، (مشهد: انتشارات دلیل، پاییز ۱۳۸۴ ش)، صص ۲۳۹-۲۴۰

۶۳ - معینی کرمانشاهی (ولادت ۱۳۰۱ش)

نامش رحیم و تخلصش امید است. پدرش کریم معینی سالار معظم، نواده ی معین الرعایا است. ولادتش در سال ۱۳۰۱ش، در شهر کرمانشاه اتفاق افتاده است. هدایت، ابتدا به هنر نقاشی کردن پرداخت. آثار او عبارتند از: روزنامه ی سلحشوران غرب، کتاب فطرت و از شمعها بسوزید.

معینی کرمانشاهی شاعر معاصر ادب فارسی است که از ذکر وصف مولاعلیه السلام غافل نمانده است. او در ضمن اشعار زیبای خود می آورد:

شمشیر به یک دست و قلم دست دگر داشت

آن رهسپر عشق همین بار سفر داشت

صاحبنظران سر همه در سینه حیرت

کآن قافله سالار، چه سودایی به سر داشت

بیگانه ز هستی شد و مش-غول به هستی

دانید ز تدبیر دو پهلو چه نظر داشت

کاوشگر دریای حقیقت شد و معنی

فارغ دل فرزانه از این نقش و صور داشت

ما مرکز این دایره بود و نبودیم

آن بی خبر از خویش از این راز خبر داشت

این فارس و مرخب چه وجودند که هستند

در سدره سیل کلوخی چه اثر داشت

آن تیغ کش خصم کش شیر دل عشق

(۱) بر اهرمن جهل و خرافات ظفر داشت

همچنین معینی کرمانشاهی به عنوان بهترین نماینده ی شاعران پارسی گوی، در رابطه با روش خلافت و حکومت امام علی علیه السلام می گوید:

علی چونکه در کعبه شد خانه زاد

به دوش رسول خدا پا نهاد

که بت ها به دست وی آید به زیر

همین خود طلوعی ز خَم غدیر

به فرمان مالک ، علی بر نوشت

چو بر ملک مصر آمدش سرنوشت

که در مصر ، ای حاکم مسلمین

شدی چون که در کار بالا نشین

مب-ادا خوراکت شبی دلپذیر

که در سایه ی قدرتت یک فقیر

مبادا تفرعن کنی در مقام

ز شأن دیانت بری احترام

مبادا فراموش اصولی کنی

ز فرمان قرآن عدولی کنی

که اسلام از حاکمانی چنان

به کار حکومت نبیند امان

سوی مصر، مالک چو شد رهسپار

که کار حکومت کند برقرار

به فرمان او چار مورد ، امام

مشخص بفرمود در آن مقام

نخست آن که در حکمران آن تلاش

که یک تن نماند بدون معاش

دوم دشمن حق برد از میان

اگر چه چنین دشمن از دوستان

سوم در حق-وق امیر و اسیر

به حق در قضاوت شود سختگیر

چهارم به آبادی هر چه بیش

به هر جای کشور نهد پای پیش

اشارت به یک نکته اینجا ضرور

علی را بین و آن زمان های دور

بفرمود، قاضی به کار قضا

چو باید که بر حق دهد حکم را

ص: ۳۶۳

نباید برای معاشش نیاز

که تا رشوتی باشدش چاره ساز

حقوقش بیايد به حدّ کفاف

که رأيش نه در حق شناسی خلاف

علی در حکومت بین خود که بود

چو گفتار را در عمل می نمود (۱)

ص: ۳۶۴

۱- رحیم معینی کرمانشاهی، شاهکار، از فرو پاشی ساسانیان تا برآمدن سامانیان، تاریخ منظوم ایران، چاپ اول، (به اهتمام: حسین معینی کرمانشاهی)، (بی جا: انتشارات سنایی، ۱۳۷۸ ه)، ج ۱، ص ۱۱۳۷. - (تفرعن: ستمکار شدن همانند فرعون. - عدولی: سرپیچی کردن.)

ابو الحسن ورزی، فرزند حسین فلاح زاده به سال ۱۲۹۳ ش، در تهران دیده به جهان گشود. تحصیلات او در زمینه رشته حقوق است. ورزی به زبان های فرانسه و انگلیسی و عربی آشنایی دارد. او از شعرای برجسته معاصر می باشد که در قالب های مختلف شعری، سروده های زیبایی را به یادگار گذاشته است. آثار منظوم او بیش از پنج هزار بیت شعر می باشد. او در پست قضاوت نیز به کار گرفته شد. بعد از شهریور ۱۳۲۰ خورشیدی، در کابینه ی اول قوام السلطنه؛ به سمت بازرس ویژه ی نخست وزیر برگزیده شد. ورزی در سال ۱۳۷۳ ش، دیده از جهان فرو بست. آثار او عبارتند از: ترجمه ینه توچکا، وانف اثر داستایوسکی، هفت صورت عشق، مطالعات ادبی اثر اندره موروا. و مجموعه شعر سخن عشق.

ابوالحسن ورزی از دیگر شاعران فارسی زبان است که ولادت امیرالمومنین علی علیه السلام را در کعبه به تصویر کشیده است. او راجع به ولادت امام علی علیه السلام در خانه کعبه چنین می گوید:

در کعبه آمدی و به مسجد شدی شهید

کی از خدای خویش جدا بودی ای علی (۱)

ص: ۳۶۵

همچنین ورزی در باب صداقت امام علی علیه السلام بسیار هنرمندانه طبع آزمایی نموده است. او می گوید:

بیزار از دروغ و بری از دروغگو

پیوسته یار اهل صفا بودی ای علی

در جشن دوست نغمه جانبخش زندگی

در گوش خصم بانگ عزا بودی ای علی

دلهای سخت یا دل رنجور خسته را

گگ-اهی چو درد و گاه دوا بودی ای علی

گر دست خالق است نه در آستین تو

مشکل گشای خلق چرا بودی ای علی

در وقت صلح حامی هر دلشکسته ای

دشمن شکن به روز غزا بودی ای علی

دشمن هم از عطای تو در آرزو نماند

گنجینه ای ز مهر و وفا بودی ای علی

خصم ستمگران به عتاب و ستیز و جنگ

یار ستم کشان به عطا بودی ای علی

در کعبه آمدی و به مسجد شدی شهید

کی از خدای خویش جدا بودی ای علی

چون موقع ولادت و وقت شهادت

در خانه ای از آن خدا بودی ای علی

تا شربت حیات دهی تشنه کام را

چون چشمه سار آب بقا بودی ای علی

هرگز نکرده ای عملی را به کام خویش

در هر زمان که کامروا بودی ای علی

جز مهر ایزدی که به جانت سرشته بود

از دام هر علاقه رها بودی ای علی

چون تو کسی ز صدق خدا را نداشت دوست

در دوستی نه اهل ریا بودی ای علی

هرگز تو را ز مرگ به دل وحشتی نبود

چون در وجود دوست فنا بودی ای علی

آماده شهادت و ایثار جان و مال

در هر زمان و در همه جا بودی ای علی

ص: ۳۶۶

هر ذره از وجود تو ایمان محض بود

فارغ ز اشتباه و خطا بودی ای علی

از باغ زندگی که گل و خار با هم اند

دامن کشان چو باد صبا بودی ای علی

تا داوری برای رضای خدا کنی

از خود رها به وقت قضا بودی ای علی (۱)

ص: ۳۶۷

۱- غلامحسین جواهری وجدی، همان، صص ۲۴۸-۲۴۹-غزا: غزوه . جنگی که پیامبر صلی الله علیه وآله، فرماندهی آنرا بر عهده داشته باشد. خصم: دشمن. - فارغ: خالی

- ۱- آذرشب، محمد علی، الأدب العربی و تاریخه حتی نهاییه العصر الأموی، طهران، المركز الجامعی لتألیف کتب العلوم الإنسانیه و نشرها (سمت)، الطبعه الاولی، ۱۳۸۴ هـ.ش.
- ۲- آرتیمانی، رضی الدین، دیوان شعر با مقدمه ی محمد علی امامی، انتشارات کتابفروشی خیام، ۱۳۴۶ هـ.ش.
- ۳- آشتیانی، عباس اقبال، تاریخ مغول، تهران، مؤسسه ی انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۵ هـ.ش.
- ۴- آقا شیخ محمد، مریم و سعید نوری نشاط، گلزار مشاهیر، نشر برگ زیتون، چاپ اول، ۱۳۷۷ هـ.ش.
- ۵- ابن ابی طالب، علی علیه السّلام، نهج البلاغه، مترجم محمد دشتی، مؤسسه ی انتشارات حضور، چاپ دوم، زمستان ۱۳۸۳ هـ.ش.

- ۶- ابن ابی طالب، علی علیه السّلام، نهج البلاغه. با مقدمه و شرح استاد محقق آیت الله ناصر مکارم شیرازی، به قلم دانشمندان محترم محمد رضا آشتیانی - جعفر امامی، ج ۱، انتشارات مدرسهای امام علی ابن ابی طالب.
- ۷- ابن داود، احمد، اخبار الطوال، ترجمه دکتور محمود مهدوی دامغانی، نشر نی، چاپ اول، ۱۳۶۴هـ.ش.
- ۸- ابن عبد الملک، محمد معزی، دیوان شعر، به اهتمام عباس اقبال، کتاب فروشی اسلامیة، ۱۳۱۸هـ.ش.
- ۹- ابن محمد، اوحد الدین انوری، دیوان اشعار، با مقدمه سعید نفیسی، تهران، مؤسسه انتشارات نگاه، ۱۳۷۶هـ.ش.
- ۱۰- ابن محمد، اوحد الدین انوری، دیوان شعر، محمد تقی مدرس رضوی، ج ۱، تهران، بنگاه نشر و ترجمه، کتاب، ۱۳۴۷هـ.ش.
- ۱۱- ابن همای شیرازی اصفهانی، طرب، دیوان اشعار، با مقدمه استاد جلال الدین همائی، تهران، انتشارات کتاب فروشی فروغی، ۱۳۴۲هـ.ش.
- ۱۲- ابن همام الدین الحسینی، غیث الدین، تاریخ حبیب السیر، زیر نظر دکتور دبیر سیاقی، ج ۱، کتاب فروشی خیام، چاپ سوم ۱۳۶۲هـ.ش.
- ۱۳- ابی الخیر، ابو سعید، اسرار التوحید، مقدمه و تصحیح و تعلیقات دکتور محمد رضا شفیعی کدکنی، بخش اول، مؤسسه ی انتشارات آگاه، چاپ سوم، زمستان ۱۳۷۱هـ.ش.

- ۱۴- ابی یعقوب، احمد، تاریخ یعقوبی، ترجمه ی، محمد ابراهیم آیتی، ج ۲ مرکز انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۲هـ.ش.
- ۱۵- احمدی، (ناصح)، احمد رضا، عشق شیعه، انتشارات امیر کبیر همدان، چاپ دوم، پائیز ۱۳۷۹هـ.ش.
- ۱۶- احمدی بیرجندی، احمد، مناقب علوی در شعر فارسی، مشهد، بنیاد پژوهش های آستان قدس رضوی، ۱۳۶۶هـ.ش.
- ۱۷- ارشاد سرابی، اصغر و داودی، ادبیات فارسی (۵) و (۶)، ۲/۲۴۹، تهران، شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، اول ۱۳۷۸هـ.ش.
- ۱۸- اصفهانی، سروش، دیوان اشعار، مؤسسه ی انتشارات امیر کبیر.
- ۱۹- اصفهانی، صفا، دیوان اشعار تصحیح، احمد سهیلی خوانساری، تهران، انتشارات شرکت نسبی محمد حسین اقبال و شرکاء، ۱۳۳۷هـ.ش.
- ۲۰- أفرام البستانی، فؤاد، مجانی الحدیثه، الجزء الثانی، قم، منشورات ذوی القربی، الطبعه الرابعه، ۱۴۱۹هـ.ق.
- ۲۱- افلاکی العارفی، احمد، مناقب العارفین، بکوشش تحسین یازیجی، ناشر، دنیای کتاب، چاپ دوم، ۱۳۶۲هـ.ش.
- ۲۲- الهی قمشهای، مهدی، دیوان اشعار، به اهتمام دکتر حسین الهی قمشه ای، انتشارات، روزنه، چاپ اول، ۱۳۷۷هـ.ش.

- ۲۳- امین پور، قیصر، در کوچی آفتاب، گزیده رباعیها و دوبیتی های انقلاب، واحد انتشارات حوزه ی هنری سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۳هـ.ش.
- ۲۴- اوحدی، مجید (یکتا)، برگزیده ی دیوان، با مقدمه ی استاد جلال الدین همائی، به کوشش، دکتر مهرانگیز اوحدی، انتشارات قصیده، چاپ اول، ۱۳۷۸هـ.ش.
- ۲۵- باستان، سید خلیل، من معالم الادب العربی فی نهج البلاغه، طهران، المركز الجامعی لتالیف کتب العلوم الانسانیه ونشرها (سمت)، الطبعة الاولى، ۱۳۸۴هـ.ش.
- ۲۶- باستانی پاریزی شاهی، محمد ابراهیم، تاریخ شاهی، قراختایان، ۲۵۳۵ شاهنشاهی.
- ۲۷- بافقی، وحشی، دیوان شعر، حسین نخعی، مؤسسه ی چاپ و انتشارات امیرکبیر.
- ۲۸- برفی، محمد، سیمای علی علیه السلام از منظر اهل سنت، تهران، نشر احسان، چاپ اول، ۱۳۸۰هـ.ش.
- ۲۹- برقی، سید محمد باقر، سخنوران نامی ایران، ج ۱، نشر خرم، چاپ اول، ۱۳۷۳هـ.ش.
- ۳۰- بسطامی، فروغی، دیوان کامل اشعار، با مقدمه ی پروفیسور ادوارد براون، رضاقلیخان هدایت، انتشارات امیر کبیر، تیر ۱۳۴۸هـ.ش.

- ۳۱- بلاذری، احمد ابن یحیی، فتوح البلدان، ترجمه، تعلیقات و مقدمه، از دکتر محمد توکلی، چاپ اول، ۱۳۷۷هـ.ش.
- ۳۲- بلخی، جلال الدین محمد، فیه ما فیه، با تصحیحات و حواشی بدیع الزمان فروزانفر، تهران، مؤسسه ی انتشارات امیر کبیر، چاپ ششم، ۱۳۶۹هـ.ش.
- ۳۳- بلخی، جلال الدین محمد، مثنوی معنوی، با مقدمه و شرح، بدیع الزمان فروزان فر، حواشی و تعلیقات از م درویش، چاپ علمی، چاپ نهم ۱۳۷۳هـ.ش.
- ۳۴- بلخی، قاضی حمید الدین، گزیده ی مقامات حمیدی، بکوشش رضا انزابی نژاد، شرکت سهامی کتابهای جیبی، چاپ دوم، ۱۳۷۰هـ.ش.
- ۳۵- بلعمی، ابو علی، گردانیده ی تاریخنامه ی طبری، مجلد دوم، به تصحیح و تحشیه ی محمد روشن، تهران، انتشارات سروش، صدا و سیمای جمهوری اسلامی، چاپ، دوم ۱۳۷۸هـ.ش.
- ۳۶- بهار، محمد تقی، دیوان اشعار، ج ۱، بکوشش چهرزاد بهار، انتشارات توس، بهار ۱۳۸۰هـ.ش.
- ۳۷- بهجت، سید محمد حسین (شهریار)، کلیات دیوان، ج ۲، انتشارات زرین- انتشارات، نگاه، چاپ سیزدهم، بیتا.
- ۳۸- بهروزی، علی نقی، نوادر تاریخی، انتشارات اقبال، ۱۳۵۳هـ.ش.
- ۳۹- بیگ دلی آذری قمی، حسینعلی بیگ (شرر)، فغان دل، بکوشش شمس الدین محمد - علی مجاهدی، قم، چاپخانه ی مهر استوار، بیتا.

۴۰- پرویز، عباس، تاریخ دو هزار و پانصد ساله ی ایران، چ ۱، مؤسسه ی مطبوعاتی اعلمی، بیتا.

۴۱- تبریزی، صائب، کلیات، به اهتمام؛ بیژن ترقی، کتابفروشی خیام، بیتا.

۴۲- ترکمان، اسکندرییگ، تاریخ عالم آرای عباسی، مؤسسه ی انتشارات امیرکبیر، چاپ دوم، خرداد ماه ۱۳۵۰هـ-ش.

۴۳- ترمذی، ادیب صابر، دیوان شعر، به تصحیح و اهتمام محمد علی ناصح، مؤسسه ی مطبوعاتی علمی، بیتا.

۴۴- جرداق، جرج، امام علی علیه السّلام، صدای عدالت انسانی، ترجمه ی سید هادی خسرو شاهی، دوره ی ۳ جلدی، قم، نشر خرم، چاپ دوم ۱۳۷۵ هـ-ش.

۴۵- جعفرزاده، رسول، سروش ولایت، انتشارات رواق اندیشه، چاپ دوم، زمستان ۱۳۷۸ هـ-ش.

۴۶- جعفریان، رسول، تاریخ سیاسی اسلام، انتشارات دلیل ما، چاپ چهارم، بهار ۱۳۸۵ هـ-ش.

۴۷- جعفری تبریزی، محمد تقی، علی علیه السّلام در کلام خالق و مخلوق، گرد آوری و تنظیم و تلخیص، محمد رضا جوادی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۹ هـ-ش.

۴۸- جغتائی، هلالی، دیوان شعر، سعید نفیسی، تهران، انتشارات کتابخانه ی سنائی، ۱۳۳۷ هـ-ش.

- ۴۹- جوینی، عطاملک، تاریخ جهانگشای جوینی، انتشارات ارغوان، چاپ چهارم، ۱۳۷۰ هـ.ش.
- ۵۰- حسکانی نیشابوری، حاکم، شواهد التنزیل، ترجمه ی احمد روحانی، انتشارات نور قلم، چاپ اول، ۱۳۸۵ هـ.ش.
- ۵۱- حسینی فسائی، حاج میرزا حسن، فارسنامه ی ناصری، تصحیح و تحشیه، دکتر منصور رستگار فسائی، مؤسسه ی انتشارات امیر کبیر، ج ۱، چاپ اول، ۱۳۶۷ هـ.ش.
- ۵۲- حقایق، بابک و ریاحی پور، دایره المعارف بزرگ زرین، دوره ی دو جلدی، تهران، انتشارات زرین، ۱۳۷۷ هـ.ش.
- ۵۳- حقیقت، عبد الرفیع، شاعران بزرگ ایران، از دهخدا تا شاملو، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۱ هـ.ش.
- ۵۴- حقیقت، عبد الرفیع، شاعران بزرگ ایران، از رودکی تا بهار، انتشارات کومش، بهار ۱۳۸۱ هـ.ش.
- ۵۵- حیرت سجادی، عبد الحمید، گلزار شاعران کردستان، چاپ اول، دیماه ۱۳۶۴ هـ.ش.
- ۵۶- خراسانی، میرزا حبیب، دیوان اشعار، به سعی و اهتمام، علی حبیب، انتشارات کتابفروشی زوار، چاپ سوم، ۱۳۵۳ هـ.ش.

۵۷- داودی، حسین و ذوالفقاری، ادبیات فارسی (۳) و (۴) - ۱/۲۲۰، تهران، شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۷۸هـ.ش.

۵۸- داون، جیمز، عارف دیهیم دار، مترجم، ذبیح الله منصوری، ج ۱، چاپ اول، زمستان ۱۳۶۳ هـ.ش.

۵۹- دایره المعارف فارسی، ج ۲، بخش اول، شرکت سهامی کتابهای جیبی، وابسته به انتشارات امیر کبیر، چاپ دوم، ۱۳۸۰هـ.ش، بینام.

۶۰- درویشی، هادی و اورامی، تولای علی علیه السلام در ادب و فرهنگ و شعرا و عرفای کرد اهل سنت، ستاد سال امیرالمؤمنین علی علیه السلام، استان کردستان، سنندج، چاپ اول، ۱۳۷۹هـ.ش.

۶۱- دقیقی توسی، ابومنصور، دیوان اشعار، محمد دبیر سیاقی، مؤسسه ی مطبوعاتی علمی، خرداد ۱۳۴۲هـ.ش.

۶۲- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، زیر نظر دکتر محمد معین و دکتر سید جعفر شهیدی، دوره ی کامل، مؤسسه ی لغت نامه ی دهخدا.

۶۳- دیوان بیگی شیرازی، احمد، حدیقه الشعراء، ادب و فرهنگ در عصر قاجاریه، با تصحیح، دکتر عبدالحسین نوائی، انتشارات زرین، ج ۲، ۱۳۶۵ هـ.ش.

۶۴- رسولی محلاتی، سید هاشم، زندگانی حضرت محمدصلی الله علیه وآله، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ هجدهم، ۱۳۷۴هـ.ش.

ص: ۳۷۶

- ۶۵- رضائی، زهرا، زندگی نامه ی مشهورترین نویسندگان و شاعران، انتشارات کتابخانهی درنا، چاپ هفتم، ۱۳۸۱هـ.ش.
- ۶۶- روحانی، بابا مردوخ (شیوا)، تاریخ مشاهیر کرد، به کوشش محمد ماجد مردوخ روحانی، دوره ی ۳ جلدی، تهران، انتشارات سروش، صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، چاپ دوم، ۱۳۸۳هـ.ش.
- ۶۷- زرین کوب، عبدالحسین، تاریخ ایران در اوایل عهد اسلامی، تهران، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۹۸۴م.
- ۶۸- زیادی، عزیزالله، در حوالی آفتاب، دفتر سوم، کتاب نیستان، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۱هـ.ش.
- ۶۹- سبزواری، حمید، دفتر دوم، سرود سپیده، با مقدمه ی حضرت آیت الله سید علی خامنه ای و استاد گرانمایه صادق آئینه وند، انتشارات مؤسسه ی کیهان، بهار ۱۳۶۸ هـ.ش.
- ۷۰- سبزواری، حمید، دیوان اشعار، دفتر اول، سرود درد، با مقدمه ی حضرت حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای سید علی خامنه ای و آقای محمود شاهرخی، تهران، مؤسسه ی انتشارات کیهان، ۱۳۶۷ هـ.ش.
- ۷۱- سپری، فریدون، خلفاء راشدین در قلمرو نظم و نثر فارسی، سنندج، انتشارات کردستان، چاپ اول، زمستان ۱۳۷۸ هـ.ش.

- ۷۲- سعادت‌مند رسول، امام علی علیه السلام از دیدگاه امام خمینی (ره)، انتشارات تسنیم قم، چاپ چهارم، ۱۳۸۰ ه. ش.
- ۷۳- سعد سلمان، مسعود، دیوان اشعار، به تصحیح و اهتمام دکتر مهدی نوریان، دوره‌ی دو جلدی، چاپ اول، انتشارات کمال، ۱۳۶۵ ه. ش.
- ۷۴- سعدی، مشرف‌الدین مصلح، بوستان و گلستان، کتابهای دو زبانه‌ی گلستان و بوستان شیخ مصلح‌الدین سعدی، برگردان از ادوارد هاتسک / جی.ام. ویکنز، انتشارات هرمس، چاپ اول، ۱۳۸۳ ه. ش.
- ۷۵- سمنانی، رفعت، دیوان اشعار، با مقدمه‌ی دکتر ذبیح‌الله صفا و تصحیح و کوشش، نصرت‌الله نوح، انتشارات بامداد، شهریور ماه ۱۳۶۳ ه. ش.
- ۷۶- سیستانی، فرخی، دیوان اشعار، محمد دبیرسیاقی، تهران، انتشارات زوار، شاه‌آباد، ۱۳۴۹ ه. ش.
- ۷۷- سهیلی، مهدی، طلوع محمد، انتشارات کتابخانه‌ی سنائی، ۲۵۳۵ شاهنشاهی، ۱۳۵۴ ه. ش.
- ۷۸- شامی، نظام‌الدین، ظفرنامه، با مقدمه و کوشش، پناهی سمنانی، انتشارات بامداد، چاپ اول، خرداد ۱۳۶۲ ه. ش.
- ۷۹- شاه حسینی (شادمانی)، مه‌ری، زنان شاعر ایران (معاصر)، انتشارات مدبر، چاپ اول ۱۳۷۴ ه. ش.

- ۸۰- شاهرخی، محمود، آئینه ی آفتاب، پرتوی از انوار علی علیه السّلام، انتشارات اسوه، آبان ۱۳۶۹ هـ.ش.
- ۸۱- شاهرخی، محمود، در غبار کاروان، (مجموعه ی شعر)، سازمان انتشارات کیهان، پائیز ۱۳۷۰ هـ.ش.
- ۸۲- شجاع، انیس الناس، به کوشش، ایرج افشار، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۲۵۳۶، ۲۵۳۶ شاهنشاهی.
- ۸۳- شریعت رضوی، پوران، طرحی از یک زندگی، انتشارات چاپخش، چاپ هفتم، ۱۳۸۱ هـ.ش.
- ۸۴- شریعتی، علی، علی علیه السّلام حقیقتی بر گونه ی اساطیر، انتشارات امام.
- ۸۵- شمس الدین محمد، حافظ شیرازی، دیوان اشعار، نسخه ی علامه قزوینی و دکتر قاسم غنی، بیتا.
- ۸۶- شهر یار، سید محمد حسین بهجت تبریزی، کلیادیوان، موسسه انتشارات سعدی تبریز، چاپ سوم، بهمن ۱۳۴۹ هـ.ش.
- ۸۷- صبا، فتحعلی خان، دیوان اشعار، مصحح، محمد علی سنجاقی، انتشارات اقبال، مهرماه ۱۳۴۱ هـ.ش.
- ۸۸- صبوری، میرزا باقرخان حکیم، دیوان اشعار، دکتر هادی جلوه، تهران، انتشارات کرج، چاپ دوم، ۱۳۵۷ هـ.ش.

- ۸۹- صدری افشار، غلامحسین و نسترن حکمی، فرهنگ فارسی اعلام، تهران، انتشارات فرهنگ معاصر، ۱۳۸۳هـ-ش.
- ۹۰- صفا، ذبیح الله، تاریخ ادبیات در ایران، انتشارات فردوسی، چاپ دوازدهم، ۱۳۷۱هـ-ش.
- ۹۱- صفی زاده (بوره که بی)، صدیق، پارسی گویان کرد، چاپخانه ی حیدری، چاپ اول، پائیز ۱۳۶۶هـ-ش.
- ۹۲- صوفی، لیلا، زندگینامه ی شاعران ایران، تهران، انتشارات جاجرمی، چاپ چهارم، ۱۳۸۰هـ-ش.
- ۹۳- صادقی ارزگانی، محمد امین، سیمای اهل بیت در عرفان امام خمینی، موسسه چاپ و نشر عروج، چاپ اول، ۱۳۸۷ ه ش.
- ۹۴- طاهری، پروانه، زندگینامه شاعران و نویسندگان ایران زمین، چاپ آراین، اول ۱۳۸۶ ه-ق.
- ۹۵- طبری، محمد ابن جریر، تفسیر طبری، مترجم، جمعی از علماء ماوراء النهر، ویرایش متن، جعفر مدرس صادقی، نشر مرکز، چاپ دوم، ۱۳۷۴هـ-ش.
- ۹۶- طوسی، خواجه نصیرالدین، اخلاق ناصری، به تصحیح و تنقیح مجتبی مینویی علیرضا حیدری، انتشارات خوارزمی، چاپ سوم، اسفند ماه ۱۳۶۴هـ-ش.
- ۹۷- عالم آرای صفوی، مؤلف، به کوشش ید الله شکر، مؤسسه ی اطلاعات، چاپ دوم، ۱۳۶۳هـ-ش.

- ۹۸ - عبد الباقي، محمد فؤاد، المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الكريم، منشورات ذوی القربى، الطبعة الاولى، ۱۴۲۱هـ-ق.
- ۹۹- عرفى شیرازى، جمال الدين محمد، کلیات اشعار، ج ۲ و ۳، مؤسسه ی چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، به کوشش و تصحيح پروفيسور محمد ولى الحق انصارى، بهار ۱۳۷۸هـ-ش.
- ۱۰۰- عوفى، سديد الدين، جوامع الحكايات و لوامع الروايات، به تصحيح و شرح جعفر شعار، چاپ اول، ۱۳۶۶هـ-ش.
- ۱۰۱- عميد، حسن، فرهنگ فارسى عميد، دوره ی دو جلدی، مؤسسه ی انتشارات اميرکبير، چاپ پانزدهم، ۱۳۷۸هـ-ش.
- ۱۰۲- غزالى طوسى، محمد، کيمياء سعادت، به کوشش حسين خديو جم، ج ۱، تهران، انتشارات علمى و فرهنگى، ۱۳۷۴هـ-ش.
- ۱۰۳- غزالى، امام محمد، کيمياء سعادت، انتشارات گنجينه، چاپ هفتم ۱۳۸۱هـ-ش.
- ۱۰۴- غزالى، امام محمد، نصيحه الملوك، با تصحيح، استاد جلال الدين همائى، انتشارات بابک، ۱۳۶۱هـ-ش.
- ۱۰۵- فاخورى، حنا، الجامع فى تاريخ الأدب العربى، مجلدين، قم، منشورات ذوی القربى، الطبعة الثانية، ۱۴۲۴هـ-ق.

- ۱۰۶- فاضل، علی، شرح احوال و نقد و تحلیل آثار احمد جام، انتشارات توس، چاپ اول، زمستان ۱۳۷۳هـ-ش.
- ۱۰۷- فراهانی قائم مقامی، ادیب الممالک، دیوان کامل اشعار، به تصحیح وحید دستگردی، چاپخانه ی افست مروی، فروردین ۲۵۳۵ شاهنشاهی.
- ۱۰۸- فراهی هروی، معین الدین، مشهور به ملا مسکین، تفسیر حدائق الحقائق، به کوشش، دکتر سید جعفر سجادی، تهران، مؤسسه ی انتشارات امیر کبیر، ۱۳۶۴هـ-ش.
- ۱۰۹- فرخی کرمانی (رشید فرخی)، جواد، مینای محبت، ناشر، مرکز کرمان شناسی، نوبت چاپ، اول ۱۳۸۱هـ-ش.
- ۱۱۰- فردوسی، ابوالقاسم، شاهنامه، همراه با مقدمه و ویرایش مهدی قریب، محمد علی بهبودی، انتشارات توس، چاپ اول، ۱۳۷۳هـ-ش.
- ۱۱۱- فیض کاشانی، علامه ملا محمد محمد محسن، دیوان اشعار، با تصحیح مصطفی فیض کاشانی، ج ۱ و ۳، پائیز ۱۳۷۱هـ-ش.
- ۱۱۲- قآنی شیرازی، دیوان کامل اشعار، با مقدمه و تصحیح ناصر هیری، چاپ اول، چاپخانه فراین، انتشارات گلشایی - ارسطو، ۱۳۶۳ هـ-ش.
- ۱۱۳- قبادیانی، ناصر خسرو، دیوان اشعار، با مقدمه ی سید حسن تقی زاده، نشر سیمای دانش، چاپ سوم، ۱۳۷۸هـ-ش.

۱۱۴- قبادیانی، ناصر خسرو، دیوان اشعار، تصحیح، حاجی سید نصرت الله تقوی، انتشارات امیرکبیر، خرداد ماه ۲۵۳۵ شاهنشاهی.

۱۱۵- قربانی، سروش، دایره المعارف مشاهیر جهان، انتشارات میلاد، چاپ اول، ۱۳۷۵هـ.ش.

۱۱۶- قزوه، علیرضا، از نخلستان تا خیابان، مجموعه ی شعر، نشر همراه، تهران، ۱۳۶۹هـ.ش.

۱۱۷- قزوینی، عارف، آثار منتشر نشده، تدوین، سید هادی حائری، چاپخانه ی علمی، چاپ اول ۱۳۷۲هـ.ش.

۱۱۸- قشیری، ابوالقاسم، با تصحیحات و استدراکات بدیع الزمان فروزانفر، مرکز انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۱هـ.ش.

۱۱۹- قمی، حاج شیخ عباس، منتهی الآمال، ج ۱، مؤسسه ی انتشارات هجرت، چاپ سیزدهم، زمستان ۱۳۷۸هـ.ش.

۱۲۰- قیم، عبد النبی، فرهنگ معاصر عربی- فارسی، انتشارات فرهنگ معاصر، چاپ دوم، ۱۳۸۱هـ.ش.

۱۲۱- کاشانی، محتشم، دیوان اشعار، با تصحیح و مقدمه ی، اکبر بهداروند، تهران ۱۳۸۲ هـ.ش.

۱۲۲- کاشانی، مسیح، شرح احوال و بررسی آثار و گزیده ی اشعار، به کوشش امیر علی آذر طلعت، انتشارات سروش، اول ۱۳۷۸هـ.ش.

ص: ۳۸۳

- ۱۲۳- کرمانشاهی، الهامی، شاهنامه در وزن شاهنامه، به کوشش علی انسانی، انتشارات جمهوری اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۳هـ.ش.
- ۱۲۴- کزازی، میرجلال الدین، رخسار صبح، گزارش چامه ای از خاقانی شروانی، چاپ کتاب ماد، چاپ سوم، ۱۳۷۴هـ.ش.
- ۱۲۵- کسائی مروزی، ابوالحسن، دیوان اشعار، اثر دکتر مهدی درخشان، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۴هـ.ش.
- ۱۲۶- کوکه ای، ملا معروف، دیوان اشعار، سید محمد امین مصری، از نشریات مرکز کتاب فروشی سیدیان مهاباد، بیتا.
- ۱۲۷- کلیم کاشانی، ابوطالب، دیوان اشعار، تصحیح، پرتو بیضائی، ناشر کتاب فروشی خیام، بیتا.
- ۱۲۸- کیکاووس بن اسکندر، عنصر المعالی، قابوس نامه، به اهتمام و تصحیح، غلامحسین یوسفی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی، چاپ ششم، ۱۳۷۱هـ.ش.
- ۱۲۹- لاهیجی، حزین، دیوان اشعار، تصحیح، بیژن ترقی، انتشارات کتاب فروشی خیام، اردیبهشت ۱۳۵۰هـ.ش.
- ۱۳۰- لاهوری، محمد اقبال، اشعار فارسی، مقدمه و حواشی از م درویش، سازمان انتشارات جاویدان، چاپ دوم ۱۳۶۱هـ.ش.

- ۱۳۱- لاهیجی، فیاض، دیوان اشعار، به کوشش، دکتر امیر بانوی کریمی، انتشارات دانشگاه تهران، تیرماه ۱۳۷۲هـ.ش.
- ۱۳۲- لسان الملک، میرزا محمد تقی، ناسخ التواریخ، ج ۲، بیتا.
- ۱۳۳- محمد خانی، علی اصغر، درخت معرفت، تهران، نشر سخن، ۱۳۷۶هـ.ش.
- ۱۳۴- محمدی، حسنعلی، شعر معاصر ایران، از بهار تا شهریار، ج ۲، نشر ارغنون، ۱۳۷۹هـ.ش.
- ۱۳۵- محمودی، سهیل و ثابت محمودی، فصلی از عاشقانه ها، دفتر غزل، نشر همراه، چاپ اول، شهریور ۱۳۶۹هـ.ش.
- ۱۳۶- مروی، محمد کاظم، عالم آرای نادری، به تصحیح و با مقدمه و توضیحات و حواشی و فهرستها، دکتر محمد امین ریاحی، کتاب فروشی زوار، چاپ اول ۱۳۶۴هـ.ش.
- ۱۳۷- مرتضی عاملی، علامه سید جعفر، الصحيح من سیره النبی الاعظم، ترجمه‌ی، دکتر مهدی سپهری، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه‌ی اسلامی، ج ۱، چاپ دوم ۱۳۸۵هـ.ش.
- ۱۳۸- مستوفی، حمد الله، تاریخ گزیده، به اهتمام، عبد الحسین نوائی، مؤسسه‌ی انتشارات امیر کبیر، چاپ اول ۱۳۶۲هـ.ش.

۱۳۹- مسعودی، ابوالحسن، مروج الذهب، ترجمه ی، ابوالقاسم پاینده، ج ۱، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۴هـ.ش.

۱۴۰- مسکویه ی رازی، ابوعلی، تجارب الامم، ترجمه ی، دکتر ابوالقاسم امامی، ج ۱، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۶۹هـ.ش.

۱۴۱- مشکور، محمد جواد، تاریخ سیاسی ساسانیان، انتشارات دنیای کتاب، بخش دوم، چاپ اول، ۱۳۶۶هـ.ش.

۱۴۲- مطهری، مرتضی، جاذبه و دافعه ی علی علیه السلام، دفتر انتشارات اسلامی، وابسته به جامعه ی مدرسین حوزه ی علمیه ی قم، بیتا.

۱۴۳- معلوف، لویس، منجد الطلاب، مترجم، محمد بندر ریگی، قم، چاپ یازدهم، فروردین، ۱۳۷۴هـ.ش.

۱۴۴- معیری، رهی، آزاده، تهران، انتشارات زوار، ۱۳۵۴هـ.ش.

۱۴۵- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، انتشارات امیرکبیر، چاپ شانزدهم، ۱۳۷۹هـ.ش.

۱۴۶- مکارم شیرازی، ناصر(آیت الله)، ترجمه ی قرآن کریم، انتشارات مدرسه الإمام علی بن ابی طالب، چاپ هفتم، بهار ۱۳۸۵هـ.ش.

ص: ۳۸۶

- ۱۴۷- منشی، نصرالله، متن کامل کلیله و دمنه، بر اساس طبع استاد عبد العظیم قریب و مقابله با نسخه ی تصحیح شده ی استاد مجتبی مینوی، با مقدمه و حواشی و تعلیقات منوچهر دانش پژوه، انتشارات هیرمند، چاپ دوم ۱۳۷۷هـ.ش.
- ۱۴۸- موسوی الخمینی، روح الله (رهبر کبیر انقلاب اسلامی ایران)، مجموعه ی اشعار، ناشر، مؤسسه ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمه الله، چاپ چهل و پنجم ۱۳۸۵ هـ.ش.
- ۱۴۹- موسوی گرمارودی، علی، در سایه سار نخل ولایت، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، بیتا.
- ۱۵۰- ناصر الدین شاه قاجار، دیوان شعر، تصحیح، علی راه جیری، تهران بنگاه مطبوعاتی قائم مقام، بیتا.
- ۱۵۱- نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، چاپخانه ی هما، زمستان ۱۳۶۶ هـ.ش.
- ۱۵۲- نیشابوری، عطار، تذکره الاولیاء، از روی نسخه ی نیکلسون، انتشارات بهزاد، چاپ اول ۱۳۷۳هـ.ش.
- ۱۵۳- نیشابوری، عطار، شرح کامل منطق الطیر، اصغر برزی، انتشارات اعظم بناب، مهرماه ۱۳۷۴هـ.ش.

۱۵۴- نیشابوری، نظیری، دیوان اشعار، تصحیح، مظاهر مصفا، انتشارات امیر کبیر، خرداد ۱۳۴۰هـ.ش.

۱۵۵- نیک طلب، بابک، پنجره‌های آسمان، نشر افق، چاپ دوم ۱۳۷۸هـ.ش.

۱۵۶- نیکلسون، رینولد، تاریخ ادبیات عرب، ترجمه ی کیوان دخت کیوانی، انتشارات ویستار، چاپ اول ۱۳۸۰هـ.ش.

۱۵۷- وراوینی، سعد الدین، مرزبان نامه، به تصحیح، محمد روشن، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، ۲۵۳۵ شاهنشاهی.

۱۵۸- همائی، جلال الدین، دیوان سنا، مجموعه ی اشعار استاد جلال الدین همائی، به اهتمام دکتر ماهدخت بانو همائی، ج ۱، تهران، انتشارات، ۱۳۶۴هـ.ش.

۱۵۹- همدانی، عین القضاة، تمهیدات، با مقدمه و تصحیح و تحشیه و تعلیق، عقیف عسیران، انتشارات کتابخانهی منوچهری، چاپ دوم، بیتا.

۱۶۰- همدانی، مختاری، کلیات دیوان، ناشر، مؤلف، چاپ اول ۱۳۷۷هـ.ش.

۱۶۱- یاحقی، محمد جعفر، تاریخ ادبیات ایران (۱) و (۲) ۱/۲۴۶ و ۱/۲۷۶، ناشر، تهران، شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، سال انتشار، ۱۳۷۷هـ.ش.

فهرست

اشاره

اعلام

کتب

اماکن

علوم

مصلحات

ص: ۳۸۹

فهرست اعلام

ائمه اطهار ۲۸۱

ائمه دوازده ۸۴

ائمه ی اطهار ۳۶۶, ۴۲۷

ابراهیم ۷۴, ۹۷, ۱۲۹, ۱۴۳, ۲۵۸, ۴۴۱, ۴۴۳

ابراهیم آیتی ۷۴, ۴۴۱

ابراهیم بن شهریار بن زادن فرخ بن خورشید ۹۷

ابراهیم بن مسعود غزنوی ۱۴۳

ابراهیم خان ظهیر الدوله ۲۵۸

ابن ابی الحدید ۵۲, ۵۴

ابن ابی الحدید معتزلی ۵۲

ابن احمد طیفوری ۵۸

ابن العمید ۹۵

ابن حسام خوسفی ۱۷, ۲۰۹

ابن عبد ربه ۵۸

ابن عم مصطفی ۱۶۴, ۲۴۹

ابن مسکویه ۱۲, ۹۵

ابن مسکویه رازی ۱۲, ۹۵

ابن ملجم ۷۷

ابن ندیم ۷۷

ابو ابراهيم اسماعيل بن محمد بن عبدالله مستملى بخارى ٢٠١

ابو الحسن جلابى هجوبرى ١٠٨

ابو الحسن خان مجتهد ٢٩٦

ابو الحسن على بن جولوغ فرخى سيستانى ٩٩

ابو الفتوح ١٥٢

ابو القاسم عبد الكريم بن هوازن بن عبد الملك ١٠٩

ابو المعالى، عبدالله بن محمد بن على ميانجى همدانى ١٣٣

ابو بكر خليفه ١٧٠

ص: ٣٩١

ابو جعفر نصير الدين محمد بن محمد بن حسن ١٦٧

ابو حامد، محمد غزالي طوسي ١٢٦

ابو سعيد ١٢, ١٠٣, ١٠٤, ١٤٥, ١٧٥, ١٩٠, ٤٤١

ابو سعيد ابوالخير ١٢, ١٠٣, ١٠٤

ابو سعيد بهادر ١٧٥

ابو سعيد هروي ١٤٥

ابو صالح منصور بن نوح ٧٩

ابو علي ١٢, ٨٧, ٩٥, ٩٦, ١١٥, ٣١٣, ٤٤٤

ابو علي الحازن احمد بن محمد بن يعقوب ٩٥

ابو علي بن شاذان ١١٥

ابو علي سينا ٣١٣

ابو علي محمد بن محمد بن عبد الله بلعمي ١٢, ٨٧

ابو علي مسكويه رازي ٩٦

ابو محمد المهلبى ٩٥

ابو منصور محمد ابن احمد ٨٩

ابوالاسود دؤلى ٥٣

ابوالحسن ١٢, ٧٥, ١٠٧, ١٥٥, ٢٧٢, ٣٢٠, ٤٥٨, ٤٦٠

ابوالحسن احمد بن يحيى بلاذرى ٧٥

ابوالحسن بيگك ٢٧٢

ابوالحسن علي بن عثمان بن ابو علي ١٠٧

ابوالفضل رشيد الدين ميدي ١٢٠

ابوالفضل علي دوست ابرقويي ٤٣٧

ابوالفضل محمد بن عبدالله بلعمي ٨٧

ابوالقاسم ١٢, ٨٦, ١٠٩, ٢٨٨, ٣١٣, ٣٦٧, ٤٥٥, ٤٥٧, ٤٦٠

ابوالقاسم پاينده ٨٦, ٤٦٠

ابوالقاسم حالت ٣٦٧

ابوالقاسم قزويني ٣١٣

ابوالمجد مجدود بن آدم ١٣٩

ص: ٣٩٢

ابوالمظفر احمد بن محمد چغانى ٩٩

ابوالمعالى ١٤٨, ٢٥٦

ابوالمعالى ميرزا عبدالقادر بن عبدالخالق ٢٥٦

ابوالمعالى نصر الله بن محمد بن عبد الحميد ١٤٨

ابوبكر ٢٠١, ٤٠٠

ابوبكر ابن ابى اسحاق محمد ابن ابراهيم بن يعقوب كلا باذى ٢٠١

ابوحنيفه ٧٧, ٧٨

ابوحنيفه احمد بن داود بن دينورى ٧٧

ابوذر ٤١٩

ابوسعيد ابوالخير ٣٢٨

ابوطالب ٢٤٦, ٢٤٧, ٢٨٥, ٤٥٨

ابوطالب كلیم كاشانى ٢٤٦, ٢٤٧

ابولحسن ٣٢٥

ابولغازى سلطان حسين بايقرا ٢١٢

ابى الأسود الدؤلى ٣٩٧

ابى المعالى ١٤٨

ابى طالب ٨٨, ٣٩٠, ٤٤٠

اتسز ١٤١, ١٤٥

اتسز بن محمد ١٤٥

احمد ١١, ١٣, ١٦, ٢٥, ٧٣, ٧٥, ١٠١, ١٠٣, ١٣٣, ١٣٥, ١٣٧, ١٣٨, ٢٠١, ٢١١, ٢٤١, ٢٤٣, ٢٨٢, ٢٨٦, ٣٥٠, ٣٦٩, ٣٧٠, ٤٢٣,

٤٤٠, ٤٤١, ٤٤٢, ٤٤٤, ٤٤٦, ٤٤٨, ٤٥٥

احمد ٢٦٣

احمد ابن ابى يعقوب بن واضح ٧٣

احمد ابن حاج مهدى ٢٨٦

احمد ابن عبدالله بن محمد ابى المكارم مشكانى ١٦, ٢٠١

احمد احمدى بيرجندى ٣٥٠

احمد بن ابى يعقوب اسحاق بن جعفر بن واضح ٧٣

احمد رضا احمدى ٢٥, ٣٦٩, ٣٧٠

احمد غزالى ١٣٣

ص: ٣٩٣

آدم ۱۳۹, ۱۴۰, ۲۲۱, ۲۸۳, ۴۰۲

ادوارد براون ۳۲۷, ۴۴۳

اديب الممالک فراهانی ۲۱, ۳۱۰, ۳۱۱

اديب صابر ۱۴, ۱۴۱, ۱۴۲, ۴۴۵

ارجاسب ۸۹

اردلان ۲۵, ۲۷۲, ۲۷۳, ۳۷۱, ۳۷۲

ارسلان بن مسعود بن ابراهيم غزنوی ۱۴۳

استاد البشر ۱۶۷

استاد حميد سبزواری ۳۸۸

استاد شهريار ۳۵۵

استاد شهيد آيت الله مرتضى مطهری ۳۴۵

استاد شهيد مطهری ۳۴۶

استاد مرتضى مطهری ۳۴۶

استاد مشكور ۳۶۶

اسد الله ۶۶, ۱۹۶, ۲۲۷, ۲۵۹, ۲۶۳, ۲۸۶, ۴۰۳

اسد الله الغالب على ۱۹۶, ۲۶۳, ۲۸۶, ۴۰۳

اسد الله الغالب على بن ابى طالب عليه السلام ۱۹۶, ۲۶۳, ۴۰۳

اسد الله الغالب، على بن ابى طالب عليه السلام ۶۶, ۲۵۹

اسدالله الغالب على ابن ابى طالب عليه السلام ۳۳۶

اسکندر ۱۸, ۲۳۹, ۲۴۰, ۲۹۴, ۳۴۸, ۴۵۸

اسکندر بیگ ترکمان ۱۸, ۲۳۹, ۲۴۰

اصحاب رسول الله | ۱۷۹

اصغر برزی ۱۶۴, ۴۶۲

اعتضاد السلطنه ۲۴۳

افشین علاء ۲۵, ۳۷۲

افصح الأئمه ۳۰

افضل الدین بدیل ابراهیم بن علی خاقانی حقایق شروانی ۱۵۵

افلاطون ۱۵۳

ص: ۳۹۴

افلاکی ۱۹۶، ۴۴۲

آقا بزرگ مشهدی ۳۲۰

آقا رستم ۳۳۰

آقا سید محمد باقر درجه ای ۳۴۷

آقا شیخ اسد الله ۳۲۰

اقبال ۲۲، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۶۹، ۳۷۰، ۴۴۲، ۴۴۵، ۴۵۲، ۴۵۸

اکبر شاه هندی ۲۴۱

آل بیت ۳۴، ۳۸

آل بیت رسول الله صلی الله علیه وآله ۳۸

آل حیدر ۲۹۸

آل عبا ۲۱۰

آل علی ۲۴۰، ۲۹۸، ۳۶۹

آل محمد ۴۲

آل محمد ۳۸

آل مصطفی ۱۹۲

آل مظفر ۱۹۴

آلب ارسالان ۱۰۹، ۱۱۵

الدکتور محمد علی آذرشب ۵۳

الدکتور محمد علی آذرشب ۱۰، ۳۷، ۳۹

الدکتور نادر نظام طهرانی ۱۰، ۳۲، ۳۳

الدكتور سيد خليل باستان ٤١

الهامى كرمانشاهى ٢٣, ٣٣٠, ٣٣١

ام كلثوم ٩٨

امام ٢, ٦, ١١, ٢٤, ٢٩, ٣٠, ٣٢, ٣٤, ٣٥, ٤٠, ٤٢, ٥١, ٥٢, ٥٤, ٥٥, ٥٩, ٦٠, ٦١, ٦٢, ٦٥, ٦٦, ٦٨, ٧٤, ١٢٧, ١٢٨, ١٤٦,
١٥٤, ١٨٦, ٢٠٠, ٢٠٦, ٢٣١, ٢٤٠, ٢٩٩, ٣١٧, ٣٢٥, ٣٤٣, ٣٥٨, ٣٦١, ٣٦٢, ٣٦٣, ٣٦٩, ٣٧٥, ٣٧٦, ٣٧٧, ٣٧٨, ٣٨٨, ٣٩١,
٣٩٩, ٤٠٠, ٤١٧, ٤٢٧, ٤٤٠, ٤٤٦, ٤٥٠, ٤٥٢, ٤٥٣, ٤٥٤, ٤٥٥, ٤٦١

امام المتقين على عليه السلام ١٤٦, ٣٦٩

امام المتقين على بن ابى طالب عليه السلام ١٤٦

ص: ٣٩٥

امام امت ۳۸۸

امام خمینی ۲۴, ۳۵۸, ۴۵۰, ۴۵۳, ۴۶۱

امام رحمت ۲۹, ۵۲, ۶۶, ۶۸, ۳۷۸, ۴۱۷

امام رهنما ۱۶۴

امام علی ۲, ۶, ۱۱, ۳۰, ۳۲, ۳۴, ۳۵, ۴۰, ۴۲, ۵۱, ۵۴, ۵۵, ۵۹, ۶۰, ۶۱, ۶۲, ۶۸, ۲۳۱, ۳۱۷, ۳۷۵, ۳۹۱, ۳۹۹, ۴۰۰, ۴۲۷, ۴۵۰, ۴۴۶, ۴۴۰

امام علی بن ابی طالب علیه السلام ۵۱

امام محمد باقر علیه السلام ۲۰۶

امام محمد غزالی ۱۲۷, ۱۲۸

امام مرتضی ۲۹۹

امام هجویری ۱۸۶

امام همام ۲۹, ۶۵

امیر ۲۹, ۵۳, ۶۲, ۶۶, ۹۷, ۹۹, ۱۰۴, ۱۰۵, ۱۰۶, ۱۰۷, ۱۰۸, ۱۱۰, ۱۱۶, ۱۱۸, ۱۲۸, ۱۳۱, ۱۳۲, ۱۳۵, ۱۴۰, ۱۴۶, ۱۴۷, ۱۴۸, ۱۵۹, ۱۶۳, ۱۶۶, ۱۶۸, ۱۷۳, ۱۷۵, ۱۷۸, ۱۷۹, ۱۸۵, ۱۸۶, ۱۹۰, ۱۹۱, ۱۹۴, ۱۹۶, ۲۰۶, ۲۱۲, ۲۱۴, ۲۲۱, ۲۲۲, ۲۲۵, ۲۲۶, ۲۲۸, ۲۴۳, ۲۴۸, ۲۵۶, ۲۷۷, ۲۸۶, ۲۹۴, ۲۹۶, ۳۰۶, ۳۱۰, ۳۱۷, ۳۲۱, ۳۴۰, ۳۴۸, ۳۶۰, ۳۸۶, ۴۰۷, ۴۲۶, ۴۴۱, ۴۴۲, ۴۴۳, ۴۴۴, ۴۴۷, ۴۴۸, ۴۵۵, ۴۵۷, ۴۵۹, ۴۶۰, ۴۶۲

امیر المؤمنین ۵۳, ۶۲, ۹۷, ۱۰۴, ۱۰۵, ۱۰۶, ۱۰۷, ۱۰۸, ۱۱۰, ۱۱۶, ۱۲۸, ۱۳۵, ۱۴۰, ۱۴۶, ۱۴۷, ۱۴۸, ۱۵۹

ص: ۳۹۶

١٦٣, ١٦٦, ١٦٨, ١٧٣, ١٧٥, ١٨٠, ١٨٥, ١٨٦, ١٩١, ١٩٦, ٢١٤, ٢٢١, ٢٢٥, ٢٤٨, ٢٥٦, ٢٧٧, ٢٨٦, ٢٩٦, ٣١٧, ٣٤٨, ٣٦٠,
٤٢٦, ٣٨٦

امير المؤمنين على ٥٣, ٦٢, ٩٧, ١٠٤, ١٠٥, ١٠٦, ١٠٧, ١٠٨, ١١٠, ١١٦, ١٢٨, ١٣٥, ١٤٧, ١٤٨, ١٥٩, ١٦٣, ١٦٦, ١٦٨, ١٧٣,
١٨٥, ١٨٧, ٢١٤, ٢٢٥, ٢٩٦, ٣١٨, ٣٦٠, ٤٢٦

امير المؤمنين على بن ابى طالب ١٦٨, ١٧٣, ٢٩٧, ٣١٨

امير المؤمنين، على ١٨٠

امير دين ٣٢١

امير شيخ حسن بزرگ ١٩٠

امير على شير نوایی ٢٢٦

امير على شيرنوایی ٢٢٨

امير عليشير ٢١٢

امير عنصر المعالی کیکاوس بن اسکندر بن قابوس بن وشمگیر زیار ١١٨

امير مؤمنان على ٢٩

امير مبارزالدين ١٩٤

امير معزى ١٣١

امير نور الدين نعمت الله ٢٠٦

امير المؤمنين ٤٩, ١١٠, ١١٨, ١٦٦, ١٧٢, ٣٠٠, ٣٠١, ٣٣٨, ٤٤٨

أمير المؤمنين ٣٧, ٣٨, ٤٢

امير المؤمنين على ١١٠, ١١٨, ١٦٦, ١٧٢, ٣٣٨, ٤٤٨

امير المؤمنين على بن ابى طالب ١١٨, ٣٣٨

امير تیمور ١٩٤

انوری ۱۴، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۹۱، ۳۲۸، ۴۴۰

انوری ابیوردی ۱۴، ۱۵۰

اهل بیت ۳۰، ۴۲، ۹۴، ۲۰۱، ۲۹۸، ۳۹۱، ۳۹۳، ۴۵۳

اهل بیت پیامبر ۴۲

اهل بیت رسول اکرم ۲۹۸

اهل بیت نبوت ۳۹۳

اوحد الدین علی پسر وجیه الدین محمد پسر اسحاق ۱۵۰

اوستا ۳۶۳

اویس ۱۹۰

آیت الله سید محسن خرازی ۳۹۹

ص: ۳۹۷

آیت الله محقق ۳۴۵

ایرج میرزا ۲۲, ۳۱۱, ۳۱۲

بابا مردوخ روحانی ۲۷۳

بابک نیک طلب ۳۷۳, ۳۷۹, ۴۰۴, ۴۱۳, ۴۳۲, ۴۳۴

بازوی احمدی ۳۸۰

بازوی دین ۳۷۴

باستانی پاریزی ۴۲۵, ۴۲۶, ۴۴۳

بالحسن ۱۷۸

بانو هاجر احمدی ۳۵۸

بانویه ۹۷

بایارد ۳۲۸, ۳۲۹

بایزید بسطامی ۲۷۷

بتول ۳۳۱

بدیع الزمان فروزانفر ۱۰۹, ۴۴۴, ۴۵۷

برهان الدین ترمذی ۱۷۰

بروکلمان ۷۷

بقائی ۳۸۲

بلاذری ۷۵, ۴۴۴

بلعمی ۸۷, ۸۸, ۳۰۸, ۴۴۴

بهاء الدین ۱۹۳

بهاء الدين ١٧٠, ١٧٣

بهاء الدين بكري ١٧٠

بهاء الدين محمد ١٧٣

بهار ٦٥, ١١٣, ٣٠٨, ٣٣٥, ٣٩٠, ٤٠٥, ٤٤٤, ٤٤٦, ٤٤٩, ٤٥٩, ٤٦١

بهرام شاه غزنوي ١٤٣, ١٤٨

بهروز ٣٥١

بهروزي ٣٥١, ٣٥٢, ٤٤٥

بو الحسن ٢٨٨, ٤٢٨

بو الحسنی ٤٢٨

بو تراب ٢٦٧, ٣١٦

بوالحسن ١٤٠

بوتراب ٣٩١

بيخود ٢٢, ٣١٨, ٣١٩

بيدل ١٨, ٢٥٦

ص: ٣٩٨

بیرونی ۶۵

پیامبر ۳۰, ۴۹, ۵۱, ۵۶, ۶۲, ۶۳, ۶۴, ۸۸, ۳۷۴, ۴۰۸

پیامبر اکرم ۴۹

پیغامبران ۹۸

پیغمبر ۱۴, ۹۳, ۱۸۴, ۲۰۲, ۲۴۲, ۲۸۴, ۳۱۶, ۳۱۷, ۴۲۵, ۴۳۱

پیغمبری ۳۵۳

پیمبر ۸۴, ۸۵, ۳۲۳, ۴۲۳

پیمبران ۳۸۵

تاج الدین حسین بن حسن خوارزمی کبروی ۲۱۴

ترجمه و شرح حضرت آیت الله ناصر مکارم شیرازی ۵۹

ترکان خاتون ۱۱۵

تمدن ۳۲۷, ۳۳۸, ۳۹۷, ۳۹۸

تومرتضائی ۴۲۸

تیمور ۱۹۹

ثقه المحدثین مرحوم حاج شیخ عباس قمی ۳۰۲

ثقه الملک طاهر ۱۲۹

جاحظ ۵۸, ۱۴۶

جامی ۱۷, ۲۱۱, ۲۱۲, ۲۱۳

جبرئیل ۱۵۳, ۱۹۷, ۲۷۷, ۲۸۴, ۳۷۵

جبرئیل امین ۱۹۷

جبریل ۳۰۲, ۴۲۳

جرج جرداق ۲۵, ۳۷۵, ۳۷۶

جرداق ۳۷۵, ۴۴۶

جعفر ابراهیمی ۲۵, ۳۷۸

جعفر رسول زاده ۲۵, ۳۸۰, ۴۰۸, ۴۲۴

جعفر رسول زاده ۳۸۷

جفت بتول ۱۶۴, ۱۷۶

جعفر ۲۶۵, ۲۸۵

جلابی ۱۲, ۱۰۷

ص: ۳۹۹

جلال الدين ٢٤, ١٧٠, ١٩٣, ٢٣٤, ٣٢٧, ٣٢٨, ٣٤٧, ٤٤١, ٤٤٣, ٤٤٤, ٤٥٥, ٤٦٣

جلال الدين اكبر شاه ٢٣٤

جلال الدين رومى ١٧١, ٣٢٧, ٣٢٨

جلال الدين مسعود شاه ١٩٣

جلال الدين همائى ٢٤, ٣٤٧, ٤٤١, ٤٤٣, ٤٥٥, ٤٦٣

جلال الممالك ٣١١

جمال الدين بن علاءالدين محمد ١٩٠

جهانگير ٢٤٦

جواد رشيد فرخى ٣٨٢, ٣٨٣

جيمز داون ٢٢, ٣٢٥, ٣٢٦

چغرى بيك ١١٥

حاج شيخ عبدالكريم حائرى ٣٥٩

حاج شيخ مهدي مجتهد كجورى ٢٩٦

حاج ملا محمد حسين نظيرى نيشابورى ٢٤١

حاج ميرزا خشگنابى ٣٥٤

حاج ميرزا على خان ٣١١

حاجى لطفعللى بيگ آذر ٢٦٧

حاجى محمد صادق ٤٠٢

حافظ ٦٥, ١٩١, ١٩٣, ١٩٥, ٢٩٢, ٣٢٨, ٣٣٩, ٤٥٢

حاكم نيشابورى ٣١٧

حالت ۲۵، ۱۳۴، ۱۸۴، ۱۹۷، ۲۳۹، ۳۶۷، ۳۶۸

حیب خدا ۶۳

حیب خراسانی بن حاج میرزا هاشم بن میرزا هدایت الله بن میرزا مهدی خراسانی شهید ۳۰۶

حجت ۱۱۲، ۲۳۲، ۳۵۷، ۴۲۳، ۴۴۹

حراء ۲۸۴

حزین ۱۹، ۲۵، ۲۶۰، ۲۶۱، ۳۸۴، ۴۵۸

ص: ۴۰۰

حزین سقزی ۲۵, ۳۸۴

حسام الدین چلبی ۱۷۱

حسان العجم ۱۵۵, ۲۷۵

حسن ۱۷, ۱۱۳, ۱۱۶, ۱۷۶, ۱۹۶, ۲۱۴, ۲۹۶, ۳۱۱, ۳۸۲, ۳۸۵, ۴۵۴, ۴۵۶

حسن صباح ۱۱۶

حسن علیخان امیر نظام گروسی ۳۱۱

حسنعلی محمدی ۳۳۵

حسین ۳, ۱۷, ۲۵, ۳۰, ۳۲, ۳۳, ۳۵, ۳۸, ۴۲, ۴۵, ۶۸, ۱۱۳, ۱۸۹, ۱۹۰, ۲۱۴, ۲۲۴, ۲۹۸, ۳۳۰, ۳۴۳, ۳۵۳, ۳۸۲, ۳۸۵, ۳۸۶,

۳۹۶, ۴۳۷, ۴۴۳, ۴۴۷, ۴۵۴

حسین ابن علی بیهقی سبزواری واعظ ۲۲۴

حسین پرویز ۳۵۳

حسین خطیبی ۳۹۶

حسین قلی خان سلطانی کلهر ۳۳۰

حسین یاری ۲۵, ۳۸۶

حسینعلی ۱۹, ۲۶۷, ۳۷۱, ۴۴۵

حسینعلی بیگ شرر بیگدلی آذری قمی ۱۹, ۲۶۷

حسینقلی خان ۲۷۲

حضرت اسد الله الغالب علی بن ابی طالب علیه السلام ۳۶۷

حضرت امام خمینی ۳۴۵, ۳۶۱, ۳۸۸

حضرت امام علی بن موسی الرضا علیه السلام ۲۶۵

حضرت امير ٤٤, ٢١٦, ٢٢٢, ٢٢٥, ٢٣٢, ٢٤٥, ٢٤٦, ٢٩٤, ٢٩٨, ٣٢٢, ٣٥٢, ٣٦١, ٣٨٠, ٣٨٨, ٤٠٧, ٤١٦, ٤٢٣

حضرت امير المؤمنين ٢١٦, ٢٢٥, ٢٣٢, ٢٤٦, ٣٢٢, ٣٥٢, ٣٨٠, ٣٨٨

ص: ٤٠١

حضرت امير المؤمنين علي ٢٢٥, ٢٣٢, ٢٤٦, ٣٢٢, ٣٥٢, ٣٨٠, ٣٨٨

حضرت امير، علي ٤٢٣

حضرت امير المؤمنين ٦٦, ٢٩٤, ٤١٦

حضرت امير المؤمنين علي بن ابى طالب ٦٦

حضرت آيت الله بروجردى ٣٤٥

حضرت آيت الله سيد علي خامنه اى ٣٨٩

حضرت حسين ٢٩٨

حضرت ختمى مرتبت ٥١, ٣٠٠

حضرت ختمى مرتبت محمد مصطفى ٣٠٠

حضرت رسالت ٢٠٠, ٢٢٢, ٢٢٥, ٢٢٩

حضرت عبدالعظيم حسنى ٢٩٤

حضرت علي مرتضى ٥١, ٦٥, ٢١٥

حضرت محمد ٤٩, ٦٠, ٦٥, ٢٨١, ٣٥٣, ٣٦٥, ٤٠٨, ٤١٠, ٤٤٩

حضرت مصطفى ١٩٧

حضرت معصومه ٢٦٧

حضرت مولانا و مقتدانا امير المؤمنين علي ٣٤٨

حضرت مولى ٤٩, ٢٠٨

حکمت و اصول فقه ١٥٢

حکيم ابو عمرو يا ابو عمر بهاء الدين عثمان بن عمر مختارى غزنوى ١٤٣

حکيم ابو معين ناصر بن خسرو بن حارث قباديانى ١١٢

حكيم ابوالقاسم فردوسی ۹۳, ۱۲

حكيم الهی قمشه ای ۳۲۱

حكيم صبوری ۲۹۲, ۲۰

حكيم كسائی مروزی ۸۵, ۸۴, ۱۱

حمد الله مستوفی ۱۸۴, ۱۶

حمدالله مستوفی ۱۸۵

حمید هنرجو ۳۹۰, ۲۵

حنا الفاخوری ۵۴, ۵۳

ص: ۴۰۲

حیدر ۸۴، ۸۹، ۹۰، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۷۸، ۲۰۹، ۲۴۱، ۲۶۰، ۲۶۳، ۲۶۵، ۲۷۷، ۲۸۲، ۲۹۲، ۲۹۸، ۳۴۸، ۳۷۱، ۳۸۶

حیدر کرار ۸۴، ۱۴۰، ۲۶۰، ۲۶۳، ۲۷۷، ۳۸۶

حیدر کرار علی بن ابی طالب ۲۶۰

خاتم الانبیا ۴۸، ۳۸۶

خاتم الانبیاء ۴۸

خاتم النبیین ۵۰

خاقانی ۱۴، ۱۴۰، ۱۵۵، ۱۵۶، ۴۵۷

خالد نقشبندی ۱۹، ۲۶۵

خالص ۲۰، ۲۷۹، ۲۸۰، ۳۱۵

خالص کرکوکی ۲۰، ۲۷۹

خاندان عصمت و طهارت ۳۵، ۴۵

خاندان نبوت ۳۰۰

خاندان وحی ۳۶۹، ۳۸۴، ۳۹۴، ۴۳۱

خاندان وحی و نبوت ۳۸۴

خدیجه ۲۶۵، ۲۸۴، ۴۳۱

خدیجه ی ۲۶۷

خراسان ۱۰۳، ۱۰۹، ۱۱۵، ۱۶۵، ۱۷۰، ۲۱۱، ۲۲۶، ۳۰۳، ۳۲۰، ۳۴۵، ۳۵۴

خسرو ۱۱۳، ۱۶۲، ۱۹۱، ۲۳۰، ۲۳۴، ۲۷۲، ۳۲۱، ۳۴۱، ۴۴۶

خسرو خان ناکام ۲۷۲

خلیل ۱۷۶، ۴۰۵، ۴۴۳

خواجه ۱۵، ۱۶، ۱۱۶، ۱۲۰، ۱۶۴، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۳، ۱۷۹، ۱۸۴، ۱۹۰، ۱۹۳، ۱۹۴، ۲۱۱، ۲۱۵، ۲۲۰، ۴۵۳

خواجه ابوالقاسم ربيب الدين هارون بن على بن ظفر دندان ۱۷۹

خواجه حافظ ۱۹۴، ۲۱۵

خواجه حافظ شیرازی ۲۱۵

خواجه حمد الله بن تاج الدين ابى بكر مستوفى قزوینی ۱۸۴

خواجه رشيد الدين ۱۸۴

خواجه ساوجی ۱۹۰

ص: ۴۰۳

خواجه شمس الدين محمد حافظ شيرازى ۱۶, ۱۹۳

خواجه شمس الدين محمد صاحب ديوان ۱۷۳

خواجه عبدالله انصارى ۱۲۰, ۲۲۰

خواجه على سمرقندى ۲۱۱

خواجه غياث الدين محمد وزير ۱۹۰

خواجه معصوم ۱۶۴

خواجه نصير ۱۵, ۱۶۷, ۱۶۸, ۱۶۹, ۴۵۳

خواجه نصير الدين طوسى ۱۵, ۱۶۷, ۱۶۹

خواجه نظام الملك ۱۱۶

خواجو ۱۷۵, ۱۷۶

خواجوى کرمانى ۱۵, ۱۷۵

خوارزمشاه ۱۴۵

خواند مير ۱۷, ۲۲۸, ۲۲۹

خيام ۶۵, ۴۳۹, ۴۴۱, ۴۴۵, ۴۵۸

خير المرسلين ۲۷۸

دارا ۳۴۸

داماد رسول ۱۶۴

داماد مصطفى ۱۷۶, ۲۶۹

دانشگاه تهران ۳۱, ۴۳, ۳۲۰, ۳۴۷, ۳۴۹, ۳۵۳, ۳۶۵, ۳۹۳, ۳۹۴, ۳۹۶, ۴۱۴, ۴۲۵, ۴۵۴, ۴۵۸, ۴۵۹

دقيقى ۱۲, ۸۹, ۹۰, ۹۹, ۳۲۸, ۴۴۸

دکتر پرویز خانلری ۳۹۶

دکتر حمیدی شیرازی ۳۷۱

دکتر ذبیح الله صفا ۷۹, ۹۵, ۱۰۴, ۳۹۶, ۴۵۰

دکتر صفا ۳۹۷

دکتر عبدالحسین زرین کوب ۳۱۳

دکتر علی شریعتی ۲۳, ۳۴۲

دکتر علی فاضل ۱۳۸

دکتر فیروز حریرچی ۱۰, ۲۹, ۳۱

دکتر قاسم رسا ۳۹۱

دکتر قاسم غنی ۱۹۵

ص: ۴۰۴

دکتر قیصر امین پور ۴۲۱

دکتر مجتبی رحماندوست ۲۶, ۳۹۳, ۳۹۴, ۳۹۵

دکتر محمد ابراهیم باستانی پاریزی ۴۲۵

دکتر محمد جواد مشکور ۲۴, ۳۶۵

دکتر محمد علی آذرشب ۱۰

دکتر محمد معین ۳۹۶, ۴۴۸

دکتر مشکور ۳۶۵

دکتر مصطفی شیروی خوزانی ۴۶

دکتر نادر نظام طهرانی ۱۰, ۳۴, ۳۵

دکتر ذبیح الله صفا ۳۹۷

دکتر شریعتی ۳۴۳

دکتر محمد توکلی ۷۶

دکتر محمد علی آذرشب ۴۰, ۴۲

دکتر مهدی سپهری ۳۱۸

دینوری ۱۱, ۷۷, ۷۸

ذونواس ۸۷

ریاب تمدن ۲۶, ۳۹۸

رسا ۲۶, ۳۰, ۳۹۱, ۳۹۲

رسول ۲۶, ۳۷, ۴۰, ۵۳, ۵۸, ۶۲, ۹۳, ۱۰۴, ۱۰۶, ۱۱۳, ۱۲۸, ۱۸۵, ۱۹۶, ۲۲۰, ۲۲۱, ۲۲۲, ۲۸۴, ۲۹۲, ۳۰۱, ۳۰۲, ۳۱۴, ۳۱۸,

۳۳۱, ۳۶۲, ۳۶۷, ۳۸۰, ۳۹۹, ۴۰۰, ۴۰۱, ۴۰۹, ۴۳۷, ۴۴۶, ۴۵۰

رسول اکرم ۳۱۸, ۶۲, ۵۳

رسول الله ۴۳۷, ۱۸۵, ۱۰۶, ۳۷

رسول جعفریان ۴۰۱, ۳۹۹, ۲۶

رسول خدا ۴۰۹, ۴۰۰, ۳۶۷, ۳۳۱, ۳۰۱, ۲۸۴, ۵۸, ۴۱

رسول خدائی ۲۸۴

رسول مکرم ۳۸۰

رشید ۴۵۵, ۱۴۶, ۱۴۵, ۱۲۰, ۱۴, ۱۳

رشید الدین ۱۴۶, ۱۴۵, ۱۲۰, ۱۴, ۱۳

ص: ۴۰۵

رشید الدین سعد الملک محمد بن محمد بن عبد الجلیل عمری ۱۴۵

رشید الدین میبدی ۱۳، ۱۲۰

رضا ۳۷، ۲۹۹، ۳۷۲، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۶

رضی ۱۸، ۸۷، ۹۸، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۱۱، ۱۱۵، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۵۷، ۱۵۹، ۱۶۳، ۱۶۸، ۲۰۱، ۲۲۵، ۲۴۳، ۲۴۴، ۴۳۹

رضی آرتیمانی ۲۴۳

رضی امیرالمؤمنین ۱۱۵

رفعت سمنانی ۲۶، ۴۰۲

رکن الدین، مسعود ابن نظام الدین علی ۳۲۴

رهی ۲۳، ۳۳۹، ۳۴۰، ۴۶۱

رهی معیری ۲۳، ۳۳۹، ۳۴۰

رودابه ی حمزه ای ۴۰۳

رودکی ۶۵، ۶۷، ۳۲۸، ۴۴۷، ۴۶۴

رودکی ۳۰

رونق ۵۴، ۵۶، ۲۷۲

ریاضی یزدی ۲۴، ۳۴۹

رینولد نیکلسون ۲۳، ۵۳، ۷۵، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹

زردشت ۸۹، ۱۵۳

زرین کوب ۲۷، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۴۹

زندگینامه ی مشهورترین نویسندگان و شاعران ۳۳۸

زهرا ۱۵۱، ۲۶۵، ۳۳۸، ۳۴۳، ۴۳۷، ۴۴۹

زہرا رضائی ۳۳۸

زوج البتول ۲۰۲

زینب ۳۴۳

ژان ۳۴۲

ژندہ پیل ۳۷۵, ۱۳۷

ساقی کوثر ۱۶۴, ۱۹۵, ۳۱۱, ۳۱۴

سبزواری ۲۵, ۳۸۸, ۳۸۹, ۴۴۹

سبطین ۳۱۹

سدید الدین ۱۵, ۱۶۵

ص: ۴۰۶

سروش ۲۰, ۴۹, ۸۶, ۱۷۸, ۲۸۱, ۲۸۲, ۳۸۱, ۳۸۷, ۴۰۸, ۴۲۱, ۴۲۴, ۴۴۲, ۴۴۴, ۴۴۶, ۴۴۹, ۴۵۶, ۴۵۷, ۴۶۰

سروش اصفهانی ۲۰, ۲۸۱, ۲۸۲

سروش قربانی ۸۶, ۱۷۸

سعد الدین کاشغری ۲۱۱

سعد الدین وراوینی ۱۵, ۱۷۹, ۱۸۰

سعدالدین محمد کاشغری ۲۱۱

سعدی ۱۵, ۶۵, ۱۷۵, ۱۷۷, ۱۷۸, ۲۹۲, ۳۲۸, ۳۳۹, ۴۵۰, ۴۵۲

سعدی شیرازی ۱۵, ۱۷۷, ۱۷۸

سلطان ابراهیم غزنوی ۱۲۹

سلطان احمد ۱۹۴

سلطان اویس ۱۸۸, ۱۹۰, ۱۹۴

سلطان حسین بایقرا ۲۲۰, ۲۲۴, ۲۲۶

سلطان زین العابدین ۱۹۴

سلطان علاءالدین کیتباد سلجوقی ۱۷۰

سلطان محمد خوارزمشاه ۱۷۰

سلطان محمود غزنوی ۸۴, ۱۱۲

سلطان محمود میرزا بن ابو سعید گورکانی ۲۲۸

سلطان مسعود غزنوی ۱۲۹

سلطان معز الدین ۱۳۱

سلطان نصره الدین عثمان ۱۶۵

سلمان ۱۳، ۱۶، ۱۱۱، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۴۰، ۱۹۰، ۱۹۲، ۲۱۶، ۴۵۰

سلمان ساوجی ۱۶، ۱۴۰، ۱۹۰، ۱۹۲

سلیم فرجی ۳۸۴

سنائی ۱۴، ۶۵، ۱۰۴، ۱۳۷، ۱۳۹، ۱۴۰، ۴۴۶، ۴۵۱

سنائی غزنوی ۱۴، ۱۳۷، ۱۳۹، ۱۴۰

سنایی ۱۷۵

سنجر ۱۴۱

سهروردی ۱۴، ۱۵۲، ۱۵۳

سهیل ۲۶، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۵۹

سهیل محمودی ۲۶، ۴۰۵، ۴۰۶

ص: ۴۰۷

سهیلی ۴۳۵, ۴۴۲, ۴۵۱

سید ابراهیم یزدی ۳۴۹

سید ابوالحسن رفیعی فروینی ۳۵۹

سید اسماعیل موسوی ۳۵۴

سید المرسلین ۳۰۰

سید تقی قریشی ۲۶, ۴۰۷

سید جلال خوارزمی ۲۰۶

سید جمال الدین محمد عرفی شیرازی ۲۳۴

سید حسن بروجردی ۳۵۹

سید رضی الدین آرتیمانی ۲۴۳

سید روح الله ۳۵۸

سید ضیاء الدین نخشی ۱۸۶

سید علی ۳۶۹, ۳۹۶, ۴۱۷, ۴۴۹, ۴۵۰

سید علی اصغر میر صفی ۳۹۶

سید علی موسوی گرمارودی ۴۱۷

سید محمد حسین بهجت تبریزی ۳۵۴, ۴۵۲

سید محمد علی ریاضی یزدی ۳۴۹

سید محمد هاشمی ۳۸۲

سید مرتضی پسندیده ۳۵۸

سید مصطفی موسوی ۳۵۸

سید نعمت الله ۱۷، ۲۰۶، ۲۰۷

سید نعمت الله ولی کرمانی ۲۰۶

سید هادی خسروشاهی ۳۷۵

سید هاشم رسولی محلاتی ۲۶، ۴۰۸، ۴۱۰

سیمین بهبهانی ۲۶، ۴۱۱

شامی ۲۰۰، ۴۵۱

شاه اسماعیل ۲۲۸، ۳۲۵

شاه بی نظیر دین ۳۲۱

شاه جهان ۲۴۸، ۲۵۶

شاه خبیر ۸۹، ۹۳، ۱۷۲، ۲۰۷، ۲۱۴، ۲۷۷، ۳۰۳، ۴۲۱

شاه دین امیر المؤمنین علی ۳۰۶

شاه سریر ولایت ۳۶۹

شاه سریر لافتی علی مرتضیٰ ۳۴۱

ص: ۴۰۸

شاه شجاع ۱۹۰

شاه شیخ ابو اسحاق ۱۹۳

شاه عباس اول ۲۳۹

شاه عباس بزرگ ۲۳۹

شاه عباس دوم ۲۴۸

شاه عبدالله دهلوی ۲۶۵

شاه محمود ۱۹۴

شاه مرتضی محمود کاشانی ۲۵۰

شاه مردان ۲۲۷, ۳۵۷

شاه نجف ۲۷۹, ۳۳۱

شاه نعمت الله ۲۰۷, ۲۰۸

شاه ولایت ۲۵۷, ۳۱۵, ۳۳۱, ۳۳۶, ۳۹۲

شاه ولایت امیرالمؤمنین ۳۳۱

شاه یحیی ۱۹۴

شاهد ۲۵, ۳۰, ۳۱۰, ۳۳۱, ۳۷۸

شاهرخ میرزای تیموری ۲۰۷

شاهرخی ۴۲۷, ۴۲۸, ۴۲۹, ۴۵۱

شیل الشمیل ۳۵۶

شیب ۷۹

شجاع ۱۷, ۲۱۵, ۳۰۶, ۴۵۱

شهر ۲۶۷, ۳۱۰, ۴۴۵

شريف رضى ۵۷

شفيعه ي محشر ۳۱۴

شكوه قاسم نيا ۲۶, ۴۱۲

شمس ۱۶, ۱۷۱, ۱۹۶, ۱۹۸, ۲۳۲, ۲۴۸, ۲۶۵, ۲۸۱, ۲۸۲, ۴۴۵, ۴۵۲

شمس الدين احمد افلاكى العارفى ۱۶, ۱۹۶

شمس الدين احمد الافلاكى العارفى ۱۹۸

شمس الدين محمد شيرين مغربى تبريزى ۲۴۸

شه دين ۲۷۳, ۳۱۴, ۳۳۱, ۳۴۸

شه سرير ولايت ۲۳۴, ۳۲۴

شه نجف ۱۷۶

شهاب الدين ۱۳, ۱۴, ۱۳۵, ۱۳۷, ۱۴۱, ۱۵۲, ۲۴۶

ص: ۴۰۹

شهاب الدين ابوالقاسم احمد ابن ابى المظفر منصور السمعاني ١٣٥

شهاب الدين ابونصر احمد بن ابو الحسن نامقي جامعي ١٣٧

شهاب الدين شاه جهان ٢٤٦

شهاب الدين شرف الادباء بن اسماعيل ترمذي ١٤١

شهرزوري ١٥٣

شهريار ٢٤, ٩٧, ٣٣٥, ٣٥٤, ٣٥٥, ٣٥٦, ٣٥٧, ٤٤٥, ٤٥٢, ٤٥٩

شهريارا ٣٥٦

شهيد ٢٤, ١٥٢, ٣١٤, ٣٤٥, ٣٨٥

شهيد كربلا ٣٨٥

شيث ٤٠٢

شيخ ابو الاسحاق اينجو ١٨٨

شيخ ابواسحاق كازروني ٩٧

شيخ ابوالفضل محمد بن حسن ختلي ١٠٧

شيخ ابوسعيد ١٠٥

شيخ احمد ١٣٨, ٢٧٩

شيخ احمد جام ١٣٨

شيخ اشراق ١٥٢, ١٥٤

شيخ الأجل ١٧٨

شيخ الاسلام ابوسعيد ١٠٤

شيخ الاسلام احمد جامي ٢١١

شیخ الاسلام جام ۱۳۷

شیخ امین الدین محمد کازرونی ۱۷۵

شیخ برکه ی همدانی ۱۳۳

شیخ حسن بزرگ ۱۹۰

شیخ رضا ۲۱, ۲۹۷, ۲۹۸

شیخ رضا طالبانی ۲۱, ۲۹۷

شیخ رکن الدین شیرازی ۲۰۶

شیخ شمس الدین مکی ۲۰۶

شیخ عبد الرحمن طالبانی ۲۹۷

شیخ عبدالرحمان خالص ۲۷۹

شیخ عبدالله یافعی ۲۰۶

شیخ علی اکبر یزدی حکمی ۳۵۹

ص: ۴۱۰

شیخ غازی ۹۷

شیخ غزالی ۱۲۸

شیخ فرید الدین محمد عطار نیشابوری ۱۶۲

شیخ فرید الدین ناگوری ۱۸۶

شیخ محمد حسن رسا ۳۹۱

شیخ محمد رضا اصفهانی ۳۵۹

شیخ محمد علی حزین لاهیجی اصفهانی ۲۶۰

شیخ محمد علی شاه آبادی ۳۵۹

شیخ محمود شهابی ۳۶۵

شیخ معین الدین چشتی ۱۸۶

شیخ مقتول ۱۵۲

شیخ ملا محمود قادری طالبانی کرکوک ۲۷۹

شیخ نجم الدین کبری ۱۶۲

شیر خدا ۸۴, ۱۷۶, ۱۸۹, ۲۰۹, ۳۶۳, ۴۲۳, ۴۳۱

شیر خدای ۱۶۴

شیر یزدان ۲۶۸, ۳۱۹

شیر حق ۳۲۱

شیر خدا ۳۷۴

شیطان ۲۲۳

صائب ۱۸, ۶۵, ۲۴۸, ۲۴۹, ۳۴۰, ۴۴۵

صائبا ۲۴۸

صابر ۱۴۱

صبا ۲۶۲, ۲۶۳, ۲۸۳, ۳۲۱, ۳۵۶, ۴۵۲

صحابه ۴۹, ۱۶۶, ۴۰۰

صدرالدین شیرازی ۲۴۵

صفا ۲۶, ۲۸۶, ۲۸۸, ۳۰۳, ۳۸۰, ۳۹۶, ۴۰۷, ۴۳۶, ۴۴۲, ۴۵۲

صفای اصفهانی ۲۱, ۳۰۳, ۳۰۴

صفیه دختر حی بن اخطب ۴۰۰

صلاح الدین ایوبی ۱۵۲

ضیاء الدین نخشبی ۱۶, ۱۸۶, ۱۸۷

طاهاى ۳۱۹

ص: ۴۱۱

طبری ۱۱, ۵۶, ۵۸, ۷۹, ۸۰, ۸۸, ۱۷۹, ۴۴۴, ۴۵۳

طرب بن همای شیرازی ۲۰, ۲۸۸

ظهیر فاریابی ۱۹۱

عارف ۲۲, ۹۷, ۲۰۶, ۲۱۴, ۲۲۰, ۲۴۱, ۲۴۳, ۲۵۲, ۳۰۳, ۳۱۳, ۳۲۵, ۳۲۶, ۴۴۸, ۴۵۶

عارف قزوینی ۲۲, ۳۱۳

عباس آشتیانی ۳۳۸

عباس اقبال ۲۳, ۳۳۷, ۳۳۸, ۴۳۹, ۴۴۰

عباس اقبال آشتیانی ۲۳, ۳۳۷

عباس بن محمد رضا القمی ۳۰۰

عباس پرویز ۲۴, ۱۶۸, ۱۷۱, ۱۷۳, ۱۸۴, ۲۸۴, ۳۵۳, ۳۵۴

عباس پرویزی ۲۸۴

عباس قلی خان سپهر ۲۸۳

عبدالحسین زرین کوب ۴۱۴, ۴۱۵

عبدالرحمان ۸۰, ۲۱۱, ۲۹۷

عبدالرحمن ۷۹

عبدالرزاق بن علی ۲۴۵

عبدالقادر گیلانی ۲۷۹

عبدالقادر م ۲۹۹

عبدالله بن تامر ۸۸

عبدالله بن عباس ۵۱

عبدالمجيد اوحدى يكتا ۳۴۰

عبدالملك بن نوح ۸۷

عبيد الله ازبک ۲۲۶

عبيد الله خان ۲۲۶

عترت پيغمبر ۳۶۹

عرفى ۱۸, ۲۳۴, ۲۳۵, ۴۵۴

عزيز الله زيادى ۲۷, ۴۱۶

عزيز الله زيادى ۳۶۴, ۴۱۱

عطا ملك ۱۵, ۱۷۳, ۱۷۴

عطا ملك جوينى ۱۵, ۱۷۳, ۱۷۴

عطار ۱۵, ۶۵, ۱۰۴, ۱۶۲, ۱۶۳, ۱۷۵, ۲۳۱, ۳۲۸, ۴۶۲

عطار نيشابورى ۱۵, ۱۶۲, ۱۶۳

ص: ۴۱۲

علاء الدين عطاملک جوینی ۱۷۳

علاء الدين محمد حسن اسمعیلی ۱۶۷

علامه سید جعفر مرتضی عاملی ۲۲، ۳۱۷، ۳۹۹

علامه طباطبائی ۳۴۵

علامه قزوینی ۱۹۵، ۴۵۲

علی ۱۱، ۲۴، ۲۷، ۲۹، ۳۰، ۳۲، ۳۵، ۳۷، ۳۸، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۵، ۴۸، ۴۹، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۶۰، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۷، ۷۳، ۷۵، ۷۷، ۷۹، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۹۳، ۹۴، ۹۶، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۵، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۸، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۶، ۱۴۸، ۱۵۱، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۶۸، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۶، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۹، ۱۹۴، ۱۹۷، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۲۱، ۲۲۳، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۳۲، ۲۳۴، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۳، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۶۳، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۳، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۸۰، ۲۸۲، ۲۸۴، ۲۸۸، ۲۹۲، ۲۹۸، ۳۰۰، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۹، ۳۲۱، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۸، ۳۳۱، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۹، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۴، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۸، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۴

ص: ۴۱۳

, ۴۳۴, ۴۳۱, ۴۲۸, ۴۲۶, ۴۲۳, ۴۱۹, ۴۱۸, ۴۱۷, ۴۱۶, ۴۱۵, ۴۱۲, ۴۱۱, ۴۰۹, ۴۰۸, ۴۰۷, ۴۰۵, ۴۰۴, ۴۰۳, ۴۰۲, ۳۹۷, ۳۹۵,
۴۶۲, ۴۶۱, ۴۶۰, ۴۵۹, ۴۵۷, ۴۵۵, ۴۵۲, ۴۵۱, ۴۴۸, ۴۴۷, ۴۴۶, ۴۴۵, ۴۴۳, ۴۴۰, ۴۳۷, ۴۳۶, ۴۳۵

علی ابن ابی طالب ۱۵۷, ۳۶۶, ۳۹۷

ع-لی ابوطالب ۲۲۷

علی اسفندیاری ۳۳۵

علی اعلا ۲۶۳, ۳۲۳

علی المرتضی ۲۴۶

علی بن ابی طالب ۲۹, ۴۹, ۵۳, ۸۷, ۱۰۹, ۱۲۶, ۱۳۱, ۱۳۴, ۱۴۶, ۲۳۴, ۲۶۸, ۲۷۶, ۳۰۰, ۳۳۹, ۴۰۹, ۴۶۱

علی بن ابیطالب ۳۲۵

علی بن بو طالب ۱۳۲

علی بن شمس الملوک ۱۳۲

علی عالی ۶۳, ۲۳۴, ۳۴۹, ۳۸۶

علی عالی اعلی ۶۳, ۳۴۹

علی مرتضی ۹۳, ۱۵۴, ۱۹۷, ۲۵۲, ۲۶۳, ۳۷۲, ۳۸۶

علی مزینانی ۳۴۳

علی موسوی گرمارودی ۲۷, ۴۱۷, ۴۱۸

علی نقی بهروزی ۲۴, ۳۵۱, ۳۵۲

علی ولی الله ۲۳۹

علی علیه السلام عالی اعلی ۳۴۱

علیاً ولی الله ۲۴۰

علیرضا قزوہ ۲۷، ۴۱۹، ۴۲۰

عمار ۱۱۱

عمر ۱۷، ۹۳، ۱۴۵، ۱۹۰، ۱۹۴، ۲۰۶، ۲۲۱، ۲۲۳، ۲۳۴، ۲۴۱، ۲۴۶، ۲۵۶، ۲۶۸، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۱۳، ۳۳۹، ۳۴۷، ۳۹۱، ۴۰۰، ۴۳۷

عمر بن خطاب ۱۴۵

عُمَر بن ذی مر الہمدانی ۹۷

عمرو ۱۴۶، ۱۷۶، ۳۷۴، ۴۱۵

ص: ۴۱۴

عمرو ابن عبدود ٤١٥

عمرو بن عبدود ٣٧٤

عمرو بن عبدود ٤١٥, ٤٣

عميد الملك كندري ١١٥

عنصر المعالي ١٣, ١١٨, ٤٥٨

عنصري ١٣٩, ٣٢٨

عوفي ١٥, ١٦٥, ١٦٦, ٣٠٨, ٤٥٤

عوفي، سيد الدين ١٦٦, ٤٥٤

عيسى ٣٤١, ٣٤٩, ٤٠٢

عيسى مريم ٣٤١, ٣٤٩, ٤٠٢

عين القضاة ١٣, ١٣٣, ١٣٤, ١٣٧, ٤٤٣

عين القضاة همداني ١٣, ١٣٣, ١٣٤, ١٣٧

عين الملك فخر الدين حسيني ١٦٥

غزالي ١٣, ٦٥, ١٢٦, ١٣٧, ٣٤٨, ٤٥٤, ٤٥٥

غضنفر ٣٧٤

غلامحسين اردلان ٣٧١

غلامحسين ميرزا ٣١١

غلامرضا ٤٣٥

غياث الدين بن همام الدين ٢٢٨

فؤاد افرام البستاني ٥٧

فؤاد کرمانی ۳۸۲

فاتح خیبر ۳۱۹, ۳۷۲

فاطمه علیها السلام ۱۸۵, ۳۱۷, ۴۳۱

فاطمه بنت اسد علیها السلام ۳۱۷

فاطمه زهرا علیها السلام ۴۳۱

فتح ۴۱, ۵۰, ۱۶۳, ۴۰۰

فتح موصلی ۱۶۳

فتحعلی خان ۱۹, ۲۶۲, ۲۶۳, ۴۵۲

فتحعلی خان صبا ۱۹, ۲۶۲, ۲۶۳

فتحعلی خان صبا کاشانی ۲۶۲

فتحعلی شاه ۲۶۲, ۲۶۸, ۲۸۳

فخر رازی ۱۵۲

فدک ۱۵۱

فراهی هروی ۱۷, ۲۲۰, ۲۲۱, ۴۵۵

ص: ۴۱۵

فرخی ۱۲, ۲۵, ۹۹, ۱۰۰, ۳۸۲, ۴۵۱, ۴۵۵

فرّخی ۱۳۹

فرخی کرمانی ۳۸۲, ۴۵۵

فردوس ۲۵۱, ۳۳۰

فردوسی ۶۵, ۸۹, ۹۳, ۹۴, ۲۶۲, ۳۲۸, ۳۳۱, ۴۵۲, ۴۵۵

فروغی ۲۰, ۲۷۷, ۲۷۸, ۳۹۱, ۴۴۱, ۴۴۳

فروغی بسطامی ۲۰, ۲۷۷, ۲۷۸

فسائی ۲۹۶, ۴۴۷

فلک المعالی منوچهر بن شمس المعالی، قابوس بن وشمگیر بن زیار دیلمی ۱۰۱

فیض ۱۸, ۱۹۵, ۲۵۰, ۳۲۰, ۴۵۶

قآنی ۱۹, ۲۷۵, ۲۸۱, ۳۵۱, ۴۵۶

قآنی شیرازی ۱۹, ۲۷۵, ۴۵۶

قاضی حمید الدین عمرو بن محمود ۱۵۷

قاضی زاهدی ۲۱۱

قاضی عضد الدین ایجی ۲۰۶

قرآن کریم ۵۶, ۵۸, ۴۲۷, ۴۶۱

قزوه ۴۱۹, ۴۵۶

قشیری ۱۲, ۱۰۹, ۱۱۰, ۴۵۷

قصی ۱۰۱

قطب الدین ابوالمظفر منصور ابن اردشیر سنجی عبادی مروزی ۱۵۹

قطب الدین شیرازی ۱۵۳

قنبر علی سدهی اصفهانی ۲۸۱

قوام الدین عبدالله ۱۹۳

قیصر امین پور ۲۷, ۴۲۱, ۴۲۲

کاظم ۲۶۵

کافران ۹۷

کرمانشاهی ۳۳۱, ۴۵۷

کریمخان ۲۶۸

کریمه ی اهل بیت ۲۶۷

کسائی ۶۶, ۸۴, ۴۵۸

کسائی مروزی ۶۶, ۴۵۸

ص: ۴۱۶

کلیم ۱۸، ۲۴۶، ۴۵۸

کمال الدین ۱۷۵، ۱۹۱، ۲۲۴، ۲۳۰

کمال الدین ابوالعطا محمود ابن علی بن محمود ۱۷۵

کمال الدین اسماعیل اصفهانی ۱۹۱

کمال الدین وحشی بافقی ۲۳۰

کوثر ۱۳۸

کیکاوس ۱۱۸

کیوان دخت کیوانی ۳۲۹، ۴۶۲

گرمارودی ۴۱۷، ۴۶۱

گشتاسب ۸۹

گیلان‌شاه ۱۱۸

لآل بیت رسول الله ۳۲

لامع ۱۸، ۲۵۲، ۲۹۷

لاهیجی ۱۸، ۱۹، ۲۴۵، ۲۶۰، ۲۶۱، ۴۵۸، ۴۵۹

لسانی ۳۸۲

لیلا صوفی ۳۳۶

مؤتمن السلطنه ۳۰۳

مازندان ۳۳۵

ماموستا بیخود ۳۱۹

ماه شرف ۲۷۲

متواتر ۳۱۷

مجتبی ۳۱۴, ۳۹۴, ۴۵۳, ۴۶۱

مجتبی رحماندوست ۳۹۴

مجدالدین ابو الحسن علی پسر محمد عمرانی سرخسی ۱۵۰

مجدالدین جیلی ۱۵۲

مجید ۲۳, ۵۹, ۱۶۶, ۱۷۶, ۱۸۶, ۳۲۰, ۳۴۰, ۳۴۱, ۴۴۳

مجید اوحدی ۲۳, ۳۴۰, ۳۴۱

محتشم ۱۷, ۱۳۲, ۲۳۲, ۲۳۳, ۴۵۷

محلاتی ۴۰۹, ۴۴۹

محمد ۱۳, ۱۵, ۱۸, ۲۱, ۲۷, ۴۸, ۵۴, ۷۹, ۸۷, ۹۸, ۱۰۳, ۱۲۶, ۱۳۱, ۱۳۲, ۱۴۴, ۱۶۵, ۱۷۰, ۱۷۹, ۱۸۹, ۱۹۴, ۲۱۱, ۲۲۷,

۲۲۸, ۲۳۹, ۲۴۱, ۲۴۸, ۲۴۹, ۲۵۰, ۲۵۸, ۲۵۹,

۲۶۸

ص: ۴۱۷

۲۷۲, ۲۷۵, ۲۸۳, ۲۸۶, ۲۹۲, ۲۹۴, ۳۰۳, ۳۰۸, ۳۰۹, ۳۱۵, ۳۳۷, ۳۳۹, ۳۴۲, ۳۵۳, ۳۶۰, ۳۶۳, ۳۶۶, ۳۹۵, ۴۰۳, ۴۲۳, ۴۲۵,
۴۲۶, ۴۳۱, ۴۳۶, ۴۳۹, ۴۴۰, ۴۴۱, ۴۴۲, ۴۴۳, ۴۴۴, ۴۴۵, ۴۴۶, ۴۴۸, ۴۴۹, ۴۵۱, ۴۵۲, ۴۵۳, ۴۵۴, ۴۵۵, ۴۵۶, ۴۵۸, ۴۵۹,
۴۶۰, ۴۶۱, ۴۶۳

محمد ابراهیم باستانی پاریزی ۲۷, ۴۲۵, ۴۲۶

محمد ابن حسین خطیبی بکری ۱۷۰

محمد اسماعیل ۲۶۸

محمد آقا ناظر کردستانی ۲۷۲

محمد اقبال لاهوری ۳۱۵

محمد بن جریر الطبری ۷۹

محمد بن عبد الملک معزی نیشابوری ۱۳۱

محمد بن محمد عوفی ۱۶۵

محمد تقی ۲۱, ۳۰۸, ۳۰۹, ۳۴۲, ۴۴۰, ۴۴۴, ۴۴۶

محمد تقی بهار ۲۱, ۳۰۸, ۳۰۹

محمد جواد مشکور ۳۶۶

محمد حسین ۳۰۳, ۳۳۹, ۴۴۲, ۴۴۵

محمد حسین رهی معیری ۳۳۹

محمد رسول الله ۹۸, ۲۳۹

محمد رضا رحمانی ۳۶۳

محمد شاه ۱۹۴, ۲۶۸, ۲۷۵, ۲۸۳, ۲۹۴

محمد شاه شجاع ۱۹۴

محمد شاه قاجار ۲۶۸

محمد عبده ٥٤

محمد على ٢٤٨, ٣٣٧, ٤٣٩, ٤٤٥, ٤٥٢, ٤٥٥

محمد كاظم ١٨, ٢٥٨, ٢٥٩, ٣٠٨, ٤٥٩

محمد كاظم صبوري ٣٠٨

محمد كاظم مروى ١٨, ٢٥٨, ٢٥٩

ص: ٤١٨

محمد کاظم مروی وزیر مرو ۲۵۹

محمد محسن ۲۵۰, ۴۵۶

محمد مہدی ۲۸۶

محمد نعیمی ۲۷, ۴۲۳

محمود ۲۷, ۱۱۵, ۴۲۷, ۴۲۸, ۴۲۹, ۴۴۰, ۴۵۰, ۴۵۱

محمود شاہرخی ۲۷, ۴۲۷, ۴۲۸, ۴۲۹, ۴۵۰

محبی الدین ابن عربی ۲۱۴

محبی حکمت اشراق ۱۵۲

مختار ۱۳۰, ۳۲۳, ۳۳۰

مختاری ۱۴, ۲۲, ۱۴۳, ۳۲۳, ۳۴۸, ۴۶۳

مختاری ہمدانی ۲۲, ۳۲۳

مدح ۸۴, ۸۹, ۹۹, ۱۰۱, ۱۱۲, ۱۱۳, ۱۴۱, ۱۹۰, ۲۲۶, ۲۲۷, ۲۳۱, ۲۳۲, ۲۴۱, ۲۴۳, ۲۴۶, ۲۵۸, ۲۶۰, ۲۶۳, ۲۶۸, ۲۷۳, ۲۸۱,

۲۸۲, ۲۹۸, ۳۱۲, ۳۱۳, ۳۱۹, ۳۲۴, ۳۳۹, ۳۴۸, ۳۶۰, ۳۶۳, ۳۷۱, ۳۸۴, ۳۹۵, ۴۰۷, ۴۲۸, ۴۳۵

مرتضای مجتبا ۱۶۴

مرتضی ۲۴, ۱۱۰, ۱۸۴, ۱۸۹, ۲۸۸, ۲۹۸, ۳۴۵, ۳۷۱, ۳۸۵, ۳۸۶, ۴۱۶, ۴۵۹, ۴۶۰

مرتضی خان (شجاع لشکر) ۳۷۱

مرتضی علی ۱۸۴, ۱۸۹

مرحوم حاج شیخ عباس قمی ۲۱, ۳۰۰

مرحوم میرزا احمد کرمانشاہی ۳۳۰

مرسل حق ۳۱۶

مریم ۳۴۹, ۴۳۹

مستوره ۲۷۲, ۲۷۳, ۲۷۴

مستوره ی کردستانی ۱۹, ۲۷۲

مستوفی ۱۸۴, ۲۸۳, ۴۶۰

مستوفی دیوان ۲۸۳

مسعود ۱۳, ۱۱۲, ۱۲۹, ۱۳۰, ۴۲۳, ۴۵۰

ص: ۴۱۹

مسعود پسر سعد سلمان ۱۲۹

مسعود سعد ۱۳, ۱۲۹, ۱۳۰

مسعودی ۱۱, ۵۶, ۵۸, ۸۶, ۴۶۰

مسیح کاشانی ۲۲, ۳۲۴

مشرف الدین مصلح بن عبدالله سعدی شیرازی ۱۷۷

مصطفائی ۴۲۸

مصطفوی ۳۵۸

مصطفی ۲۷, ۱۰۴, ۱۴۱, ۱۶۶, ۱۹۷, ۲۰۲, ۲۱۰, ۲۲۹, ۲۴۶, ۲۴۷, ۲۹۸, ۳۰۹, ۳۸۴, ۳۸۶, ۴۳۰, ۴۵۶

مصطفی رحماندوست ۲۷, ۴۳۰

مظفر الدین شاه ۳۰۸

مظفرالدین شاه قاجار ۳۱۰

معز الدوله ۹۵

معزی ۱۳, ۱۳۱, ۱۳۲, ۴۴۰

مغولان ۱۶۲

مغیره ۷۵

مفتی حاج ملا امین ۳۱۸

مقتل امیرالمؤمنین علی ۸۰

ملا احمد ۲۰, ۲۸۶, ۲۸۷, ۴۶۲

ملا احمد نراقی ۲۰, ۲۸۶, ۲۸۷

ملا صدرا ۲۵۰

ملا محسن فیض کاشانی ۲۵۰

ملا محمود ۳۱۸, ۲۲

ملا محمود متخلص ۳۱۸, ۲۲

ملا معروف ۴۵۸, ۳۰۴, ۲۱

ملا معروف کوکه ای ۳۰۴

ملایکه ۹۸

ملک شاه ۱۱۵

ملکشاه ۱۳۱

منشی ۴۶۱, ۲۸۳, ۲۳۹, ۱۴۸, ۶۰, ۱۴

منصور بن نوح ۸۷

منصور بن نوح سامانی ۸۷

منلا معین الدین فراهی هروی ۲۲۰

منوچهر بن فریدون شروانشاه ۱۵۵

ص: ۴۲۰

منوچهری ۱۲، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۳۱، ۴۶۳

منوچهری دامغانی ۱۲، ۱۰۱، ۱۰۲

مهدعلیا ۲۹۴

مهدی الهی قمشه ای ۲۲، ۳۲۰

مهدی سهیلی ۲۷، ۴۳۵، ۴۳۶

مهرداد اوستا ۲۴، ۳۶۳

مهری شاه حسینی ۳۹۸

مهری ماهوتی ۲۷، ۴۳۳

موسوی خمینی ۳۵۸

مولا ۵۵، ۵۸، ۶۰، ۶۸، ۱۰۰، ۲۰۸، ۲۷۴، ۲۹۹، ۳۵۲، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۹۰، ۳۹۹، ۴۱۵، ۴۱۹، ۴۲۳، ۴۲۸، ۴۳۳، ۴۳۷

مولا علی ۵۸، ۶۰، ۶۸، ۱۰۰، ۳۵۲، ۳۹۹، ۴۱۵، ۴۲۸

مولا علی ابن ابی طالب ۴۱۵

مولا، علی ۳۹۰

مولانا ۱۵، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۲۲۶، ۲۳۲، ۲۷۹، ۳۲۷

مولانا جلال لدین محمد بلخی رومی ۱۷۰

مولانا جلال لدین مشهور به مولوی ۱۷۲

مولانا کمال الدین محتشم کاشانی ۲۳۲

مولانا نورالدین هلالی استرآبادی (جغتائی) ۲۲۶

مولای عالم ۴۲۳

مولای متقیان ۲۹، ۱۱۲، ۲۱۵، ۲۴۳، ۳۶۷، ۳۷۱، ۳۸۲

مولای متقیان علی ۲۴۳, ۳۷۱

مولای متقیان، علی بن ابی طالب ۳۸۲

مولای نجف ۲۷۹

مولوی ۱۵, ۶۵, ۱۷۰, ۱۷۱, ۱۷۵, ۳۳۹, ۳۴۸

ص: ۴۲۱

مولی ۶۶, ۱۵۹, ۲۲۰, ۲۴۵, ۳۴۸, ۳۸۶

مولی الموحدین ۶۶

مولی علی ۱۵۹

مولی معین ۲۲۰

مونتروز ۳۲۸

میبدی ۱۲۰

میجر آدموندس انگلیسی ۲۶۵

میر عبدالله ۲۰۶

میرجلال الدین کزازی ۱۵۶

میرخواند ۲۲۸

میرزا ۲۰, ۲۱, ۲۳۹, ۲۴۸, ۲۶۸, ۲۷۲, ۲۷۵, ۲۸۱, ۲۸۳, ۲۸۵, ۲۹۲, ۲۹۴, ۲۹۶, ۳۰۶, ۳۰۷, ۳۱۰, ۳۴۷, ۳۵۸, ۳۶۵, ۴۴۷, ۴۵۲, ۴۵۹

میرزا ابوالقاسم ۳۴۷, ۲۶۸

میرزا باقرخان، حکیم بن سید محمد ۲۹۲

میرزا تقی خان امیر نظام (امیر کبیر) ۲۹۴

میرزا حبیب ۲۱, ۲۷۵, ۳۰۶, ۳۰۷, ۴۴۷

میرزا حبیب خراسانی ۲۱, ۳۰۶, ۳۰۷

میرزا حبیب قاآنی ۲۷۵

میرزا حسن ۲۱, ۲۹۶, ۴۴۷

میرزا حسن حسینی فسائی ۲۱, ۲۹۶

میرزا رضا کرمانی ۲۹۴

میرزا عبد الله رونق ۲۷۲

میرزا محمد ۲۰, ۲۴۸, ۲۶۸, ۲۷۵, ۲۸۱, ۲۸۳, ۲۸۵, ۳۱۰, ۳۴۷, ۴۵۹

میرزا محمد تقی بن ملا محمد علی کاشانی ۲۸۳

میرزا محمد تقی لسان الملک ۲۰, ۲۸۳, ۲۸۵

میرزا محمد شفیع شیرازی ۲۶۸

میرزا محمد علی ۲۴۸, ۲۷۵, ۲۸۱

ص: ۴۲۲

میرزا محمد علی بن میرزا عبدالرحیم تبریزی ۲۴۸

میرزا محمد علی گلشن شیرازی ۲۷۵

میرزا محمود ۳۵۸

میرزا یدالله نظر پاک، الهی قمشه ای ۳۶۵

نادر شاه افشار ۲۵۸

نادرشاه ۲۷۷

ناصر ۲۵، ۳۶۹، ۴۴۱، ۴۴۵

ناصر ۳۷۰

ناصرالدین ابوالفتح طاهر پسر مظفر وزیر ۱۵۰

ناصرالدین بن ابی منصور ۱۶۷

ناصرالدین شاه ۲۰، ۲۹۴، ۲۹۵، ۴۶۲

ناصرالدین شاه قاجار ۲۰، ۲۹۴، ۴۶۲

ناصر خسرو ۱۳، ۱۱۲

ناصر خسرو قبادیانی ۱۳، ۱۱۲

ناصرالدین شاه ۲۸۱، ۲۸۴

ناصرالدین قباچه ۱۶۵

نبی ۴۸، ۵۰، ۵۶، ۹۴، ۲۰۲، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۶۰، ۲۷۳، ۲۹۲، ۲۹۳، ۳۲۳، ۳۶۴، ۳۹۵، ۴۰۷، ۴۲۱، ۴۲۲

نبی ۲۴۱

نبی مکرم ۴۸

نراقی ۲۸۶، ۴۶۲

نظام الدين ١٦, ١٨٨, ١٩٩, ٢١١, ٤٥١

نظام الدين شامى ١٦, ١٩٩

نظام الدين عبد الله ١٨٨

نظام الملك ١١٥, ١١٦

نظيرى ١٨, ٥٤, ٢٤١, ٢٤٢, ٣٧٦, ٤٦٢

نوافلاطونيان ١٥٣

نوح ٥٩, ٨٧, ٤٠٥, ٤٣٧, ٤٥٠

نيكلسون ٣٢٧, ٤٦٢

ص: ٤٢٣

نیما ۲۳، ۳۳۵، ۳۳۶

نیمای بزرگ ۴۲۱

هادی ۱۵۳، ۲۵۲، ۲۷۳، ۳۱۹، ۴۲۹، ۴۴۶، ۴۴۸، ۴۵۲، ۴۵۶

هادی درویشی ۲۷۳، ۳۱۹

هادی سبزواری ۱۵۳

هارون ۲۰۰، ۲۰۲، ۲۵۲

هلالی ۱۷، ۲۲۶، ۲۲۷، ۴۴۶

هما ۲۸۸، ۳۵۵، ۴۶۲

همام الدین شیرازی ۲۲۸

همای شیرازی ۲۸۸، ۳۴۷، ۴۴۱

هود ۴۰۲

هیات ۳۴۷

وحشی ۱۷، ۲۳۰، ۲۳۱، ۴۴۳

وحشی بافقی ۱۷، ۲۳۰، ۲۳۱

وردان ۸۰

وصی احم-د ۲۴۳

وصی نبی ۲۹۲

وطواط ۱۴، ۱۴۵

قوام الدین ابو علی حسن ابن ابی الحسن علی بن اسحاق بن عباس طوسی ۱۱۵

یا امیر المؤمنین ۹۸، ۱۰۵

ياقوت (حموى) ٣٣٨

ياقوت حموى ٧٧

يحيى بن حبش بن امير ١٥٢

يدالله ٣١٦

يعسوب دين ٢٩

يعقوبى س ١١, ٧٣, ٧٤, ٤٤١

يكتا ٣٤٠, ٣٤١, ٤٤٣

يوسف ٨٨, ٢١٢, ٢٢١, ٢٢٤

يوسف ذونواس ٨٨

ص: ٤٢٤

فهرست کتب

آئینه ی آفتاب ۳۵۶, ۳۷۶

آثار منتشر نشده عارف قزوینی ۲۶۱

اجتماع الأمر و النهی ۲۴۰

اخبار الامم السالفه ۵۷

اختیارات نجوم ۱۹۱

اخلاق الأشراف ۱۵۹

اخلاق محسنی ۱۹۱

اخلاق ناصری ۱۳۹, ۱۴۰, ۳۷۸

آداب الحرب و الفرس ۷۷

ادبیات فارسی ۲۳, ۴۹, ۵۰, ۹۹, ۱۴۱, ۲۴۹, ۲۶۰, ۲۷۲, ۲۸۵, ۳۱۳, ۳۲۹, ۳۴۹, ۳۵۸, ۳۶۷, ۳۷۲

ادبیات معاصر ۳۳۱, ۳۵۶

اربعین ۱۸۸

اردیبهشت نامه ۲۳۶

ارزش احساسات ۲۷۹

ارزش میراث صوفیه ۳۴۵

ارمغان حجاز ۲۶۲

از کوچه ی رندان ۳۴۵

از نخلستان تا خیابان ۳۵۰, ۳۸۰

آزاده، مجموعه ی شعر ۲۸۴

اساس الأحكام ٢٤٠

اساطير العربى ٣١٥

اسرار التوحيد ٨٥, ٨٦, ٣٦٧

اسرار حج ٢٤٠

اسرار قاسمى ١٩١

اسرار نامه ١٣٥

اشعه اللمعات ١٨٠

اشك مهتاب ٣٦٢

آشنايى با نقد ادبى ٣٤٥

افسانه ٢٧٩, ٢٩١

الاختيارات ١٩١

الأدب العربى وتاريخه حتى نهايه العصر الأموى ٣٧

الاربعون حديثا ١٩١

الاسماء ٥٧

ص: ٤٢٥

الالواح العماديه ١٢٧

الامام على عليه السلام صوت العدالة الانسانيه ٣١٤

البارقات الالهيه ١٢٧

البلدان ٥٧, ٢٥

البيان و التبيين ٤٢

التاريخ ٥٧

الترغيب و الترهيب ١٣٠

التصرف لمذهب اهل التصوف ١٧١

التلويحات ١٢٦

الجامع فى تاريخ الادب العربى ٣٨

الرساله العليه فى الاحاديث النبويه ١٩١

الصحيح من سيره النبى الاعظم ٣٨٣, ٢٦٤

الطهاره فى علم الاخلاق ٧٧

العقد الفريد ٤٢, ٤٠

القصص ٢٥٧

اللباب المعنوى فى انتخاب مثنوى ١٩٢

اللمحات ١٢٧

المبدأ و المعاد ١٢٧

المرصاد الأسنى فى شرح اسماء الله الحسنى ١٩٢

المشردون ٣١٤

الهی نامه ۱۳۵

الهیاکل النوریه ۱۲۷

الهی نامه ۲۳۶

امام حماسه ای دیگر ۳۰۴

امام علی علیه السلام روح بی نهایت ۳۵۵

امام علی علیه السلام از دیدگاه امام خمینی ۳۰۳

انس التائبین ۱۱۴

انس اللفان من کلام عثمان بن عفان ۱۲۲

انساب الاشراف ۵۹

انسان و سرنوشت ۲۸۸

ص: ۴۲۶

انيس الناس ۱۱, ۱۸۳, ۳۷۶

آواز پر جبرئيل ۱۲۷

اولين روز بهار ۳۳۸

ايران در عهد باستان ۳۰۷

آيينه اسکندري ۱۹۱

آيينه آفتاب، آوای يا علی ۲۸۰

با کاروان حله ۳۴۵

باب بيستم از قابوس نامه ۹۷

باغ فردوس ۲۷۵

بامداد اسلام ۳۴۵

بحر در کوزه ۳۴۶

بدائع الافكار في صناعه الا شعار ۱۹۱

برگزیده ديوان مجيد اوحدی (يکتا) ۲۸۴

بلاغات النساء ۴۲

بهارستان ۱۸۰

بوستان ۳۵, ۱۴۸, ۱۴۹, ۲۳۳, ۳۷۵

بوستان سعدي ۱۴۹

بوهيميه ۳۱۵

بيا با هم بگريم ۳۶۲

پارسی گویان کرد ۲۲۵, ۲۳۵, ۲۵۰, ۲۵۵, ۳۱۱, ۳۷۷

پالیزبان ۳۰۴

پرتونامه ۱۲۷

پنجره های آسمان ۳۱۸, ۳۳۷, ۳۵۹, ۳۶۱, ۳۸۵

پنجره های آسمان ۳۱۲, ۳۴۴

پنجره های آسمان ۳۲۶

پندارنامه ۱۳۵

پیام مشرق ۲۶۲

پیش در آمدی بر شناخت تاریخ اسلام ۳۳۴

پیغمبر دزدان ۳۵۳

تاریخ احزاب سیاسی ۲۵۷

تاریخ ادبیات ایران ۵۰, ۲۹۰, ۳۳۲, ۳۸۶

ص: ۴۲۷

تاریخ ادبیات ایران در پنج مجلد ۲۹۰، ۳۳۲

تاریخ ادبیات در ایران ۶۲، ۷۷، ۸۴، ۳۷۷

تاریخ ادبیات عرب ۳۷، ۵۹، ۲۷۳، ۲۷۴، ۳۸۵

تاریخ اردلان به فارسی ۲۳۱

تاریخ اروپا در قرون هفدهم و هجدهم ۲۹۵

تاریخ اروپا در قرون وسطی ۲۹۵

تاریخ اعیاد ملی ۲۹۳

تاریخ اکتشافات جغرافیائی ۲۸۱

تاریخ آل سلجوق ۲۸۴

تاریخ الأدب العربی حتى نهاییه العصر الأموی ۴۱

تاریخ الامم ۴۲

تاریخ ایران ۲۸۱، ۲۹۵، ۳۴۶، ۳۵۳، ۳۷۴

تاریخ ایران در قرن نوزدهم و بیستم ۲۹۵

تاریخ بلعمی ۶۹

تاریخ جهانگشا ۱۴۴، ۱۴۵، ۳۷۱

تاریخ جهانگشای جوینی ۱۴۵، ۳۷۱

تاریخ حبیب السیر ۱۹۶، ۳۶۶

تاریخ حزین ۲۲۱

تاریخ در هزار و پانصد ساله ی ایران ۱۴۲

تاریخ در هزار و پانصد ساله ایران ۱۵۵

تاریخ دو هزار و پانصد ساله ی ایران ۱۳۹, ۱۴۴, ۲۳۸

تاریخ دو هزار و پانصد ساله ی ایران ۲۹۵, ۳۷۰

تاریخ سیاسی اسلام ۳۳۴, ۳۳۵, ۳۷۱

تاریخ سیاسی اسلام از سال چهارم تا سال صدم ۳۳۴

ص: ۴۲۸

تاریخ سیاسی اسلام تا سال چهلیم هجری ۳۳۴

تاریخ سیاسی تشیع ۳۳۴

تاریخ سیاسی ساسانیان ۳۰۷, ۳۸۳

تاریخ شاهی ۳۵۳, ۳۵۴, ۳۶۸

تاریخ شیعه و فرقه های اسلامی ۳۰۷

تاریخ عالم آرای عباسی ۲۰۵, ۲۰۶, ۳۷۱

تاریخ علوم اسلامی ۲۹۰

تاریخ علوم عقلی در تمدن اسلامی تا اواخر قرن پنجم هجری ۳۳۱

تاریخ گزیده ۱۵۵, ۱۵۶, ۳۸۳

تاریخ مشاهیر کرد ۲۳۱

تاریخ مغول ۱۴۴, ۲۸۲, ۳۶۵

تاریخ نظم و نثر در ایران و چند اثر ارزشمند دیگر. ۳۳۲

تاریخ یعقوبی ۵۷, ۵۸, ۳۶۷

تاریخچه ی شهر شیراز و اماکن تاریخی و ۲۹۴

تاریخ نامه طبری ۷۰

تجارب الامم ۷۷, ۷۸, ۳۸۳

تحفه الاحرار ۱۸۰

تحفه الصدیق الی الصدیق من کلام ابی بکرالصدیق ۱۲۱

تحفه الصلوات ۱۹۱

تحفه العراقین ۱۲۹

تحفه العراقين ۲۲۲

تحفه ی احشامی ۲۴۸

تذکره الالباب ۱۳۷

تذکره الاولیاء ۱۳۶, ۲۷۳, ۳۸۵

تذکره الاولیاء شیخ عطار ۲۷۳

تذکره شعرای قرن چهاردهم هجری ۲۸۴

تذکره ی حدیقه ی امان اللهی ۲۳۱

ترانه ها ۳۳۸

ترجمه ی رساله ی قشیریہ ۸۹

ترجمه ی تاریخ طبری ۶۲

ترجمه ی تفسیر طبری ۶۳

ص: ۴۲۹

ترجمه ی رساله الطیر ابن سینا ۱۲۷

ترجمه ی قرآن مجید ۲۶۶

ترجیعات توحیدی ۳۵۶

تصحیح تاریخ بلعمی، تاریخ سیستان ۲۵۷

تصحیح دیوان عثمان مختاری ۲۹۱

تصحیح کتاب التفهیم ۲۹۰

تصحیح و تحشیه ی تفسیر ابوالفتح رازی ۲۶۷

تصحیح و ترجمه ی مثنوی مولانا جلال الدین رومی ۲۷۲

تفسیر حدائق الحقایق ۱۸۸, ۱۹۰

تفسیر حسن ۲۴۸

تلخیصی از کتاب بلوهر و بلو ذاسف ۱۶۹

تماشاگه راز ۲۸۸

تمهیدات ۱۱۰, ۱۱۱, ۳۸۶

تمهیدات؛ عین القضاة همدانی ۱۱۱

تنبيه المهوسين ۲۱۷

تهذيب الأخلاق ۷۷

تواریخ طبری ۴۰

تولای علی علیه السلام در ادب و فرهنگ شعراء و عرفای کرد اهل سنت ۲۳۲

تولای علی علیه السلام در ادب و فرهنگ شعراء و عرفای کرد اهل سنت ۲۶۵

تولای علی علیه السلام در ادب و فرهنگ شعراء و عرفای کرد اهل سنت ۳۲۲

تیرانا ۳۰۴

جاذبه و دافعه ی علی ۲۸۹

جاذبه ودافعه ی علی علیه السلام ۲۸۸

جامع البیان فی تفسیر القرآن ۶۲

جاوید نامه ۲۶۲

جیب السیر ۱۹۵

جشن های ایزدی ۲۹۳

جغرافیای اقتصادی ایران و انگلیس و فرانسه و آلمان ۲۹۵

جمشید و خورشید ۱۶۲

ص: ۴۳۰

جوامع التواريخ الحكايات عوفى ۲۵۷

جوامع الحكايات ۱۳۷, ۱۳۸, ۳۷۸

جوامع الحكايات و لوامع الروايات ۱۳۸

جواهر التفسير لتحفه الامير با عروس ۱۹۲

چمن لاله ۳۴۸

حاشیه ای بر مبدأ و معاد ۲۶۶

حجیه المظنه ۲۴۰

حدائق الحقایق ۱۸۸

حکمه الإشراق ۱۲۷

حکمت الهی در ۲ جلد ۲۶۷

خانواده سرباز ۲۷۹

خداوند نامه ۲۲۲

خدمات ایرانیان به تمدن عالم ۲۸۱

خردنامه اسکندری ۱۸۰

خزائن ۲۴۰

خسرو نامه ۱۳۵

خسرو و شیرین ۱۶۲, ۱۹۷, ۲۰۰

خسرو و شیرین نظامی ۱۶۲, ۱۹۷

خط خون ۳۴۸

خلاصه الاحکام ۲۲۲

خلاصه الاخبار ۱۹۵

خلاصه روضه الصفاء ۱۹۵

خلاصه شرح تعرف ۱۷۲

خلفاء راشدين در قلمرو و نظم و نثر فارسی ۱۲۸

خلفاء راشدين در قلمرو و نظم و نثر فارسی ۸۰

خلفاء راشدين در نظم و نثر فارسی ۱۲۰

خلفاء راشدين در قلمرو و نظم و نثر فارسی ۱۱۳

خلفاء راشدين در قلمرو و نظم و نثر فارسی ۱۳۲, ۱۸۳

خلفاء راشدين در قلمرو و نظم و نثر فارسی ۱۷۲

ص: ۴۳۱

خلفای راشدین در قلمرو نظم و نثر فارسی ۱۲۳

خلوتگاه عشق ۳۵۵

خمسہ نظامی ۱۸۰, ۲۰۰

خوان اخوان ۹۱

دایره المعارف مشاهیر جهان ۶۸, ۱۴۸, ۳۸۰

دایره المعارف مشاهیر جهان، ۶۸, ۱۴۸, ۳۸۰

در حوالی آفتاب ۳۰۸, ۳۲۷, ۳۷۴

در سایه سار نخل ولایت ۳۴۸, ۳۸۵

در غبار کاروان ۳۵۵, ۳۵۷, ۳۷۶

در کوچہ ی آفتاب ۳۵۱, ۳۶۸

در حوالی آفتاب ۳۰۵, ۳۴۳, ۳۴۷

درسی کہ از قرآن کریم آموختم ۳۵۵

دستور الوزرا ۹۴

دنیا خانہ ی من است ۲۷۹

دو رکعت عشق ۳۴۹

دو نامہ ی مانلی ۲۷۹

دیوان ابوطالب کلیم کاشانی ۲۱۰

دیوان ادیب صابرترمذی ۱۱۸

دیوان استاد منوچہری دامغانی ۸۳

دیوان اشعار ۹۱, ۹۲, ۱۰۶, ۱۲۱, ۱۵۹, ۱۷۷, ۱۸۰, ۲۲۱, ۲۲۷, ۲۳۱, ۲۵۴, ۲۵۷, ۲۵۸, ۲۶۷, ۲۸۳, ۳۰۱, ۳۲۵, ۳۶۶, ۳۶۷,

۳۶۸, ۳۷۰, ۳۷۲, ۳۷۳, ۳۷۴, ۳۷۵, ۳۷۶, ۳۷۷, ۳۷۹, ۳۸۰, ۳۸۱, ۳۸۲, ۳۸۵, ۳۸۷

دیوان اشعار حکیم ابومعین حمید الدین ناصر بن خسرو قبادیانی ۹۲

دیوان اشعار حکیم صفای اصفهانی ۲۵۴

دیوان اشعار حمید سبزواری ۳۲۵

دیوان اشعار محمد تقی بهار ۲۵۸

دیوان امیر الشعراء، محمد بن عبد الملک نیشابوری متخلص به معزی ۱۰۹

دیوان بن حسام ۱۷۸

ص: ۴۳۲

دیوان حاج میرزا حبیب خراسانی ۲۵۶

دیوان حافظ ۱۶۲, ۱۶۶

دیوان حزین لاهیجی ۲۲۱

دیوان حضرت امام خمینی ۳۰۲

دیوان حکیم ابوالمجد مجدود بن آدم سنائی غزنوی ۱۱۷

دیوان حکیم الهی قمشه ای ۲۶۷

دیوان حکیم صبوری ۲۴۶

دیوان دقیقی ۷۱

دیوان رضی الدین آرتیمانی ۲۰۸

دیوان رفعت سمنانی ۳۳۶

دیوان سلمان ساوجی ۱۶۳

دیوان سنا ۲۹۱, ۳۸۶

دیوان شعر ۳۸, ۱۷۷, ۲۰۹, ۲۴۰, ۲۴۷, ۳۶۵, ۳۶۶, ۳۶۹, ۳۷۱, ۳۸۵

دیوان شعر فارسی ۲۴۰

دیوان شمس الشعراء سروش اصفهانی ۲۳۷

دیوان طرب بن همای شیرازی ۲۴۲

دیوان علامه محمد محسن فیض کاشانی ۲۱۲

دیوان غزلیات ۱۴۱

دیوان فیاض ۲۰۹

دیوان قصاید ۱۶۱, ۱۹۳, ۱۹۷, ۲۱۷

دیوان کامل ادیب الممالک فراهانی قائم مقامی ۲۶۰

دیوان کامل جامی ۱۸۱

دیوان کامل حکیم قانانی شیرازی ۲۳۴

دیوان کامل فروغی بسطامی ۲۳۴

دیوان لامع ۲۱۳

دیوان محتشم کاشانی ۱۹۹

دیوان مسعود سعد سلمان ۱۰۷

دیوان ملک الشعرا فتحعلی خان صبا ۲۲۳

دیوان ناصر الدین شاه قاجار ۲۴۷

دیوان نظیری نیشابوری ۲۰۷

ص: ۴۳۳

دیوان هلالی جغتائی ۱۹۴

دیوان وحشی بافقی ۱۹۸

دیوان حکیم فرخی سیستانی ۸۱

رایحه ی لطف ۲۶۱

رخسار صبح ۱۲۹, ۳۸۱

رساله العشق ۱۲۷

رساله فی اعتقاد الحكماء ۱۲۷

رساله انجمن های ادبی اصفهان ۲۸۴

رساله ای در فن موسیقی با نام گنج عروس ۲۸۴

رساله صد پند ۱۵۹

رساله ای در سیر وسلوک ۲۶۶

رساله ای در فلسفه ی کلی ۲۶۶

رساله ی دلگشا ۱۵۹

رساله ی شعوبیه ۲۹۰

رساله ی قشیریه ۸۹

رشحات عین الحیاه ۱۹۲

روزی باجماعت صوفیان ۱۲۷

روش تحقیق در دستور زبان فارسی ۳۰۴

روشنایی نامه ۹۱

روضه الانوار ۱۴۶, ۲۳۶

روضه الشهداء ۱۹۲

روضه الصفا ۱۸۸, ۱۹۵

روضه الصفاء ۱۹۵

رياض الملوك فى رياضات السلوك ۱۶۹

ريش نامه ۱۵۹

زاشك پرسى ۳۵۵

زبده الحقايق ۱۱۰

زبور عجم ۲۶۲

زنان شاعر معاصر ۳۳۳, ۳۴۳

زندگانی حضرت محمد صلی الله علیه وآله ۳۴۱, ۳۴۲, ۳۷۳

زندگانی حضرت محمد صلی الله علیه وآله ۳۴۲

زندگی نامه شاعران ایران ۱۹۷, ۲۲۱

زندگینامه ی شاعران ایران ۲۸۰

ص: ۴۳۴

ساقی نامه ۲۰۸

ساقی نامه ۲۳۶

سایه ی عمر ۲۸۳

سبحه الأبرار ۱۸۰

سبعه کاشفیه ۱۹۲

سبک شناسی یا تاریخ تطور نظم فارسی ۲۵۷

سده ی وفات قآنی ۲۹۳

سراج السائرین ۱۱۴

سرمایه ایمان ۲۰۹

سرود درد ۳۲۴, ۳۷۴

سرود رگبار ۳۴۸

سرود سپید ۳۲۴, ۳۷۴

سرود قرن ۳۶۲

سروش ولایت ۳۱۹, ۳۲۳, ۳۴۰, ۳۵۲, ۳۷۱

سعادت نامه ۹۱

سعدی نامه ۱۴۸

سفرنامه ۹۱, ۲۲۱, ۲۴۷

سلام بر استان یزد ۲۹۲

سلامان و آبسال ۱۸۰

سلسله الذهب ۱۸۰

سلک السلوک ۱۵۷، ۱۵۸

سوگند نامه ۲۰۸

سیاست نامه ۹۵

سیف الأمه ۲۴۰

سیمای علی علیه السلام از منظر اهل سنت ۱۷۸

سیمای علی علیه السلام از منظر اهل سنت ۲۱۸، ۳۶۹

سیمای علی علیه السلام از منظر اهل سنت ۹۵، ۱۴۷، ۱۶۰، ۲۱۳

سیمای اهل بیت علیه السلام در عرفان امام خمینی ۳۰۳

شادی ستاره ها ۳۳۸

شاعران بزرگ ایران ۱۲۵، ۱۳۶، ۱۹۳، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۱۰، ۲۲۳، ۲۳۳، ۲۳۶، ۳۷۲، ۲۵۹

ص: ۴۳۵

شاه و درویش ۱۹۳

شاهد نامه در وزن شاهنامه ۲۷۶

شاهنامه ۷۱، ۷۵، ۷۶، ۲۲۲، ۳۱۰، ۳۱۳، ۳۷۹، ۳۸۱

شاهنامه فردوسی ۲۲۲

شاهنامه ی فردوسی ۷۶

شرح ابن ابی الحدید ۳۸

شرح احوال و آثار صائب ۲۸۴

شرح احوال و نقد تحلیل آثار احمد جام ۱۱۵

شرح احوال، بررسی آثار و گزیده ی اشعار مسیح کاشانی ۲۷۰

شرح تعرف ۱۷۱

شرح چقمینی ۲۴۸

شرح رساله ی حکیم فارابی ۲۶۶

شرح فصوص الحکم به عربی ۲۰۹

شرح فصوص الحکم به فارسی ۲۰۹

شرح کامل منطق الطیر ۱۳۶، ۳۸۵

شرح مثنوی ۱۹۲، ۲۷۲

شعر جنگ است ۳۵۶

شعر معاصر ایران ۲۷۹، ۲۹۷، ۳۸۲

شعر معاصر ایران، از بهار تا شهریار ۲۷۹، ۳۸۲

شعر و نثر شرقی ۲۷۳

شكوى الغريب عن الاوطان ١١٠

شمس المناقب ٢٣٦

شهر شب ٢٧٩

شهر شیراز یا خیال هفت رخ کشور ٢٩٣

شوارق ٢٠٩

شواهد النبوه ١٨٠

صفات العاشقين ١٩٣

صفيير سيمرغ ١٢٧

صلاح الدين و قلب الأسد ٣١٥

صيقل الارواح ١٤١

طلسم حيرت ٢١٧

طلوع محمد ٣٦٣, ٣٧٥

طوارق الانوار ١٢٧

ص: ٤٣٦

طور معرفت ۲۱۷

طوطی نامه ۱۵۷

ظفر نامه ۱۶۹, ۳۷۵

عارف دیهیم دار ۲۷۱

عاشقانه در پائیز ۳۳۸

عالم آرای صفوی ۱۵, ۲۶۸, ۳۷۸

عالم آرای نادری ۲۱۹, ۲۲۰, ۳۸۳

عبرت نامه ۲۲۲

عبور ۳۴۸

عدل الهی ۲۸۸

عرفات ۲۱۷

عرفای اسلام ۲۷۳

عشاق نامه ۱۶۰

عشره ی مبشره ۱۵۷

عشق ۸, ۱۹, ۴۵, ۵۰, ۱۸۰, ۱۸۱, ۱۹۷, ۲۲۱, ۲۴۹, ۲۶۲, ۲۸۴, ۲۸۹, ۳۰۴, ۳۰۹, ۳۱۰, ۳۱۱, ۳۳۸, ۳۴۹, ۳۶۷

عشق شیعه ۳۰۹, ۳۶۷

عشق ناتمام ۳۳۸

عقل سرخ ۱۲۷

علی علیه السلام، حقیقتی بر گونه ی اساطیر ۲۸۷

عوارف المعارف ۱۲۸

عیون الاخبار، البیان و التبین، ۴۰

غرام الالهیه ۳۱۵

غزالی نامه ۲۹۰

فارسنامه ۲۴۸

فارسنامه ی ناصری ۲۴۹

فاغنزوا المرأه ۳۱۴

فالنامه ۱۶۰

فتوح البلدان ۵۹, ۳۶۹

فتوح القلوب ۱۱۴

فراقنامه ۱۶۲

فرهاد و شیرین ۲۰۰

فرهنگ فارسی دکتر معین ۶۹, ۱۹۵, ۲۰۵, ۲۳۸, ۲۵۴

ص: ۴۳۷

فرهنگ فارسی دکتر محمد معین ۱۶۵

فصل الخطاب من كلام عمر بن خطاب ۱۲۱

فصلی از عاشقانه ها ۳۳۹

فصلی از عاشقانه ها ۳۳۸, ۳۸۲

فصوص الحکم ۱۸۲, ۱۸۳

فغان دل ۲۲۶, ۳۷۰

فنانون احبوا ۳۱۴

فهرست تاریخ ایران ۲۹۵

فیه ما فیه ۱۴۲, ۳۶۹

قدم زدن در کلمات ۳۴۹

قرآن کریم ۴۰, ۴۲, ۳۸۴

قرآن مجید ۴۳, ۱۳۷, ۱۵۷

قصه الغربه الغریبه ۱۲۷

قصص ۱۸۸

قصه ی رنگ پریده ۲۷۹

قصور و اکواخ ۳۱۴

قلم انداز ۲۷۹

کتاب الانواء ۶۰

کتاب التلویحات ۱۲۶

کتاب العاده ۷۷

كتاب الفصاحه ٦٠

كتاب القبله و الزوال ٦٠

كتاب المشارع و المطالعات ١٢٦

كتاب المقاومات ١٢٦

كتاب النبات ٦٠

كتاب حساب الدور ٦٠

كتاب فى جواب مسائل الثلث ٧٧

كشف الاسرار ٣٠١

كشف الاسرار وعده الابرار ٩٨

كشف المحجوب ٨٧

كلمات حضرت محمد ٣٠٦

كليات اشعار شاه نعمت الله ولى ١٧٧

كليات اقبال لاهورى ٢٦٣

كليات ديوان مختارى همدانى ٢٦٩

كليات صائب تبريزى ٢١١

ص: ٤٣٨

کلیات عرفی ۲۰۱

کلیات و جزئیات ۱۵۷

کلیله ۳۸۴, ۱۲۴

کلیله و دمنه ۳۸۴, ۱۲۴

کلیله و دمنه ی بهرام شاهی ۱۲۴

کلیات دیوان شهریار ۲۹۸

کمال نامه ۱۴۶

کیمیای سعادت ۳۷۸, ۱۰۴, ۱۰۳

گزیده ی مقامات حمیدی ۳۷۰, ۱۳۱

گشتاسب نامه ۷۱

گل و نوروز ۱۴۶

گلزار شاعران کردستان ۳۷۲, ۲۵۵

گلستان ۳۷۵, ۲۲۴, ۱۴۸

گلشن صبا ۲۲۲

گنج سخن در ۴ مجلد ۳۳۲

گوهرنامه ۱۴۶

لطایف و طرایف ادبی ۲۹۳

لعنت موران ۱۲۷

لغت نامه دهخدا ۳۷۳, ۹۶

لغت نامه ی دهخدا ۲۷۰

لغت نامه ی دهخدا ۳۰۶, ۳۷۳

لوامح الانوار ۱۲۷

لوايح ۱۱۰, ۱۸۰

لیلی و مجنون ۱۸۰, ۱۹۳

مثنوی ۱۳۵, ۱۴۱, ۱۴۳, ۱۵۹, ۱۶۲, ۱۶۵, ۱۸۰, ۱۹۳, ۱۹۶, ۱۹۷, ۲۰۰, ۲۱۸, ۲۳۵, ۲۳۶, ۲۷۵, ۳۶۹

مثنوی فکاهی موش و گربه ۱۵۹

مثنوی محیط اعظم ۲۱۸

مثنوی معنوی ۱۴۳, ۲۳۵, ۳۶۹

مثنوی معنوی مولانا ۱۴۳

مجانى الحديثه ۴۱, ۳۶۸

مجمع الابدکار ۲۰۰

مجمل ۲۵۷

مجموعه ی رسایل عربی ۱۲۲

محیط اعظم ۲۱۷

مختصر الجواهر ۱۹۲

مختصر جواهر التفسیر ۱۹۲

ص: ۴۳۹

مخزن الاسرار ١٩٧، ٢٠٠

مخزن الانشاء ١٩٢

مرزبان نامه ١٥٠، ١٥١، ٣٨٦

مروج الذهب ٤٢، ٦٨، ٣٨٣

مروج الذهب مسعودی ٤٢، ٦٨

مصیبت نامه ١٣٥

مطلع الانور ١٩٢

مطلوب كل طالب من كلام على بن ابي طالب ١٢٢

مظفرنامه ١٥٥

معارج النبوه ١٨٨

معراج السعاده ٢٤٠، ٢٤١، ٣٨٥

معنى شخصیت در تصوف ٢٧٣

مفتاح النجاه ١١٤

مقالات ادبی ٣٠٤

مقالات و نوشته های پراکنده ی بهار ٢٥٧

مقامات ١٠٦، ١٣٠

مقامات بدیعی ١٣٠

مقامات حریری ١٣٠

مقامات حمیدی ١٣٠

من معالم الأدب العربی فی نهج البلاغه ٤٥

مناقب الصوفیه ۱۳۲

مناقب العارفين ۱۶۷, ۱۶۸, ۳۶۸

مناقب علوی ۲۲۷, ۲۹۲, ۳۶۷

مناقب علوی در شعر فارسی ۲۹۲, ۳۶۷

منتخب اشعارشمس تبریزی ۲۷۲

منتهی الآمال ۲۵۱, ۲۵۳, ۳۸۰

منشآت ۲۵۹

منشآت فارسی ۱۲۱

منطق ۸۵, ۱۲۶, ۱۳۵, ۲۵۹, ۲۶۶, ۲۶۹

منطق الطیر ۱۳۶

منظومه ای در عروض فارسی ۱۲۲

مولوی چه میگوید ۲۹۱

میخواهم عاشقانه تر بخوانم ۳۳۸

ص: ۴۴۰

میرزا محمد صادق امیری ۲۵۹

مینای محبت ۳۲۰, ۳۷۹

ناسخ التواریخ ۲۳۸, ۲۳۹, ۳۸۲

ناقوس ۲۷۹

نثر اللالی ۱۲۲

نزهه القلوب ۱۵۵

نسیم وصل ۳۵۵

نشئه ی جام ۳۳۱

نصیحه الملوك ۱۰۵, ۳۷۹

نصیحت نامه ۹۶

نغمه ی الهی ۲۶۷

نغمه ی حسینی ۲۶۷

نغمه ی عشاق ۲۶۷

نفحات الانس ۱۸۰

نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص ۱۸۰

نقشه ی مملکت فارس ۲۴۸

نگاهی در سکوت ۳۶۲

نهج البلاغه ۷, ۳۸, ۳۹, ۴۰, ۴۱, ۴۲, ۴۳, ۴۴, ۲۹۲, ۳۲۸, ۳۴۹, ۳۵۶, ۳۶۵, ۳۶۶, ۳۶۸

نوادر تاریخی ۲۹۴, ۳۷۰

نوای نی مولانا ۲۳۵

هفت اورنگ ۱۸۰

همای و همایون ۱۴۶

واپسین یادگار بر صحنه ی روزگار ۳۵۶

وجه دین ۹۱

وجوه من کرتون ۳۱۵

وصایای نظام الملک ۹۴

ولد نامه ۲۹۰

یاد و یاد بود ۳۵۳

یزدان شناخت ۱۱۰

یوسف زلیخا ۱۸۰

ص: ۴۴۱

فهرست اماکن

ابر کوه ۳۵۸

ایبورد ۸۴, ۱۲۳

اتابکان آذربایجان ۱۴۶

احمد آباد ۲۰۲

آذربایجان ۱۶۱

اراک ۲۵۶

آرتیمان ۲۰۳

ارمینه ۵۸

اروپا ۲۷۵, ۲۹۱

آستارا ۲۷۵

استان فارس ۲۸۹

استرآباد ۱۸۹

اسکاتلندی ۲۷۰

اسماعیلیه قهسان ۱۳۶

آشتیان ۲۷۷

اصفهان ۲۰۶, ۲۱۶, ۲۳۳, ۲۵۰, ۲۶۳, ۲۸۰, ۲۸۶, ۲۸۸, ۳۵۶

آفریقای شرقی ۶۹

الکوفه ۲۶

آلمان ۲۵۹, ۲۸۲, ۲۹۱

آلمانی ۳۲۸, ۳۴۱

آمریکا ۳۴۱

انگلستان ۲۵۹

اهرام ۳۴۴

ایتالیائی ۳۴۱

ایران زمین ۴۹, ۵۱, ۵۲, ۱۶۰, ۲۶۹, ۳۱۹, ۳۷۱, ۳۸۰

ایران کهن ۱۵۳

ایران ۲۹۴

بابل ۳۲۸

باژ ۷۶

باقق ۱۹۳

بالجامعات الإیرانیه ۲۲

بانک کشاورزی ۲۹۲

باورد ۱۲۳

بجامعه طهران ۲۷

ص: ۴۴۲

بخارا ۱۳۴

بدایون ۱۵۳

بدر ۲۰۸, ۲۱۸, ۳۱۵, ۳۱۹

برتاس ۲۱۲

بروجرد ۳۰۰, ۳۴۱

بطحی ۲۱۸

بغداد ۶۹, ۹۳, ۱۳۸, ۱۴۴, ۱۵۵, ۱۵۷, ۱۶۱, ۱۶۵

بلخ ۹۱, ۹۳, ۱۱۶, ۱۱۹, ۱۲۳

بم ۳۵۰

بنارس ۲۱۶

به حوزه ی علمیه قم ۲۸۴

بهشت زهراء ۲۹۶

بوشهر ۲۸۹

بیروت ۲۴۲

پاريز ۳۴۸

پاریس ۲۷۷, ۲۸۹

پاکستان ۲۵۹, ۳۴۱

تاجیکستان ۳۴۵

تبريز ۱۲۷, ۱۵۵, ۱۵۷, ۱۶۵, ۱۷۵, ۲۱۴, ۲۵۷, ۲۶۸, ۲۹۲, ۳۷۰

تخت فولاد ۲۸۰

تربت جام ۱۱۲

ترکمنستان ۱۲۳

ترمذ ۱۱۶

تنگ الله اکبر ۱۴۲

تهران ۶۲, ۱۵۵, ۲۱۷, ۲۲۸, ۲۲۹, ۲۳۳, ۲۳۵, ۲۴۲, ۲۵۰, ۲۵۶, ۲۶۳, ۲۷۵, ۲۷۷, ۲۷۹, ۲۸۶, ۲۹۲, ۲۹۶, ۳۰۰, ۳۰۲, ۳۰۶,
۳۱۵, ۳۲۰, ۳۲۳, ۳۲۶, ۳۲۸, ۳۴۱, ۳۴۸, ۳۵۲, ۳۵۶, ۳۵۹, ۳۶۰, ۳۶۱, ۳۶۲, ۳۶۳, ۳۶۵, ۳۶۶, ۳۶۷, ۳۶۸, ۳۶۹, ۳۷۰, ۳۷۲,
۳۷۳, ۳۷۴, ۳۷۵, ۳۷۶, ۳۷۷, ۳۷۸, ۳۷۹

تویسرکان ۲۰۳, ۲۷۱

تویسرکان همدان ۲۰۳

ص: ۴۴۳

جام ۹، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۷۵، ۱۸۷، ۲۱۳، ۳۲۳، ۳۲۸، ۳۷۲

جدیده ۱۷، ۳۰۹

جرجان ۱۰۵

جهرم ۳۳۰

جهرود ۱۳۶

جیحون ۱۱۶

حافظیه ی ۱۶۱

حجاز ۲۵۹، ۲۹۸

حسینیهی ارشاد ۲۸۲

حَلَب ۱۲۴

حلیچه ۲۶۲

حنین ۲۱۸

حوزه ی علمیه ی قم ۳۲۵، ۳۷۷

حیدر ۶۷، ۷۲، ۱۱۴، ۱۱۷، ۱۴۵، ۱۷۴، ۲۰۲، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۲۰، ۲۲۹، ۲۳۴، ۲۴۲، ۲۴۶، ۲۸۷، ۳۰۶، ۳۱۹

خانیهی کعبه ۲۶۱

خاوران ۸۴، ۱۲۳

خاورمیانه ۶۹

خراسان ۸۴، ۸۹، ۹۳، ۱۳۴، ۱۳۸، ۱۷۵، ۱۸۹، ۲۵۰، ۲۶۳، ۲۸۴، ۲۹۲

خرگرد ۱۷۵

خشگناب ۲۹۲

خندق ۲۲۳, ۲۷۹, ۳۱۹, ۳۴۲

خوارزم ۱۱۶, ۱۱۹

خیبر ۴۸, ۷۲, ۷۶, ۸۲, ۱۳۹, ۱۵۶, ۱۶۲, ۱۷۳, ۱۷۸, ۲۰۸, ۲۱۸, ۲۲۹, ۲۴۶, ۲۵۰, ۳۰۷, ۳۱۹, ۳۳۱, ۳۴۶

دانشسرای تربیت معلم ۲۸۱

دانشسرای عالی ۳۰۲, ۳۲۸

دانشکده ادبیات ۲۷۷

دانشکده ی الهیات ۲۸۴

دانشکده ی ادبیات و حقوق دانشگاه تهران ۲۸۶

دانشکده ی معقول و منقول ۲۶۳

دانشگاه ۳۰۲

ص: ۴۴۴

دانشگاه تبریز ۳۰۲

دانشگاه تهران ۲۰, ۳۰, ۲۶۳, ۲۸۸, ۳۰۲, ۳۲۵, ۳۲۶, ۳۲۸, ۳۴۱, ۳۴۸, ۳۷۱, ۳۷۴, ۳۷۵

دانشگاه سوربن ۲۷۷, ۲۸۱

دانشگاه سوربن فرانسه ۲۸۱

دانشگاه کمبریج ۲۸۹

دانشگاه لندن ۲۶۹

دانشگاه مشهد ۲۸۱

دانشگاه های تهران ۳۴۶

دزفول ۳۴۶

دلشاد خاتون ۱۵۷

دمشق ۱۷۵, ۲۷۸

روم ۱۳۸

ساوه ۱۵۷

سبزوار ۳۲۰

سده ۱۵۸, ۲۳۳

سرخاب ۱۲۷

سردار آباد ۲۵۱

سقز ۳۱۷

سلیمانیه ۲۱۹, ۲۶۲

سلیمانیه عراق ۲۱۹, ۲۶۲

سليمانيه ي ٢٢٦

سمرقند ١٧٢, ١٧٥

سمن ٧٠

سمنان ٣٥٦

سنگول آباد ٢٩٢

سنندج ٢٢٦, ٣٠٦, ٣٦٦, ٣٦٨

سنندجى ١٦, ٢٢٦, ٣٠٦

سوريه ٢٠, ١٤٤, ٢٩٨

سيرجان ٣٤٨

شام ١٢٤, ١٦٥, ٣٤٣

شاه جهان آباد ٢١٢

شبه جزيره ي عربستان ٣٦

شبه قاره ي هندوستان ٢٥٩

شرکت نفت انگليس ٣١٥

شمال آفريقا ١٤٤

شهرضا ٢٦٣

ص: ٤٤٥

شيراز ۱۴۲, ۱۴۴, ۱۵۵, ۱۶۱, ۱۹۶, ۲۰۵, ۲۲۸, ۲۴۴, ۲۸۹

شيرازی ۱۰, ۱۱, ۱۲, ۱۳, ۱۴, ۴۵, ۱۲۵, ۱۴۴, ۱۴۵, ۱۶۰, ۱۷۲, ۱۷۹, ۱۹۱, ۱۹۶, ۲۰۴, ۲۲۲, ۲۲۸, ۲۳۸, ۲۶۷, ۲۸۶, ۳۰۶,
۳۶۰, ۳۶۷, ۳۷۰, ۳۷۱, ۳۷۳, ۳۷۷

صحنه ۵۰, ۹۳

صفين ۲۵۰, ۲۷۹

طبران ۱۰۲

طبران ۷۶

طوس ۷۶, ۹۳, ۱۰۲, ۱۳۶

عتبات ۲۲۹

عراق ۱۳۸, ۱۴۴, ۱۴۶, ۲۲۶, ۲۹۸, ۳۴۱

عراق عرب ۱۳۸

عرب ۲۱, ۲۳, ۲۹, ۳۶, ۳۷, ۳۹, ۴۰, ۴۸, ۶۰, ۱۶۰, ۲۷۰, ۲۸۶, ۳۰۹, ۳۷۹

غدیر خم ۲۵۴, ۲۵۵

غزنه ۱۰۷

غزنین ۱۱۴

فارس ۲۰, ۱۶۰, ۲۴۴

فتحعلی شاه قاجار ۲۱۷

فرانسه ۲۲۸, ۲۵۷, ۲۷۵, ۲۸۱, ۲۹۱, ۳۲۸

فرانسوی ۲۷۰

فرهنگستان ایران ۲۷۷

فریمان ۲۸۴

فسا ۲۴۴

فسطاط ۶۹

قبادیان ۹۱

قرخ ۲۴۵

قره داغ ۲۱۹

قزوین ۲۵۸, ۱۵۵

ص: ۴۴۶

قزوینی ۱۵، ۱۵۱، ۱۶۲، ۲۵۸، ۳۷۰، ۳۷۳

قلعه ی نزار ۳۳۲

قم ۱۳۶، ۲۲۱، ۲۹۶، ۳۶۱، ۳۶۴، ۳۶۸، ۳۷۲، ۳۷۷

قم مقدسه ۲۲۱

قمشه ی ۲۶۳

قیش قرشاق ۲۹۲

کارزان ۲۵۶

کازرون ۷۹، ۲۸۹

کاشان ۱۹۵، ۲۰۵، ۲۰۷، ۲۱۷، ۲۳۵، ۲۶۷

کاشانی ۱۲، ۱۵، ۱۹۵، ۲۰۵، ۲۰۷، ۲۱۷، ۲۳۵، ۲۶۷، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵

کتابخانه آستان قدس رضوی ۶۲

کتابخانه عمومی معارف ۲۷۷

کتابخانه ی حافظیه ۲۸۹

کتابخانه ی سلطنتی ۲۷۹

کدکن نیشابور ۱۳۲

کربلا ۱۹۵، ۲۳۳، ۲۴۶، ۲۷۱، ۳۱۷

کربلا ۲۹۳

کرکوک ۲۳۱، ۲۴۵

کرمان ۱۴۲، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۹۳، ۳۱۵، ۳۴۸، ۳۵۰، ۳۷۲

کرمانشاه ۲۷۱

كشمير ۲۰۵

كعبه ۳۸, ۴۷, ۲۰۸, ۲۴۶, ۲۶۱, ۳۱۴, ۳۱۵, ۳۲۲, ۳۲۳

كمبريج ۲۶۹

كوفه ۳۰۸, ۳۲۶, ۳۳۵, ۳۴۳, ۳۴۵

كوه بنان ۱۷۲

گجرات ۲۰۲

گرگان ۱۰۵, ۱۸۹

گرمسار ۳۴۵

گیلان ۲۴۲

لاهور ۱۹۶

لبنان ۱۷, ۳۰۹, ۳۴۱

لندن ۲۸۲

ص: ۴۴۷

مؤسسه ی انتشارات دانشگاه تهران ۲۹۱

ماهان ۱۷۲, ۱۷۳

ماوراء ۴۱, ۱۳۴, ۱۵۳, ۳۷۱

ماوراء النهر ۱۳۴, ۱۵۳, ۳۷۱

مدارس ۲۹۲

مدارس نظامیه ۹۴

مدرسه ذریه ترجان ۲۵۱

مدرسه ۲۷۵

مدرسه دارالفنون ۲۷۷

مدرسه طب ۲۹۲

مدرسه ملا تاج ۲۵۰

مدرسه نظامیه ۱۴۴

مدرسه ی ۲۱۴

مدرسه ی خان یزد ۳۵۰

مدرسه ی علمیه ی کرمان ۳۵۰

مدرسه ی غیر دولتی اعتضاد ۳۴۱

مدرسه ی کبرای آخوند خراسانی ۳۵۰

مدرسه ی نظامیه ی ۱۱۹

مدینه ۲۶, ۱۱۰, ۲۱۴

مدینه ۲۸, ۱۷۲, ۳۳۵, ۳۵۳

مراغه ۱۲۴

مراکش ۳۲۰

مرجعیون ۱۷, ۳۰۹

مرو ۱۳, ۶۷, ۹۳, ۱۱۶, ۲۱۴, ۲۱۵

مزینان ۲۸۱

مسجد ۴۷, ۱۱۲, ۱۵۳, ۱۶۳, ۱۶۴

مسجد رسول ۱۶۳

مشهد ۲۱۴, ۲۱۹, ۲۵۰, ۲۵۴, ۲۸۱, ۲۸۴, ۳۲۳, ۳۶۱

مشهد مقدس ۲۱۹

مصر ۵۸, ۶۹, ۱۲۴, ۲۱۲, ۲۴۲, ۲۹۸

معبد آباد ۱۱۲

مقبره الشعراى ۱۲۷

مکه ۳۶, ۹۱, ۱۳۸, ۱۷۲, ۳۳۴, ۳۵۳

منشاش ۱۰۵

مهاباد ۲۵۱, ۳۷۵

ص: ۴۴۸

میهنه ۸۴، ۸۵

نای ۱۰۵، ۱۰۶، ۲۹۴

نجد ۳۲۰

نجران ۷۰

نجف ۱۴۲، ۱۶۱، ۲۰۸، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۷۲، ۳۵۰

نجف اشرف ۳۵۰

نخشب یا نسف ۱۵۳

نورد ۷۹

نوغان ۹۳

نیشابور ۸۹، ۹۳، ۱۰۷، ۱۸۷

هرات ۱۷۲، ۱۷۵، ۱۸۴، ۱۸۷، ۱۸۹

همدان ۱۰۵، ۲۰۵، ۲۵۸، ۲۷۱، ۳۲۵، ۳۵۲، ۳۶۱

هند ۵۸، ۱۵۳، ۲۰۶، ۲۱۹، ۲۵۹

هندوستان ۶۹، ۱۳۴، ۱۵۳، ۱۹۶، ۲۰۲، ۲۰۵، ۲۱۲، ۳۴۱

واحد تحقیقات تهران ۳۲۵

ویس بادن ۲۸۲

یزد ۱۷۲، ۱۹۳، ۲۸۸، ۳۵۰، ۳۵۸

یمکان ۹۱

یمن ۳۷، ۵۳، ۲۹۸، ۳۳۷، ۳۵۱

ینع ۶۹

يوش ٢٧٥

يونان ١٢٥,٩١

ص: ٤٤٩

احوال رجال ۲۱۷

اخلاق ۱۰۳، ۱۱۸، ۱۲۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۵۶، ۱۶۴، ۱۸۸، ۳۰۶، ۳۶۷

ادب ۱۹، ۳۸، ۴۹، ۵۸، ۱۰۶، ۱۱۰، ۱۲۷، ۱۶۴، ۱۷۷، ۲۰۵، ۲۲۶، ۲۴۱، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۷۷، ۲۸۹، ۲۹۳، ۳۱۲، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۶۲، ۳۶۳

ادب عربی ۱۱۰

ادبیات ۲۳، ۲۹، ۳۸، ۳۹، ۴۱، ۴۳، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۶۰، ۶۴، ۷۶، ۸۳، ۸۴، ۹۹، ۱۳۹، ۱۶۱، ۲۰۴، ۲۲۸، ۲۴۲، ۲۵۳، ۲۵۹، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۷۲، ۲۷۴، ۲۷۶، ۲۷۸، ۲۸۳، ۲۸۵، ۳۰۲، ۳۰۵، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۳۶، ۳۴۰، ۳۴۳، ۳۴۵، ۳۴۸، ۳۵۷، ۳۶۲، ۳۶۶، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶

ادبیات عرب ۲۳، ۲۹، ۳۸، ۳۹، ۶۰، ۱۶۱، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۸۳، ۳۰۵، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۷۴

اصول ۲۸، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۷۳، ۲۵۹، ۲۹۲، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۲۰

بلاغت ۳۸، ۴۳، ۱۲۰، ۱۷۳

تاریخ ۲۷، ۳۹، ۴۳، ۴۸، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۴، ۷۰، ۷۱، ۷۶، ۸۰، ۸۴، ۱۲۲، ۱۳۷، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۸، ۱۶۶، ۱۷۷، ۱۹۲، ۱۹۳، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۱۵، ۲۱۷، ۲۲۵، ۲۳۲، ۲۵۰، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۳، ۲۸۶، ۲۸۸، ۲۹۲، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۶، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۳۷، ۳۳۹، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۳، ۳۶۶، ۳۶۸، ۳۷۲، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶

تاریخ اسلام ۲۷۹، ۲۹۸، ۳۲۶

ص: ۴۵۰

تاریخی ۴۱، ۴۲، ۵۰، ۵۲، ۶۴، ۱۵۴، ۱۵۸، ۱۸۸، ۲۸۶، ۲۸۷، ۳۵۹، ۳۷۶

تازی دانی ۸۲

تفسیر ۸، ۳۶، ۶۴، ۶۵، ۸۳، ۸۹، ۹۸، ۱۲۰، ۱۳۵، ۱۶۱، ۱۸۵، ۱۸۷، ۱۸۸، ۲۱۶، ۲۴۱، ۲۶۰، ۲۹۳، ۳۱۰، ۳۲۰، ۳۶۷، ۳۶۸

تفسیر قرآن ۸۹، ۹۸، ۲۹۳

جامعه شناسی ۲۷۸

حدیث ۳۶، ۴۶، ۸۳، ۹۳، ۹۶، ۱۲۹، ۱۸۵، ۱۸۸، ۲۰۳، ۲۱۵، ۲۸۴، ۲۹۴، ۳۲۰

حکمت ۴۳، ۶۹، ۹۱، ۱۱۰، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۳۷، ۱۶۱، ۱۷۳، ۱۸۷، ۲۰۷، ۲۳۹، ۲۴۷، ۲۵۹، ۲۶۰

روانشناسی ۱۰۳

ریاضی ۱۵، ۱۲۷، ۲۸۵

ریاضیات ۱۳۷، ۱۸۸

سیاست ۴۱، ۹۵، ۲۵۰، ۳۱۶

سیره ۲۰، ۴۷، ۵۰، ۳۷۶

شعر ۶۹، ۸۴، ۱۰۸، ۱۱۶، ۱۲۰، ۱۲۷، ۱۷۴، ۱۸۰، ۲۰۵، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۲، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۴۰، ۲۴۸، ۲۵۰، ۲۵۷، ۲۶۶، ۲۷۲، ۲۷۳،

۲۷۷، ۲۸۵، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۳، ۲۹۶، ۳۰۲، ۳۱۳، ۳۱۶، ۳۱۸، ۳۲۱، ۳۲۳، ۳۲۵، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۳، ۳۴۵، ۳۴۸، ۳۵۲، ۳۵۵،

۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۵، ۳۶۹، ۳۷۱، ۳۷۴

صرف ۲۰، ۳۸، ۱۰۳، ۱۲۷، ۲۴۰، ۲۴۲، ۳۲۰، ۳۲۶

طب ۷۶، ۸۲، ۲۳۹، ۲۴۱، ۲۸۹، ۳۱۹

عرفان ۸۳، ۸۷، ۸۹، ۱۰۳، ۱۱۰، ۱۳۳، ۱۳۹، ۱۵۴، ۱۷۴، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۶، ۲۲۹، ۲۴۷، ۲۴۹، ۲۹۵، ۳۱۳، ۳۴۶، ۳۶۶

عروض ۲۳۲

فصاحت ۴۳، ۲۴۵، ۲۶۶

ص: ۴۵۱

فقه ٣٢٠, ٣١٣, ٢٩٢, ٢٥٩, ١٧٣, ١٢٤, ٩٣, ٨٣, ٤١

فلسفه ٣٢٠, ٢٩٢, ٢٧٨, ٢٥٩, ٢١٧, ١٢٧, ١٢٥, ١٠٣, ٧٦, ٤١

فلسفی ٢٤٧, ١٢٤

فن خطابه ٣٨

قافیه ٢٣٢

کلام ٣١٠, ٢٨٥, ٢٤٢, ٢٥٩, ٢٥٧, ٢٣٩, ٢١٧, ٢٠٥, ٢٠١, ١٤٧, ١٣٠, ١٢٢, ١٢٠, ١١٩, ١١٠, ١٠٣, ٩١, ٥١, ٤٨, ٤٣, ٤١, ٤٠

٣٦٠, ٣٥٠, ٣٢٤, ٣٢٠, ٣١٥, ٣١٤

کیمیا ٧٦

ماوراء الطبیعه ٤١

معقول ٢٨٣, ٢٥٩, ٩١

منطق ٣٧٤, ٢٤٢, ٢٥٩, ٢٥٢, ١٣٤, ١٢٤, ٨٤

منقول ٢٨٣, ٢٥٩, ٢١٤, ٢٠٩, ١٨٠, ١٧٦, ١٦٩, ١٥٧, ١٤٤, ١٣٠, ١٢٦, ٩٥, ٩١, ٤٢

موسیقی ٢٨٩, ٢٧٧, ٢٧٦, ٢٧٢, ٨٢

نجوم ٢٨٣, ١٨٨, ١٢٧, ١٢٠, ٨٢, ٦٢

نحو ٣٢٤, ٣٢٠, ٢٤٢, ١٢٧, ٨٢, ٦٢, ٣٨

نحو عربی ٣٢٠, ٢٤٢

نقاشی ٢٧٦

هیأت ٢٤١

ص: ٤٥٢

فهرست مصطلحات

احتساب الممالکی ۲۲۶

اخوانی ۱۱۹

ادیب الممالک ۱۶, ۲۶۴, ۲۶۵, ۳۷۸

آرش کمانگیر ۳۰۸

استعارات ۴۳, ۲۲۰

اصحاب ۳۷, ۴۰, ۵۳, ۱۲۱, ۱۴۹

افصح فصحاء ۲۵۶

آل ۲۵, ۲۹, ۳۲, ۳۷, ۱۶۲, ۱۶۳, ۱۷۷, ۲۰۷, ۲۵۴, ۲۸۹, ۳۱۳

الهام ۲۸۰, ۲۸۱

الهی ۱۶, ۴۳, ۴۸, ۵۰, ۵۴, ۱۳۳, ۱۸۱, ۱۹۱, ۲۷۲, ۲۷۳, ۲۹۳, ۳۰۷, ۳۱۰, ۳۵۳, ۳۶۸

امام الفصحاء ۴۱

امثال ۴۳, ۵۱, ۸۸, ۱۴۹, ۲۱۳

امیر الشعرائی ۲۶۴

امین الدوله ۲۶۵

انجمن ادب خواجهی کرمان ۳۲۳

انجمن قلم ۲۹۸

باذل مشهدی ۱۸, ۳۱۶

بند ۳۰, ۶۵, ۱۴۵, ۱۴۸, ۱۹۹, ۲۴۰, ۳۶۰

پدر ۲۸۴

پل سارتر ۲۹۰

ترجمان الاسرار ۱۶۳

ترجیع ۱۷۹, ۱۴۷

ترجیع بند ۱۷۹, ۱۴۷

ترجیعات ۱۹۷, ۲۲۰, ۳۵۶

ترسل ۲۶۵

ترکیب بند ۱۷۹, ۱۹۹

ترکیب بندی ۱۹۹

ترکیبات ۱۹۷, ۶۴, ۲۲۰

تشبیهات ۴۳, ۶۹, ۸۳

تصنیف ۱۳۳, ۱۳۶, ۱۴۷

تصوف ۱۴۵, ۱۷۶, ۲۷۹, ۳۲۴

تواریخ ۴۴, ۲۲۰

ص: ۴۵۳

توصیف ۸۲، ۱۰۷، ۳۱۶، ۳۴۰

جبهه ی ملی ۲۹۱

جذبه ۲۰۱، ۳۵۶

جوزا ۲۸۸

حاوی ۱۹۱، ۱۹۷، ۲۳۴، ۲۴۰، ۲۷۹

حسیات ۱۰۵

حزین ۱۴، ۱۸، ۲۲۴، ۲۲۵، ۳۲۴، ۳۸۱

حسان العجم ۱۲۷، ۲۳۶

حکم ۴۲، ۸۵، ۱۵۹

حکمت ۴۵، ۶۹، ۹۱، ۱۰۹، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۳۸، ۱۶۳، ۱۷۵، ۱۸۹، ۲۱۳، ۲۴۹، ۲۵۸، ۲۷۲، ۲۷۳

حکمت اشراق ۱۲۴، ۱۲۵

حکیم ۹، ۱۵، ۴۳، ۴۶، ۶۹، ۷۶، ۹۱، ۹۲، ۱۱۵، ۱۱۸، ۱۲۴، ۲۱۰، ۲۳۷، ۲۴۹، ۲۵۹، ۲۷۲، ۲۷۳، ۳۷۶

حماسه های مصنوع و سنتی ۳۱۶

حماسه های ملی ۳۱۶

حماسه ی دینی ۳۱۶

حمله ی حیدری ۳۱۶

حیدر صفدر ۲۹۶

خان ۱۴، ۱۹۳، ۲۲۲، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۳۴، ۲۴۰، ۲۴۲، ۲۴۵، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۶۵، ۲۸۰، ۳۱۴، ۳۵۶، ۳۷۶

خسرو ۱۰، ۹۱، ۹۲، ۱۳۳، ۱۶۱، ۱۹۸، ۲۰۱، ۲۳۴، ۲۷۳، ۲۸۹، ۳۷۰

خسرو و شیرین نظامی ۱۶۱، ۱۹۸

خطب ۴۲

خطبه ۲۲، ۴۷، ۷۰، ۱۴۳

خطبه ها ۲۲، ۷۰

خطیبان ۴۱

خلافت ۳۲، ۱۲۳، ۱۷۸، ۱۸۷، ۱۹۶، ۲۷۱، ۳۱۹

خلدبرین ۱۹۷

خواجه ۱۱، ۱۲، ۹۳، ۹۴، ۹۷، ۱۳۴، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۳، ۱۴۹، ۱۵۴، ۱۶۰، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۷۸، ۱۸۲، ۱۸۷، ۳۷۷

خواجه ی قنبر ۱۶۵

ص: ۴۵۴

خیال بندی ۲۲۰

دست خدا ۲۴۱

دوبیتی ۳۶۸, ۳۱۳

دوره بیداری ۲۶۴

ذات الریه ۲۵۸

ذوالجناحین ۲۲۸

رباعی: ۳۶۸, ۳۱۳

رباعیات ۱۴۸, ۱۶۴, ۱۷۶, ۱۷۹, ۱۹۷, ۲۲۰

رسائل ۲۲

رسایل ۴۲, ۱۱۹, ۱۵۸

رسایل سلطانی ۱۱۹

رفعت ۱۹, ۲۹, ۳۳۸, ۳۷۴

زاغچه و شاه پریون ۲۸۸

زردشتی ۷۲, ۷۸, ۷۹

زهد ۴۲, ۹۲, ۱۰۵, ۲۵۶, ۳۱۸

ژان برگ ۲۹۰

ژنده پیل ۱۱۳, ۳۱۷

ساقی کوثر ۱۳۴, ۱۶۵, ۲۶۵, ۲۶۷

ساواک ۲۹۱

سبک ۳۰۸

سیک هندی ۲۰۱، ۲۲۴

سپهر ۱۶۹، ۲۱۶، ۲۲۲، ۲۴۲، ۳۱۶، ۳۵۷

سجع ۴۳

سفرنامه ۹۱، ۲۲۴، ۲۵۱

سند ۴۴

سنه ی لوی ٹیل ۲۵۲

سها ۲۹۵

سید البلغاء ۴۱

شاعر مکی ۲۵۹

شاعر عارف ۱۶۳

شافعی مذهب ۱۰۹

شاهکارهای ۴۵، ۵۲، ۵۴

شاهکارهای ادبی ۴۵

شعر آزاد ۳۰۲

شعر سنتی ۳۰۱

شعرهای نیمائی ۳۵۱

ص: ۴۵۵

شمس الشعراء ۱۹۹، ۲۴۱

شنب غازان ۱۶۸

شه دین ۲۳۵، ۲۶۷، ۲۸۱، ۲۹۶

شیرین و فرهاد ۱۹۸

شیعیان ۲۷۷

صبوری ۱۵، ۲۴۹، ۲۶۲، ۳۷۶

صحابه ۳۸، ۱۳۷، ۳۳۶

صدر الشعرا ۲۶۵

صفا ۱۸، ۶۴، ۷۸، ۸۴، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۵۸، ۳۲۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۴۱، ۳۶۳، ۳۶۷، ۳۷۴، ۳۷۶

طرب ۱۵، ۱۶۴، ۲۴۵، ۲۵۹، ۲۸۹، ۲۹۵، ۳۶۶

طریق ۲۸، ۴۵، ۴۶، ۴۹، ۱۵۶، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۹۵، ۲۲۳، ۳۴۶، ۳۵۱

طریق ۱۰۹، ۱۷۸

طریق نقشبندی ۱۷۸

عارفانه ۹۷، ۱۶۴، ۲۰۸، ۲۲۰، ۲۲۸

عالم تجرید ۳۵۷

عرفانی ۳۸، ۵۳، ۹۷، ۱۴۵، ۱۵۶، ۱۸۱، ۱۹۱، ۲۲۰، ۲۴۴، ۲۵۸، ۳۸۶

عنوان ملک الشعرائی ۲۶۲

غزل ۱۴۵، ۱۶۴، ۱۷۶، ۱۹۳، ۲۰۱، ۲۰۸، ۲۱۳، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۴۵، ۲۸۸، ۳۱۳، ۳۸۱

غزل سرايان ۱۹۳، ۲۰۸، ۲۸۸

غزل ها ۱۹۳

غزلهای ۱۳۳، ۱۹۳، ۲۵۸

غزل های عاشقانه ۱۹۳

غزلیات ۱۴۰، ۱۴۵، ۱۴۷، ۱۶۱، ۱۶۴، ۱۷۶، ۱۷۹، ۱۹۷، ۲۲۰، ۲۶۱، ۲۶۷

فتحنامه ها ۲۴۰

ص: ۴۵۶

فردوسی شاه کربلا ۲۸۱

فقها ۱۱۱, ۳۰۴

فقهای امامیه ۲۴۴

فقیه ۱۱۱, ۳۰۵

فقیهان ۹۳

فکاهیات ۲۸۸

فنون غریبه ۱۹۱

قصاید ۱۰۵, ۱۰۷, ۱۱۴, ۱۴۵, ۱۴۷, ۱۶۰, ۱۷۹, ۱۹۳, ۱۹۷, ۲۲۰, ۲۴۰

قصاید زهدی ۱۱۴

قصاید عربی ۱۴۸

قصیده ۸۱, ۱۰۷, ۱۱۸, ۱۶۰, ۱۶۴, ۲۰۱, ۲۰۹, ۲۲۴, ۲۳۰, ۳۰۸, ۳۱۳, ۳۴۰, ۳۶۸

قصیده سرا ۸۱, ۱۰۷, ۱۱۸, ۱۶۰

قصیده سرای ۸۱, ۱۰۷, ۱۱۸, ۱۶۰

قصیده سرایی ۱۰۷

قطعات ۱۴۷, ۱۶۴

قطعه ۳۳۵

کلاسیک (کهن) ۳۳۵

کلمات قصار ۲۲

کنایات ۲۲۰

گروه فرقان ۲۹۳

لامع ٢٥٣, ٢١٦, ١٣

لسان الغيب ١٦٣

لسان الملك ٣٨١, ٢٤٣, ٢٤٢, ١٥

لغزات ١٢٨

لقب شمس الشعراء ٢٤٠

ليث الغالب ٢٣٦

ليله الهرير ٢٥٧

ماليخوليا ٢٣٦

ماه مهر ٢٧٣

ص: ٤٥٧

مباحثات ۱۲۸

مباهله ۲۵۶

مترسلان ۱۲۸

متصوفه ۱۷۵

متکلم ۲۱۰

متکلمان ۸۶

متواتر ۲۷۰

مثنوی ۱۳۴, ۱۴۰, ۱۴۲, ۱۵۸, ۱۶۱, ۱۶۴, ۱۷۹, ۱۹۲, ۱۹۳, ۱۹۶, ۱۹۷, ۲۰۱, ۲۲۱, ۲۳۹, ۲۴۰, ۲۷۸, ۲۸۰, ۳۶۹

مثنویات ۱۷۶, ۱۷۹

مثنویهای ۲۴۰

محیط ۱۴۶, ۱۷۶, ۲۰۱, ۲۲۰, ۲۲۱

مخزن الاسرار نظامی ۱۹۷

مخمس ۲۲۰

مداحی ۱۱۴, ۱۱۶

مدایح ۱۰۷, ۳۲۹

مدح ۶۹, ۷۲, ۸۱, ۸۳, ۹۱, ۹۲, ۱۱۶, ۱۶۰, ۱۹۳, ۱۹۴, ۱۹۸, ۱۹۹, ۲۰۸, ۲۰۹, ۲۱۱, ۲۲۲, ۲۲۴, ۲۲۷, ۲۳۰, ۲۳۴, ۲۴۰, ۲۴۱,

۲۵۳, ۲۶۵, ۲۶۷, ۲۷۱, ۲۷۶, ۲۸۸, ۲۹۶, ۳۰۶, ۳۰۸, ۳۱۴, ۳۲۴, ۳۳۲, ۳۴۱, ۳۵۷, ۳۶۲

مدیر الأطباء ۲۴۹

مراثی ۱۷۹, ۱۹۹

مرادفه ۴۳

مربع ۲۲۰

مرتبہ ارشاد ۱۷۸

مرثیہ ۲۴۱

مستزاد ۲۲۰

مستشرق انگلیسی ۲۷۸

ص: ۴۵۸

مستعد خان ٢١٣

مستفيض ٢٧٠

مسمطات ١٩٧

مشاعره ٣٦٢

مصباح متهجدين ٢٥٦

معير الممالك ٢٣٨

مفتى ٢٧١

مفتيان ١١١

مفردات ٦٤

مقامه نويسان ١٢٨

مقطعات ١٩٧, ١٦١, ٢٢٠

ملك الشعرا ١١٨, ١٩٩, ٢١١, ٢١٣, ٢٢٦, ٢٢٧, ٢٤٢, ٣٢٩

ملك الشعرائى ٢١١, ٢٢٦, ٣٢٩

ملك الشعرائى آستان قدس رضوى ٣٢٩

ملك الشعراى ١١٨, ٢١٣, ٢٤٢

ملك الشعرايى ١١٨, ٢١٣

ملول ٢٨٠

مناظرات ١٢٨

منشآت ١١٩, ١٢١

منشيان ١٥٤

منظومه ۱۲۰، ۱۴۰، ۳۰۲، ۳۱۶

موازنه ۴۳

مواعظ ۴۲، ۶۹، ۸۴، ۱۹۱، ۲۱۳

مورخان ۷۸، ۳۳۶

مولود كعبه ۴۰، ۵۰

مولی الموالی ۲۹۶، ۳۲۶

ناصریان ۱۷۰

ناظر و منظور ۱۹۸

نبوت ۴۰، ۸۵، ۱۶۹، ۲۲۱، ۲۵۵، ۳۲۴، ۳۳۰

ص: ۴۵۹

نشر ۱، ۵، ۹، ۲۱، ۲۲، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۹، ۴۲، ۴۳، ۸۰، ۹۴، ۹۷، ۱۱۸، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۶، ۱۳۳، ۱۵۸، ۱۷۱، ۲۲۰، ۲۶۲، ۲۷۹، ۳۳۴

نستعلیق ۲۴۵

نقطه ۱۷۶، ۲۹۴

نمایشنامه نویسی ۳۶۲

نهضت آزادی ایران ۲۹۱

هزاره ۲۱۳

هزالسالب ۲۳۶

هزل ۱۵۸، ۲۶۵

هزلیات ۲۲۰

همای رحمت ۳۰۲، ۳۰۳

واعظان ۱۱۱

وحدت وجود ۱۷۶ و ۸۴

وزن متقارب ۱۶۱

ص: ۴۶۰

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

